

**Міністерство освіти і науки України
Донецький державний університет управління**

Збірник наукових праць ДонДУУ

**РОЗВИТОК ЕКОНОМІЧНИХ МЕТОДІВ
УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНОЮ ЕКОНОМІКОЮ
ТА ЕКОНОМІКОЮ ПІДПРИЄМСТВА**

**Серія “Економіка”
том XIV, випуск 278**

Донецьк 2013

ББК 65.9 (4 Укр.) 26

Р 64

Розвиток економічних методів управління національною економікою та економікою підприємства: зб.наук.праць ДонДУУ. – Донецьк: ДонДУУ, 2013. – т. XIV. – 396 с. – (серія “Економіка”; вип. 278).

Засновник:

Донецький державний університет управління

Редакційна рада:

головний редактор – д.е.н., проф. Поважний О.С.;

заступник головного редактора – д.е.н., проф. Дорофієнко В.В.;

Редакційна колегія:

д.е.н., проф. Поважний С.Ф. (Донецький державний університет управління);

д.е.н., проф. Батченко Л.В. (Донецький державний університет управління);

д.е.н., доц. Бессонова О.А. (Південно-західний державний університет, м. Курськ).

д.е.н., проф. Бєленцов В.М. (Донецький державний університет управління);

д.е.н., проф. Губерна Г.К. (Донецький державний університет управління);

д.е.н., проф. Дубницький В.І. (Донецький державний університет управління);

д.е.н., проф. Рекова Н.Ю. (Донецький державний університет управління);

У збірнику представлено результати досліджень, що проводяться в рамках науково-дослідної роботи кафедри “Фінанси” ДонДУУ. Розглянуто інноваційно-інвестиційні аспекти фінансового забезпечення розвитку держави, вплив процесу глобалізації на розвиток фінансових механізмів в Україні, розкрито проблемні питання щодо фінансових відносин підприємств та запропоновано напрями їх удосконалення. Збірник розрахований на наукових і практичних робітників, викладачів вищої школи, аспірантів, магістрів і студентів.

Затверджений додатком до Постанови Президії ВАК України від 22.12.2010 р. № 1-05/8 як фаховий з економіки.

Видається за рішенням Вченої ради ДонДУУ

ISBN 966-380-007-0

© Донецький державний
університет управління, 2013

ЗМІСТ

Астахова Н.І. ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ МІСЦЕВИХ ОРГАНІВ ВЛАДИ В ОРГАНІЗАЦІЇ КОНТРОЛЮ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ РЕГІОНУ	7
Безчасний О.У. ПІДХОДИ ДО ОЦІНКИ РІВНІВ ЯКОСТІ ПРОДУКЦІЇ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ.....	22
Бондаренко О.В., Очеретко Т.И. РОЛЬ ФІНАНСОВОГО ПЛАНУВАННЯ В СОЦІАЛІЗАЦІЇ МАЛОГО БІЗНЕСА	27
Гальцова О.Л. ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ У СФЕРІ АПК З ВИКОРИСТАННЯМ МЕХАНІЗМУ РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ	38
Горюнова К.А. ПРОБЛЕМИ ВПРОВАДЖЕННЯ СИСТЕМИ МЕНЕДЖМЕНТУ ЯКОСТІ В ДІЯЛЬНІСТЬ ДЕРЖАВНИХ ОРГАНІВ ВЛАДИ ТА МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ	51
Гришина Ю.В. МОДЕЛИРОВАНИЕ КОЛИЧЕСТВЕННЫХ ОЦЕНОК ДИСБАЛАНСОВ В СИСТЕМЕ ЦЕЛЕПОЛАГАНИЯ ПРОМЫШЛЕННОГО ПРЕДПРИЯТИЯ.....	58
Егорченко Т.И. ОСОБЕННОСТИ ОРГАНИЗАЦИИ НАУЧНОЙ РАБОТЫ СТУДЕНТОВ ПРИ ИЗУЧЕНИИ ИНФОРМАЦИОННЫХ УЧЕТНЫХ ДИСЦИПЛИН	63
Єфіменко Т.І. ВДОСКОНАЛЕННЯ МЕТОДИКИ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ ЗАПАСІВ	71
Жакот Н.П. НАПРЯМИ ФОРМУВАННЯ ПРИНЦИПІВ КОРПОРАТИВНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ НА ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ	79
Залигіна В.Д., Булгакова О.В. АКМЕОЛОГІЧНЕ ПІДГРУНТЯ ПЕРСОНІФІКАЦІЇ ДИТЯЧОГО ХАРЧУВАННЯ	85
Івченкова О.Ю. АНАЛІЗ ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНИХ ПІДХОДІВ ДО МОДЕЛЮВАННЯ ПОПИТУ НА КАРТКОВІ ПОСЛУГИ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ	98

Исаева Н.И. СИСТЕМА СТРАТЕГИЧЕСКОГО ПЛАНИРОВАНИЯ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ ГОСУДАРСТВА: СТРУКТУРА, ПОНЯТИЕ, ПРОБЛЕМЫ В УКРАИНЕ	114
Крамаренко А.В. ОЦІНКА І МЕТОДИ МОТИВАЦІЇ ПЕРСОНАЛУ НА ПІДПРИЄМСТВАХ МЕТАЛУРГІЙНОЇ ГАЛУЗІ	127
Коритько Т.Ю. ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ АДАПТАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВА	133
Корнєєв М.В. СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ФІНАНСОВИХ ПОТОКІВ В ЕКОНОМІЦІ.....	140
Коротаєва Ю.В. ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ГАЛУЗІ МАШИНОБУДУВАННЯ	148
Костровець Л.Б., Лавроненко К.В. ОЦІНКА ПЕРСПЕКТИВ РОЗВИТКУ РИНКУ ІННОВАЦІЙ В УКРАЇНІ	156
Кондратова Н.О. СТАН ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ НАФТОПЕРЕРОБНОЇ ГАЛУЗІ В УКРАЇНІ	165
Кравченко О.С. ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ НА ОСНОВІ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ФРЕЙМІВ ТРАНСФОРМАЦІЇ БІЗНЕС-МОДЕЛІ ПІДПРИЄМСТВА.....	176
Криваченко К.В. АНАЛІЗ ПРОЦЕСІВ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ	189
Карим Халкавт СТРАТЕГИЧЕСКОЕ ПЛАНИРОВАНИЕ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ПОТЕНЦИАЛА ПРЕДПРИЯТИЯ	202
Лаврешов А.Ю. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ СУЧАСНОЮ СИСТЕМОЮ ОПОДАТКУВАННЯ.	208
Лена В.В. МЕТОДИЧНИЙ ПІДХІД ДО УПРАВЛІННЯ КОРПОРАТИВНОЮ СОЦІАЛЬНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ.....	214

Матюк Т.В. ОСВІТА ТА ЇЇ МІСЦЕ В ТИПОЛОГІЇ СУСПІЛЬНИХ БЛАГ	223
Манн Р.В., Лоскутова В.В. АКТУАЛЬНІЕ ПРОБЛЕМЫ ИННОВАЦИОННОГО РАЗВИТИЯ РЕГИОНОВ УКРАИНЫ	236
Нікітіна О.Б. ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ НА ШЛЯХУ ДО ПОСТІНДУСТРІАЛЬНОГО СВІТУ	251
Нога І.М. СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ЩОДО ПОДАЛЬШОГО РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ	262
Ортіна Г.В. ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНИХ СТРАТЕГІЙ РОЗВИТКУ РЕАЛЬНОГО СЕКТОРА ЕКОНОМІКИ	271
Олійник Ю.А. СУЧАСНА ПАДАДИГМА РОЗВИТКУ ІНВЕСТИЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ	282
Одинцова Н.О., Григорян Є.С. ВПЛИВ ФІНАНСОВОЇ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ НА ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК КРАЇНИ	289
Охтень А.А. ПОТЕНЦИАЛЬНОЕ ВЛИЯНИЕ СОГЛАШЕНИЯ ОБ АССОЦИАЦИИ С ЕС НА КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТЬ УКРАИНСКИХ МАШИНОСТРОИТЕЛЬНЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ	295
Пипко С.О. ЕФЕКТИВНІСТЬ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ ШЛЯХОМ УДОСКОНАЛЕННЯ ОПОДАТКУВАННЯ ПРИБУТКУ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ	302
Пілецька С.Т. ФОРМУВАННЯ КОМПЛЕКСНОЇ СИСТЕМИ АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ НА ПІДПРИЄМСТВАХ ВЕРТИКАЛЬНО- ІНТЕГРОВАНІХ КОРПОРАТИВНИХ СТРУКТУР	308
Пожарицька І.М. АЛГОРИТМ ВИБОРУ ТИПУ АУДИТОРСЬКИХ ДУМОК	320
Решетілова Т.Б. УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ НА ОСНОВІ КЛЮЧОВИХ ПОКАЗНИКІВ ЕФЕКТИВНОСТІ	328

Решетова Г.І. ВПЛИВ ОСНОВНИХ ЧИННИКІВ НА МІГРАЦІЙНИЙ РУХ НАСЕЛЕННЯ	334
Рева О.В. МОНІТОРИНГ СОЦІАЛЬНИХ ПРОЦЕСІВ НА ВУГІЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ	343
Руссіян О.А. МОТИВАЦІЯ ПЕРСОНАЛУ ГАЗОТРАНСПОРТНОГО ПІДПРИЄМСТВА	351
Синкова К.В. ДО ПРОБЛЕМИ ЕФЕКТИВНОСТІ ПРОЕКТНОГО УПРАВЛІННЯ	360
Талан Г.О. ІНВЕСТИЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ПОДАТКОВОГО РЕФОРМУВАННЯ.....	369
Шевців Л.Ю. МАРКЕТИНГОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ РИНКУ СТРАХОВИХ ПОСЛУГ ДЛЯ КОРИГУВАННЯ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ СТРАХОВОЇ КОМПАНІЇ.....	376
Ягнюк І.М. УПРАВЛІННЯ РЕСУРСНИМ ПОТЕНЦІАЛОМ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА ЯК ФАКТОР ПІДВИЩЕННЯ ЙОГО КОНКУРЕНТОЗДАТНОСТІ	390

ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ МІСЦЕВИХ ОРГАНІВ ВЛАДИ В ОРГАНІЗАЦІЇ КОНТРОЛЮ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ РЕГІОНУ

*Астахова Н.І., ст.викладач,
Одеський національний економічний університет*

У статті розглянуто економічна сутність місцевих органів влади в організації контролю господарської діяльності регіону. Проаналізовано цілі і завдання місцевого самоврядування, підвищення ефективності місцевого господарства, раціонального використання фінансових, трудових, природних та інших ресурсів. Розглянуто функції органів місцевого самоврядування наділення контрольними повноваженнями, які спрямовані на забезпечення комплексного розвитку території громади.

В статье рассмотрена экономическая сущность местных органов власти в организации контроля хозяйственной деятельности региона. Проанализировано цели и задачи местного самоуправления, повышение эффективности местного хозяйства, рационального использования финансовых, трудовых, природных и других ресурсов. Рассмотрены функции органов местного самоуправления, которые наделены контрольными полномочиями и направлены на обеспечения комплексного развития региональной территории.

The article discusses the economic essence of local authorities in monitoring economic activity in the region. Analyzed the aims and objectives of local government, improving the local economy, rational use of financial, human, and other resources prirodnih. The functions of local authorities, which have the authority to control and aim to provide a comprehensive development of the regional territory.

Постановка проблеми в загальному вигляді, зв'язок з науковими і практичними завданнями

Основою соціально-економічного розвитку країни та її регіонів є забезпечення комплексного, ефективного функціонування їх господарських систем на основі запровадження відповідного організаційно-економічного механізму здійснення регулятивно-контролюючих функцій в контексті державної регіональної політики. Регіональні підходи до управління економічними процесами стають все більш актуальними та все частіше піднімаються для обговорення і науковцями і представниками органів державної влади та місцевого самоврядування. Завдання створення дійових механізмів територіальних систем управління по-

винні вирішити проблеми збалансованості інтересів державної і регіональної економічної політики та забезпечити відповідне регулювання економічного розвитку.

Такі фактори, як неефективне використання матеріальних і фінансових ресурсів, спрямованих на розвиток регіонів, нездатність більшості регіонів самостійно вирішувати власні соціально-економічні проблеми, відсутність чіткого розмежування повноважень між представницькою і виконавчою владою на місцях, перешкоджали вітчизняному регіональному розвитку протягом двох десятиріч. Нерівномірність економічного і соціального розвитку регіонів, їх ізольованість один від одного провокує виникнення депресивних територій, концентрацію матеріальних і людських ресурсів навколо найбільших міст країни.

Централізована регіональна політика вичерпала себе в нинішніх реаліях і не дозволяє в повній мірі розкрити можливості всіх регіонів. В нестабільних економічних умовах і кризових ситуаціях, політика, орієнтована на регіональний розвиток, більш відповідає соціальним потребам, гарантуючі базові ресурси, необхідні для регіонів.

В цілому державна політика регіонального розвитку – це цілісна сукупність заходів, спрямованих на стимулювання ефективності соціально-економічного розвитку регіонів, раціональне використання їхніх ресурсних потенціалів та пріоритетів, забезпечення сприятливих умов для життєдіяльності населення, вдосконалення територіальної організації суспільства.

Об'єктами політики регіонального розвитку є територіальні утворення, які слід розглядати як системи певного підпорядкування, в межах яких здійснюються державне управління та місцеве самоврядування. Суб'єктами її виступають центральні, регіональні та місцеві органи державної виконавчої влади та органи місцевого самоврядування, які виходячи зі своєї компетенції вирішують питання, пов'язані з соціально-економічним розвитком регіонів та управління цим процесом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Виділення невирішених питань

Місьцеве управління розглядалося такими вченими, як

Г.В. Атаманчук [16], В.І. Батрименко [4], В.М. Вакуленко [10], В.С. Вишняков [15], Т.М. Кришталь [14], В.С. Куйбіда [12], Ю.О. Куц [7], О.Д. Лазор [5], О.Я Лазор [5], В.В. Мамонова [7], П.С. Покатаєв [13], Д.М. Стеченко [17]. Між тим проблема економічної сутності місцевих органів влади в організації контролю господарської діяльності регіону мало досліджена у вітчизняній економічній і управлінській науці.

Загальна мета дослідження

Загальною метою статті є розкриття економічної сутності місцевих органів влади в організації контролю господарської діяльності регіону.

Виклад основного матеріалу.

Обґрунтування отриманих результатів

На сучасному етапі характерними особливостями національної системи місцевого самоврядування є наступні:

місцеве самоврядування має особливий суб'єкт самоврядування – територіальну громаду, тобто жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища та міста. Територіальна громада здійснює місцеве самоврядування безпосередньо та через органи місцевого самоврядування;

місцеве самоврядування займає окреме місце в політичній системі (в механізмі управління суспільством та державою). Місцеве самоврядування, його органи, згідно з Конституцією України, не входять до механізму державної влади, хоча це й не означає його повної автономності від держави, державної влади. Взаємозв'язок місцевого самоврядування з державою досить тісний і знаходить свій вияв у тому, що, по-перше, і місцеве самоврядування, і державна влада мають єдине джерело – народ (ч. 1 ст. 5 Конституції України); по-друге, органам місцевого самоврядування можуть надаватися законом окремі повноваження органів виконавчої влади (ст. 143 Конституції України) і стан їх реалізації контролюється відповідними органами виконавчої влади. Самостійність місцевого самоврядування гарантується Конституцією України, ст. 145 якої передбачає, що права місцевого

самоврядування захищаються в судовому порядку, а ст. 142 визначає матеріальну і фінансову основу місцевого самоврядування;

місцеве самоврядування має особливий об'єкт управління – питання місцевого значення, перелік яких у вигляді предметів відання органів та посадових осіб місцевого самоврядування визначено в Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні» [1, С. 170].

Закон «Про місцеве самоврядування в Україні» [1, С. 170] окремо закріплює повноваження представницьких органів місцевого самоврядування, їх виконавчих органів, посадових осіб місцевого самоврядування, розрізняючи власні й делеговані повноваження.

Органами місцевого самоврядування в Україні є сільські, селищні, районні, міські, районні у містах і обласні Ради. Вони наділяються власною компетенцією, в межах якої діють самостійно [2, С. 217].

Варто відмітити, що протягом багатьох років центральні органи влади перебирали на себе окремі повноваження, використовуючи прогалини в законодавстві. Поступово можливості для вирішення проблем територіальних громад віддалялися від органів регіональної та місцевої влади. Це питання спричиняє занепокоєння і потребує внесення відповідних змін до діючої нормативно-правової бази.

Відповідно Закону України «Про місцеві державні адміністрації» (стаття 1) [3, С. 123] виконавчу владу в областях і районах, містах Києві та Севастополі здійснюють місцеві державні адміністрації. Вони є місцевим органом виконавчої влади і входять до системи органів виконавчої влади. Місцева державна адміністрація в межах своїх повноважень здійснює виконавчу владу на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці, а також реалізує повноваження, делеговані їй відповідною радою.

Наразі, пріоритетом ефективної регіональної політики має бути розвинене місцеве самоврядування і дієздатні територіальні громади. Але на даний час право територіальних громад вирішувати питання місцевого значення в межах, встановлених законодавством, на практиці не реалізується. В Україні 12 тисяч територіальних громад, але більш ніж половина з них чисельністю менш 3 тисячі осіб. Більшість

з таких громад не утворює органів місцевого самоврядування, такі громади не мають бюджетних установ або комунальних підприємств. Без сильних територіальних громад важко говорити про впровадження принципу субсидіарності – базового в муніципальному управлінні розвинених країн світу.

В умовах наближення до ринку регіональна господарська система як суб'єкт управління розвивається, з одного боку, під впливом загальних соціально-економічних процесів, що відбуваються в даній країні, з іншого – під впливом певних територіальних особливостей.

Аналізуючи досвід розвинених країн щодо реалізації місцевими органами влади регулятивно-контролюючої діяльності, насамперед необхідно звернути увагу на:

форми і методи організації регуляторно-контролюючої діяльності;

питання формування витрат місцевого бюджету;

систему місцевих податків і дотацій держави;

роль місцевих органів влади в соціально-економічному розвитку регіонів.

Територіальна громада – первинний суб'єкт місцевого самоврядування. Це жителі, об'єднані постійним проживанням у межах села, селища, міста, що є самостійними адміністративно-територіальними одиницями, або добровільне об'єднання жителів кількох сіл, що мають єдиний адміністративний центр. Територіальні громади здійснюють такі повноваження:

управляють майном, що є в комунальній власності;

затверджують програми соціально-економічного та культурного розвитку і контролюють їх виконання;

затверджують бюджети відповідних адміністративно-територіальних одиниць і контролюють їх виконання;

встановлюють місцеві податки і збори відповідно до закону;

утворюють, реорганізують та ліквідовують комунальні підприємства та здійснюють контроль за їх діяльністю;

вирішують інші питання місцевого значення, віднесені законом до їх компетенції.

Місцеве управління – це законодавчо забезпечене право територіальної громади самостійно вирішувати питання місцевого значення. Основне призначення місцевого управління – створення та підтримка сприятливого життєвого середовища, необхідного для всебічного розвитку людини, надання мешканцям територіальних громад якісних та доступних послуг на основі сталого розвитку дієздатної громади.

Система місцевого управління – це система суб'єктивно-об'єктивних взаємозв'язків, які передбачають наявність трьох взаємозалежних елементів:

суб'єкта місцевого управління, його складового елемента (державного органу на місцях, органу місцевого самоврядування);

об'єкта місцевого управління (управлінський вплив органів місцевого управління в певних сферах);

взаємодії суб'єкта з об'єктом місцевого управління.

Суб'єктами місцевого управління є органи, що здійснюють дане управління. Особливістю місцевого управління є відсутність єдиного, за своєю природою, суб'єкту. Але це не означає, що відсутній сам суб'єкт. Він представлений органами двох різних гілок публічної влади: державної та недержавної місцевої (рис. 1).

Об'єктом місцевого управління – є певні сфери управління, на які поширюється діяльність органів місцевого управління. Сфери впливу місцевого управління визначені й офіційно закріплені в Конституції та законодавстві України. Наприклад, управління соціально-економічним розвитком відповідної території, управління в сфері бюджету і фінансів, житлово-комунальним господарством побутовим, торгівельним обслуговуванням, транспортом, зв'язком, освітою, охороною здоров'я, культурою, фізкультурою і спортом.

Специфіка місцевого управління в тому, що на спільний об'єкт управління здійснюють вплив два різних за своєю природою суб'єкти управління, що потребує детального механізму поділу управлінського впливу на об'єкт. Поділ управлінського впливу на сфери місцевого управління здійснюються здебільшого через взаємне делегування, однак сьогодні відсутня чітка регламентація та механізм його здійснення. Існуюча процедура надання таких повноважень носить імпера-

тивний, беззаперечний характер. Крім того, процес делегування повноважень у місцевому управлінні не має чіткої процедури передачі необхідних для їх виконання матеріальних та інших ресурсів. І що найголовніше, відсутня відповідальність із питань делегування, як однієї, так і іншої сторони. Зрозуміло, що за такого підходу неможливо досягти конструктивної взаємодії органів місцевого управління. А це, в свою чергу, дезорганізує діяльність органів місцевого управління і тим самим розбалансовує систему цих органів.

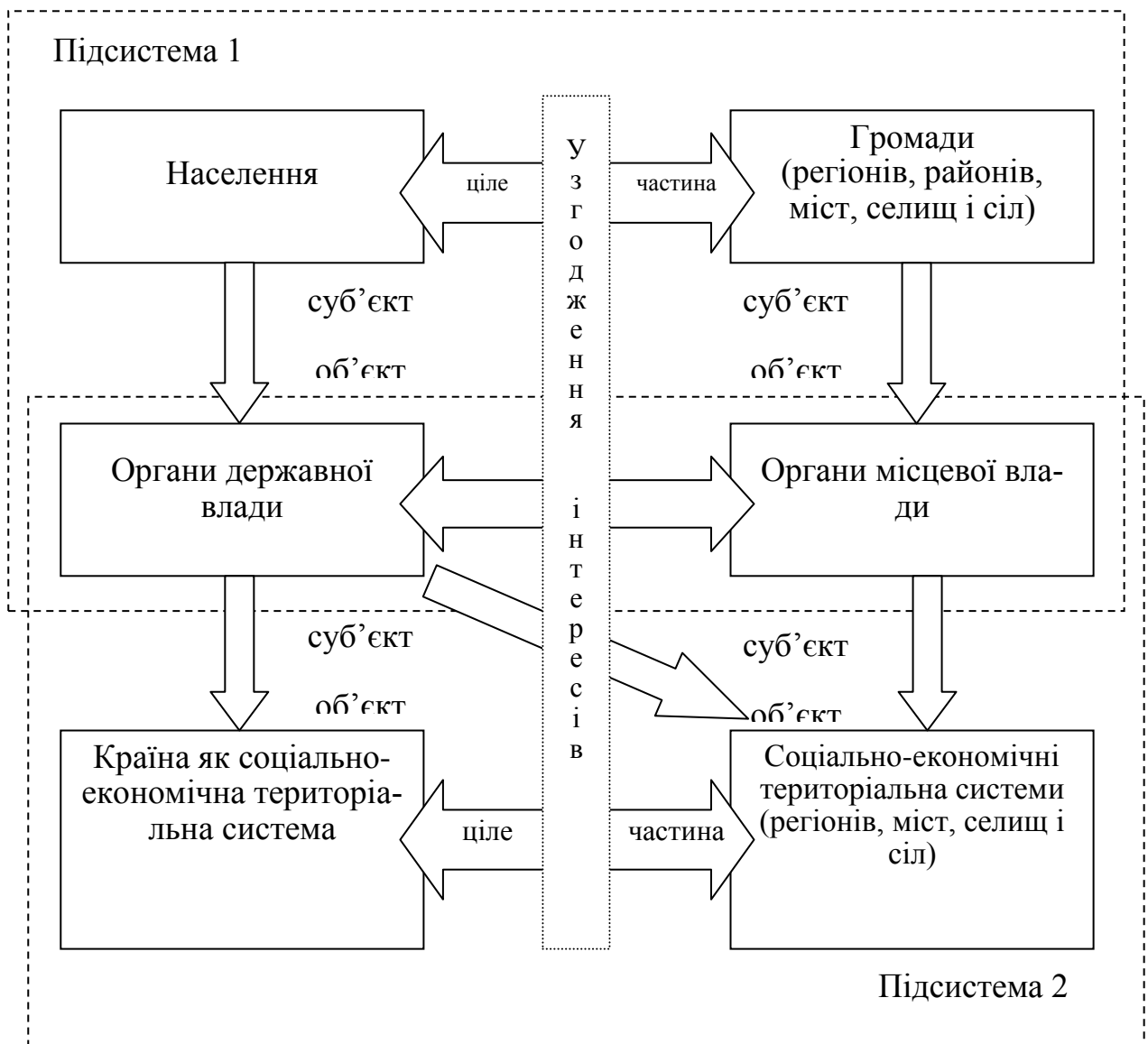

Рис. 1 Схема взаємодії суб'єктів та об'єктів у системі управління територією

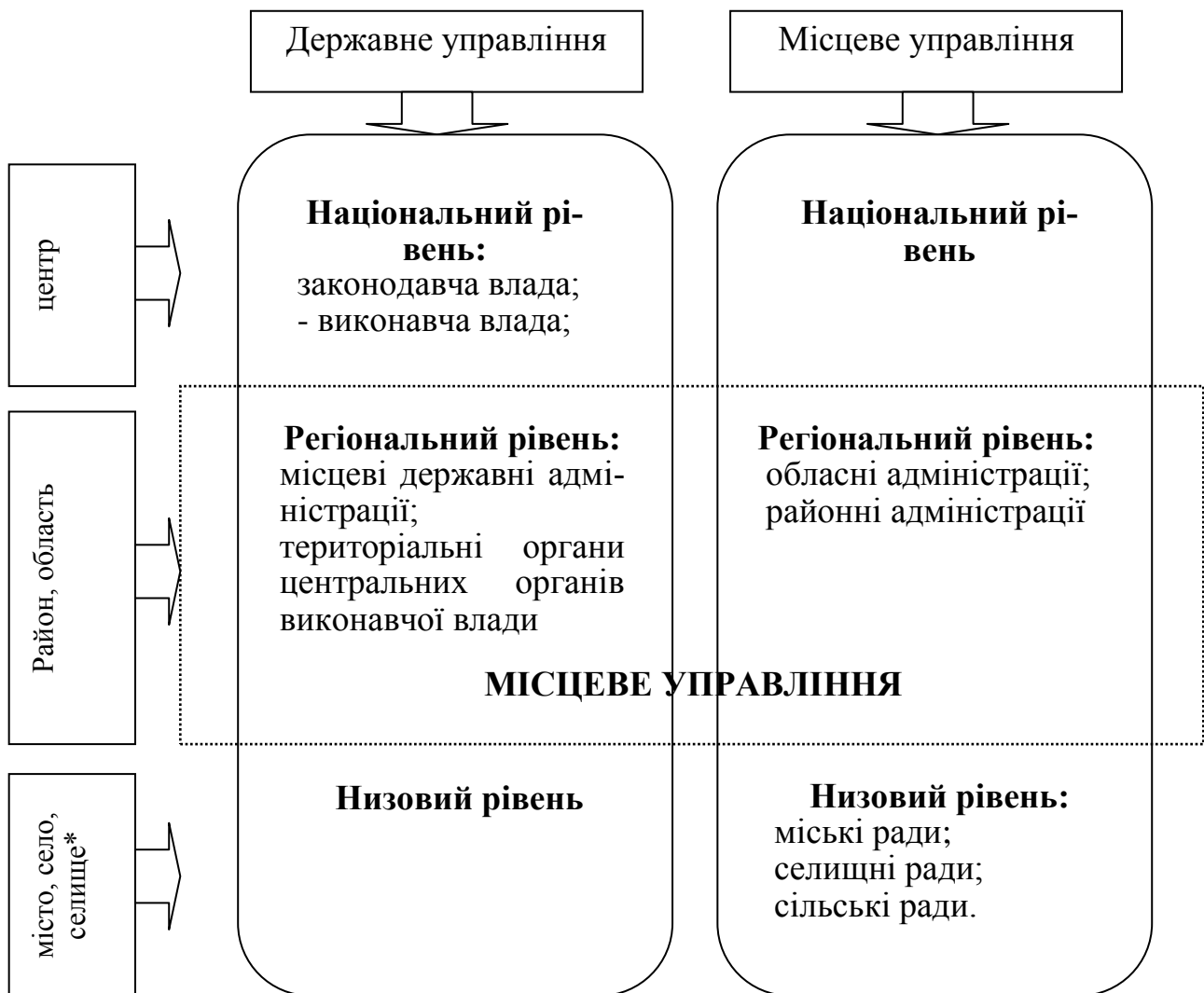
Щодо інших суб'єктів місцевого управління – місцевих державних адміністрацій, то вони є місцевими органами виконавчої влади,

здійснюють організацію та контроль фінансово-господарської діяльності на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці, втілюючи політику держави на місцях та реалізуючи повноваження, делеговані їм відповідною радою [3, С. 123]. Об'єктами управління місцевих державних адміністрацій є об'єкти державної власності, передані їм в установленому законом порядку, а за умови делегування районними та обласними радами їм відповідних повноважень, в їх управлінні перебувають також і об'єкти спільної власності територіальних громад, щодо яких адміністрації через посадових осіб, що здійснюють організаційно-розпорядчі та консультативно-дорадчі функції, реалізують управлінські функції на відповідних адміністративно-територіальних рівнях.

Управлінський вплив суб'єкта на об'єкти місцевого управління знаходять відображення в взаємозв'язках. Наявність управлінського впливу є обов'язковим і пронизує всі елементи місцевого управління [4, С. 265]. Якщо ж управлінський вплив, що йде від органу місцевого управління не доходить до об'єкта і не впливає на його функціонування то управління не реалізується. Саме характер взаємозв'язків між суб'єктом і об'єктом місцевого управління визначає об'єм і зміст системи місцевого управління.

Натомість, О.Д. Лазор та О.Я. Лазор розглядають місцеве управління як «складний механізм, який об'єднує діяльність органів місцевого самоврядування та місцевих органів державної виконавчої влади на певній території, що є складовою частиною державного механізму управління» [5, С. 124]. Тобто, розглядаючи місцеве управління як модель, можна сказати, що вона охоплює субнаціональні (область, район) рівні управління – всі ті, що знаходяться нижче державного, окрім базового (низового) (рис. 2).

Проте необхідно зазначити, що на прикладі Києві та Севастополя ця система охоплює і базовий рівень, однак, оскільки ці міста мають статус регіонів, то, відповідно, дефініція системи місцевого управління теж є прийнятною і для них.

* окрім міст Київ та Севастополь

Рис. 2 Організаційно-територіальна структура управління в Україні

Тобто, це підтверджує, що місцеві органи влади загалом реалізують управлінські функції також, але делегування місцевим органам влади більше повноважень сприяла б більш ефективнішому виконанню їх функцій, що належать до їх компетенції, водночас їх утворення є однією з вимог ратифікованої Україною Європейської Хартії місцевого самоврядування [6, С. 90-94]. Водночас їх утворення тісно пов'язано із перерозподілом повноважень органів державної влади, які знаходяться на субнаціональному рівні, переглядом функцій організації та контролю господарської діяльності регіону.

Отже, розглядаючи місцеві органи влади як елемент системи управління фінансово-господарської діяльності і вдосконалюючи

зміст цього поняття, організацію регулятивно-контролюючої діяльності місцевих органів влади можна трактувати як складний механізм, який охоплює діяльність органів місцевого самоврядування і/або місцевих органів державної виконавчої влади на певній території та є складовою частиною механізму регіонального управління [7, С. 90]. Розкриваючи зміст цієї діяльності, місцеве управління можна детермінувати як діяльність щодо вирішення соціально-економічних, фінансових, суспільних та ін. питань у межах адміністративно-територіальної одиниці тими суб'єктами управління, до компетенції яких ці питання належать відповідно до чинного законодавства [8, С. 24-26].

Указ «Про заходи щодо забезпечення здійснення місцевими державними адміністраціями виконавчої влади на відповідній території» був важливим кроком у питанні врегулювання взаємодії між центральними й регіональними органами влади. Наступний крок у цьому напрямі був зроблений 21 березня 2013 року на засіданні Ради регіонів, під час якого було презентовано Концепцію реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні, яка зараз обговорюється в регіонах.

Щодо структури місцевого управління, то, будучи самостійними системами, державна влада та місцеве самоврядування на рівні адміністративно-територіальної одиниці є системним комплексом управління на місцях. Особливість даної системи полягає в тому, що вона є не просто сумою управлінських впливів двох складових, а новою якістю управління на місцях.

Система місцевого управління як будь-яка соціально організована спільність, складається з функціонально об'єднаних зв'язками підсистем, які мають специфічні особливості, завдяки яким і знаходять своє місце в структурі організації. Організаційно-функціональна структура місцевого управління – певним чином організований, функціонально взаємопов'язаний склад структурних частин: державні інститути, що забезпечують функціонування системи державного

управління на місцевому рівні і місцеве управління в їх вертикальній і горизонтальній залежності та організаційній взаємодії.

В свою чергу, процес організації контролю господарської діяльності регіону – це особливий вид діяльності, який здійснюється центральними органами влади, місцевими державними органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування [9, С. 20].

На регіональному рівні місцеві органи влади вирішують наступні питання: стратегічне планування використання ресурсів; економічний розвиток; захист довкілля; політика будівництва житла; планування у сфері транспорту й шляхового господарства; навчання в ліцеях і професійна освіта; музеї, парки та зони відпочинку.

Місцеві органи влади відіграють три ключові ролі в економічному розвитку регіону. Перша полягає в забезпеченні керівної ініціативи при формуванні регіональної економічної політики, вироблення стратегії розвитку регіону. В цій ролі здійснюють аналіз існуючого стану розвитку економіки регіону, визначають ключові впливи та формують уяву про майбутні економічні перспективи регіону.

По-друге, адмініструванні розроблених конкретних програм та проектів розвитку регіону, виробленні конкретних заходів для досягнення поставлених цілей, контролі реалізації цих заходів для отримання запланованого результату. По-третє, в створенні сприятливого середовища для мобілізації всіх ресурсів економічного розвитку та найбільш ефективного їх використання.

Органи місцевої влади є основними ініціаторами програм економічного розвитку шляхом залучення загальнодержавних та місцевих фінансів, застосування регулятивної функції і на цій основі досягнення економічного розвитку регіону [10, С. 47]. Вирішальне значення місцевим органам влади належить при організації контролю за:

розвитком інфраструктури;

створенням сприятливого клімату для розвитку підприємництва, виявлення всіх складових, що стимулюють формування, розвиток та розширення підприємств різних за розміром та за формою власності, усунення причин, що заважають розвитку бізнесу;

ефективним використанням комунальної власності та раціональним використання коштів місцевих бюджетів як фінансової основи місцевого самоврядування;

ефективним управління державним сектором економіки, що розташований на території;

забезпеченням інформацією бізнесових структур та територіальних громад про економічні можливості території, нові ресурсні можливості та інше.

Організація життєдіяльності територіальної громади є однією з основних функцій місцевих органів державної влади та органів місцевого самоврядування [11, С. 27]. На них покладено відповідальність за виконання делегованих державою повноважень, вони мають впливати на організацію роботи підприємств, установ і організацій, розташованих на території громади, контролювати ефективно використання земельних ресурсів, об'єднувати громаду для вирішення місцевих проблем, формувати бюджет, шукати додаткові джерела ресурсів, зокрема і в банківській системі.

В своїй роботі Куйбіда В.С. надав таке визначення стосовно місцевих органів влади як уможливлену через використання необхідних ресурсів діяльність, спрямовану на досягнення сформованих цілей [12, С. 45-47]. Таким чином, під функцією будемо розуміти основні напрями діяльності місцевих органів влади щодо вирішення завдань місцевого управління.

Усі функції місцевих органів можна поділити на дві групи: 1) владні функції та 2) функції забезпечення громадських послуг. До першої групи належать регулятивні, реєстраційні та дозвільні функції: наприклад регулювання громадського життя через видання відповідних загальнозобов'язуючих норм і правил, видача спеціальних дозволів і ліцензій, реєстрація актів громадського стану чи інших актів, передбачених законодавством.

До другої групи належать функції місцевих органів влади по наданню послуг населенню: відповідне забезпечення громадським

транспорт; забезпечення освітніх послуг; забезпечення медичних послуг; комунальних послуг (збір і вивіз твердих побутових відходів, прибирання території, водозабезпечення і водовідведення тощо); експлуатація житлового господарства.

За видом діяльності органів місцевого управління виділяють політичні, економічні, соціальні, екологічні, інформаційні, культурні, побутові, виховні та інші функції.

Як відомо, на сьогодні існує чимало соціально-економічних проблем, найголовнішими з яких є: проблеми соціально захисту населення (своєчасність виплат), проблеми розвитку соціальної інфраструктури (житлового будівництва, освіти, охорони, здоров'я і громадського порядку), стан доріг, проблеми ЖКХ, працевлаштування.

Діючи нині принципи формування і виконання бюджету територіальних одиниць місцевого самоврядування не дають підстав для оптимізму: існуюча в Україні бюджетна система, на жаль, не може забезпечити органам місцевої влади належної фінансової автономії. У цій сфері сформувалася низка гострих і надзвичайно складних для розв'язання проблем. При цьому зазначимо, що відсутність чіткої раціональної системи місцевих бюджетів унеможлиблює сталий соціально-економічний розвиток регіонів (територій).

На жаль, на сьогодні відсутня дієва система підтримки та розвитку малого та середнього бізнесу. Необхідно створювати сприятливі умови для подальшого функціонування суб'єктів малого бізнесу, що в свою чергу сприятиме поповненню бюджету та покращенню життєдіяльності населення.

Загальний розвиток усієї держави залежить від розвитку кожного окремого регіону, що в свою чергу залежить від ефективного виконання своїх функцій місцевих органів влади. Функції місцевого управління є основним фактором, що детермінує структуру органів місцевої влади. У кожній функції закладено певні зв'язки, які разом зі змістом функції, що виражає характер управлінського впливу, зумовлюють методи діяльності місцевих органів влади [12, С. 73]. Функції місцевого управління розподіляються між територіальною громадою

та органами місцевого самоврядування. Тому говорять про функціональну структуру системи органів місцевого самоврядування. Зазначимо, що розмежування функцій, спираючись на принцип субсидіарності, між державними органами та органами місцевого самоврядування є необхідною умовою створення ефективної системи управління. Органи місцевого самоврядування функціонують як відособлено, так і в тісній взаємодії.

У другому випадку говорять про функціональні системи. Взаємодія функціональних систем місцевого управління відбувається на принципах мультипараметричності й багатозв'язності. Причому якщо перший принцип визначає їх узагальнену дію, вказуючи, що результат діяльності якоїсь однієї функціональної системи впливає на результати дій інших систем, то другий принцип визначає метод саморегуляції. Як відомо, результат дії будь-якої функціональної системи місцевого управління можна описати системою параметрів. Принцип багатозв'язної взаємодії стверджує, що зміна одного параметра діяльності функціональної системи призводить до зміни інших параметрів [13].

Висновки і перспективи подальших розробок

Таким чином, місцеві органи влади забезпечують керівну ініціативу при формуванні регіональної економічної політики, виробленні стратегії розвитку регіону, здійснюють адміністрування розроблених конкретних програм та проектів розвитку регіону, виробленні конкретних заходів для досягнення поставлених цілей, контролі реалізації цих заходів для отримання запланованого результату, створюють сприятливе середовище для мобілізації усіх ресурсів регіонального розвитку та найбільш ефективного їх використання. МОВ виступають основними ініціаторами програм економічного розвитку регіону шляхом залучення загальнодержавних та місцевих фінансів, застосування регулятивної функції через використання емісійних, страхових та кредитних засобів оптимізації фінансово-ресурсної бази регіонального розвитку.

Література

1. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21.05.1997 року [Текст] // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – №24. – С. 170.
2. Закон України «Про формування місцевих органів влади і самоврядування» // Відомості Верховної Ради України від 28.06.1994 р. – К., 1994. – № 26. – ст. 217.
3. Закон України «Про місцеві державні адміністрації» від 09.04.1999 р. [Текст] // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – №20. – С. 123.
4. Батрименко В.І. Моделі місцевого самоврядування: світовий досвід і Україна // Проблеми гармонізації законодавства України з міжнародним правом: Мат. наук.-практ. конф. – К., 1998. – С. 265-270.
5. Лазор О.Д., Лазор О.Я. Місцеве управління: поняття, терміни, визначення [Текст]: словн.-довідн. / О.Д. Лазор, О.Я. Лазор; [наук. ред. М.Д. Лесечко]. – Львів: ЛРІДУ УАДУ, 2003. – 176 с.
6. Європейська Хартія місцевого самоврядування від 01.12.2007 р. // Місцеве самоврядування [Текст]. – 1997. – №12. – С. 90-94.
7. Сталий розвиток територіальної громади: управлінський аспект: [Моногр.] За ред. Ю.О. Куца, В.В. Мамонової. – Х.: Вид-во ХарРІ НАДУ «Магістр», 2008. – 335с.
8. Дробенко Г.О., Брусак Р.Л., Свірський Ю.І. Стратегічне планування розвитку територіальних громад [Текст] / Г.О. Дробенко, Р.Л. Брусак, Ю.І. Свірський. – Львів: «Сполом», 2001. – 118с.
9. Миколайчук М.М. Роль регіонального управління у відродженні економіки України [Текст] / М.М. Миколайчук // Економіка Крима. – Сімферополь, 2003. – №6. – С. 18-22.
10. Вакуленко В.М., Мамонова В.В., Шаров Ю.П. Стратегічне планування на місцевому та регіональному рівні: Навч. посібн. – Ужгород: Патент, 2004. – 198с.
11. Губин Е.П. Государственное регулирование рыночной экономики и предпринимательства: правовые проблемы. – М.: Юрист. – 2005. – С. 21-59.
12. Куйбіда В.С. Принципи і методи діяльності органів місцевого самоврядування: Монографія. – К.: МАУП, 2004. – 432 с.
13. Покатаєв П.С. Організаційно-функціональний напрям реалізації органів місцевого самоврядування в Україні [Електронний ресурс]: – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/Portal/Soc_Gum/Dtr_du/2012_2/files/DU212_36.pdf
14. Кришталь Т.М., О.В. Колодич Територіальна організація місцевого самоврядування як механізм управління соціальною інфраструктурою [Текст] / Т.М. Кришталь, О.В. Колодич // Зб. наук. пр. Черкаського Державного технологічного університету. – Черкаси: ЧДТУ, 2010. – Серія «Економічні науки». – Вип. 25. – Ч. III – Т. 2. – С. 258-262.
15. Вишняков С.В. Місцеві бюджети // Фінанси України. - 2001. -№10.- С. 11-16.
16. Атаманчук Г.В. Государственное управление (организационно-функциональные вопросы): Учебное пособие. – М.: ОАО «НПО «Экономика», 2000. – 301 с.
17. Стеченко Д.М. Управління регіональним розвитком: Монографія. – К.:Вища школа, 2000. – 223с.

УДК 658.14:338.45

ПІДХОДИ ДО ОЦІНКИ РІВНІВ ЯКОСТІ ПРОДУКЦІЇ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ

*Безчасний О. У.,
Донецький інститут міського господарства*

В статті висвітлено поняття «якість», «якість продукції», «рівень якості продукції». Розглянуто підходи до оцінки рівнів якості продукції підприємств промисловості. Визначено класифікацію показників якості продукції в залежності від завдань оцінки її рівня.

В статье освещены понятия «качество», «качество продукции», «уровень качества продукции». Рассмотрены подходы к оценке уровней качества продукции предприятий промышленности. Определена классификация показателей качества продукции в зависимости от задач оценки ее уровня.

This article presents the concept of "quality", "product quality", "quality products". Approaches to the evaluation of the quality of products of industry. Defined classification of quality products depending on its level of assessment tasks.

Постановка проблеми в загальному виді, зв'язок з науковими й практичними завданнями

Сучасні умови господарювання економічних суб'єктів відрізняються рядом суттєвих особливостей. Розвиток науково - технічного прогресу призводить до значного ускладнення продукції та технології її виробництва. Глобалізація ринків з жорсткою конкурентною боротьбою численних товаровиробників змушує шукати нові, додаткові фактори, що сприяють успіху на ринку. Значно зростають потреби суспільства.

В цих умовах найважливішим фактором конкурентоспроможності, що визначає успіх організації на тому чи іншому ринку, стає якість. Сприяючи скороченню витрат, оновленню виробництва, заохоченню ініціативи працівників, якість стає ключем до успіху, сприяє ефективному відтворенню та модернізації промисловості, підвищенню інвестиційної привабливості підприємств [1-3].

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Виділення невирішених питань

Проблеми управління якістю продукції на підприємствах розг-

лядається в наукових працях: А.В. Гличева, Л.В. Дейнека, А.О. Заїнчковського, В.Є., Москалюка, Т.Л. Мостенської, І.В. Опьонова, О.О. Орлова, Н.В. Павліхи, В.І. Павлова, В.В. Прядка, В.П. Руденко, П.Т. Саблука, М.П. Сичевського, М.І. Шаповала та інших науковців. Дослідження методів оцінки рівня якості продукції підприємств промисловості потребують подальшого дослідження.

Загальна мета дослідження

Метою статті є розгляд існуючих методів та підходів оцінки рівня якості продукції промислових підприємств.

Викладення основного матеріалу.

Обґрунтування отриманих результатів

Якість - синтетичний показник, що відображає сукупний прояв різних чинників, що відражають сукупність властивостей і характеристик продукції. Поняття «якість» пройшло багатовіковий шлях розвитку і розвивалося в міру того, як вдосконалювалися потреби і зростали можливості виробництва щодо їх задоволення.

Рівень якості продукції оцінюється на основі кількісного виміру як і її властивостей. До основних показників якості ставляться призначення: надійність, технологічність, стандартизація та уніфікація, ергономічність, естетичність, транспортабельність, екологічність, безпека, патентно - правові показники.

Важливим елементом в управлінні якістю є сертифікація та стандартизація. Головне завдання стандартизації полягає у створенні системи нормативно - технічної документації. Ця система визначає прогресивні вимоги до продукції, а також контроль над правильністю використання цієї документації.

Сертифікація продукції є одним із способів підтвердження відповідності продукції заданим вимогам. Правові основи стандартизації та сертифікації продукції регламентуються законодавчими та нормативними актами.

Кількісно або якісно встановлені вимоги до характеристик (властивостей) об'єкта, що дають можливість їх реалізації та перевірки, називаються показниками якості [4].

Для оцінки рівня якості продукції застосовують такі групи показників: показники призначення, показники надійності (безвідмовнос-

ті, довговічності, ремонтпридатності, зберігання), ергономічні показники, естетичні показники, показники технологічності, показники транспортабельності, показники уніфікації, патентно-правові показники, екологічні показники, показники безпеки.

Залежно від специфічних особливостей продукції та умов її виготовлення і використання деякі зазначені вище групи, показників якості продукції можуть бути відсутні. При необхідності вводяться додаткові групи показників, характерні для розглянутої продукції.

Показники якості продукції в залежності від завдань оцінки її рівня класифікуються: за властивостями - призначення; надійність, збереженість; ергономічність та естетичність; технологічність; стандартизація та уніфікація; патентно-правові показники; екологічні показники; безпека; транспортабельність; за способом вираження - показники, виражені в натуральних одиницях і у вартісних одиницях; за кількістю властивостей - одиничні показники, комплексні, узагальнені, інтегральні; поодинокі, що відносяться тільки до однієї властивості; узагальнені - які стосуються такої сукупності властивостей, за якою прийнято оцінювати якість продукції (наприклад, номенклатура показників якості); інтегральні - відображають співвідношення сумарного корисного ефекту від експлуатації або споживання продукції і сумарних витрат на її створення, експлуатацію або споживання; за стадіями визначення - прогнозовані, проектні, виробничі, експлуатаційні; за застосуванням - базові, поодинокі [6].

Базовим є показник якості продукції, прийнятої за вихідний при порівняльних оцінках. Відносним називають показник, що є відношенням одиничного показника якості продукції до відповідного базового показника, а визначальним є показник якості продукції, за яким оцінюють його якість.

Рівень якості продукції - відносна характеристика якості, що є результатом порівняння сукупності значень показників якості продукції з відповідною сукупністю базових значень цих показників.

Кількісну оцінку якості продукції здійснюють методами кваліметрії. Практичними завданнями кваліметрії є: розробка методів визначення чисельних значень показників технічного рівня і якості продукції; збір та обробка даних для обчислення та встановлення вимог

до точності показників; встановлення єдиних методів вимірювання та оцінки показників якості; встановлення одиничних, комплексних та інтегральних показників якості продукції.

При оцінці рівня якості розроблюваної продукції за базові приймають перспективні зразки, які характеризуються прогнозованою сукупністю реально досяжних показників якості в майбутньому періоді. Це може бути гіпотетичний виріб, в якому при його розробці отримали б технічне втілення на сучасному етапі розвитку всі відомі досягнення науки і техніки.

Таким чином, результат порівняння параметрів гіпотетичного і розроблюваного виробів характеризує ступінь реалізованості параметрів гіпотетичного зразка в виробі, що розробляється.

Оцінюючи свою продукцію за базовим зразком беруть продукцію, показники якості якої відповідають світовому рівню або кращим вітчизняним зразкам. Вибір базових зразків проводиться відповідними галузевими НДІ, головними і базовими організаціями з стандартизації.

Рівень якості продукції, що оцінюється за сукупністю показників, до якої не входять економічні, називається технічним рівнем якості продукції. Коли враховуються і економічні показники, то говорять про техніко - економічний рівень якості продукції.

Основними методами кваліметрії є:

Інструментальний: розрахунковий; статистичний, що використовує правила прикладної математичної статистики; органолептичний;

Експертний: соціологічний, заснований на зборі та аналізі думок споживачів даної продукції; комбінований, що включає кілька методів визначення показників якості [5].

Оцінку рівня якості продукції можна визначати диференціальним, комплексним і змішаним методами.

Диференціальним називається метод оцінки якості продукції, заснований на зіставленні одиничних показників її якості. При диференціальному методі розраховують відносні показники якості продукції; рівень якості продукції оцінюється зіставленням сукупностей відносних показників якості базового і оцінюваних зразків.

Комплексним називається метод оцінки рівня якості продукції,

заснований на зіставленні комплексних показників якості базового і зразків продукції.

Оцінка рівня якості комплексним методом може бути проведена з використанням в якості коефіцієнтів вагомості техніко – економічних, середньозважених та вартісних показників.

При змішаному методі частину одиничних показників об'єднують в групи і для кожної визначають комплексний (груповий) показник, а особливо важливі показники застосовують як одиничні.

Рівень якості продукції оцінюють за емпіричними формулами на основі сукупностей комплексних (групових) показників якості. Оптимальним значенням рівня якості продукції називається значення, при якому досягається або найбільший ефект від експлуатації або споживання продукції при заданих витратах на її створення, експлуатацію або споживання, або заданий ефект при найменших витратах, або найбільше відношення ефекту до витрат.

Оптимальні значення рівня якості продукції визначають методами лінійного та нелінійного програмування, динамічного програмування, теорії ігор і статистичних рішень, теорії оптимального управління та іншими математичними методами.

Висновки й перспективи подальших досліджень

Розглянуті методи оцінки використовується для визначення рівня якості продукції, що становить собою відносну характеристику, засновану на порівнянні сукупності показників якості даної продукції з відповідною сукупністю його базових показників. Рівень якості оцінюється на всіх стадіях процесу виробництва продукції. Інтегральним економічним фактором забезпечення якості продукції є ціна якості, яка визначається сумою витрат, витрачених на контроль і витрати, понесені підприємством внаслідок відмов від виробів.

Література

1. Малюта Л.Я. Забезпечення якості продукції необхідна умова підвищення конкурентоспроможності підприємства та його продукції в сучасному ринковому просторі / Л.Я. Малюта // Економіка. Фінанси. Право. – 2008. – №9. – С.11-14.
2. Амельченко Т.В. Управление качеством продукции / Т.В. Амельченко, Ю.А. Бакарюк // Экономика Крыма. – 2010. – №2(31). – С. 96-99.
3. Костирко Л. А. Діагностика потенціалу фінансово-економічної стійкості підприємства: монографія / Л. А. Костирко. – Х.: Фактор, 2008. – 336 с. 3.

4. Иванов Ю.Б. Конкурентні переваги підприємства: оцінка, формування та розвиток [Текст]: монографія / Ю.Б. Иванов, П.А. Орлов, О.Ю. Иванова ; Нац. акад. наук України, Н.-д. центр індустр. проблем розвитку. – Х. : ІНЖЕК, 2008. – 351 с.

5. Харрингтон, Дж. Управление качеством в американских корпорациях : сокр. пер. с англ. / Дж. Хар-рингтон. - М.: Экономика, 1990

6. Весперіс С.З. Закордонний досвід управління якістю [Текст] / С.З. Весперіс // Сучасна економічна наука: теорія та практика: збірник тез наукових робіт Міжнародної науково-практичної конференції (26-27 жовтня 2012 р., м. Одеса). - Одеса: Центр економічних досліджень та розвитку, 2012. - С.47-49.

УДК 336.144.2:334.012.64

РОЛЬ ФИНАНСОВОГО ПЛАНИРОВАНИЯ В СОЦИАЛИЗАЦИИ МАЛОГО БИЗНЕСА

*Бондаренко О. В.,
Очеретько Т. И.,*

Донецкого государственного университета управления

В статье исследовано влияние финансового планирования на социальную ответственность субъектов малого бизнеса, а также основные направления социальной активности предпринимательства. Рассмотрены перспективы создания социально ориентированного предприятия.

У статті досліджено вплив фінансового планування на соціальну відповідальність суб'єктів малого бізнесу, а також основні напрямки соціальної активності підприємництва. Розглянуто перспективи створення соціально орієнтованого підприємства .

In the paper the influence of financial planning for the social responsibility of small businesses, as well as major areas of social entrepreneurship activity. Prospects of creating a socially-oriented enterprises are considered.

Постановка проблемы в общем виде.

Связь с научными и практическими задачами

Современное украинское общество предъявляет все более высокие требования к ведению бизнеса. Наряду с актуальными для субъектов хозяйствования вопросами получения прибыли, создания рабочих мест, производства высококачественной и конкурентоспособной продукции, цивилизованный бизнес ставит и другие: решение социальных проблем как непосредственно на уровне предприятия, так и, как следствие, государства в целом. Таким образом, смещаются акце-

нты в сторону социальной ответственности бизнеса и образования социального предпринимательства, способного решать различные социальные проблемы и направлять свою прибыль на социальные проекты.

Социально ориентированная деятельность, как и любая другая на предприятии, должна быть тщательно спланирована. В условиях постоянных изменений в экономической и политической жизни страны, инноваций в области технологий, новых видов продукции, а также применении новых форм и условий организации труда, необходимости развития социальной ответственности бизнеса особенно актуальным становится вопрос финансового планирования, в частности, для субъектов малого предпринимательства.

Финансовое планирование, как метод управления социально ответственных предприятий малого бизнеса, подразумевает проведение политики, принятие решений и развитие направлений деятельности, являющихся оптимальными с точки зрения целей и ценностей общества, обосновывает тенденции реформирования социального обеспечения, охраны здоровья, социальной защиты необеспеченных слоев населения, преодоления последствий природных и социальных потрясений.

Возникает необходимость разработки бизнес-плана, который воплощает идею создания социально ориентированного бизнеса, развития направлений использования капитала и получения социального эффекта в длительной перспективе.

На сегодня основная часть социальных гарантий предоставляется со стороны государства. Обращая внимание на негативные кризисные явления в экономике, следует отметить, что ресурсная база для предоставления социальных выплат чаще всего является недостаточной, что влечет за собой некоторые ограничения в деятельности предприятий всех форм собственности. Именно поэтому национальная система предпринимательства нуждается в повсеместном внедрении социальных пакетов, а также принятии инновационных решений в области социального обеспечения – создании социально ориентированного предприятия.

Анализ последних исследований и публикаций.

Выделение нерешенных вопросов

При написании статьи были использованы нормативно-законодательные акты Украины, законопроекты «Об общеобязательном государственном медицинском страховании», «О социальных предприятиях», а также научные труды таких исследователей как Т. Вергун, В. Лях, О. Фельдман и др. Однако, вследствие динамичных изменений в экономике страны, данная проблематика требует дополнительного изучения.

Общая цель исследования

Целью работы является исследование роли финансового планирования в социализации предприятий малого бизнеса в современных условиях, а также рассмотрение альтернативных форм социального обеспечения в Украине на микроуровне.

Изложение основного материала.

Обоснование полученных результатов

Развитие рыночных отношений в Украине определило интенсивное развитие предпринимательства, в частности предприятий малого бизнеса, как неотъемлемой составной какой-либо хозяйственной системы. Безусловно, уровень научно-технического и производственного потенциала определяет крупный бизнес, однако наиболее массовой, гибкой и динамичной формой деловой жизни является малое предпринимательство, составляющее базис в странах с рыночной экономикой. Согласно статистическим данным, наибольший удельный вес в общем количестве субъектов хозяйствования Украины (в среднем 94 %) занимают малые предприятия. Динамика численности таких предприятий приведена в табл. 1 [1].

Таблица 1

Показатели численности предприятий в Украине за 2010-2012 гг.

Год	Большие		Средние		Малые	
	Количество, ед.	Удельный вес, %	Количество, ед.	Удельный вес, %	Количество, ед.	Удельный вес, %
2010	586	0,2	20983	5,5	357241	94,3
2011	659	0,2	20753	5,5	354283	94,3
2012	698	0,2	20189	5,5	344048	94,3

Исследуя роль малого предпринимательства в системе рыночного механизма страны, необходимо обратить внимание на объемы реа-

лизации продукции таких предприятий, по сравнению с представителями крупного и среднего бизнеса (табл. 2) [1].

Анализируя показатели таблицы, необходимо отметить, что, несмотря на небольшой удельный вес в общем объеме реализованной продукции предприятиями Украины, субъекты малого предпринимательства осуществляют адекватный своим возможностям вклад в развитие экономики страны.

Таким образом, можно сделать вывод о том, что малый бизнес не только развивается и завоевывает позиции в условиях рыночных отношений, но и становится необходимым элементом развития как крупного бизнеса, так и всей экономики.

Таблица 2

Динамика объемов реализованной продукции (товаров, услуг)
за 2010 - 2012 гг.

Год	Большие		Средние		Малые	
	Объем реализации, млн грн	Удельный вес, %	Объем реализации, млн грн	Удельный вес, %	Объем реализации, млн грн	Удельный вес, %
2010	1401596,8	41,6	1396364,3	41,5	568267,1	16,9
2011	1775829,0	44,5	1607628,0	40,3	607782,4	15,2
2012	1761086,0	41,9	1769430,2	42,1	672653,4	16,0

Для развития малого предпринимательства первоочередное значение имеет привлечение большего количества работников.

По данным государственной службы статистики Украины, предприятия малого бизнеса насчитывают достаточно большое количество работников (табл. 3) [1].

Таблица 3

Количество работников, занятых на предприятиях Украины
за 2010 – 2012 гг.

Год	Большие		Средние		Малые	
	Общее количество занятых работников, тыс. чел.	Удельный вес, %	Общее количество занятых работников, тыс. чел.	Удельный вес, %	Общее количество занятых работников, тыс. чел.	Удельный вес, %
2010	2 400,3	30,2	3 393,3	42,6	2 164,6	27,2
2011	2 449,0	31,4	3 252,6	41,7	2 091,5	26,9
2012	2 484,2	32,4	3 144,2	40,9	2 051,3	26,7

Из таблицы видно, что количество работников субъектов малого предпринимательства имеют тенденцию к уменьшению, по сравнению с крупным бизнесом, однако в абсолютном выражении показатели численности являются практически одинаковыми.

В условиях рыночных отношений малый бизнес, являясь гибкой экономической системой, имеет большую возможность быстро реагировать на постоянные изменения в экономической и политической жизни страны и быть новатором в области технологий, новых видов продукции, а также применении новых форм и условий организации труда. Реакцией малого бизнеса на обострение социальных проблем общества – безработицу, социальную защиту необеспеченных слоев населения, экологическую опасность и ряд других – явилось появление социального бизнеса. Такой вид бизнеса ориентирован на рыночные условия, с возможностью функционирования в них, основан для получения дохода, направлен на поддержку социальной миссии и применяет социальные бизнес-стратегии.

Обоснование направлений и перспектив деятельности субъектов малого предпринимательства, а также оценки бизнеса осуществляется посредством финансового планирования, являющегося одним из значимых инструментов достижения целей развития бизнеса.

Финансовое планирование представляет собой часть управленческого процесса, подчиняющегося общей стратегии предприятия, определяющего основное направление, общие задачи и показатели роста и развития предприятия. На этапе принятия управленческих решений происходит сбор, изучение и анализ информации о конкурентах, показателях экономической, экологической и социальной сфер деятельности, вопросов безопасности, развития образования, здоровья сотрудников и т.д.

При рассмотрении вопросов, связанных с социальной ответственностью субъекта малого бизнеса, согласовываются цели и ожидания предприятия, просчитываются нефинансовые показатели, раскрывается информация о заинтересованных сторонах, учитываются сильные и слабые стороны будущего проекта, разрабатывается методология сбора информации и раскрываемость показателей.

Всесторонний анализ данных дает основание оценить будущие риски и сформировать новые идеи развития предприятия на перспек-

тиву. Таким образом, в процессе финансового планирования применяются системный подход к решению вопросов социальной ответственности субъекта хозяйствования.

Методом финансового планирования является составление бизнес-плана, раскрывающего обоснование собственной бизнес-идеи, а также предпринимательского потенциала субъекта хозяйственной деятельности. При помощи бизнес-плана предприниматель получает однозначно правильный ответ на вопрос: стоит ли выбирать социальное направление бизнеса и вкладывать денежные средства в социальный проект, что является преимуществом социального бизнес-планирования.

Финансовое планирование социального характера имеет непосредственное отношение к развитию социальной сферы предприятия, организации эффективной социальной работы, а также преодолению различных социальных проблем.

Итак, социальный бизнес-план является обоснованным документом, который воплощает перспективу создания социального бизнеса, направления использования капитала и получение, прежде всего, социального эффекта в длительном периоде существования.

Особенно актуальным является анализ социальных вопросов внутри проекта, то есть касающихся непосредственно работников предприятия: профессиональной структуры кадров, соотношения производственного и прочего персонала, количества новых рабочих мест, уровня оплаты труда, системы стимулирования и мотивации, социальной защищенности сотрудников и прочее.

В конкурентной борьбе за высококвалифицированных сотрудников субъекты малого предпринимательства стараются создать такие условия труда, при которых кроме своевременной выплаты заработной платы, работодатель решает и другие нужды работника, что, в конечном итоге, влияет на качество выполнения должностных обязанностей. Таким образом, использование механизма социального обеспечения, является определяющим при выборе места работы.

В общем понимании, социальная ответственность – это долгосрочное обязательство субъекта хозяйствования соответствовать нормам этики и способствовать экономическому развитию, одновремен-

но улучшая качество жизни работников и их семей, общества в целом.

Социальная ответственность бизнеса предполагает ответственное отношение любой компании к своему продукту или услуге, потребителям, работникам, партнерам, а также гармоничное сосуществование, взаимодействие и постоянный диалог с обществом, участие в решении острых социальных проблем.

Социальная ответственность крупного, среднего и малого бизнеса заключается в: возрождении и прогрессивном развитии производства; создании условий для воспроизводства рабочей силы; развитии и софинансировании объектов социальной сферы; своевременной выплате достойной заработной платы и перечислении обязательных платежей на социальные нужды; обеспечении охраны и безопасных условий труда; поддержании уровня занятости, участия в программах переквалификации кадров при ликвидации рабочих мест; софинансировании систем профессиональной подготовки кадров и повышении их квалификации; своевременной и в полном объеме уплате налогов; обеспечении нормальных условий труда и быта работников, привлекаемых к исполнению обязанностей с отрывом от постоянного места жительства; отчислении страховых платежей по программам пенсионного, медицинского и социального страхования; развитию корпоративного профессионального пенсионного страхования; софинансировании добровольных видов страхования работающих; осуществлении социальной поддержки наемных работников (льготные кредиты и ссуды, семейные пособия и т.д.); благотворительной деятельности; участии в реализации приоритетных национальных проектов.

Социальная ответственность предусматривает деятельность как во внутренней, так и внешней среде организации.

Внутренняя среда социальной ответственности включает: безопасность труда; стабильность заработной платы; дополнительное медицинское и социальное страхование рабочих; развитие человеческих ресурсов через обучающие программы и программы подготовки и повышения квалификации; оказание помощи работникам в критических ситуациях.

На современном этапе каждое предприятие стремится к созда-

нию благоприятного рабочего климата и поэтому особое внимание уделяет социальной защите своих работников. С этой целью на предприятиях формируют социальные пакеты, введение которых предусмотрено еще и тем фактором, что выплаты по социальному страхованию в Украине осуществляются исключительно государственными органами, а на фоне кризисных явлений зачастую возникают проблемы с финансированием тех или иных выплат. Основной проблемой относительно таких выплат является их долгосрочный характер, а также недостаточное финансирование этой статьи расходов. Исходя из этого, возникает потребность в принятии альтернативных решений для предприятий малого бизнеса. Одним из таких решений может стать, в зависимости от размеров предприятия, создание обособленного подразделения либо назначение должностного лица, в компетенцию которого будут входить вопросы социального обеспечения. Такое решение подразумевает, что социальные выплаты будут осуществляться за счет самого предприятия.

Особое внимание в социальном пакете стоит уделить медицинскому страхованию. На современном этапе такой вид страхования не носит в Украине обязательного характера и находится в стадии нормативной доработки, о чем свидетельствует законопроект Украины «Об общегосударственном медицинском страховании» [3]. На сегодняшний день неотъемлемой частью социальной политики предприятия является забота о самочувствии сотрудников, ведь здоровый работник имеет возможность целиком раскрыть и реализовать свой потенциал, а, следовательно, – принести предприятию большую прибыль.

Большинство медицинских страховок, предоставляемых страховыми компаниями, является достаточно затратной статьей расходов в современных реалиях. Отсюда следует вывод, что поскольку внедрение государственного страхования может иметь продолжительный характер, целесообразно, при наличии финансовых возможностей, обеспечить, по желанию работников, их добровольное медицинское страхование субъектом малого бизнеса. Кроме того, качественное медицинское обслуживание для работников с гарантией его оплаты позволит избежать дополнительных затрат на лечение.

Внедрение добровольного медицинского страхования на предприятии будет иметь тройную выгоду. Во-первых, работник предприятия может быть уверен в полноте и своевременности социальных выплат. Во-вторых, для предприятия уменьшатся начисления на фонд оплаты труда, что имеет большое значение, так как социальные выплаты носят нерегулярный характер, в то время как перечисления единого социального взноса производятся ежемесячно. И, в-третьих, государство ощутит значительную разгрузку бюджета, так как, учитывая современное положение экономики, задолженность по социальным выплатам на сентябрь 2013 г. уже составила 973 млн грн [4].

Внешняя среда социальной ответственности включает: спонсорство и корпоративную благотворительность; содействие охране окружающей среды; взаимодействие с общественными организациями и местными органами власти; ответственность перед потребителями за качество товаров и услуг.

Перенимая опыт зарубежных стран, следует выделить еще один альтернативный вид социальной защиты граждан – социальное предприятие, являющееся представителем внешней среды ответственности субъекта хозяйственной деятельности.

Истоки создания социального предприятия корнями уходят в Италию, где оно зародилось еще в 80-х гг. XX века [5]. На сегодняшний момент мировым лидером в организации данного рода предприятий является Великобритания, которая насчитывает более 60 тыс. подобных организаций с годовым оборотом порядка 27 млрд. фунтов стерлингов [6]. Большинство стран с рыночной экономикой активно развивают подобный вид предпринимательства.

В Украине на сегодня рассматривается проект закона «О социальных предприятиях», которым определено, что социальное предприятие – это предприятие, образованное юридическими и/или физическими лицами, приоритетом деятельности которого является достижение социальных результатов, в частности, в сфере здравоохранения, образования, науки, культуры, окружающей среды, предоставления социальных услуг и поддержки социально уязвимых групп населения [7]. Создание такого предприятия позволит решить существующие социальные проблемы без вмешательства со стороны государства, опираясь на предпринимательство и гражданскую инициативу [8]. В

сущности, социальное предприятие – это предприятие, которое осуществляет коммерческую деятельность, платит налоги, а полученную прибыль направляет на социальные цели, либо распределяет на нужды такого предприятия.

Согласно ст. 19 проекта закона Украины «О социальных предприятиях», получение статуса социального предприятия предоставляет предприятиям право на государственную поддержку в виде льгот по налогообложению, при осуществлении инвестиционной деятельности, в земельных вопросах, возвратной и безвозвратной финансовой помощи, займов, содействие в предоставлении приоритетов при размещении государственного заказа и выполнении государственных целевых программ, в трудоустройстве социально незащищенных лиц и в других формах, предусмотренных законом.

Исходя из изложенного, можно сделать вывод, что создание социального предприятия положительно повлияет на динамику таких выплат. Трудоустройство людей из незащищенных слоев населения на социально ориентированные предприятия поможет создать новые рабочие места, а соответственно предоставит возможность зарабатывать, вследствие чего уменьшится нагрузка на государственный бюджет Украины.

Выводы и перспективы дальнейших исследований

Подводя итоги результатов исследования, можно сделать вывод о том, что финансовое планирование на предприятиях, участвующих в решении социальных проблем общества, является ключевым методом финансового механизма субъекта хозяйствования, который используется предприятиями не только для сбалансирования финансовой деятельности, но и обосновывает направления реформирования социального обеспечения, охраны здоровья работников, а также социальной защиты необеспеченных слоев населения, преодоления последствий природных и социальных потрясений.

На современном этапе рыночных отношений у предприятий малого бизнеса появляются возможности для развития альтернативных вариантов социального обеспечения, законодательной базой чему послужат законопроекты Украины «Об общеобязательном государственном медицинском страховании», «О социальных предпряти-

ях», а на уровне предприятий они могут быть реализованы посредством создания различного рода социальных пакетов.

По результатам проведенного исследования можно сделать вывод, что при правильно организованном финансовом планировании, предоставляющем возможность расставить приоритеты дальнейшего развития предприятия на основе оценки произошедших в отчетном периоде ключевых изменений, предложенные подходы к развитию социализации малого бизнеса могут производить значительный социальный эффект. Принимая во внимание характерную для настоящего времени нестабильность экономических процессов, наиболее эффективным решением было бы внедрение таких альтернативных решений как создание социального предприятия, а также введение социальных пакетов субъектами малого бизнеса. Рассмотренные варианты социальной ответственности субъектов хозяйствования могут разгрузить государственный бюджет Украины, а также решить ряд проблем в сфере социального страхования.

Участием в решении социальных проблем предприятия малого бизнеса, действуя в соответствии со своими главными принципами и ценностями, получают не только коммерческие выгоды, но и социальные дивиденды, внося тем самым посильный вклад в повышение устойчивости развития экономики и общества в целом.

Перспективами дальнейших исследований являются анализ экономического эффекта социальной ответственности и его влияния на результаты деятельности субъектов малого предпринимательства.

Литература

1. Державна служба статистики України // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>
2. Від благодійності до соціального підприємства або соціальне підприємство : можливе? – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.lvivbiz.com/article.php?id=5&article=457&>.
3. Про загальнообов'язкове державне медичне страхування: проект закону України від 13.08.2012 № 11077 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JF8JP00A.html
4. Правительство Азарова накопило миллиардную задолженность по соцвыплатам // [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.pravda.com.ua/rus/news/2013/09/19/6998271/>
5. Т. Вергун Социальное предпринимательство в Украине: Европейское исследование. Обмен опытом. / Т. Вергун // [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://sever.lg.ua/sotsialnoe-predprinimatelstvo-v-ukraine-evropeiskoe-issledovanie-obmen-opytom>
6. В. Лях Развитие в Украине социального предпринимательства позво-

лит решить проблемы с социальной адаптацией незащищенных категорий населения / В. Лях // [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.socialbusiness.in.ua/index.php/novyny/v-ukraini/100-razvitie-v-ukraine-sotsial-nogo-predprinimatel-stva-pozvolit-reshit-problemy-s-sotsial-noj-adaptatsiej-nezashchishchennykh-kategorij-naseleniya>

7. Про соціальні підприємства : проект закону України від 11.03.2013 № 2508 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JG1XO00A.html

8. Депутатам пропонують створити в Україні соціальні підприємства // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://podrobnosti.ua/power/2013/04/16/900068.html>

338.43:334.723

ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ У СФЕРІ АПК З ВИКОРИСТАННЯМ МЕХАНІЗМУ РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ

*Гальцова О.Л., д.е.н., доцент,
Класичний приватний університет*

У статті розглянуто пріоритетні завдання щодо створення та оснащення аграрного виробництва сучасним і технічно досконалим машинно-тракторним парком та потребою особливої уваги з боку держави. Обґрунтована необхідність докорінно перебудувати матеріально-технічну базу вітчизняного агропромислового виробництва на основі прискорення темпів НТП та інноваційного розвитку.

Статья посвящена государственной поддержке создания и оснащения сельскохозяйственного производства современной и технически совершенных тракторного парка. Автор обосновывает необходимость коренной перестройки материально-технической базы отечественного агропромышленного комплекса на ускорение научно-технического прогресса и инновационного развития.

The article is devoted to the state backing of establishing and equipping the agricultural production with modern and technically advanced tractor fleet. The author substantiates the need for a fundamental restructuring of the material-and-technical base of the domestic agro-industrial complex by accelerating scientific-and-technical progress and innovative development.

Постановка проблеми в загальному виді, зв'язок з науковими й практичними завданнями

В основі аграрної політики лежить розуміння особливої ролі аграрного сектора економіки в життєдіяльності суспільства. Сіль-

ського господарська продукція у всьому світі є стратегічним товаром, однією з основ нормального існування і прогресу суспільства. Тому підтримка сільськогосподарського виробництва є найважливішим завданням економічної політики держави.

Необхідність державної підтримки розвитку сільського господарства в Україні зумовлена специфікою виробництва, цілеспрямованим захистом інтересів сільгосптоваровиробника і споживача від зовнішнього впливу, значною капіталомісткістю і низьким конкурентним потенціалом, характером субсидування соціальної інфраструктури у сільській місцевості

Обов'язкова присутність держави в аграрній сфері пояснюється необхідністю забезпечення соціально-економічних умов для її розвитку, що в першу чергу торкається субсидування соціальної інфраструктури в сільській місцевості. Основними чинниками, що зумовили погіршення стану соціально-економічного розвитку, є спад виробництва сільськогосподарської продукції, зниження його ефективності, відсутність системності та недостатність державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників, поглиблення диспаритету цін на продукцію сільського господарства та вхідні ресурси, низький рівень доходів сільського населення і, відповідно, низька купівельна спроможність населення країни. Для України ця проблема довгий час буде надзвичайно гострою у зв'язку з відставанням розвитку об'єктів сільської соціальної інфраструктури, транспортної мережі тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Виділення невирішених питань

Питанням проектування та організації державної підтримки АПК приділяли увагу вітчизняні та зарубіжні учені. Серед українських авторів слід виділити: Г.О.Андрусенка, Л.М.Анічина, М.В.Гладій, С.І.Дем'яненко, Д.Крисанова, М.А.Латиніна, П.М.Макаренка, В.Я.Месель-Веселяка, Г.І.Мостового, П.Т.Саблука, В.М.Трегобчука, О.М.Шпичака, В.В.Юрчишина. Серед зарубіжних – А.С. Гальчинського, В.М. Геєць та інших.

Загальна мета дослідження

Мета статті полягає в теоретичному обґрунтуванні й розробці пропозицій щодо запровадження науково-технічних програм інноваційних заходів та їх органічне поєднання з діяльністю органів державного управління.

Викладення основного матеріалу.

Обґрунтування отриманих результатів

Задоволення потреб суспільства в достатній за обсягами та асортиментом, високоякісній, доступній за цінами сільськогосподарській продукції може бути здійснено лише за належного забезпечення агропромислового виробництва матеріально-технічними засобами. Основу цих засобів становлять машинні технології, що ґрунтуються на використанні сучасних технологічних комплексів машин, диференційованих відповідно до зональних і регіональних особливостей виробництва.

Крім того, конкурентоспроможність аграрного виробництва та аграрної продукції великою мірою залежить від того, наскільки комфортними є умови праці, а також від того, як підтримуються, зберігаються та нормуються вимоги ресурсо-екологічної безпеки господарської діяльності у складних природно-кліматичних умовах, наскільки ефективно та раціонально використовуються природні ресурси сільськогосподарського призначення. Усе це, у свою чергу, залежить знову-таки від застосування технічних засобів і технологій, способів й організаційних методів ведення виробництва в АПК усіх рівнів, у кожному аграрному підприємстві тощо.

Сталий розвиток сільського господарства, створює необхідні передумови для реального самозабезпечення всіх землеробських регіонів країни основними продуктами харчування місцевого виробництва. Тому слід у кожному з них створити розгалужену інфраструктуру перероблення, зберігання та реалізації сільськогосподарської продукції на основі використання новітніх досягнень НТП, енерго- й ресурсоощадних та екологічно безпечних технологій і видів технічних засобів. Створення біосферосумісної та екологічно безпечної матеріально-технічної бази сталого розвитку сільського господарства в перспективі має ґрунтуватися переважно на

власному потенціалі енергетичного забезпечення, насамперед, рідкими видами палива. Тобто йдеться про те, що в сільському господарстві має досягатися у кожному конкретному випадку оптимальне співвідношення між незалежними внутрішніми та централізованими джерелами енергопостачання, адже без оптимізації енергозабезпечення агропромислового виробництва неможливе його переведення на модель сталого розвитку. Ця, на перший погляд, очевидна умова якраз і є найбільш проблемною у зв'язку з тим, що на державному рівні вона не вирішується належним чином. [3].

Сільське господарство має вкрай незадовільне забезпечення енергоресурсами, а також катастрофічний стан його матеріально-технічної бази та високі рівні зношеності основних засобів виробництва, тому слід більш детально розглянути пріоритетні завдання щодо створення біосферосумісної та екологічно безпечної матеріально-технічної бази його функціонування у нових умовах господарювання на засадах сталого розвитку. Одним із найважливіших завдань, безперечно, є оснащення, передусім, аграрного виробництва сучасним і технічно досконалим машинно-тракторним парком. З цією метою необхідно розробити та налагодити виробництво високопродуктивної й екологічно безпечної сільськогосподарської техніки, експлуатаційно-технологічні параметри якої відповідатимуть сучасним агроекологічним та економічним вимогам сільськогосподарського виробництва.

В умовах планової економіки розробка й виробництво засобів механізації сільськогосподарських робіт здійснювалися, як правило, на основі глибоких системних досліджень і дослідно-конструкторських робіт. Високий рівень організації таких робіт дав змогу створити на державному рівні єдиний міжгалузевий нормативно-методичний документ «Система машин для комплексної механізації сільськогосподарських робіт». Цей документ передбачав створення системи машин для сільського господарства відповідно до тодішніх вимог. [5].

На основі галузевої та державної технічної політики в аграрному секторі, машинобудуванні, переробній промисловості здійснювалось наукове обґрунтування системи машин. На методологічному рівні це забезпечувало ефективне вирішення проблем визначення й реалізації

основних напрямів технічного прогресу в сільськогосподарському машинобудуванні, експлуатації машин, їх системної модернізації та оновлення.

Сільськогосподарські машини і технічні засоби, що випускалися за радянських часів, сьогодні практично не відповідають вимогам, з одного боку, нових організаційно-правових форм господарювання в аграрній сфері, а з іншого – ресурсо-екологічної безпеки ведення господарської діяльності, а також екологічним критеріям, стандартам і нормативам, що висувуються в нинішніх умовах до всіх технічних засобів і технологій, застосовуваних у сільському господарстві. Надто зношена та застаріла, техніко-технологічна база в аграрній сфері АПК не відповідає й вимогам сталого розвитку аграрного виробництва.

Сільське господарство нині відчуває гострий дефіцит матеріально-технічних та енергетичних ресурсів. Водночас випереджальними темпами зростають ціни на них і різні послуги порівняно з цінами на сільськогосподарську продукцію. У результаті цього знижуються платоспроможність сільськогосподарських підприємств та їх можливості щодо оновлення матеріально-технічної бази виробництва. Крім того, на фоні загального підвищення життєвого рівня в Україні, безперечно, підвищуватиметься заробітна плата й сільськогосподарських працівників, що призведе до зростання собівартості продукції і подальшого падіння платоспроможності аграрних товаровиробників.

Здійснення ринкових реформувань в аграрній сфері суттєво змінило структуру виробництва, зумовило збільшення кількості суб'єктів господарювання переважно за рахунок створення дрібних і середніх господарств. Відтак виникла реальна потреба в нових видах і типах технології виробництва та технічних засобах. Останні повинні бути найкращим чином пристосовані до умов і розмірів нових форм господарювання. Те саме стосується й екологічних вимог до сільськогосподарської техніки, організації її обслуговування та способів модернізації тощо.

Надто складною проблемою сьогодні є невпинне зростання цін на сільськогосподарську техніку, насамперед, на трактори і комбайни. З цим пов'язане підвищення собівартості аграрної

продукції та експлуатаційних витрат на утримання й обслуговування цієї техніки. За умов використання в сільському господарстві застарілої дешевої техніки воно поки що витримує конкуренцію з імпортною агропродовольчою продукцією.

З оновленням же машинно-тракторного парку за рахунок поставок селу сучасних і значно дорожчих машин неминуче зростуть витрати на одиницю вироблюваної аграрної продукції. Якщо таке оновлення машинно-тракторного парку не буде супроводжуватися відповідними економічними запобіжними заходами, технічними, технологічними та організаційними рішеннями, то істотне зростання собівартості аграрної продукції стане неминучим. Воно призведе до зниження рентабельності виробництва і конкурентоспроможності одержуваної продукції та, зрештою, до банкрутства вітчизняних сільськогосподарських підприємств, якщо не буде вжито ефективних заходів щодо їх захисту.

Попри обмеженість та хронічне недофінансування програм забезпечення АПК технікою та обладнанням, враховуючи стан матеріально-технічної бази аграрних підприємств, їхню платоспроможність, вирішувати проблему технічного переоснащення та оптимізації технічного забезпечення аграрного виробництва все ж таки необхідно за участю держави.

Сьогодні можна констатувати, що нормативно-правове забезпечення технічної політики держави в аграрному секторі та формування агропромислового ринку певний час мало безсистемний та хаотичний характер. Документи, які приймалися органами влади, не охоплювали всіх найважливіших правових питань, які необхідно було об'єднати для досягнення поставленої мети. [4].

Враховуючи незадовільний стан забезпечення сільськогосподарських товаровиробників технікою, було прийнято Закон України "Про стимулювання розвитку вітчизняного машинобудування для агропромислового комплексу" від 7 лютого 2002 р. № 3023-III, який значною мірою врегулював та систематизував правові аспекти підтримки і розвитку вітчизняного машинобудування для агропромислового комплексу. Ним було визначено, що розвиток вітчизняного машинобудування для агропромислового комплексу разом з його складовими – створенням і виробництвом техніки та

обладнання, її технічним обслуговуванням і ремонтом, а також формуванням інфраструктури ринку вітчизняної техніки і обладнання для агропромислового комплексу – є пріоритетними напрямками розвитку національної економіки. [2].

За таких умов на перший план висувається проблема застосування в аграрній сфері ресурсощадних технологій і технічних засобів, раціональних та оптимальних схем і методів їх використання з метою істотного зменшення витрат у розрахунку на одиницю виробленої сільськогосподарської продукції. Це й має стати головною передумовою створення принципово нової біосферосумісної та екологічно безпечної матеріально-технічної бази аграрного виробництва. Комплексний підхід до формування такої бази з урахуванням регіональних природно-екологічних та економічних особливостей аграрного виробництва й має забезпечити вирішення цього пріоритетного завдання.

Проблема формування матеріально-технічної бази оптимальних розмірів і відповідної структури сільського господарства потребує особливої уваги з боку держави, регуляторних структур національного та регіонального рівнів, а також органів місцевої влади. Ця проблема має два аспекти. По-перше – це випуск у необхідній кількості й високої якості вітчизняної сільськогосподарської техніки, машин та обладнання на рівні кращих зарубіжних зразків. Для цього слід мати високорозвинені промислові галузі – сільськогосподарського машинобудування, агрохімії, енергетики і транспорту. Усі вони становлять фундаментальну основу не лише створення екологічно безпечної та біосферосумісної матеріально-технічної бази агропромислового виробництва, а й головну передумову переведення останнього на модель сталого розвитку та прискорення темпів НТП безпосередньо в аграрній сфері, застосування інноваційних технологій тощо. Без взаємоузгодженого і збалансованого розвитку всіх сфер національного та сільського господарства з урахуванням соціальних, економічних та екологічних вимог досягти їх сталого розвитку неможливо.

По-друге – це істотне підвищення ефективності функціонування АПК загалом і кожної його сфери зокрема з метою забезпечення на-

громадження реального капіталу та відповідних коштів, насамперед, у сільському господарстві. Лише за допомогою ринкових важелів і методів можна здійснювати заходи з модернізації, радикального оновлення й структурної перебудови матеріально-технічної бази аграрного виробництва.

За даними Інституту аграрної економіки (Київ), для підвищення технічної забезпеченості сільськогосподарського виробництва та відтворення машино-тракторного парку до повної технологічної потреби на рівні досягнень науково-технічного прогресу середньорічні вкладення коштів на закупівлю технічних засобів мають становити близько 10 млрд грн. Крім того, своєчасне та якісне проведення ремонтів і технічного обслуговування машинно-тракторного парку потребує щороку додатково 2,3 – 2,5 млрд грн на запасні частини. [6].

Формування раціональної, біосферосумісної та екологічно безпечної матеріально-технічної бази в усіх галузях сільського господарства країни потребує існування ефективно розвинутого ринку засобів виробництва та предметів праці агропромислового призначення. Для цього необхідно прискорити процеси реформування та модернізації підприємств тракторного і сільськогосподарського машинобудування. При цьому надто важливо, щоб, по-перше, ці процеси здійснювалися за участю іноземних фірм та інвесторів, що сприятиме, на нашу думку, випуску високоякісної, конкурентоспроможної, екологічно безпечної й енергоощадної сільськогосподарської техніки. По-друге, слід істотно змінити й удосконалити економічні відносини промислових підприємств, які забезпечують сільське господарство засобами виробництва та безпосередньо аграрною сферою, і розвивати між ними прямі зв'язки.

Отже, пріоритетне завдання полягає в тому, щоб докорінно перебудувати матеріально-технічну базу вітчизняного агропромислового виробництва на основі прискорення темпів НТП та інноваційного розвитку. По суті, необхідно повністю оновити і замінити цю базу, зважаючи на особливості нинішніх відносин та форми господарювання в сільському господарстві. Вирішенню зазначеного надто складного, але пріоритетного в усіх аспектах завдання має бути підпорядкований весь економічний потенціал держави. Останній у

зв'язку зі структурними трансформаціями має у перспективі робити більш вагомий внесок у розв'язання продовольчої проблеми та підвищення конкурентоспроможності вітчизняних продуктів харчування.

За будь-якого соціального устрою суспільства держава через свої виконавчі й законодавчі органи повинна регулювати і стимулювати виробництво сільгосппродукції і продовольства заради інтересів суспільства в цілому. Це необхідно, щоб уникнути кризових явищ як недовиробництва, так і перевиробництва зазначених продуктів. Саме держава має належним чином турбуватися про підвищення родючості та охорону ґрунтів і збереження в чистоті природного середовища, розвиток наукових досліджень, підготовку і перепідготовку кадрів, визначати загальну фінансово-кредитну, науково-технічну, інвестиційну, інноваційну та екологічну політику стосовно сільського господарства, створювати ефективний механізм підтримки агропромислових товаровиробників. Держава має контролювати еквівалентність міжгалузевого обміну, якість продуктів харчування і дотримання екологічних стандартів, вимог та обмежень усіма агропромисловими підприємствами, фірмами, фермерами тощо.

Сільське господарство у розвинених країнах не просто морально підтримується, а цільовим призначенням на нього виділяються досить великі кошти на прискорення темпів НТП, його техніко-технологічну модернізацію, зростання продуктивності праці, розв'язання соціальних та екологічних проблем. Усе це створює реальні передумови для його високої ефективності й конкурентоспроможності. Саме ті країни, уряди яких здійснюють ефективну політику щодо цілеспрямованого регулювання агропромислової економіки та всебічної підтримки аграрних товаровиробників, є сьогодні основними експортерами найважливіших видів продуктів харчування на світовий агропродовольчий ринок. [7].

Соціальна сфера являє собою матеріальну та організаційну основу задоволення життєвих потреб сільського населення. Проте незадовільні економічні та соціальні умови на робочих місцях і проживання на селі спричиняють руйнацію сільської поселенської мережі, розширення зон суцільної незаселеності сільських територій,

розпорошення та низький рівень забезпеченості об'єктами соціальної інфраструктури тощо.

Економічна криза в аграрній сфері, на жаль, створила несприятливі умови для подальшого розвитку сільської соціальної інфраструктури. За останні роки суттєво скоротилась кількість дитячих дошкільних закладів, магазинів, підприємств громадського харчування та побутового обслуговування. Половина сіл не має мінімального набору підприємств побутового обслуговування, усе це відбувається на тлі руйнування системи громадського транспорту, що унеможливує забезпечення селян життєво необхідними послугами.

Природне скорочення кількості сільського населення призводить до обезлюднення та вимирання сіл. Відмирання поселень, які деградують, завдає непоправної шкоди аграрному сектору, зумовлює формування зон суцільної незаселеності в сільській місцевості. Соціальні наслідки могли б бути ще гіршими, якби соціальну сферу села не підтримували суб'єкти різних форм господарювання агропромислового комплексу. Проте їх допомога за нинішніх умов (фінансування поточних витрат, прокладання газопровідних мереж і будівництво одиничних об'єктів соціального призначення) вкрай недостатня. Суттєво зменшився загальний обсяг капітальних вкладень у створення матеріальної бази соціальної сфери села.

Галузева структура інвестицій в основний капітал у соціальну інфраструктуру в сільській місцевості, склад і розміщення її об'єктів формуються стихійно. Останніми роками бюджетні кошти витрачались на створення інженерних комунікацій і зовсім недостатньо – на зміцнення матеріальної бази галузі освіти, охорони здоров'я, соціального забезпечення тощо. Нове будівництво здійснювалося для оновлення чи розширення матеріальної бази діючих установ, а більшість сіл, що не мали потрібних їм об'єктів, так і не забезпечені ними. Катастрофічне згорання мережі соціальної інфраструктури потребує удосконалення цінової політики і спрощення системи оподаткування суб'єктів господарювання, пожвавлення ділової активності та поліпшення економічного стану підприємств, зміцнення дохідної частини низових ланок бюджетної системи у сільській місцевості.

Запобігти подальшому поглибленню економічної і соціальної кризи в агропромисловому комплексі можна лише на основі здійс-

нення насамперед організаційно-економічних, а на їх основі – і соціальних заходів щодо збереження, відродження та розвитку сільської поселенської мережі, припинення руйнації та згорання підприємств, організацій і установ соціальної інфраструктури та їх матеріально-технічної бази. Крім того, необхідно дотримуватись вимог чинного законодавства щодо припинення закриття в сільській місцевості закладів охорони здоров'я, освіти, культури, а також щодо збереження виробничого профілю підприємств торгівлі, громадського харчування, побутового обслуговування в процесі їх приватизації; запровадити жорсткі правила виділення та використання бюджетних коштів на будівництво інфраструктурних об'єктів на селі; надавати пільгове кредитування та іншу допомогу індивідуальним забудовникам.

Висновки й перспективи подальших досліджень

Функціонування та розвиток соціальної інфраструктури села має забезпечуватись спільними зусиллями держави, суб'єктів господарювання й населення.

Держава відповідно до законодавства повинна створювати умови для задоволення першочергових життєвих потреб сільського населення на рівні встановлених соціальних нормативів. Під час визначення цих нормативів мають враховуватися характер розселення і регіональна специфіка проживання людей у сільських населених пунктах. Це положення дає підставу передбачати у місцевих бюджетах сільських адміністративних районів вищі (з розрахунку на душу населення) видатки на утримання й розвиток мережі закладів соціально-культурного призначення, ніж у містах.

Значна частина результатів наукових досліджень, зарахованих за змістом і значенням до інновацій, поки що залишається не використаною. Це зумовлено різними причинами, зокрема низьким рівнем платоспроможності сільськогосподарських товаровиробників, слабкою інформаційною базою про наявний арсенал інноваційної продукції, умови її використання. Слід відзначити, що в розвитку інноваційної діяльності, підвищенні її економічної ефективності важливого значення набувають організаційні форми практичного застосування наукових досягнень в агропромисловому виробництві.

Сталий розвиток сільського господарства створює необхідні передумови для реального самозабезпечення всіх сільськогосподарських регіонів країни основними продуктами харчування місцевого виробництва. Тому слід у кожному з них створити розгалужену інфраструктуру перероблення, зберігання та реалізації сільськогосподарської продукції на основі використання новітніх досягнень НТП, енерго- й ресурсоощадних та екологічно безпечних технологій і видів технічних засобів.

Проблема формування матеріально-технічної бази оптимальних розмірів і відповідної структури сільського господарства в сучасних умовах становлення багатуукладної ринкової економіки потребує особливої уваги з боку держави, регуляторних структур національного та регіонального рівнів, а також органів місцевої влади. Ця проблема має два аспекти. Перший – це випуск у необхідній кількості й високої якості вітчизняної сільськогосподарської техніки, машин та обладнання на рівні кращих зарубіжних зразків. Другим аспектом є суттєве підвищення ефективності функціонування АПК загалом і кожної його сфери зокрема з метою забезпечення нагромадження реального капіталу та відповідних коштів, насамперед, у сільському господарстві.

Необхідно докорінно перебудувати матеріально-технічну базу вітчизняного агропромислового виробництва на основі прискорення темпів НТП та інноваційного розвитку. Але сьогодні в Україні значна частина результатів наукових досліджень, зарахованих за змістом і значенням до інновацій, поки що залишається не використаною. Це зумовлено, зокрема, низьким рівнем платоспроможності сільськогосподарських товаровиробників, слабкою інформаційною базою про наявний арсенал інноваційної продукції, умови її використання. Для розвитку інноваційної діяльності, підвищенні її економічної ефективності важливого значення набувають організаційні форми практичного застосування наукових досягнень в агропромисловому виробництві. До пріоритетних напрямів реалізації інноваційної продукції, широкого застосування науково-технічного та соціально-економічного прогресу на макроекономічному рівні належить здійснення національних і державних програм, законодавчо-нормативних актів, спрямованих на комплексне багатовекторне вирішення важли-

вих проблем розвитку агропромислового виробництва країни.

Не вирішеним питанням залишається галузева структура інвестицій в основний капітал, у соціальну інфраструктуру в сільській місцевості, склад і розміщення її об'єктів формуються стихійно, зокрема, закладів освіти, охорони здоров'я, соціального забезпечення.

Література

1. Дем'яненко С.І. Концепція аграрної політики України / Укр. аграр. конфедерація, Ін-т розвитку аграр. підприємництва та села. – К.: ПРООН, 2003. – 34 с.
2. Закон України “Про стимулювання розвитку вітчизняного машинобудування для агропромислового комплексу” від 7 лютого 2002 р. № 3023-III // <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.
3. Копелець О.О., Мостовий Г.І. Формування і реалізація державної політики розвитку матеріально-технічної бази АПК на регіональному рівні // Регіональна політика розвитку аграрної сфери: Монографія / Г.І. Мостовий, Л.М. Анічин, Г.О. Андрусенко та ін.; За заг. ред. проф. Г.І. Мостового. – Х.: ХарPI НАДУ «Магістр», 2004. – С. 117-147.
4. Латинін М.А. Механізми реалізації державної технічної політики в аграрному секторі економіки України // Актуальні проблеми державного управління: Зб. наук. праць. – Х.: Вид-во ХарPI НАДУ “Магістр”, 2004. – № 1 (19). – С. 32 – 38.
5. Матеріально-технічне забезпечення АПК / Г.М. Підлісецький, Я.К. Білоусько, М.І. Герун та ін. // Агропромисловий комплекс України: стан, тенденції та перспективи розвитку: Інформаційно-аналітичний збірник. / За ред. П.Т. Сабуга. – Вип. 4. – К.: ІАЕ УААН, 2000. – Розд.8. – С. 233-241.
6. Стратегічні напрями розвитку агропромислового комплексу України. За ред. П.Т. Саблука, В.Я. Месель-Веселяка. – К.:ІАЕ, 2002. – 60 с.
7. Стратегія економічного і соціального розвитку України (2004-2015) “Шляхом Європейської інтеграції” /А.С. Гальчинський, В.М. Геєць та ін.; Нац. ін-т стратег. досліджень, Ін-т екон. прогнозування НАН України, Міністерство екон. та з питань європ. інтеграції України. – К.: ІВЦ Держкомстату України, 2004. – 416 с.
8. Юрчишин В. Глибоко науковий погляд на проблеми розвитку ресурсного потенціалу АПК. Відтворення та ефективне використання ресурсного потенціалу АПК (теоретичні і практичні аспекти) / В. Трегобчук, А. Юзефович, Д. Крисанов, О. Попова, В. Прадун, Н. Скурська; Відповідальний редактор академік УААН В.М. Трегобчук. – К.: Інститут економіки НАН України, 2003. – 259 с. // Економіка України. – 2003. – № 8. – С. 91-92.

ПРОБЛЕМИ ВПРОВАДЖЕННЯ СИСТЕМИ МЕНЕДЖМЕНТУ ЯКОСТІ В ДІЯЛЬНІСТЬ ДЕРЖАВНИХ ОРГАНІВ ВЛАДИ ТА МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

*Горюнова К.А.,
Донецький державний університет управління*

В статті розглянуті проблемні аспекти впровадження системи менеджменту якості для підвищення рівня обслуговування громадян органами державної влади та місцевого самоврядування.

В статье рассмотрены проблемные аспекты внедрения системы менеджмента качества для повышения уровня обслуживания граждан органами государственной власти и местного самоуправления.

The article deals with the quality management system implementation problematic aspects to improve public services by state and local governments.

Постановка проблеми в загальному виді, зв'язок з науковими й практичними завданнями

Світова наука в галузі управління розвивається багато десятиліть, пропонуючи все нові моделі та інструменти управління з метою підвищення якості продукції та послуг, більш ефективного управління цілями організації, її витратами. В процесі накопичення і розвитку ці знання стали затребувані і в органах державної влади. Передові країни, стурбовані зростаючою міждержавною конкуренцією, з одного боку, і необхідністю ефективно управляти соціальними проблемами, з іншого боку, стали активно шукати системні рішення, що дозволяють підвищувати якість роботи інститутів всіх гілок влади. Так у сферу державного управління стали приходити рішення, пропоновані міжнародними стандартами серії ISO 9000.

Враховуючи, що одним з головних завдань Міжнародної організації зі стандартизації (ISO) є аналіз та узагальнення передового досвіду в сфері управління, органи влади отримали додаткові інноваційні моделі - інструменти для розвитку і вдосконалення своєї діяльності та підвищення якості надаваних послуг.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Виділення невирішених питань

Аналіз монографічної та періодичної літератури показав, що в

цілому наукові публікації з питань впровадження системи менеджменту якості в діяльність державних органів влади та місцевого самоврядування досить різноманітні за підходами й тематикою та охоплюють широке коло проблем. Проблеми впровадження системи менеджменту якості відображені в працях Версана В.Г., Аронова І.З., Лозинського І.Є., Недодаєвої Н.Л., Седдона Дж. та ін. [1-5].

Загальна мета дослідження

Мета статті полягає в аналізі основних проблем впровадження системи менеджменту якості в діяльність державних органів влади та місцевого самоврядування.

Викладення основного матеріалу.

Обґрунтування отриманих результатів

Найбільш поширеними стандартами, моделі яких використовуються органами влади та місцевого самоврядування в усьому світі, є: ISO 9001:2008 (менеджмент якості); ISO 14001:2004 (екологічний менеджмент); SA 8000: 2008 (соціальна відповідальність); ISO 27001:2005 (інформаційна безпека); OHSAS 18001:2007 (професійна безпека та охорона праці). Крім вищенаведених стандартів існує ряд національних, моделі яких успішно впроваджуються органами влади та місцевого самоврядування. Яскравим прикладом таких національних стандартів можуть служити австралійські стандарти серії AS 8000. Однак найбільш затребуваною є модель систем менеджменту якості, заснована на вимогах стандарту ISO 9001:2008.

Зростання популярності стандартів ISO серії 9000 в сфері послуг можна відстежити в щорічних оглядах ринку сертифікації систем менеджменту, які проводить ICO. Так, наприклад, ще в 2005 р. близько 33% сертифікатів за ISO 9001:2000 були видані організаціям сфери послуг.

Серед організацій, що діють у сфері послуг і використовують модель ISO серії 9000, зростає кількість органів державної влади та місцевого самоврядування.

Популярність стандартів менеджменту якості підтверджується результатами досліджень ринку сертифікації, які традиційно проводяться Міжнародною організацією зі стандартизації. Нижче наведені результати аналізу бази даних IQNet - міжнародної мережі органів з

сертифікації за 2012 рік. Дана база є достатньо репрезентативною, оскільки в ній міститься понад 300 000 сертифікатів, виданих на відповідність стандарту ISO 9001 в більш ніж 50 країнах світу, тобто близько 30% від всіх сертифікатів ISO 9001, виданих у світі.

Згідно з даними IQNet, в реєстрі знаходиться близько 3700 організацій по коду ЕА 36 (державне управління), серед яких більше половини - це органи місцевого самоврядування. З них в Італії видано 634 сертифіката, в Іспанії - 198 сертифікатів, у Швейцарії - 120 сертифікатів, у Німеччині - 49 сертифікатів, в Португалії - 84 сертифіката.

Стандарт ISO 9001 вже знайомий українським організаціям у галузі державного управління, в основному це стосується органів місцевого самоврядування, але за кількістю сертифікованих організацій Україна значно відстає від багатьох країн.

У США сертифіковані більшість муніципалітетів, включаючи столиці штатів.

Стандарт широко застосовується в Японії, де більшість органів місцевої влади префектур і адміністративних округів сертифіковані. Корисний досвід Адміністрації Прем'єр-міністра Польщі, де з 1999 р. розвивається програма «Менеджмент якості в органах влади». Дана програма реалізується спільно з Програмою розвитку ООН (UNDP). За час з початку програми більше ста органів місцевого самоврядування подали свої заявки на участь у цій програмі. Також ведуться роботи з впровадження систем менеджменту якості на основі моделі стандарту ISO 9001 в органах державної влади. Першим з державних відомств в 2003 р. отримало офіційне визнання за впровадження моделі і принципів системи менеджменту якості Міністерство юстиції (Польща), отримавши міжнародно-визнаний сертифікат відповідності. Стандарти ISO серії 9000 активно впроваджуються в Ізраїлі. Згідно з даними ізраїльських дослідників, всі адміністрації органів місцевого самоврядування в Ізраїлі, що впровадили в своїх органах системи, засновані на моделях міжнародних стандартів у галузі управління, були переобрані на наступний термін [1].

Крім того, даний факт свідчить про те, що впровадження зазначених інноваційних моделей призводить до задоволення вимог населення до якості послуг муніципального управління та органів влади.

Широке поширення серед органів місцевого самоврядування отримала інноваційна модель ІСО 9001 в Австралії. У багатьох містах країн Близького зарубіжжя - Казахстану, Білорусії, Росії - є досвід застосування стандарту ІСО серії 9000.

Аналізуючи вимоги міжнародних стандартів ІСО серії 9000, можна відзначити, що ряд вимог слід уточнити, враховуючи специфіку державної служби.

Впроваджуючи систему менеджменту якості в органах державної влади необхідно вирішити, як мінімум, три основні завдання:

1. Створити систему державного управління, орієнтовану на громадянина, сприймаючи громадянина як замовника державних послуг, закласти відповідні механізми оцінки результативності такої системи.

2. Створити систему здатну до саморозвитку, змін.

3. Реалізувати принцип відкритої, прозорої системи. Для цього, окрім впровадження вимог стандарту ІСО 9001, необхідні його коригування та адаптація.

У діючій системі аналізу діяльності виконавчої влади є кілька проблем:

Проблема № 1: Оцінка роботи конкретного відомства, його керівника не прив'язана до думки прямих споживачів послуг цього відомства. Висновки про результати роботи, як правило, будуються на макростатистиці, оцінок реального замовника послуг відомства (громадян, бізнесу) в більшості випадків немає.

Необхідно для орієнтації відомства на запити споживача, на потреби громадян впроваджувати методи прямого моніторингу задоволеності споживача, конкретних заявників, громадян, компаній, з прив'язкою до конкретних підрозділів відомства, керівників.

Проблема № 2: як правило, у відомствах слабо розвинена система аналізу діяльності конкретного структурного підрозділу, система оцінок результатів його роботи, практично немає практики публічного звіту відомства про виконану для громадян роботу.

Необхідно впроваджувати процесні моделі управління з розробкою системи оцінки результативності та ефективності всіх підрозділів. Впроваджувати рейтингові інструменти в оцінці роботи підрозді-

лів відомства. Вводити практику публічних звітів перед громадянами про результати роботи за рік, з інформацією про пряму користь відомства для громадян [2].

Проблема № 3: немає системи порівняльних рейтингів відомств між собою за якістю роботи.

Необхідно створювати зовнішні, системні стимули, які спонукають покращувати свою діяльність: публічний моніторинг прямих споживачів; порівняльні рейтинги відомств. Вся система оцінок має бути прозорою, відкритою, публічною.

Для того, щоб вирішувати ці завдання в рамках розробки та впровадження системи менеджменту якості в органах влади, перш за все, необхідно роз'яснити, що розділи стандарту ІСО 9001, присвячені аналізу діяльності та планування, повинні розроблятися і впроваджуватися по всіх групах споживачів з визначенням показників оцінки результативності та ефективності по цих групах. Оцінка не тільки результативності, а й ефективності органу влади повинна розглядатися в обов'язковому порядку, орган влади витрачає гроші платників податків, а значить, повинен звітувати за витрати перед «замовником». Очевидно, що для органів влади (втім, як і для будь-якої організації) об'єднання стандартів ISO 9001 та ISO 9004 - одна з першочергових задач.

При розробці критеріїв оцінки своїх внутрішніх підрозділів, орган влади повинен формувати методіку визначення рейтингу цих підрозділів. У критерії такого рейтингу доцільно включати дані про ступінь досягнення цілей у сфері якості, підсумки моніторингу споживачів зовнішніх і споживачів внутрішніх.

Для оцінки ступеня задоволеності внутрішніх споживачів якістю внутрішніх комунікацій повинні вестися опитування, анкетування, анкети двох типів: опитування всіх співробітників і опитування експертів служби - людей, які є найбільш авторитетними носіями максимальної компетенції (як правило, це керівництво служби, начальники підрозділів). У цих опитуваннях слід давати оцінку якості взаємодії з колегами. Потім порівнюється думка співробітників і експертів, робляться висновки про наявність невідповідностей в думці експертів-керівників і рядових співробітників. Найчастіше зовні оцінки керівників не збігаються з баченням проблем підлеглими, і в цьому проти-

річчі необхідно шукати головну інформацію для розвитку якості взаємодії підрозділів між собою.

У результаті всі критерії підсумовуються, у кожного критерію є своя вага в загальній оцінці діяльності підрозділу. Наприклад, сума критеріїв внутрішніх комунікацій має частку 20% у загальній оцінці підрозділу, ще 30% - моніторинг задоволеності зовнішнього споживача, на решту 50% припадає сума всіх показників результативності діяльності підрозділу. Така значна вага показників зовнішніх і внутрішніх оцінок у діяльності відомства допоможе налаштувати діяльність на задоволення запитів споживача, при цьому не втративши всі основні показники роботи відомства із зони аналізу та контролю[3].

Дані методичні вказівки також потрібно частково відобразити в стандарті. В обов'язковому порядку стандарт слід супроводити додатками, які би роз'яснювали окремі пункти, розділи, оскільки потрібно виходити з того, що органи влади мало зацікавлені в якісній і прозорій роботі. Слід зазначити, що деталізація стандарту і глибина роз'яснень багато в чому визначається рівнем розвитку системи.

Висновки та перспективи подальших досліджень

Для розробки та впровадження системи менеджменту якості, адаптації вимог ІСО 9001 до державної служби доцільно: ввести розділ «Принципи управління якістю державних послуг». У цьому документі викласти зміст і філософію системи стосовно до органів влади; уточнити терміни та визначення. Описати нові терміни, необхідні для ясного опису системи менеджменту якості для органів влади;

розширити розділ, присвячений Політиці, описавши необхідність формування двох політик: в області управління якістю державних послуг і в галузі розвитку кадрів. При цьому для кожної політики описати свій перелік вимог. Так, для кадрової політики це буде вказівка на необхідність управління і розвитку двох сфер компетенції: професійні знання і навички, і особистісні якості. Як додаток повинен йти етичний кодекс держслужбовця, набір цінностей, які підлягають постійної актуалізації;

ввести розділ «Споживач державних послуг». У ньому більш ясно описати ієрархію споживачів, виділивши громадянина як головного замовника системи, інших - після нього. У цьому зв'язку внести

коректування в Моніторинг задоволеності споживача, вказавши на пріоритети моніторингу у відповідності з ієрархією споживачів. Визначити принципи, підходи та методи взаємодії з зовнішнім середовищем, виходячи із завдання «прозорості та інформаційної відкритості» для заявників, громадян України;

уточнити вимоги до планування та аналізу діяльності з розробкою необхідних уточнень за специфікою аналізу діяльності органів виконавчої влади, визначення принципів формування рівнів аналізу видів діяльності, достатності деталізації показників діяльності підрозділів, визначення груп показників, у тому числі, пов'язаних з оцінкою якості внутрішніх комунікацій, виходячи з принципу орієнтації на «внутрішнього споживача», вироблення принципів і підходів до формування звітів про роботу підрозділів, методик визначення рейтингів підрозділів органу виконавчої влади, міжвідомчих рейтингів;

визначити принципи, підходи та методики з формування звітів різного рівня: внутрішній звіт відомства про результативність та ефективність діяльності; публічний звіт для експертного співтовариства; публічний звіт для громадян України, створення сайту.

Для подальшого дослідження доцільно виділити аспект кадрової політики як окремих і важливий, оскільки головна проблема системи державного управління - це низька якість державних службовців і нездатність ефективно вирішувати задачу професійного зростання, розвитку кадрів. Кадри - це серце системи. Якість кадрів визначає якість системи.

Література

1. Версан В.Г. Высшее руководство предприятий и стандарты ИСО серии 9000: суть конфликта и его последствия / В.Г. Версан // Сертификация. - 2009. - № 1. - С. 2-5.
2. Версан В.Г. Сильные и слабые стороны стандартов ИСО серии 9000 / В.Г. Версан // Стандарты и качество. - 2011. - № 12. - С. 56-61.
3. Седдон Дж. Стандарты ИСО серии 9000: болезнь экономики? / Дж. Седдон // Деловое совершенство. - 2010. - № 4. - С. 8-13.
4. Аронов И.З. О моделях систем управления / И.З. Аронов // Стандарты и качество. - 2010. - № 2. - С.56-58.
5. Напрями вдосконалення систем менеджменту: стандарти, методи або цілі підприємства? , -[Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://www.management.com.ua/qm/qm166.html>

УДК 338.984

МОДЕЛИРОВАНИЕ КОЛИЧЕСТВЕННЫХ ОЦЕНОК ДИСБАЛАНСОВ В СИСТЕМЕ ЦЕЛЕПОЛАГАНИЯ ПРОМЫШЛЕННОГО ПРЕДПРИЯТИЯ

**Гришина Ю.В.,
ГВУЗ Автомобильно-дорожный институт ДонНТУ**

В статье предложена модель оценки дисбалансов в системе целеполагания промышленных предприятий, основанная на декомпозиции вектора развития предприятия и выявлении вклада отдельных подразделений, позволяет количественно оценить имеющиеся целевые дисбалансы.

У статті запропоновано модель оцінки дисбалансів у системі цілепокладання промислових підприємств, яку засновано на декомпозиції вектора розвитку підприємства і виявленні вкладу окремих підрозділів, що дозволяє кількісно оцінити наявні цільові дисбаланси.

In the article the model of estimation of disbalances is offered in the system of teleologism of industrial enterprises. A model is based on the decoupling of vector of development of enterprise and exposure of deposit of separate subdivisions. A model allows in number to estimate present having a special purpose disbalances.

Постановка проблемы в общем виде.

Связь с научными и практическими задачами.

Современные промышленные предприятия являются сложной системой, которая функционирует в условиях постоянного изменения внешней среды. При этом одновременно перед предприятием поставлено множество различных целей по разным сферам деятельности. В результате возникают дисбалансы между подцелями предприятия, а также между поставленными целями и возможностями по их достижению, обусловленными негативными воздействиями внешней среды. Частые изменения законодательства и хаотичные регуляторные действия правительства не позволяют предприятиям эффективно достигать поставленных стратегических целей, в результате возникает потребность в своевременном выявлении и устранении возникших дисбалансов между целями и возможностями. Поэтому актуальными являются исследования в сфере выявления и оценки дисбалансов системы целеполагания промышленного предприятия.

Анализ последних исследований и публикаций.

Выделение нерешенных вопросов

Вопросам разработки управленческих воздействий в системе сбалансированного целеполагания промышленных предприятий посвящены работы таких отечественных и зарубежных авторов как Р.С. Акофф , П. Дойл, П.Ф. Друкер, Г. Минцберг, Р.В. Прокопенко, Л.С. Шеховцева [1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8]. Однако, большинство авторов рассматривают проблему разработки управленческих воздействий в системе сбалансированного целеполагания промышленных предприятий без учета особенностей украинской экономической среды, которой свойственны частые изменения, что требует регулярного пересмотра оперативных целей. Поэтому существует потребность в разработке моделей оперативного выявления и оценки дисбалансов системы целеполагания промышленного предприятия.

Общая цель исследования

Целью статьи является моделирование количественных оценок дисбалансов в системе целеполагания промышленного предприятия.

Изложение основного материала.

Обоснование полученных результатов

Дисбаланс в системе целеполагания промышленного предприятия может быть качественно описан как расхождение между целями различных уровней управления. Количественное описание дисбаланса возможно в виде отклонения целевых показателей, соответствующих различным целям или вариациям формулировки одной цели. Вариации формулировки одной цели возникают, если глобальная цель была задана недостаточно корректно, что привело к различным трактовкам при доведении этой цели до подразделений предприятия. При этом формулировка цели или набор целевых показателей могут отличаться от тех, которые предполагались на высшем уровне управления предприятием.

При оценке дисбалансов, обусловленных планированием, сначала осуществляется декомпозиция векторов развития, которая позволяет получить целевой набор сбалансированных показателей. Затем эти целевые показатели сопоставляются с плановыми, предложенными подразделениями предприятия и определяются необходимые кор-

ректировки. Вектор развития промышленного предприятия представляет собой сопоставление набора локальных целей с глобальной стратегической целью предприятия. Достижение локальных целей должно обеспечивать приближение достижения глобальной цели, то есть направление действий, необходимых для глобальной и локальной цели, должно быть одинаковым.

Определение количественной величины целевого показателя, соответствующей каждой цели, предлагается осуществлять на основании сбора мнения руководителей высшего и среднего звена соответствующих подразделений. При этом текстовая формулировка и декомпозиция целей всех уровней осуществляется на высшем уровне управления, а количественная на каждом уровне отдельно, но с учетом ограничений, установленных на более высоком уровне.

На первом уровне целеполагания определяется миссия предприятия, которая задается собственником. При этом в соответствие миссии ставится только один количественный показатель:

$$K_1 = \hat{K}_1^D$$

где K_1^D – показатель достижения миссии промышленного предприятия, поставленной собственником.

По умолчанию для частного собственника это показатель дохода, хотя в случае собственника-государства могут быть и другие цели. Так как на данный момент абсолютное большинство промышленных предприятий Украины находятся в частной собственности, гипотеза о каких-либо иных интересах владельца, помимо дохода, не рассматриваются.

На втором уровне целеполагания в соответствие K_1^D ставятся показатели дохода собственника в краткосрочной и долгосрочной перспективе.

$$K_2 = \{ \hat{K}_2^{DD}, \hat{K}_2^{DK} \},$$

где K_2^{DK} – показатель краткосрочного дохода собственника промышленного предприятия; K_2^{DD} – показатель долгосрочного дохода собственника промышленного предприятия.

Разбиение показателя дохода собственника на краткосрочный и долгосрочный позволяет расставить приоритеты, какой из них важ-

нее и в дальнейшем сопоставит их с системой сбалансированных показателей. На третьем уровне целеполагания выделяются основные сферы развития типичного украинского промышленного предприятия, непосредственно влияющие на показатели второго уровня.

$$K_3 = \{\hat{K}_3^S, \hat{K}_3^P, \hat{K}_3^L, \hat{K}_3^K, \hat{K}_3^F, \hat{K}_3^O\},$$

где $\hat{K}_3^S$ – показатель эффективности функционирования сбытовой сферы промышленного предприятия; $\hat{K}_3^P$ – показатель эффективности функционирования производственной сферы промышленного предприятия; $\hat{K}_3^L$ – показатель эффективности функционирования логистического обеспечения промышленного предприятия; $\hat{K}_3^K$ – показатель эффективности функционирования сферы управления персоналом промышленного предприятия; $\hat{K}_3^F$ – показатель эффективности функционирования сферы управления финансами промышленного предприятия; $\hat{K}_3^O$ – показатель эффективности функционирования материально-технического обеспечения промышленного предприятия.

Показатели эффективности третьего уровня определяются по одному для каждого направления деятельности. На четвертом уровне целеполагания (уровне руководителей среднего звена) каждому из показателей ставится в соответствие вклад конкретных подразделений и отделов в совокупный показатель направления. При этом оценка вклада осуществляется по результатам агрегирования взвешенных оценок причастных к достижению цели подразделений и лиц, принимающих решения на уровне директората предприятия.

$$K_4 = \{K_4^S, K_4^P, K_4^L, K_4^K, K_4^F, K_4^O\},$$

где K_4^S – множество показателей, характеризующее целеполагание сферы сбыта; K_4^P – множество показателей, характеризующее целеполагание сферы производства; K_4^L – множество показателей, характеризующее целеполагание логистического обеспечения; K_4^K – множество показателей, характеризующее целеполагание управления персоналом; K_4^F – множество показателей, характеризующее целеполагание управления финансами; K_4^O – множество показателей, характе-

ризующее целеполагание материально-технического обеспечения.

Оценка вклада подразделений осуществляется по формуле:

$$B_m^j = \sum w_{3m}^{jk} B_{3m}^{jk} + 0,5B_{4m}^j,$$

где B_m^j – итоговая оценка вклада m -го подразделения в достижение целевого показателя j -го направления; B_{3m}^{jk} – оценка вклада m -го подразделения в достижение целевого показателя j -го направления согласно мнению k -го лица, принимающего решение, на 3-ем уровне целеполагания; w_{3m}^{jk} – вес оценки вклада m -го подразделения в достижение целевого показателя j -го направления согласно мнению k -го лица, принимающего решение, на 3-ем уровне целеполагания; $w_{3m}^{jk} = \begin{cases} j = k | 0,2 \\ j \neq k | 0,06 \end{cases}$; $\sum_j B_m^j = 1$; B_{4m}^j – самооценка вклада m -го подразделения в достижение целевого показателя j -го направления; m – индекс подразделения, ответственного за достижение целевого показателя; j – индекс направления функционирования промышленного предприятия; k – индекс лица, принимающего решение на 3-ем уровне, целеполагания.

Выводы и перспективы дальнейших исследований.

Таким образом, предложенная модель оценки дисбалансов системе целеполагания промышленных предприятий, основанная на декомпозиции вектора развития предприятия и выявлении вклада отдельных подразделений, позволяет количественно оценить имеющиеся целевые дисбалансы. В качестве перспектив дальнейших исследований можно отметить разработку моделей агрегирования оценок дисбалансов.

Литература

1. Горшкова Л. А. Основы управления организацией / Л. А. Горшкова, М. В. Горбунова. – М.: КНОРУС, 2006. – 240 с.
2. Маленков Ю.А. Стратегический менеджмент / Ю.А.Маленков. – М.:Прспект, 2011. – 224 с.
3. Прокопенко Р.В. Моделирование институциональных конфликтов как фактора развития системных дисбалансов // Моделирование социально-экономических систем: теория и практика: Монография / Ю.Г.Лісенко, Р.В. Прокопенко. – Х.:ИНЖЭК, 2012. – С.29-45.
4. Шеховцева Л.С. Управляемое развитие региона: стратегическое целе-

полагание: Монография / Л.С. Шеховцева. – Калининград, РГУ им. И. Канта, 2005. – 354 с.

5. Акофф Р.С. О целеустремленных системах / Р.С. Акофф, Ф.И. Эмери. – М.: Сов. Радио, 1974. – 271 с.

6. Дойль П. Маркетинг, ориентированный на стоимость / Пер. с англ. под ред. Ю.Н. Каптуревского. – СПб: Питер, 2001. – 480 с.

7. Друкер П.Ф. Задачи менеджмента в XXI веке. / П.Ф. Друкер. – М.: Вильямс, 2000. – 272 с.

8. Минцберг Г. Школы стратегий / Г. Минцберг, Б. Альстрэнд, Дж. Лэмпел. – Пер. с англ. под ред. Ю.Н. Каптуревского. – СПб: Питер, 2000. – 336 с.

УДК 378

ОСОБЕННОСТИ ОРГАНИЗАЦИИ НАУЧНОЙ РАБОТЫ СТУДЕНТОВ ПРИ ИЗУЧЕНИИ ИНФОРМАЦИОННЫХ УЧЕТНЫХ ДИСЦИПЛИН

Егорченко Т.И., к.э.н.

Розглянуто ключові особливості організації науково-дослідної роботи студентів при вивченні інформаційних облікових дисциплін. Обґрунтовані основні напрямки наукової роботи студентів.

Рассмотрены ключевые особенности организации научно-исследовательской работы студентов при изучении информационных учетных дисциплин. Обоснованы основные направления научной работы студентов.

Examines the key features of the organization of research work of students in the study of information accounting disciplines. The analysis of the problematic aspects of the scientific work of students in a given direction, as well as bosnovany basic directions of scientific work of students.

Постановка проблемы в общем виде.

Связь с научными и практическими задачами.

Развитие Украины в современных условиях неразрывно связано с растущим использованием информации и знаний, как важнейшего вида ресурсов, который все в большей степени определяет будущее государства. Именно поэтому большое значение приобретает приоритетная поддержка развития науки как определяющего источника экономического роста и неотъемлемой составляющей национальной культуры и образования. Анализ опыта развития отечественного и зарубежного высшего образования подтверждает, что одним из необходимых условий подготовки востребованных специалистов является интеграция в процессе обучения двух видов деятельности - научной и

образовательной [1, с.44-45]. Научная деятельность при обучении помогает не только усвоить методологию научного поиска, получить навыки исследовательского опыта, но и способствует формированию базовых компонентов готовности будущих специалистов. Студенты, которые активно занимались во время обучения научно - исследовательской деятельностью имеют творческий подход к выполнению своих профессиональных обязанностей, способны самостоятельно усваивать новые знания и навыки, имеют более высокий уровень психологической готовности не только к профессиональной деятельности, но и к освоению новых специальностей. Все это делает их более конкурентоспособными на современном рынке труда.

Общая цель исследования

Целью статьи является выявление ключевых особенностей организации научно-исследовательской работы студентов при изучении информационных учетных дисциплин.

Изложение основного материала.

Обоснование полученных результатов

К вопросу необходимости привлечения студентов к научной работе с целью повышения качества подготовки специалистов и реализации творческого потенциала студентов в своих научных публикациях обращаются представители высшей школы самой различной направленности [2, 3, 4]. При этом особенности организации и формы представления результатов такого рода работы существенно разнятся, что обусловлено большим разнообразием направлений подготовки студентов, а также спецификой преподаваемых дисциплин, отражающих различные области науки. Так представители профессорско-преподавательского состава кафедр, занятых подготовкой студентов технических ВУЗов особое внимание при организации научно-исследовательской работы студентов уделяют проведению экспериментальных исследований, целью которых является получение опытных образцов (материалов, приборов, конструкций) с новыми характеристиками [2, с.16-18]. В учебных заведениях, занятых подготовкой медицинских работников, научная работа студентов в большей степени направлена на сбор и обобщение симптоматики различных заболеваний, а также сбор и анализ информации, характеризующей во-

действие медицинских препаратов [3].

Организация научной работы студентов экономических специальностей также имеет специфические особенности, присущие данной научной сфере [4, с.8-10], и является одним из важнейших средств повышения качества подготовки специалистов по ведению бухгалтерского учета с высшим образованием. Научно-исследовательская работа студентов представляет собой целенаправленный процесс познания, осуществляемый с целью выяснения закономерностей, по которым происходят изменения исследуемых объектов в зависимости от определенных условий, места и времени их функционирования для дальнейшего использования этих закономерностей в практической деятельности. Целью приобщения студентов к научно - исследовательской работе является развитие их творческого потенциала как базы для глубокого овладения специальными дисциплинами и общей подготовки к активной хозяйственной и общественной деятельности. Это обусловлено тем, что современный специалист должен стремиться к творческой работе, всегда ориентироваться на все новое и руководствоваться социально - экономическими потребностями страны. Он должен постоянно повышать свою квалификацию, овладевать новыми знаниями и опытом, принимать активное участие во всесторонней жизни трудовых коллективов. Исследовательская деятельность предполагает высокую способность студентов к творческому научно - исследовательскому мышлению. Эта способность состоит в том, чтобы опираясь на современный уровень знаний гуманитарных, экономических и естественных наук, приобретать новые научные знания и воплощать их в хозяйственную практику с высокой эффективностью.

Основной предпосылкой творческого мышления студента является объем и глубина его научных знаний. Привлечение студентов к научной работе позволяет использовать их творческой и трудовой потенциал для решения актуальных задач развития экономики государства. Основными целями научно - исследовательской работы студентов являются: содействие повышению качества профессиональной подготовки молодых специалистов; создание условий для формирования творческой активности, самостоятельности студентов в научной работе; выявление наиболее талантливой и одаренной молодежи, содействие раскрытию его способностей и организации ее дальней-

шого образования; развитие и повышение качества научных исследований и разработок, выполняемых студентами; координация и управление всеми формами научно - исследовательской работы студентов; распространение научного сотрудничества между высшими учебными заведениями.

Основными задачами научно - исследовательской работы студентов являются: овладение студентами научного метода познания и на его основе углубленное и творческое усвоение учебного материала; методики и средств самостоятельного решения научных задач; приобретение навыков работы в научных коллективах и ознакомление с методами организации научной работы; непосредственное участие в решении научных задач.

Научно - исследовательская работа студентов является продолжением и углублением учебного процесса и организуется непосредственно на кафедрах. Базой организации научно - исследовательской работы студентов является научно - исследовательская работа, которую выполняет профессорско-преподавательский состав кафедры и состав дисциплин, преподаваемых преподавателями кафедры. Научно - исследовательская работа студентов предусматривает выполнение элементов самостоятельной научной работы в избранной области. Такая работа осуществляется как непосредственно в учебном процессе, так и во внеучебное время. Научно - исследовательская работа студентов, включаемая в учебный процесс, может осуществляться в следующих формах: выполнение лабораторных работ, домашних заданий, курсовых и дипломных работ, содержащих элементы научных исследований; введение элементов научного поиска к практическим и семинарским занятиям; выполнение задач научно - исследовательского характера в период производственной и преддипломной практик; участие в работе студенческих научных семинаров.

Научно - исследовательская работа студентов, включаемая в учебные планы специальностей, обязательна для всех студентов, ее целью является распространение и углубление знаний студентов в области научных исследований по проблемам соответствующей дисциплины. Это предполагает внедрение элементов научных исследований в лабораторный практикум, семинарские занятия, курсовое и

дипломное проектирование, а также изучение специального курса по основам организации и проведения научных исследований с выполнением конкретного научного исследования по профилю специальности. Научно - исследовательская работа студентов, выполняемая во внеучебное время, может содержать следующие формы: работа в студенческих научных кружках по отдельным дисциплинам кафедры; участие в научных студенческих олимпиадах; участие в научных студенческих конференциях; участие в выполнении кафедральной государственной и хоздоговорной тематике.

Формы и методы научно - исследовательской работы студентов зависят от уровня подготовки студентов. На младших курсах преобладают такие формы как написание рефератов, выполнение расчетных работ, перевод литературы и др. На старших курсах - реальное курсовое и дипломное проектирование, участие в подготовке и проведении научных экспериментов, выполнение хоздоговорных научно - исследовательских работ.

Такой подход характерен для организации научной работы студентов большинства направлений подготовки. Однако следует учитывать, что преподавание учетных дисциплин в настоящее время не должно ограничиваться изучением теории бухгалтерского учета, финансового и управленческого учета в их классическом понимании, с ознакомлением студентов с бумажными первичными документами. Работа современного бухгалтера, аналитика, экономиста требует не только знания основных предметов и современного законодательства, но и глубокого освоения соответствующих компьютерных программ [5, с.101]. Это обусловлено всеобщей компьютеризацией не только бухгалтерского учета, как такового, но и автоматизацией взаимоотношений предприятий между собой, с бюджетом, а также государственной налоговой администрацией.

В этой связи при организации учебного процесса особое внимание следует уделить научно-исследовательской работе студентов в области информационных технологий. Однако, в отличие от научных исследований в области теоретических экономических знаний, научная работа, связанная с информационными учетными дисциплинами, имеет ряд ключевых особенностей и отличий. Научные исследования студентов в данном направлении предполагают: достаточный уровень

знаний по базовим дисциплінам (фінансовий учет, аудит, податковий учет и пр.); достаточний рівень знань и опыта роботи с комп'ютером; знання спеціалізованих програмних продуктів на рівні, достаточному для їх критического розгляду и сравнительного аналізу; знання законодавчої бази в сфері ведення бухгалтерського учета и налогообложения; умение анализировать специальную литературу профессиональной направленности.

Таким образом, организация научной работы требует не только желания студента учиться и заниматься научными исследованиями, но и создания определенных условий для возможности развития в этом направлении. Основным условием в данном случае является свободный доступ студентов к существующим программным продуктам с целью сравнительного анализа, критической оценки и обоснования научных выводов. При этом недостаточно просто наличия программного продукта в соответствующей аудитории ВУЗа, необходимым является его регулярное обновление, приведение в соответствие с постоянно изменяющейся законодательной, нормативной базой, а также наличие современной компьютерной техники. Следует также учитывать, что исследовательская работа студентов при изучении информационных учетных дисциплин требует организации свободного доступа студентов к программным продуктам, а это, соответственно, связано с необходимостью выделения дополнительного времени в учебных лабораториях, а также с возможным риском вывода из строя не только программы, но и компьютера в целом. Выполнение данных условий требует определенных материальных, финансовых затрат, а также затрат дополнительного времени научного руководителя.

Учитывая данные проблемы, в настоящее время наиболее реальной возможностью для научной работы в области информационных учетных дисциплин является изучение и анализ используемых предприятием программных продуктов в рамках выполнения дипломной работы и преддипломной практики. При этом студенты получают возможность увидеть практическое применение изучаемых программных продуктов, уровень автоматизации бухгалтерской работы на предприятии, а также возможные недостатки и неудобства при применении программы в зависимости от сферы деятельности предприятия, количества

его сотрудников и объема выполняемых работ.

Подобный опыт незаменим при сравнительном анализе различных программных продуктов по автоматизации бухгалтерского и управленческого учета. Однако, в этом случае, студенты ограничены в возможности внести изменения в форму ведения бухгалтерского учета на анализируемом предприятии, реализовать новые подходы и идеи, а также достоверно оценить экономический эффект от внедрения своих научных разработок.

Также, ключевой особенностью научно-исследовательской работы в области учетных дисциплин является строгая регламентация форм и способов ведения бухгалтерского учета на законодательном, методическом, нормативном уровне. Это вносит определенные ограничения в тематику научной работы не только при изучении информационных учетных дисциплин, но и в области теории бухгалтерского учета, финансового учета, налогообложения и пр. В этой связи к основным направлениям научно-исследовательской работы студентов, по которым возможна наиболее реальная и продуктивная работа, следует отнести: автоматизация основных разделов учета с использованием наиболее распространенных бухгалтерских программных продуктов (1С: Бухгалтерия, Галактика, Парус и т.п.); автоматизация торгово-расчетных операций; анализ возможностей адаптации программных продуктов к новым требованиям законодательно-нормативных документов; анализ экономического эффекта от внедрения программных продуктов.

В этой связи следует учитывать, что использование определенных программных продуктов позволяет разрабатывать и внедрять различные отчетные и сводные формы, определяя тем самым вид бухгалтерских документов, предоставляемых внешним и внутренним пользователям. Следовательно, научная работа студентов может быть направлена на совершенствование существующих и разработку новых аналитических форм, позволяющих предоставить пользователям наиболее полную и достоверную информацию о финансовом состоянии предприятия.

Такой подход позволит избежать выхода научной работы студента за пределы правового поля и обеспечит их творческому потенциалу возможность практической реализации и получения экономического эффекта.

Выводы и перспективы дальнейших исследований

Таким образом, можно сделать вывод, что к ключевым особенностям организации научно-исследовательской работы студентов при изучении информационных учетных дисциплин следует отнести необходимость наличия у студента комплекса знаний, включающих профессиональные и информационные дисциплины, возможность предоставления материально-технической базы ВУЗа специализированных лабораторий для научной работы студентов, а также доступность механизмов обновления используемых программных продуктов. С целью реализации научных идей и внедрения, предлагаемых студентами научных разработок следует обеспечить взаимосвязь ВУЗа с предприятиями, внедряющими и обслуживающими бухгалтерские программные продукты, что поможет повысить качество подготовки молодых специалистов и сделает их более конкурентоспособными на современном рынке труда.

Литература

1. Трошева Г.А. Формирование исследовательских умений у студентов: анализ отечественного и зарубежного опыта / Г.А. Трошева // Вестник Вятского государственного гуманитарного университета. — 2009. — № 3. — С. 41—48. (ISSN: 1997-4280)
2. Огурцов А.Н. Основы научных исследований: учеб.- метод. пособие. / А.Н. Огурцов. — Харьков: НТУ «ХПИ», 2008. — 178 с.
3. Специфика реализации общедидактических принципов в процессе формирования исследовательской компетенции у студентов медицинской академии [Электронный ресурс] / Н.А. Наронова, Л.В. Быкова // Современные проблемы науки и образования. — 2012. — № 5. — Режим доступа к журн.: <http://www.science-education.ru/105-7258>.
4. Краснов О.М. Оформлення результатів наукових досліджень в бухгалтерському обліку: навч.- метод. посібн. / О.М. Краснов, Н.В. Гришко, Л.Є. Рогозян. — Алчевськ: ДонДТУ, 2005. — 159 с.
5. Фролов В. И. Особенности методики преподавания дисциплины "Информационные системы и технологии в учете" / В.И. Фролов // Экономика и управление. — 2008. — № 4. — С. 101—105.

ВДОСКОНАЛЕННЯ МЕТОДИКИ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ ЗАПАСІВ

**Єфіменко Т.І. к.е.н., доцент,
Українська державна академія залізничного транспорту, професор**

Досліджено нормативне забезпечення методичних підходів до визнання первісної вартості запасів в обліку. Виконано критичний аналіз існуючого порядку інформаційного забезпечення обліку запасів і на його основі виробітку пропозицій з використання нетрадиційних для вітчизняного обліку бухгалтерських рахунків з метою підвищення якості облікової інформації при дотриманні діючих принципів і вимог ПСБО. Доведено, що переоцінка запасів базується на застосуванні принципу «обачності» і лежать в площині очікуваній щодо майбутніх економічних вигод, пов'язаних з використанням запасів. Запропоновано: впровадження тимчасових та регулюючих субрахунків, що розширить облікові функції рахунків класу 2 «Запаси», що дозволяє відслідковувати рух запасів по окремих періодах з фіксуванням «сигналів» щодо зміни балансової вартості та відхилення від встановлених норм і нормативів на кожну звітну дату.

Исследовано нормативное обеспечение методических подходов к отражению первоначальной стоимости запасов в учете. Выполнен критический анализ существующего информационного обеспечения учета запасов и на его основе выработки предложений из использования нетрадиционных для отечественного учета бухгалтерских счетов, с целью повышения качества учетной информации при, соблюдении действующих принципов и требований ПСБУ. Доказано, что переоценка запасов базируется на применении принципа "осмотрительности", отражает уровень ожиданий относительно будущих экономических выгод, связанных с использованием таких запасов. Предложено: применение временных и регулирующих субсчетов, которые расширят учетные функции счетов класса 2 "Запасы", что позволяет отслеживать движение запасов с фиксированием "сигналов" относительно изменения балансовой стоимости и отклонения от установленных норм и нормативов на каждую отчетную дату.

The normative providing of the methodical fittings is investigational for reflection of acquisition cost of supplies in an account. The walkthrough of the existent informative providing of account of supplies is executed and on his basis of making of suggestions from the use of untraditional for a domestic account business accounts, with the purpose of upgrading of accounting information at, observance of operating principles and requirements of ПСБУ. It is well-proven that overvalue of supplies being based on application of principle of "circumspection", отражает level of expectations in relation

to future economic values, constrained with the use of such supplies. It is offered: application of temporal and regulative sub-accounts which will extend the registration functions of accounts of class 2 "Supplies", that allows to watch the flow of inventories with jiggling of "signals" in relation to the change of book value and deviation from the set norms and norms upon every current date.

Постановка проблеми в загальному виді, зв'язок з науковими й практичними завданнями

Важливим фактором здійснення господарської діяльності, створення конкурентоспроможного продукту та отримання прибутку, є режим забезпечення підприємства запасами. Враховуючи те, що вартість запасів у виробничих галузях і в торгівлі займає визначальну частку у собівартості реалізованих продукції і товарів, завдання вдосконалення їх обліку лишається серед головних в підвищенні якості обліково-аналітичної інформації для прийняття управлінських рішень [1].

Регулювання оптимального обсягу запасів, режиму їх надходження та вибуття і визначення вартості в ці моменти, формують комплекс дискусійних питань щодо облікового супроводу процесів управління запасами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Виділення невирішених питань

Перш ніж розглянутим думки фахівців щодо заявленого предмета дослідження, доцільно звернутись до нормативно-правових джерел, які регулюють облік і подання у звітності інформації щодо запасів.

Для подання запасів у фінансовій звітності, ПСБО 9 встановлює чотири методичних підходи до визнання їх первісної вартості:

«собівартість» та «виробнича собівартість» запасів, що визначається для запасів придбаних і виготовлених власними силами (складається з фактичних витрат: сплачених сум, транспортно-заготівельних витрат, інших витрат, з придбання запасів і доведення їх до стану, в якому вони придатні для використання у запланованих цілях). До собівартості враховуються: «прямі матеріальні витрати, прямі витрати на оплату праці, інші прямі витрати підприємства на доопрацювання ... запасів» [2. п.9];

чиста вартість реалізації запасів, що визначається як очікувана ці-

на реалізації запасів в умовах звичайної діяльності за вирахуванням очікуваних витрат на завершення їх виробництва та реалізацію. Для визначення такої вартості необхідно володіти інформацією щодо існуючих цін продажу і наявності ринку продажу таких запасів [2, п.4, п. 24];

відновлювана вартість, що визначається як сучасна (теперішня) собівартість придбання. Застосовується, «у разі, якщо на момент оприбуткування запасів неможливо достовірно визначити їх первісну вартість». Для визначення такої вартості необхідно володіти інформацією щодо існуючих закупівельних цін на відповідні запаси і наявності ринку придбання таких запасів [2, п.4];

справедлива вартість, яка використовується для запасів, одержаних підприємством безоплатно, внесених до статутного капіталу, придбаних у результаті обміну на подібні запаси (з урахуванням фактичних витрат, передбачених для формування первинної вартості в п. 9 ПСБО 9) [2, п.9, 11, 12]. Визначення справедливої вартості надає ПСБО 7 «Основні засоби», як такої, що визначається в операціях обміну активами, або оплати зобов'язань «в результаті операції між обізнаними, зацікавленими та незалежними сторонами...», тобто операцій на ринку.

Зауважимо, що для використання трьох останніх методичних підходів необхідна інформація про угоди на ринку «однорідних (аналогічних)» запасів, де завжди «можна знайти зацікавлених продавців і покупців, а інформація про ринкові ціни є загальнодоступною». То ж йдеться про «активний ринок» [3]. Отже, неочікуваний висновок полягає в тому, що «чиста вартість реалізації» «відновлювана вартість» і «справедлива вартість» залежать від цін одного й того ж ринку. Напевно, обставини в яких доцільно розглядати можливість використання кожного виду оцінки – різні. Але нажалі ПСБО 9 на цьому не зауважує.

Хоча ПСБО 9 і вказує на випадки, коли слід застосовувати той, чи інший методичний підхід, але як саме працюють ці методики і чим конкретно відрізняються - методологи не роз'яснюють, отже користувачів примушують шукати додаткову інформацію в інших джерелах.

Обставини очікування майбутніх економічних вигод, пов'язаних з

використанням запасів, та застосування методів визначення їх вартості завжди були предметом дослідження і лишаються обов'язковою темою підручників з бухгалтерського обліку. Питання обліку запасів розкриті в монографіях і статтях таких вітчизняних фахівців, як: Бутинець Ф. Ф., Голов С. Ф., Кіндрацька Л. М Палий В. Ф. Сопко В. В., Хом'як Р. Л. Чебанова Н.В. [1; 4; 5; 6; 7; 8] та інші.

В. В. Сопко в технологічному процесі обробки даних в обліку запасів виділяє важливість правильного групування даних на бухгалтерських рахунках, з метою контролю за наявністю та витрачанням матеріальних ресурсів і своєчасного складання звітності» [7]. О.В. Сайко засвідчує недостатню увагу удосконаленню і доопрацюванню діючих форм документації з оперативного обліку виробничих запасів, а саме їх руху у процесі виробництва [9]. О. М. Приймачок вказує на оперативні інформаційні зв'язки між підрозділами постачання, складами, виробництвом, відділом збуту і бухгалтерією, як «об'єкти недостатньої уваги з боку керівництва підприємств» [10].

Затверджені Міністерством фінансів ПСБО, Інструкція до Плану бухгалтерських рахунків [11], Методичні рекомендації з обліку запасів [12] достатньо жорстко регламентують відображення запасів в бухгалтерському обліку. Це вивело з кола критичного наукового обговорення питання введення додаткових бухгалтерських рахунків і провадження нових кореспонденцій при реєстрації господарських подій, що відбуваються із запасами.

Отже, обставини подання вартості запасів в фінансовій звітності і умови застосування кожного з чотирьох методичних підходів визначення вартості запасів при надходженні не розглядалися з боку впровадження додаткових регулюючих бухгалтерських субрахунків.

Метою статті обрано критичний аналіз існуючого порядку інформаційного забезпечення обліку запасів і на його основі виробітку пропозицій з використання нетрадиційних для вітчизняного обліку бухгалтерських рахунків з метою підвищення якості облікової інформації при дотриманні діючих принципів і вимог ПСБО.

Виклад основного матеріалу. Аналіз змісту нормативних документів і публікацій виявили питання організації обліку запасів, що потре-

бують вдосконалення, а саме: забезпечення всебічної реєстрації надходження і використання запасів, що забезпечить якість прийняття управлінських рішень стосовно зниження собівартості виробництва та матеріаломісткості виробництва; розвиток облікового забезпечення системи внутрішнього контролю руху запасів, за рахунок підвищення технологічного рівня виконання облікових процедур і тим вдосконалення структури організаційних систем управління запасами; вдосконалення облікової політики в питаннях управління рухом матеріальних ресурсів, застосування аналітичних бухгалтерських рахунків, що відповідають особливостям операцій з запасами на окремому підприємстві.

Запаси подаються у фінансовій звітності за балансовою вартістю. Вартість запасів визначена за одним з чотирьох вище наведених методичних підходів, включається в Звіт про фінансовий стан і тим набуває статусу балансової. Отже, якщо існують варіанти визначення балансової вартості, то існують і відповідні господарські події, що зумовлюють зміну підходу до визначення вартості, тобто – переоцінку. Пунктами 27 та 28 ПСБО 9 передбачено:

уцінка первісної вартості запасів до чистої вартості їх реалізації, коли визначена сума уцінки "та вартість повністю втрачених (зіпсованих або тих, що не вистачає) запасів списуються на витрати звітного періоду»;

дооцінка чистої вартості реалізації тих запасів, що раніше були уцінені та є активами на дату балансу, якщо вони надалі збільшуються, то на суму збільшення чистої вартості реалізації визнається інший операційний дохід одночасно із збільшенням вартості цих запасів, але не більше суми попереднього зменшення.

Обставини переоцінки базується на застосуванні принципу «обачності» і лежать в площині очікуваній компетентних осіб підприємства щодо «майбутніх економічних вигод, пов'язаних з використанням запасів». Отже зміна методу визначення балансової вартості запасів є наслідком зміни таких очікувань. «Зміну очікувань» слід визнати об'єктивною причиною виникнення операцій по переоцінці і їх реєстрації в обліку.

Теоретичні основи бухгалтерського обліку зауважують, що гос-

подарські операції є об'єктами бухгалтерського обліку, а значить, у розрізі цих об'єктів мають відкриватися відповідні окремі бухгалтерські рахунки. Тож операції, яки можна назвати умовно «зміна очікувань» також відображатися на окремих рахунках.

Впровадження додаткових тимчасових субрахунків та регулюючих рахунків, що розширить облікові функції рахунків класу 2 «Запаси», дозволить скоротити витрати часу і ресурсів на збирання та накопичення інформації а також підвищить якість і достовірність звітності. Так, до рахунку 201 «Сировина й матеріали» [11], доцільно відкрити тимчасові субрахунки, що використовуються протягом одного облікового періоду (орієнтовно - місяця): субрахунок 20101 «Залишок сировини і матеріалів на початок періоду», де будуть відображені матеріали, що залишилися з минулих надходжень, та субрахунок 20102 «Надходження сировини і матеріалів протягом періоду» - відповідно для реєстрації надходжень протягом звітного періоду (місяцю; а також регулюючі активно-пасивні субрахунки: 201029 «Суми дооцінки (уцінки) запасів до чистої вартості реалізації» та 20109 «Відхилення фактичного залишку від встановлених нормативів запасу».

Використовуються такі рахунки наступним чином:

на субрахунку 20101 - початкове сальдо визначається за підсумками інвентаризації і лишається незмінним до закінчення облікового періоду (місяця);

на субрахунку 20102. де початкове сальдо дорівнюється нулю, протягом періоду відображуються усі надходження. Вибуття запасів на цьому рахунку буде відображено лише по закінченню періоду одною кореспонденцією в загальній сумі;

по закінченню облікового періоду субрахунок 20101 «Залишок сировини і матеріалів на початок періоду», що був відкритий на перше число облікового періоду, втрачає своє значення і має бути «закритий» шляхом списання залишку в собівартість виробництва, проте відкривається новий рахунок, що має таку ж назву, але показує суму запасів вже по підсумках інвентаризації на перше число наступного періоду (що розпочнеться);

на субрахунку 20109 «Відхилення фактичного залишку від вста-

новлених нормативів запасу» відображується суми перевищення або недовиконання нормативу запасів по результатах їх інвентаризації;

на субрахунку 20103 «Суми дооцінки (уцінки) запасів до чистої вартості реалізації» відображуються суми дооцінки (уцінки) запасів, що входять до залишків сировини і матеріалів на початок періоду (зареєстрованих на субрахунку 20101) та окремо суми дооцінки (уцінки) тих запасів, що надійшли протягом періоду (зареєстрованих на субрахунку 20102).

закриття субрахунку 20101 попереднього періоду і відкриття субрахунку 20101 в наступному періоді відбувається через кореспонденцію бухгалтерських рахунків, в якій шляхом балансування визначається собівартість запасів, що були використані в виробничому процесі.

Бухгалтерський запис представляє собою кореспонденцію рахунків, яку подано в табл. 1.

Таблиця 1

Приклад кореспонденції рахунків

Назва рахунку	Сума, грн.
Дебет субрахунку 20101 «Залишок сировини і матеріалів на дату 01.XX.XБ початку періоду ХБ в межах нормативу» (визначається за інвентаризаційними описами на початку періоду ХБ);	2000
Дебет субрахунку 231 «Виробництво» (визначається розрахунком за методом балансової ув'язки) $(2200 + 180 + 140000) - (2000 + 500 + 100 + 300) = 139480$;	132480
Дебет субрахунку 20109 «Відхилення від нормативу запасу» (визначається розрахунком по результатам інвентаризації на початку періоду ХБ і має дебетовий запис при перевищенні нормативу і навпаки);	100
Дебет субрахунку 20103 «Суми дооцінки (уцінки) запасів до чистої вартості реалізації» (визначається розрахунком по рішенню спеціальної комісії на початку періоду ХБ і має дебетовий запис при дооцінці і кредитовий – в разі уцінки).	300
Кредит субрахунку 20100 «Залишок сировини і матеріалів на дату 01.XX.XА початку періоду ХА»;	2200
Кредит субрахунку 20103 «Суми дооцінки (уцінки) запасів до чистої вартості реалізації» (визначається розрахунком по рішенню спеціальної комісії на початку періоду ХБ, має кредитовий запис в разі уцінки і дебетовий - при дооцінці);	180
Кредит субрахунку 20101 «Надходження сировини і матеріалів протягом звітного періоду А» (визначається за даними обліку).	140000

Висновки й перспективи подальших досліджень

Застосування регулюючих субрахунків до рахунків класу 2, зокрема до рахунку 201 «Виробничі запаси» в балансовій ув'язці з калькуляційним субрахунком 23 "Виробництво", дозволяє відслідковувати стан запасів в місцях зберігання, контролювати зміну вартості оборотних коштів, що іммобілізовані у залишках, співставляти обсяги надходження і вибутті запасів по періодах, визначати вартість запасів, що використані для виробництва.

Заслуговують стати предметом подальших досліджень питання розгалуження технології обліку, зокрема, впровадження системи додаткових тимчасових субрахунків і регулюючих рахунків до рахунку 201, що дозволить відслідковувати рух запасів по окремих періодах з фіксуванням «сигналів» щодо зміни балансової вартості та відхилення від встановлених норм запасу на кожен звітну дату облікового періоду.

Література

1. Голов С. Ф. Бухгалтерський облік в Україні: аналіз стану та перспективи розвитку [Текст] / С. Ф. Голів // Міжнародний інститут менеджменту (МІМ - Київ). - К.: Центр учбової літератури, 2007. - 522 с.;
2. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 9 "Запаси" [Електронний ресурс]: [Наказ Міністерства України № 246 від 20.10.1099 в редакції Наказу Міністерства України від 09.12.2011] - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0751>;
3. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 8 «Нематеріальні активи» [Електронний ресурс]: [Наказ Міністерства України № 1706 від 28.10.1998, в редакції Наказу Міністерства України N 627? від 27.06.2013] - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0750-99>;
4. Розвиток науки про бухгалтерський облік і господарський контроль: забезпечення стійкого розвитку економіки України [Текст] : монографія / Т.А. Бутинець, Т.В. Давидюк, І.В. Жиглей, І.В. Замула; за заг. Ред. Проф. Ф. Ф. Бутиця. – Житомир: ЖДТУ, 2012.308 с.;
5. Кіндрацька Л. Теорія бухгалтерського обліку: сучасні реалії оновлення [Текст] / Кіндрацька Л. // Бухгалтерський облік і аудит. – 2008. – № 12. – С. 30. ;
6. Палий В. Ф. Теорія бухгалтерського учёта: сучасні проблеми [Текст] / В. Ф. Палий. – М. : Изд. "Бухгалтерский учёт", 2007. – С. 88 ;
7. Сопко В. В. Бухгалтерський облік: [Текст] /В. В.Сопко. Навч. посібник.. – 3-тє вид., перероб. і доп. – К.: КНЕУ, 2007. – 578 с. ;
8. Чебанова Н.В. Стратегічне управління активами підприємств залізничного комплексу [Текст]: автореф. дис. д-ра екон. наук: 08.00.03 / Н.В.Чебанова; УкрДАЗТ. - Х., 2009. - 34 с.;
9. Сайко О. В. Облік і контроль виробничих запасів (на прикладі підприємств молокопереробної промисловості України) [Текст] : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец.08.06.04 / О.В. Сайко - Київ, 2009. – 19 с. ;
10. Приймачок О. М. Облік виробничих запасів і аналіз ефективності їх використання[Текст]: автореф. дис. на здобуття ступеня канд. екон. наук: спец. 08.06.04

«Бухгалтерський облік, аналіз та аудит» / О. М. Приймачок Київ, 2010.–24 с.

11 .Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій [Електронний ресурс]: [Наказ Міністерства України від 30.11.1999. № 291, зареєстровано в Міністерстві юстиції України 21.12.1999. за № 893/4186] - Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1557-11> ;

12 .Методичні рекомендації з бухгалтерського обліку запасів [Електронний ресурс]: [Наказ Міністерства України Про затвердження Методичних рекомендацій з бухгалтерського обліку запасів наказ № 7 від 10.01.2007.] Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?code=v0002201-07>.

УДК 342.12

НАПРЯМИ ФОРМУВАННЯ ПРИНЦИПІВ КОРПОРАТИВНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ НА ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

**Жако́т Н.П., аспірант,
Донецький державний університет управління**

У статті розглянуто сутність поняття «корпоративна соціальна відповідальність» та визначено основні принципи корпоративної соціальної відповідальності, проведено аналіз досвіду впровадження цих принципів на вітчизняних підприємствах, доведено, що формування корпоративно-соціально відповідальної поведінки в підприємницькому середовищі можливо тільки при цілеспрямованій підтримці з боку держави та її активному участі у вирішенні проблем, а також бажанням і розумінням підприємств.

В статье рассмотрена сущность понятия «корпоративная социальная ответственность» и определены основные принципы корпоративной социальной ответственности, проведен анализ опыта внедрения этих принципов на отечественных предприятиях, доказано, что формирование корпоративно-социально ответственного поведения в предпринимательской среде возможно только при целенаправленной поддержке со стороны государства и его активном участии в решении проблем, а также желанием и пониманием предприятий.

The article reviews the concept of "corporate social responsibility" and the basic principles of corporate social responsibility, the analysis of implementation of these principles in domestic enterprises, it is proved that the formation of corporate socially conscious behavior in the business environment is only possible with results-oriented support from the state and its active participation in solving problems, as well as volition and consciousness of the enterprises.

Постановка проблеми в загальному виді, зв'язок з науковими й практичними завданнями

В умовах глобалізації сучасного ринку актуальною проблемою бізнесу стає зміна системи цінностей, ядром якої стає не тільки економічна доцільність, а й соціальна справедливість, а також екологічна безпека. Таке уявлення цінностей призводить до виникнення принципово нової концепції в рамках корпоративного управління - концепції корпоративної соціальної відповідальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Виділення невирішених питань

Різномічним аспектам запровадження корпоративної соціальної відповідальності на підприємствах присвячують увагу такі вітчизняні та зарубіжні вчені-економісти, як М.Фрідман, А. Керол, Ю. Благов, С. Літовченко, С. Гончарова, А. Чирикова, О. Філіпченко та багато інших. Але багатогранність цієї проблематики в сучасних умовах потребує подальших ґрунтових досліджень.

Загальна мета дослідження

Мета цієї статті полягає у визначенні принципів корпоративної соціальної відповідальності та аналізу досвіду впровадження цих принципів на вітчизняних підприємствах.

Викладення основного матеріалу.

Обґрунтування отриманих результатів

В останні десятиліття з'явилося безліч концепцій, що намагаються пояснити сутність взаємин бізнесу з державою і суспільством в цілому під кутом зору соціальної відповідальності, причому трактування її у представників різних теоретичних підходів прямо протилежні. Так, нобелівський лауреат М. Фрідмен вважає, що соціальна відповідальність бізнесу полягає лише в забезпеченні зростання прибутку при дотриманні встановлених у суспільстві законодавчих норм. А ще на самому початку ХХ в. відомий підприємець Е. Карнегі у своєму «Євангелії процвітання» сформулював поняття соціальної відповідальності та принципи, «обов'язкові для всякого поважаючого себе капіталіста». Згідно цим принципам, багаті повинні бачити себе не

стільки господарями, скільки керуючими капіталом, який працює на благо суспільства [1].

Американський вчений А. Керолл в 1980р. запропонував трактування КСВ і розробив модель, що стала однією з базових для сучасних досліджень з даної проблеми. Відповідно до цієї моделі, КСВ являє собою багаторівневу відповідальність, яку доцільно представити у вигляді піраміди. В основі піраміди лежить економічна відповідальність, яка визначається базовою функцією компанії на ринку як виробника товарів і послуг, що дозволяють задовольняти потреби споживачів і при цьому отримувати прибуток. Правова відповідальність передбачає необхідність законослухняної поведінки бізнесу в умовах ринкової економіки, відповідності його діяльності очікуванням суспільства, фіксованим у правових нормах. Етична відповідальність вимагає від бізнес-спільноти співзвуччя очікуванням суспільства, не обумовлених у юридичних нормах, але заснований на існуючих нормах моралі. Філантропічна відповідальність спонукає бізнес до дій, спрямованих на підтримку і розвиток добробуту суспільства через добровільну участь у реалізації соціальних програм [2].

Якщо абстрагуватися від конкретних форм прояву, то під сутністю КСВ як її основної ідеї, вважаємо, слід розуміти орієнтацію керівництва на соціальний розвиток компанії, місцевої громади та країни в цілому, а під змістом - взаємодія з усіма зацікавленими сторонами, спрямована на ефективний соціальний розвиток внутрішнього і зовнішнього середовища бізнесу і місцевої громади у відповідності зі стратегічними бізнес-цілями в рамках і понад встановлених законодавством вимог і зобов'язань.

Значимість і пріоритетність проблем корпоративної соціальної відповідальності обумовлені, по-перше, високим ступенем господарського розвитку провідних країн світу, що створюють матеріальні можливості для підтримки сучасних стандартів якості життя населення, по-друге, посиленням ролі нематеріальних факторів економічного зростання, пов'язаних з необхідністю інвестицій у людський капітал, як ключової умови інноваційного економічного зростання, заснованого на потенціалі інтелекту, освіченості та творчості працівників

Відмінними принципами пропонованої інтерпретації змісту КСВ є імперативність поняття добровільності; диференціація середовища

реалізації на внутрішню і зовнішню; реалізація КСВ понад встановлені законодавством вимог; націленість на досягнення стратегічних цільових установок; паритет інтересів компанії та суспільства.

Мова, отже, насамперед йде про те, що соціальна відповідальність обумовлена не абсолютним альтруїзмом власників і керівників бізнес-структур, а «розумним егоїзмом», тобто усвідомленням залежності успішності бізнесу від сприятливої суспільної атмосфери, від якості людських ресурсів, рівня розвитку соціальної інфраструктури і т.д.

Другий принцип передбачає виділення двох ключових напрямків КСВ - внутрішнього і зовнішнього, що обумовлено середовищем реалізації корпоративної відповідальності. Внутрішньокорпоративна соціальна відповідальність проявляється у ставленні до персоналу компанії, акціонерам, до розвитку людських ресурсів організації, а зовнішньокорпоративна соціальна відповідальність - до місцевого співтовариства та іншим зовнішнім зацікавленим сторонам.

Важливою відміною і, мабуть, ключовим принципом КСВ є реалізація відповідальності понад встановлені законодавством вимог. У зв'язку з цим слід розмежовувати в рамках соціальної діяльності бізнесу соціальну відповідальність, реалізовану за рамками вимог закону, і соціальний обов'язок бізнесу, яка визначена законодавством.

Четвертий принцип КСВ означає її орієнтацію на досягнення стратегічних цільових установок компанії, тісну ув'язку з корпоративною стратегією. Не випадково багато успішні бізнес-структури своєю метою в сфері КСВ бачать отримання довгострокових конкурентних переваг.

П'ятий принцип КСВ - паритет інтересів компанії з трудовим колективом, партнерами, споживачами продукції (послуг), місцевим співтовариством і державою, тобто з усіма зацікавленими сторонами.

Багато українських корпорації вже почали впроваджувати принципи корпоративної соціальної відповідальності у виробничо-господарську діяльність. Однак вони використовують їх виключно в особистих цілях, а не в інтересах суспільства. Але є чимало компаній, які усвідомили ефективність КСВ. В 2013 році на основі отриманих даних компанії «Гвардія 500» був сформований рейтинг соціально-

відповідальних компаній України. Методика оцінка полягала в аналізі ефективності та прозорості, системності в управлінні КСВ, взаємодії із зацікавленими сторонами, відкритості діяльності КСВ [4].

Отримані дані свідчать про те, що починаючи з 2010 року проблематикою КСВ займається усе більше компаній України (2010р. – 15%, 2011р. – 20%, 2012р. – 24%, 2013р. – 30%). Однак, незважаючи на одержані результати, майже третина опитаних українських компаній зазначила, що вони не здійснюють заходи із КСВ. Більшість з них (67%) не займається КСВ у зв'язку з браком коштів, а кожна десята компанія зазначила, що це функція держави, а не підприємницької діяльності та бізнесу.

Таблиця 1

Рейтинг соціально-відповідальних компаній України

Рейтинг 2012р.		Рейтинг 2013р.	
місце у ретингу (макс. 100 балів)	Назва компанії	місце у ретингу (макс. 100 балів)	Назва компанії
1 місце (97,2 б.)	Метінвест	1 місце (89,25 б.)	ДТЕК
2 місце (95,04 б.)	ДТЕК	2 місце (87,56 б.)	ПАТ АрсолорМіттал Кривий Ріг
3 місце (87,34 б.)	ГРУПА «СКМ»	3 місце (86,92 б.)	ПАТ Платинум банк
4 місце (76,44 б.)	ПАТ АрсолорМіттал Кривий Ріг	4 місце (85,39 б.)	ГРУПА «СКМ»
5 місце (74,95 б.)	ПрАТ Київстар	5 місце (75,50 б.)	ПАТ Оболонь

Згідно табл. 1 ми бачимо, що загальний рейтинг компаній України в 2013 році знизився порівняно з 2012 роком [3]. Очолює рейтинг компанія ДТЕК, яка у 2013 році витратила більш 2,8 млрд. грн. на реалізацію проектів сталого розвитку. З четвертого місця на друге місце підіймається ПАТ АрсолорМіттал Кривий Ріг, і тройку лідерів замикає ПАТ Платинум банк. У 2012 році очолювала рейтинг компанія Метінвест, яка в 2013 році займає лише 8 місце (69,81 б.), також в п'ятірці найкращих не має ПрАТ Київстар, яке у 2012 році займало 5 місце, у 2013 році лише 9 (69,00 б.)

Взагалі все більше українських компаній впроваджують КСВ. Стимулами для цього є: пільгове оподаткування, зменшення адміністративного тиску та ознайомлення з позитивними тенденціями КСВ в

світі. Але для багатьох підприємств особливо середньої ланки стає перешкодою брак коштів, податковий тиск та недосконалість законодавчої бази, недостатність інформації, відсутність організацій які б могли допомогти підприємствам у вирішенні конфліктних питань.

Висновки та перспективи подальших досліджень

Таким чином, корпоративна соціальна відповідальність бізнесу може і повинна стати майданчиком для плідного співробітництва між бізнесом і владою. Однак це тривалий процес, що протікає нелегко навіть у розвинених і благополучних економіках. Формування корпоративно-соціально відповідальної поведінки в підприємницькому середовищі можливо тільки при цілеспрямованій підтримці з боку держави та її активному участь у вирішенні проблем, а також бажанням і розумінням підприємств.

З кожним роком все більша кількість вітчизняних підприємств впроваджують і реалізують КСВ (як внутрішньою так і зовнішньої спрямованості), але все це відбувається частково. Це обумовлено відсутністю чіткого розуміння принципів корпоративно-соціальної відповідальності як на підприємствах так і в державі в цілому. Сучасному українському бізнесу часто не вистачає чіткого розуміння і свідомого прийняття того, що КСВ - це не щось виняткове, що викликається особливими обставинами, а норма, яка впливає із сутності великого корпоративного бізнесу. Бізнес не може діяти ізольована від суспільства, оскільки він сам частина соціуму.

Література

1. Тульчинский Г.Л. Бизнес в России. Проблемы социального признания и уважения. М.: Вершина, 2006. 384 с.
2. Carrol A/ A three-dimentional conceptual model of corporate performance// Academy of Management Rewiew.1979. URL: <http://www.jstor.org/stable/info/257850>
3. Рейтинг соціально відповідальних компаній України 2012 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kontrakty.ua/rankings/207>
4. Рейтинг соціально відповідальних компаній України 2013 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kontrakty.ua/rankings/239>

УДК 613.22+641.562

АКМЕОЛОГІЧНЕ ПІДГРУНТЯ ПЕРСОНІФІКАЦІЇ ДИТЯЧОГО ХАРЧУВАННЯ

*Залигіна В.Д.,
Булгакова О.В.*

*Донецький університет економіки і торгівлі
імені Михайла Туган-Барановського*

В статті розглянуто фактор харчування як підґрунтя для досягнення людиною оптимального соціокультурного розвитку, де критерієм є досягнення стану «акме». Обґрунтовано раціональність акмеологічних підходів до виділення товарних категорій в асортименті продуктів дитячого харчування через практичну спрямованість персоніфікації продуктів дитячого харчування провідними виробниками у задоволенні індивідуальних потреб не тільки дітей, а й батьків.

В статье рассмотрен фактор питания как основа для достижения человеком оптимального социокультурного развития, где критерием является достижение состояния «акме». Обоснована рациональность акмеологических подходов к выделению товарных категорий в ассортименте продуктов детского питания с помощью практической направленности персонификации продуктов детского питания ведущими производителями в удовлетворении индивидуальных потребностей не только детей, но и родителей.

In the article the factor of feed as soil is considered for the achievement of optimal sociocultural development a man, where a criterion is an achievement of the state of «акме». Rationality of the акмеологічних going is reasonable near the selection of commodity categories in the assortment of child's food stuffs through the practical orientation of personification of child's food stuffs by leading producers in satisfied individual necessities of not only children but also parents.

Постановка проблеми в загальному виді, зв'язок з науковими й практичними завданнями

При виникненні глобально-кризових проблем (екологічних, демографічних, соціальних) особливу гостроту набуває пошук нових можливостей і ресурсів для їх раціонального вирішення. Один з конструктивних шляхів пов'язаний зі створенням інноваційних високих технологій, причому не тільки в традиційній виробничій області, але і в інших сферах людської діяльності, пов'язується з реалізацією основних положень акмеології. Високий ступінь професіоналізму і творча майстерність фахівців - один з найважливіших людських ресурсів,

який набуває значення для адекватного та своєчасного рішення найгостріших глобально-кризових проблем. У цьому соціокультурному контексті особливе значення набуває нова інтегративно-комплексна наука акмеологія (греч. акме - вершина, розквіт). Саме вона вивчає закономірності й технології розвитку професіоналізму й творчості як акме-форм оптимального здійснення всіляких видів професійної діяльності [1].

Організація правильного здорового харчування дітей та підлітків має не тільки медичне значення як фактор збереження здоров'я конкретної дитини та її подальшого розвитку, а й велике соціальне значення як фактор, що визначає здоров'я майбутніх поколінь, «акме» людства та суспільства загалом.

Значення харчування у дитячому та підлітковому віці обумовлено основними факторами, що визначають відмінність зрілого та дитячого організму, а саме - ростом і розвитком. Дитячий організм відрізняється від дорослого бурхливим ростом і розвитком, формуванням органів і систем. Цими фізіологічними особливостями визначаються потреби дітей та підлітків в харчових речовинах та енергії. У свою чергу, високі потреби у харчових речовинах та енергії на одиницю маси тіла дітей викликають необхідність правильного підбору харчових продуктів і їх співвідношення, способів кулінарної обробки та інших особливостей організації харчування, що забезпечує організм харчовими речовинами та енергією.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Виділення невирішених питань

Значущість проблеми персоніфікації продуктів дитячого харчування висвітлюється у працях багатьох вітчизняних (О. Азарян, Г. Азоєв, А. Багієв, В. Герасимчук, Є. Голубков, Л. Дейнеко, Д. Добрянський, М. Долинська, О. Івахненко, Н. Кубишина, Т. Мостенська, С. Няньковський, Н. Орлова, В. Павлова, М. Проданчук, М. Сичевський, Н. Слободян, І. Соловйов, А. Старостіна, О. Шадрин) та закордонних (A.Dannaeus, S.Johansson, В. Koletzko, К. Michaelsen, С. Hoppe, Lauritzen L., Molgaard C.) вчених.

Загальна мета дослідження

Обґрунтування доречності застосування понять акмеологічний вплив, особистісно-акмеологічний вплив щодо встановлення критеріїв персоніфікації продуктів дитячого харчування. Розглянути стратегії, засоби, методи, форми побудови асортименту персоніфікованих продуктів дитячого харчування на базі акмеологічного підходу.

Викладення основного матеріалу.

Обґрунтування отриманих результатів

Харчування — це не лише фізіологічний, а й соціально та культурно зумовлений процес, тому організація раціонального харчування базується на глибинних психологічних компонентах не тільки самої дитини, а й соціального оточення. Харчова поведінка як складова способу життя людини охоплює пошук, вибір, приготування і вживання їжі, а також усі супутні процеси. Формується вона з дитинства та має безпосередній вплив не тільки на стан здоров'я, а й на здатність досягати стану професіоналізму та творчості «акме» в структурі соціально-економічних відносин.

Оцінюють харчову поведінку дитини як адекватну (гармонійну) або неадекватну (девіантну) залежно від багатьох показників, зокрема від місця, яке займає їжа в ієрархії цінностей дитини, від якісних і кількісних показників, етики та естетики харчування [2, 3].

Однією з найбільш вагомих причин погіршення стану здоров'я дітей дошкільного віку є порушення структури харчування та зниження його якості. Чимало захворювань та патологічних станів, зокрема дефіцити або надлишки мінеральних речовин та вітамінів, призводять до порушення як фізичного, так й інтелектуального розвитку дітей. Тому профілактика та корекція порушень харчової поведінки дітей мають важливе значення у розвитку соціалізації.

Отримане в результаті психолого-акмеологічних досліджень наукове знання про закономірності й способи досягнення вершин професіоналізму та творчості характеризує такий інтегративний за своєю соціокультурною природою й системоутворюючий за методологічним значенням онтологічний атрибут, як «акмеологічність» соціокультурного буття людини.

З цієї точки зору акмеологічність можна розглядати в синхроні-

чному плані у вигляді самовдосконалення людини, а діахронічно - у вигляді його професійної соціалізації. Затребуваність акмеології в сучасній Україні в умовах розвитку національного ринку, створення глобальних взаємовідносин у правовій площині і демократичного суспільства набуває особливої актуальності.

Акмеологія з'ясовує характеристики особистості, що починають формуватися в дитячому віці та дає рекомендації щодо їх формування, чим забезпечує успішне прояв «акме» на стадії зрілості. Розуміючи причинно-наслідкові зв'язки з особливостями процесів, що протікають на різних стадіях розвитку людини, обумовлених загальними та приватними обставинами його життя, акмеологія крок за кроком простежує механізми і результати впливу на людину держави, суспільства, колективів, сім'ї, природних умов та ін. Такі дослідження дають змогу сформулювати рекомендації по розробці стратегії організації життя особистості, що дозволять оптимально реалізувати потенціал на стадії зрілості. Однак найбільш важливим для акмеології є аналіз зрілості «акме», концентруючи увагу на ступені професіоналізму, як найвищому прояві соціалізації. Непрофесіоналізм призводить до значних втрат у зміцненні державності, економіці, зовнішній і внутрішній політиці, промисловості та сільському господарстві, у сфері виховання та освіти. Непрофесіоналізм сприяє підвищенню напруженості в міжнаціональних відносинах, міжособистісних конфліктів та психологічного дискомфорту в самопочутті людей.

Професіоналізм особистості пов'язують з розвиненими фізичними та розумовими здібностями, зі знаннями в конкретній галузі діяльності, вміннями та стійкої мотиваційно-емоційної зарядженість на справу. В даний час акмеологія пропонує методичний інструментарій, що дозволяє виявити досягнутий рівень професіоналізму окремою людиною і організаціями.

Загальною і неодмінною умовою для досягнення людиною «акме» крім сприятливих для цього умов макро- і мікросередовища завжди були також його власна активна творча діяльність, висока здатність свідомо чи інтуїтивно приймати і реалізовувати оптимальні рішення складних завдань, що виникають у тих областях повсякденного життя, де у нього спостерігалось «акме».

«Акме» людей, що представляють різний суспільно-економічний лад, детермінується широтою спектру розвитку основних галузей діяльності в суспільстві і досягнутим рівнем технології їх виконання.

Неадекватна харчова поведінка дитини призводить до виникнення неінфекційних захворювань. Щоб запобігти їх розвитку, слід формувати культуру раціонального харчування із самого дитинства. Слід відмітити, що значення (потреба) у спеціалізованих продуктів харчування у різні вікові періоди розвитку дитини різні. Найбільша швидкість приросту маси і довжини тіла дитини спостерігається протягом 1-го року життя. Так, вага при народженні до кінця 1-го року життя збільшується в 3 рази, а до 2 років - в 4 рази. ост протягом 1-го року збільшується на 50%, не подвоюючись навіть до 4 років. Період після грудного і до підліткового віку характеризується меншою швидкістю приросту маси і довжини тіла, проте лінійний фізичний ріст маси і довжини тіла триває. Нормальне початок періоду спурту росту і статевого дозрівання відбувається тоді, коли до 10 років дитина досягає маси тіла близько 30 кг. У підлітковий період швидкість росту знову різко збільшується. Зазначені два періоди в житті людини - грудний вік та підлітковий - характеризуються найбільшою потребою в харчових речовинах і енергії на одиницю маси тіла [3, 4].

Так, у ранній період життя дитини продукти для харчування дітей дуже швидко змінюють «іпостась». У віці до 6 місяців дитина в ідеалі зовсім не потребує спеціальних продуктів, але у разі виникнення нагальної потреби та за відсутності материнського молока потреба у продуктах на молочній основі складає майже 100%, а точніше 95% раціону дитини. Інші 5% займають фруктові та овочеві соки, спеціальна вода, спеціальні напої.

У віці від 6 до 12 місяців раціон харчування дитини поступово змінюється. До раціону харчування дитини починають включати продукти на зерновій та м'ясній основі. Тому потреба у спеціальних молочних продуктах дещо зменшується, але формується потреба у спеціальних продуктах на зерновій основі (каші, печиво, хлібці) та пюреподібних м'ясні продукти, які виробляють з додаванням субпродуктів (печінки, серця, мізків), овочів та круп.

Подальший розвиток дитини вимагає суттєвої зміни раціону її харчування. Значно зростає потреба у жирах, збільшується потреба у вуглеводах та білках, поступово збільшується потреба у мінеральних речовинах та вітамінах. Спеціальні продукти харчування у цей період займають близько 75% раціону. Період, в який потреба у спеціальних продуктах харчування займає значну частину, триває приблизно до 3х років. Тому у цей період спеціальні продукти можна вважати основними продуктами харчування.

Коли дитина досягає дошкільного віку, потреба у спеціальних щоденних дитячих продуктах знижується до 45%. Не зникає потреба у спеціальних соках та напоях, одночасно постає питання спеціальних «десертних» продуктів. Десерти, які реалізуються у магазинах (торти, тістечка, тощо) містять забагато жиру та цукру, що негативно відбивається на здоров'ї дитини. Крім того, мікробіологічна засіяність таких продуктів неприпустима для харчування дітей і збільшується ризик харчового отруєння або розвитку харчової алергічної реакції. Тобто формується окрема група продуктів для харчування дітей – десертні продукти.

Вони повинні вирізнятися збалансованим складом жирової фази (переважати повинні рослинні олії та вершкове масло, без вмісту маргарину та тваринних жирів), суворо регламентоване використання харчових добавок, збагачення вітамінами та підвищеним вмістом натуральних компонентів.

Досі залишається зовсім не вирішеним питання про спеціальні корегуючі продукти харчування для дітей, які мають певні відхилення у роботі травного тракту, з надлишком або нестачею маси тіла, цукровим діабетом, хворих на рак тощо. Спеціальні продукти для дорослих не підходять для харчування таких дітей через цілу низку причин, а застосування спеціального раціону харчування не завжди досягає бажаної мети, тому що використовуються загальні продукти.

Необхідність у спеціальних продуктах харчування для дітей гостро постає, коли у дитини «розлад травлення», який супроводжується діареєю, зневодненням організму та іншими клінічними проявами. Коло продуктів, дозволених для вживання різко обмежений, але складно підібрати продукти саме для дітей, тому що у них знижується засвою-

ваність харчових речовин. Це становить загрозу для життя дитини. Втрата ваги для дітей є життєво небезпечною через їх невелику вагу. Для дитини втрата 8-10% своєї маси є загрозовим фактором для життя [4, 5]. Наприклад, не дивлячись на те, що в розвинутих країнах кожен рік реєструються мільйони випадків захворювань, які супроводжуються діареєю, тільки у декількох сотнях випадків, хвороба закінчується смертю. В той же час у країнах, що розвиваються, кожен рік від такої хвороби гине більш ніж 3 мільйона дітей молодше 5 років.

Характер харчування дітей шкільного віку більш схожий на харчування дорослої людини, але слід враховувати різкі зміни у психологічному, емоційному та фізіологічному навантаженні дітей віку від 7 до 14 років. Цей період є важливим у розвитку організму, тому що починає активізуватись репродуктивна система і дитина поступово перетворюється на дорослу людину. При цьому тіло стрімко змінюється, а психологічне навантаження також стрімко зростає. Але можна сказати, що цей період є періодом адаптації дитини до справжнього дорослого життя і виконання чи не найважливішої функції – репродуктивної. Тому діти у цьому віці також потребують спеціальних продуктів харчування, які дозволяють скоректувати раціон під індивідуальні потреби дитини кожного етапу розвитку (рис. 1).

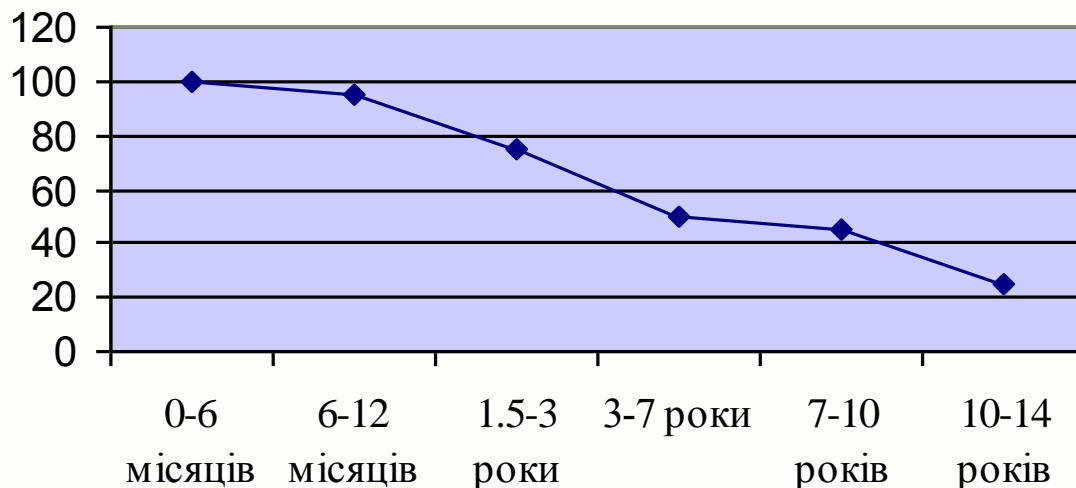

Рис. 1. Потреба у спеціальних продуктах дитячого харчування залежно від віку дитини

У періоди найбільшого психічного навантаження збільшується потреба у тваринному білку без збільшення споживання жиру. Таку потребу можна задовольнити спеціальними продуктами з скоректо-

ваним білковим складом та жирно кислотним. Але нажаль таких продуктів не існує і споживачі, у разі потреби, змушені використовувати неефективні продукти для більш молодшої вікової групи.

Крім того, діти цього вікового проміжку віддають перевагу солодким продуктам харчування. Взагалі дитячому організму притаманно віддавати перевагу продуктам із солодким смаком. У шкільному віці діти можуть самостійно купувати продукти, тому стрімко зростає споживання продуктів «десертної» групи (печива, цукерок, тощо). Це породжує дисбаланс між споживанням білків, жирів та вуглеводів у бік збільшення останніх.

Таким чином, до класифікації продуктів дитячого харчування слід підходити диференційовано. Тобто слід враховувати не тільки основну сировину продукту і вікову категорії дитини до 3х років, а основою класифікації таких продуктів повинна бути класифікація за віковим принципом до 14 річного віку. Безперечно, потреба у спеціалізованих продуктах дитячого харчування з по дорослішанням дитини зменшується з майже 100% у ранньому віку до 25-30% у віці 10-14 років.

Також змінюється і характер споживання, і цільове призначення спеціальних продуктів харчування для дітей із тотального забезпечення організму поживними речовинами до корегування харчових потреб залежно від інтенсивності життя та стану здоров'я. Але протягом всього періоду життя людини, який називається «дитинство», її повинні супроводжувати спеціальні продукти для дитячого харчування [4, 5].

Узагальнення та розвиток основних підходів до класифікації чинників, що впливають на процес формування та оптимізації асортименту дозволили визначити, що вивчення характеру та сили їх впливу доцільно здійснювати, ґрунтуючись на вихідних положеннях теорії зацікавлених сторін, що найбільшою мірою забезпечить урахування як економічних інтересів з боку суб'єктів зовнішнього оточення, так і можливостей самого підприємства.

В якості основних напрямків систематизації чинників з позицій основних економічних суб'єктів на обраному сегменті ринку доречно виокремити: чинники, що обумовлюються можливостями та вимога-

ми споживачів харчових продуктів; чинники, обумовлені вимогами та можливостями виробників, імпортерів і постачальників; чинники, обумовлені діями конкурентів та внутрішніми можливостями самого підприємства [6]. Використання системного підходу дозволить забезпечити найбільш повне задоволення купівельного попиту, підвищення економічної ефективності підприємства і рівня обслуговування споживачів і тим самим окреслити цільову спрямованість товарного асортименту (рис. 2).

Виходячи з окреслених цільових орієнтирів при формуванні асортименту продуктів дитячого харчування, слід зауважити, що досягнення реалізації всіх цілей можливо тільки при комплексному підході.

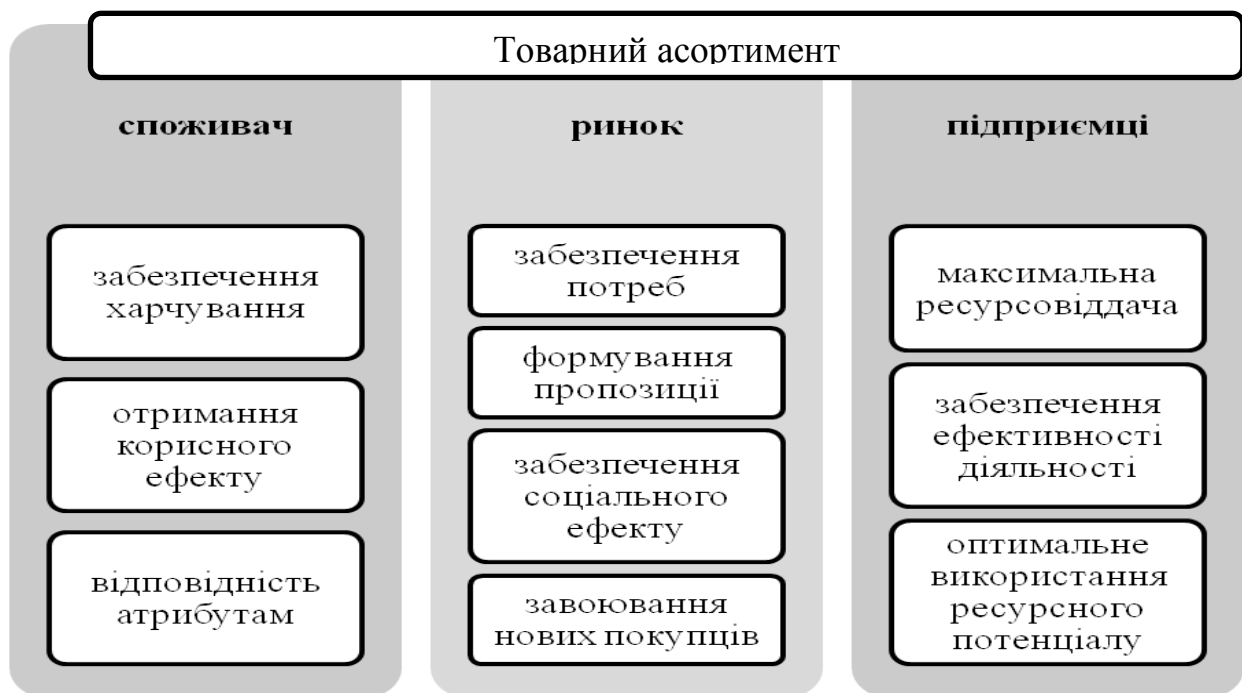

Рис. 2. Цільова спрямованість товарного асортименту

Вагомим сучасним методом побудови асортименту з урахуванням персоналізації продуктів дитячого харчування є категорійний менеджмент. З урахуванням уявлень про процеси, що пов'язані з управлінням товарним асортиментом, доцільно застосовувати наступне визначення категорійного менеджменту: «система управління асортиментом, в основі якої лежить виділення в структурі асортименту товарних категорій з подальшим управлінням ними як самостійними бізнес-одинацями». Головна мета категорійного менеджменту поля-

гає у підвищенні ефективності бізнес-комунікацій між виробником (початковим або проміжним ланкою товарної ланцюжка) і наступними ланками (як правило, вже ритейлерами), для найбільш повного задоволення запитів цільової аудиторії.

Основна ідея категорійного менеджменту - виділення кожної товарної категорії всередині асортиментної групи або ж товарних напрямів. Такий підхід дозволяє на ряді підприємств досягти кращих результатів, оскільки він враховує максимальне число факторів, що впливають на реалізацію товару з персоніфікованими властивостями [6].

Виокремлення меж товарних категорій з метою оптимізації асортименту продуктів дитячого харчування можливе за допомогою матриці, яка відображає етапи життєвого циклу персоніфікованих груп дитячого харчування (рис. 3).

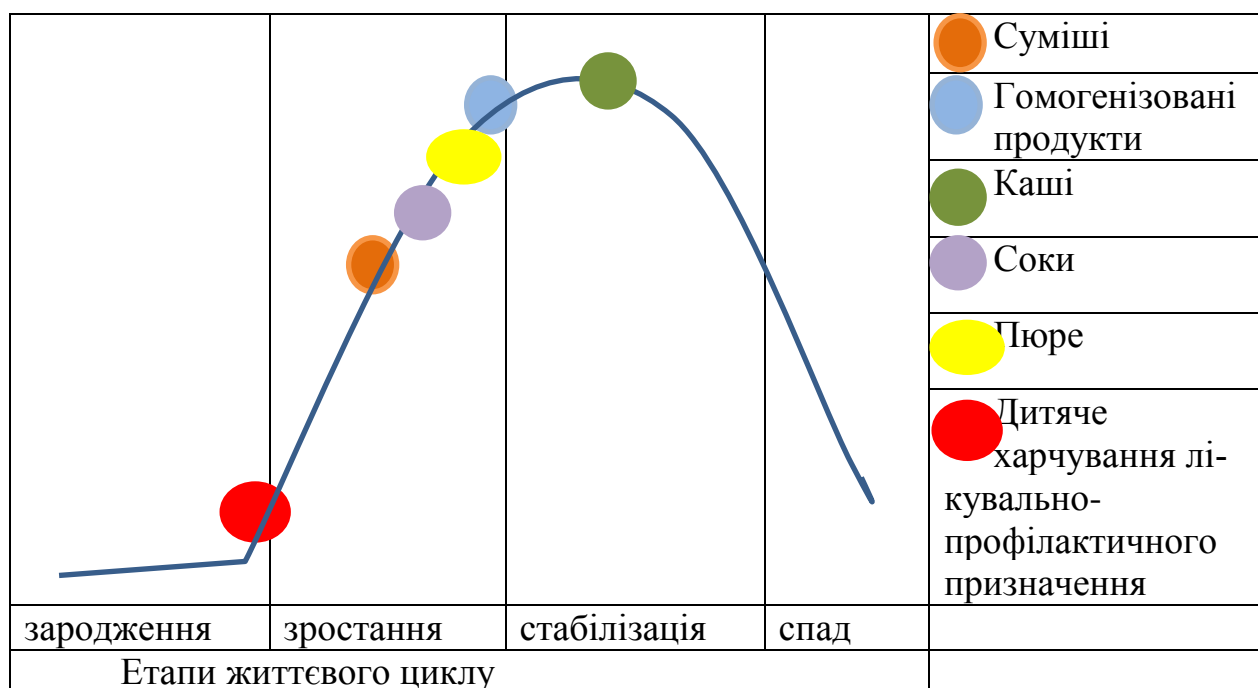

Рис. 3. Матриця продуктів дитячого харчування за етапами життєвого циклу

Аналіз товарної матриці дозволяє констатувати, що всі асортиментні групи дитячого харчування знаходяться на етапі зростання, і тільки група лікувально-профілактичного призначення знаходиться на етапі зародження та виходу на ринок України. Це означає, що саме

ця товарна група має значні перспективи розвитку асортиментної номенклатури та можуть слугувати базою для створення найбільш персоніфікованого харчування дітей.

Визначення ролі товарної категорії базується на виділені найбільш суттєвих товарних характеристик, які ґрунтуються на ролі продукту дитячого харчування. Доречно розглядати роль товару дитячого харчування як диференціальний стан продукту відносно інших позицій асортименту, який характеризується рівнем і характером попиту на нього, ціною, функціями відносно споживача. Не всі категорії однаково важливі для індивідуального покупця, що зумовлює характер персоніфікації кожного окремого продукту в межах відношення рівень здоров'я дитини/ситуація споживання.

Роль категорії продукту дитячого харчування відбиває різницю в пріоритетах та задає логіку розподілу ресурсів при формування асортименту з максимальним задоволення персоніфікованих потреб не тільки дітей, а й батьків [6]. Визначення ролі товарних категорій (рис. 4) дозволяє підкреслити, що кожна із виділених категорій має за мету виконання певної ролі.

Так, категорія продуктів основного раціону покликана підтримувати розмір середнього чека. А це означає, що асортимент даної категорії повинен бути стабільним, без перебоїв і відсутності, мати оптимальні показники глибини і ширини. Додаткова турбота є цільовою категорією, яка має підвищувати лояльність існуючих покупців, залучати нових, демонструвати переваги додаткової турботи про власну дитину, задовольняти потреби окремих цільових аудиторій, виділених у другому розділі дисертаційної роботи. Категорія має велике значення для більшості покупців, адже задовольняє їхні усвідомлені й іноді латентні потреби.

Імпульсна категорія «вирішення проблеми» створює додаткову цінність в очах покупця. Це товари, актуальні для клієнтів за умови виникнення проблем, пов'язаних із дитиною, які можливо вирішити за допомогою спеціальних товарів дитячого харчування.

Категорія покликана залучати нових покупців спеціальними пропозиціями, збільшувати розмір середнього чека і створювати додаткову цінність для клієнтів (зручність).

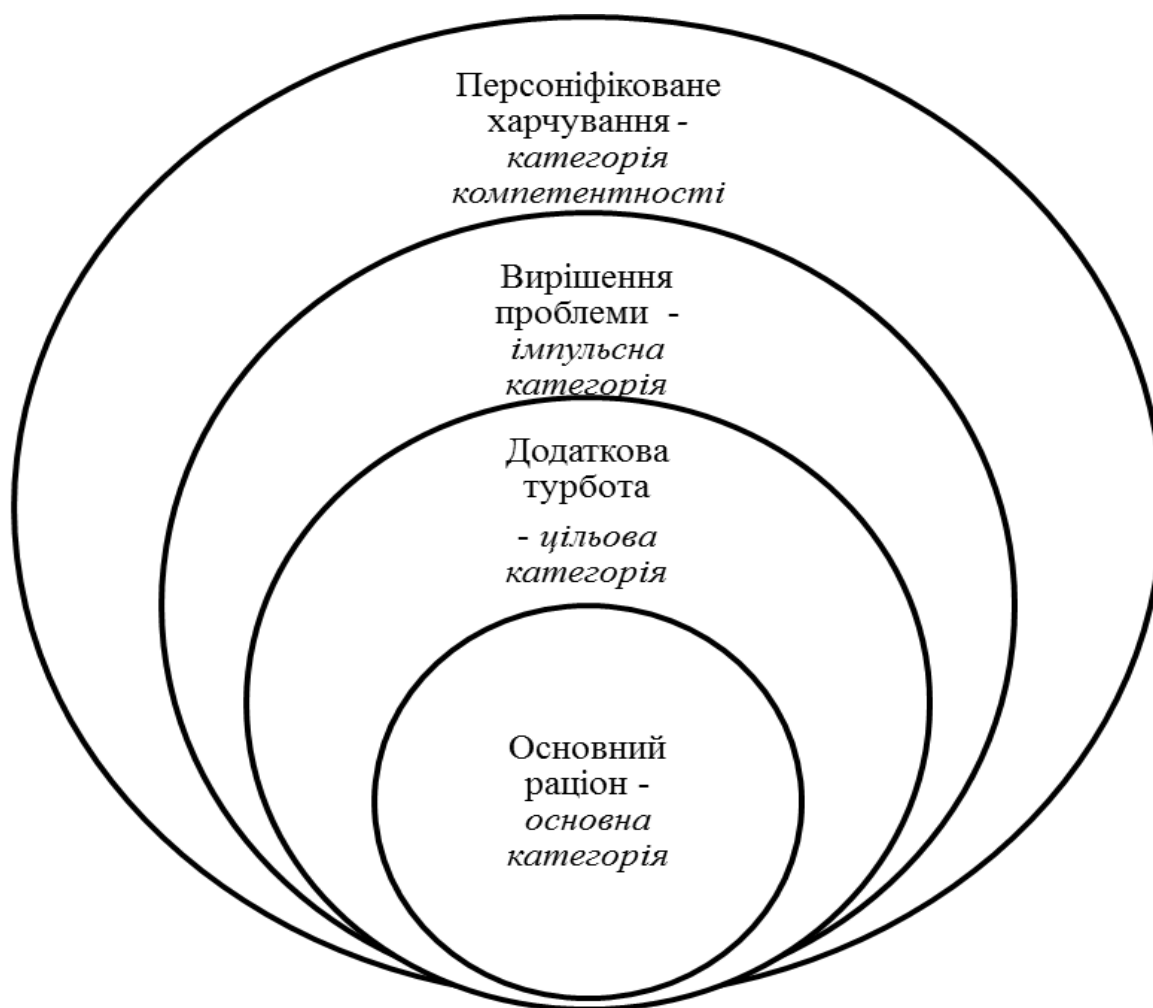

Рис. 4. Ролі виділених категорій продуктів дитячого харчування

Категорія «персоніфіковане харчування» є категорією компетентності приваблює в магазин особливі групи споживачів, які мають індивідуальні потреби. Використання назви «персоніфіковане» дозволяє відійти від традиційного нагадування батькам про відхилення розвитку, чи захворювання дітей, що значно полегшує психологічний стан і підвищує прихильність до продавця. За рахунок цього з'являються нові клієнти, зростає сума середнього чека. Це свого роду цільова категорія, але орієнтована не на всю купівельну аудиторію, а на окремі її підгрупи.

Висновки та перспективи подальших досліджень

На підставі викладеного необхідно констатувати:

Харчування — це не лише фізіологічний, а й соціально та культурно зумовлений процес, і в основу організації раціонального харчування покладено акмеологічні фактори.

Доречність застосування понять акмеологічне підґрунтя в контексті проблеми персоніфікації продуктів дитячого харчування, з'ясовано з точки зору значущості персоніфікації харчування саме для дітей

Використання назви «персоніфіковане» дозволяє відійти від традиційного нагадування батькам про відхилення розвитку чи захворювання дітей, що значно полегшує психологічний стан і підвищує прихильність до продавця. Це свого роду цільова категорія, але орієнтована не на всю купівельну аудиторію, а на окремі її підгрупи.

Подальших досліджень вимагають проблеми персоніфікації харчування дітей в напрямках визначення засобів, критеріїв і стратегії персоніфікації харчування.

Література

1. Акмеологія - новий напрямок міждисциплінарних досліджень людини// Код доступу: <http://referatu.ucoz.ua/publ/1-1-0-50>
2. Няньковський С.Л., Івахненко О.С., Добрянський Д.О., Шадрин О.Г., Марушко Ю.В. Особливості вигодовування дітей першого року життя в Україні та його вплив на частоту реакцій харчової гіперчутливості, захворюваність у дітей перших 2 років життя // Здоров'є ребенка. — 2010. — № 3. — С. 156-160.
3. Харчування дітей раннього віку : теорія і практика / Няньковський С., Добрянський Д., Марушко Ю., Івахненко О., Шадрин О. — Львів : Ліга - Прес, 2009. — 288 с.
4. Michaelsen K.F., Hoppe C., Lauritzen L., Molgaard C. Whole cow's milk: why, what and when? // Nestle Nutr. Workshop Ser. Pediatr. Program. — 2007. — Vol. 60. — P. 201-219.
5. Особливості формування харчової поведінки дітей // Код доступу: <http://svitloforchuk.ck.ua/?p=977>
6. Гросул В. А. Управління торговим простором у системі управління товарними категоріями [Текст] / В. А. Гросул // Торгівля і ринок України : темат. зб. наук. пр. Вип. 30, т. 2 / Голов. ред. О. О. Шубін. — Донецьк : ДонНУЕТ, 2010. — 540 с. - С. 127-133.

УДК: 340.4:336.717.13

АНАЛІЗ ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНИХ ПІДХОДІВ ДО МОДЕЛЮВАННЯ ПОПИТУ НА КАРТКОВІ ПОСЛУГИ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ

Івченкова О.Ю., к.е.н.,

Донбаська державна машинобудівна академія

У статті проведено аналіз теоретико-методичних підходів до моделювання попиту на карткові послуги комерційного банку. Доведено необхідність використання відповідних економіко-математичних методів і моделей в процесі моделювання попиту на карткові послуги комерційного банку, які засновані на ситуаційному підході, що дозволить підвищити ефективність використання системи безготівкових карткових розрахунків.

В статье проведен анализ теоретико-методических подходов моделирования спроса на карточные услуги коммерческого банка. Доказана необходимость использования соответствующих экономико-математических методов и моделей в процессе моделирования спроса на карточные услуги коммерческого банка, которые основаны на ситуационном подходе, что позволит повысить эффективность использования безналичных карточных расчетов.

The article analyzes the theoretical and methodical approaches of modeling demand for card services of a commercial bank. The necessity of the use of appropriate economic-mathematical methods and models in the simulation of demand for commercial bank card services, which are based on the situational approach, which will allow more efficient use of cashless payment card.

Постановка проблеми в загальному виді,

зв'язок з науковими й практичними завданнями

Діяльність комерційного банку на ринку карткових платіжних інструментів як складної системи залежить від значної кількості чинників, через які виражаються зв'язки цієї системи з навколишнім середовищем. „Для вивчення поведінки цієї системи у разі зміни вказаних чинників необхідно всі ці зв'язки подати у кількісному виразі, тобто зобразити у вигляді точних математичних залежностей і функцій...” [1], а саме виконати процес економіко-математичного моделювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Виділення невирішених питань

Розгляду, аналізу, класифікації та визначенню сфер застосування

економіко-математичних методів та моделей присвячено досить багато уваги такими вченими: Єпіфановим А., Четиркіним Є., Дубровою Т., Ферстером Е. та Ренцем Б., Бестужевим-Ладою І., Сергієнко І., Вітлінським В., Геєцем В., Клебановою Т., Пелихом А., Самарським О., Айвзяном С. та Мхітаряном В. та іншими. Але не достатньо проведений аналіз існуючих теоретико-методичних підходів щодо моделювання попиту на карткові послуги комерційного банку.

Загальна мета дослідження

Мета роботи полягає в аналізі існуючих теоретико-методичних підходів до моделювання попиту на карткові послуги комерційного банку.

Викладення основного матеріалу.

Обґрунтування отриманих результатів

Процес формування попиту на карткові послуги комерційного банку ґрунтується на основних критеріях цінності даної послуги для учасників ринку карткових платіжних інструментів.

В роботі [2] зазначається, що цінність послуги виступає оптимальним співвідношенням набору бізнес-процесів, які необхідні споживачеві у певній кількості та якості, враховуючи їхню вартість у певний період часу для максимального задоволення потреб.

Виділивши основні критерії цінності карткових послуг: вартісні, якісні та кількісні, процес діяльності комерційного банку на ринку карткових платіжних інструментів можна зобразити наступним чином (рис. 1.1): розмаїття, специфічні властивості і ознаки банківських послуг ринку карткових платіжних інструментів ускладнюють процес їх оцінювання.

В роботі [3] проведений ґрунтовний аналіз та виконано класифікацію методів та їх комбінацій оцінювання послуг фінансових посередників (рис. 1).

Полетаєв О. зазначає [3], що кожен з методів має власні типові сфери застосування в контексті оцінювання послуг фінансових посередників та виділяє найбільш пріоритетні серед зазначених: системно-діяльнісний підхід, моделювання, порівняння, опитування, кореляційний аналіз, формалізація, „таємний покупець”, квантифікаційна група (методи кваліметрії). Але при цьому, він вважає, що лише один – метод кваліметрії, який дозволяє виміряти якісні ознаки послуг кількісно,

оскільки їм властиві специфічні властивості: фізична невідчутність, неспроможність до накопичення, єднання моментів виробництва і споживання тощо.

В [4] автори підкреслюють, що в процесі проведення дослідження ринку банківських продуктів (послуг), на їхню думку, „...доцільним є використання методів традиційного аналізу, котрий передбачає аналіз суті вторинних даних, який становить ланцюжок логічних міркувань та методи кореляційного і регресійного аналізу, що дають змогу визначити зв'язок та щільність зв'язку між результативною ознакою і змінними величинами, а також кабінетні дослідження та спостереження”.

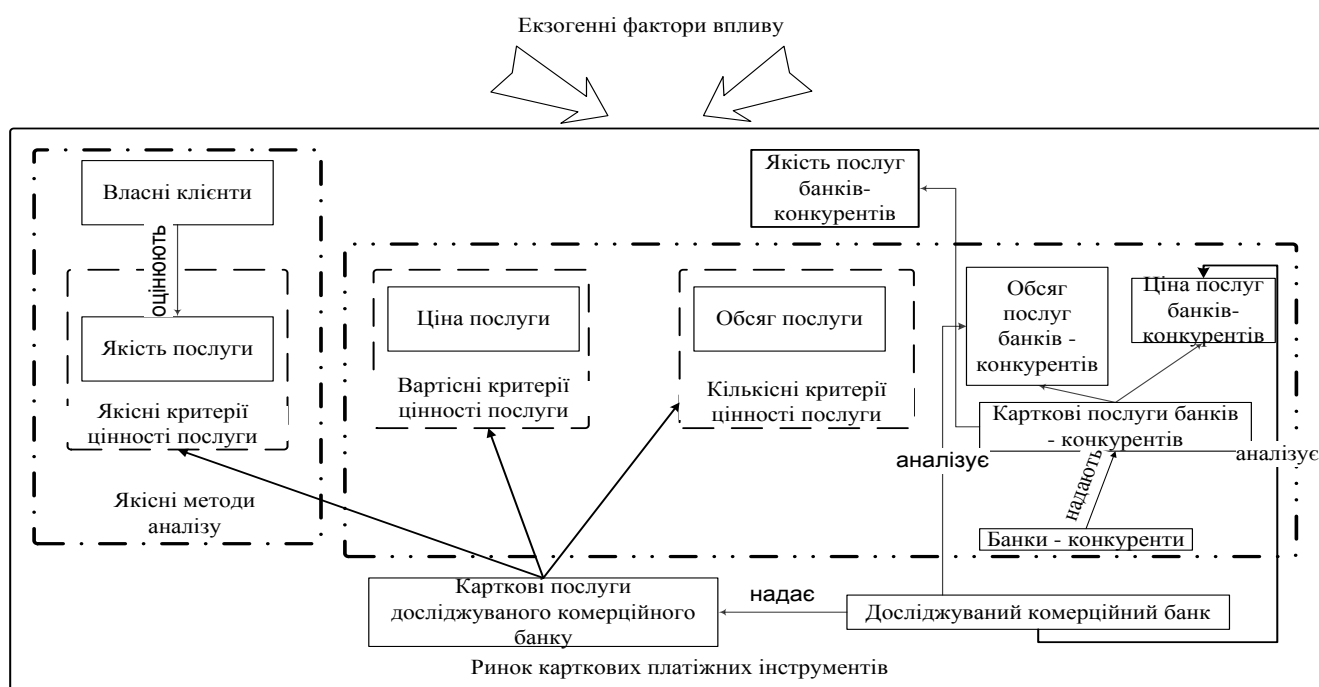

Рис.1. Процес діяльності комерційного банку на ринку карткових платіжних інструментів

Але слід підкреслити, що основним недоліком кореляційного аналізу є те, що він може лише констатувати наявність зв'язку між відповідними параметрами, але не в змозі довести, що цей зв'язок є причинно-наслідковою залежністю [5]. А основною перешкодою ефективного використання багатofакторного регресійного аналізу виступає мультиколінеарність [6].

Не зважаючи на економічні умови, що складаються в країні, стан та структура ресурсної бази завжди має важливе значення для комерційного банку. Комерційні банки мають можливість виконувати кредитні та інші активні операції лише в межах існуючих власних або залу-

чених ресурсів [7].

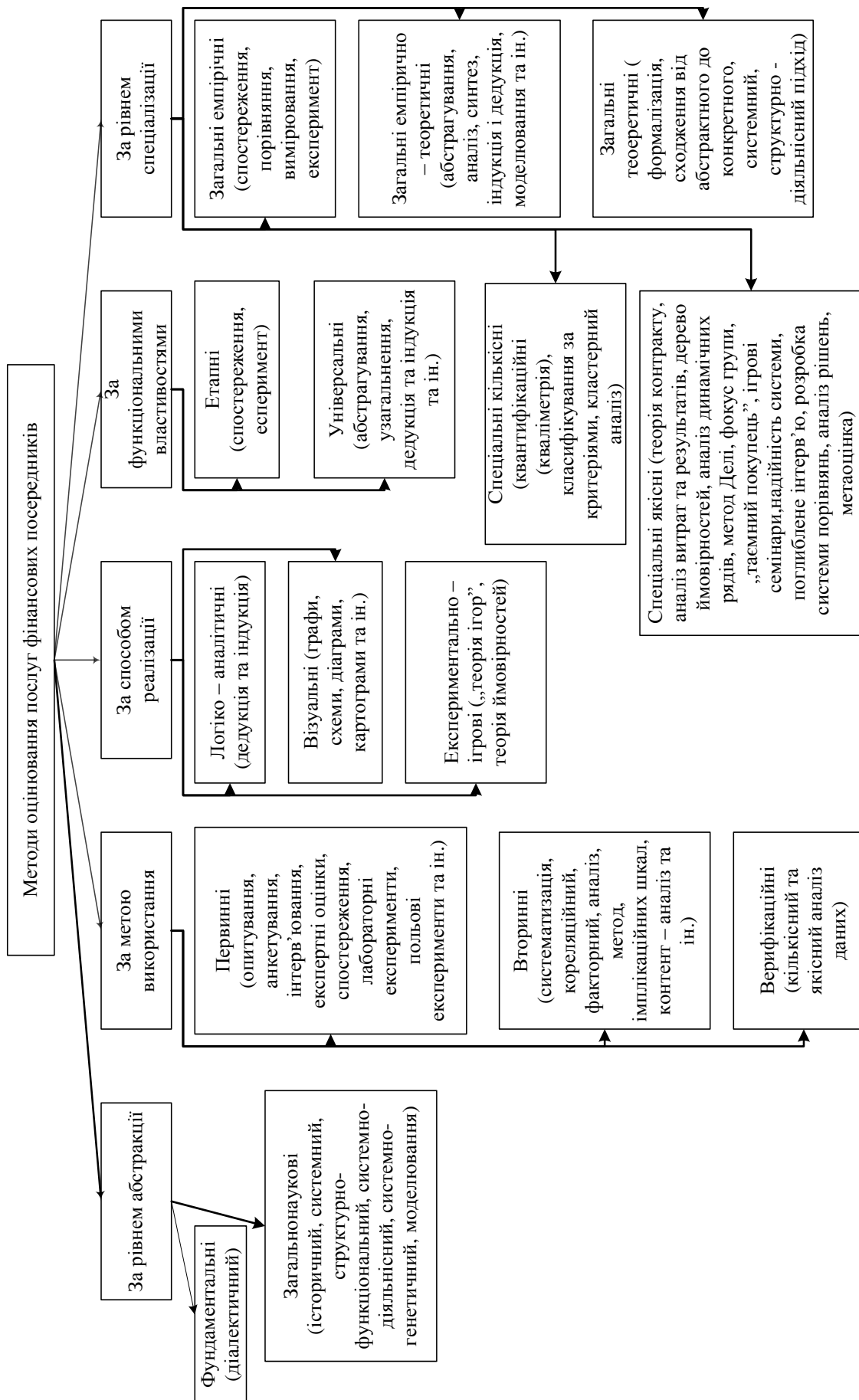

Рис. 2. Класифікація методів оцінювання послуг фінансових посередників [3]

Досягнення оптимальної відповідності структури джерел засобів напрямам їх розміщення є головним завданням ефективної діяльності комерційного банку на будь-якому ринку, тому виникає необхідність використання не тільки методів кореляційного і регресійного аналізу, а й методів прийняття оптимальних рішень.

В роботі Романовської А. [8] запропоновано ефективні алгоритми вирішення задач оптимізації діяльності банку – монополіста та нового банку, який щойно вийшов на ринок банківських послуг. Дані алгоритми спираються на вирішення задач лінійного програмування спеціального виду, для яких наводиться явний вид рішення та розраховується кількість необхідних операцій. Використовуючи метод системної оцінки при визначенні основних моментів фінансового посередництва комерційних банків на ринку банківських послуг, метод аналізу і синтезу для оцінки ролі і функцій комерційних банків у процесі трансформації грошових ресурсів, а також метод групування, порівняння та узагальнення економічних показників для дослідження особливостей і тенденцій організації обслуговування комерційними банками фізичних осіб, в роботі [9] була розроблена концепція політики банку на ринку роздрібних банківських послуг. Дана концепція дозволяє вирішувати завдання раціональної організації діяльності комерційного банку, які спрямовані на прийняття оптимальних рішень щодо надання відповідних послуг з метою отримання прибутку та забезпечення задоволення потреб клієнтів.

В своїх дослідженнях Іванов М. [10] виділив дві моделі аналізу діяльності комерційного банку на ринку карткових платіжних інструментів (картковий бізнес): балансова (бюджетна); інвестиційна.

Балансова (бюджетна) модель використовується в основному для оцінки результатів діяльності минулих періодів та планування майбутніх, а інвестиційна модель виступає „грубим” плануванням інвестиційної політики банку в сферу карткового бізнесу. Дані моделі виконують лише аналіз грошового потоку доходу та витрат карткового підрозділу або здійснюють планування можливого його розподілу на майбутній період.

Але слід не забувати, що ринок карткових платіжних інструментів насамперед є елементом ринку банківських послуг. А отже попит на

карткові послуги комерційного банку напряму залежить від міри задоволення потреб споживача, і як наслідок кожен комерційний банк повинен визначати якість послуг, які вони надають.

Якість обслуговування клієнтів на достатньо насиченому ринку банківських послуг на сьогодні забезпечує повну перевагу в конкурентній боротьбі [11]. Існує досить значна кількість трактувань поняття „якість”. Деякі з них офіційно визнані міжнародними та національними організаціями. Критичний аналіз визначень поняття „якості” виконаний в роботах [12, 13].

Найбільш вдале визначення дефініції якості банківських послуг надане в роботі [14], де зазначається, що дане поняття, як категорія „... розкриває взаємини виробника і споживача в сукупності властивостей банківського продукту і задовольняє потреби або сподівання клієнтів при використанні внутрішньобанківського механізму”.

В моделі якості послуг (model of service quality), яка була розроблена Зейтамлом В., Паразьюраманом А. та Беррі Л. [15, 16], центральними елементами виступають сподівання споживачів відносно якості послуг (очікувані послуги) і сприйняття споживачами якості наданих послуг. В основу клієнтоорієнтованої маркетингової стратегії комерційного банку може бути покладена дана модель. Модель виділяє п'ять розривів, які є причиною незадоволення клієнтів послугами, що надаються.

В роботі [17] виділені 10 критеріїв оцінки послуги споживачами, які розглядаються як маркетингові характеристики, що визначають успіх послуги на ринку послуг.

Постійні зміни в споживчій системі цінностей та стратегії вибору та придбання банківських послуг, а також жорстка конкуренція щодо клієнтської бази обумовлює необхідність домінування в стратегії комерційного банку „скорочення відстані” до клієнта.

У [18] зазначається, що „підтвердження сподівань призводить до довгострокової лояльності споживача до банку, яка іноді називається „маркетингом відношень”. В своїй роботі Беррі Л. вказує, що саме ці відносини забезпечують довгостроковий успіх комерційного банку як за рахунок стабільного прибутку, так і за рахунок скорочення витрат на маркетинг для залучення нових клієнтів [19].

В своїх дослідженнях Васильєв В. [17] розробив модель, яка може використовуватися для опису та оцінки якості послуг.

Дана модель визначає основні проблеми, які виникають між споживачем та організацією, яка надає послугу (в нашому випадку комерційний банк): керівництво комерційного банку не проводить роботу щодо визначення потреб споживачів; досягнення певної якості послуг не виникає із-за допущення помилок в процесі її надання; низька якість обслуговування обумовлена недостатньою мотивацією працівників банку та їхньою кваліфікацією щодо надання певних послуг; невірне сприйняття послуг, яке виникає під час завищення обіцяної якості послуг (наприклад, реклами), що призводить до збільшення ймовірності негативної оцінки послуги.

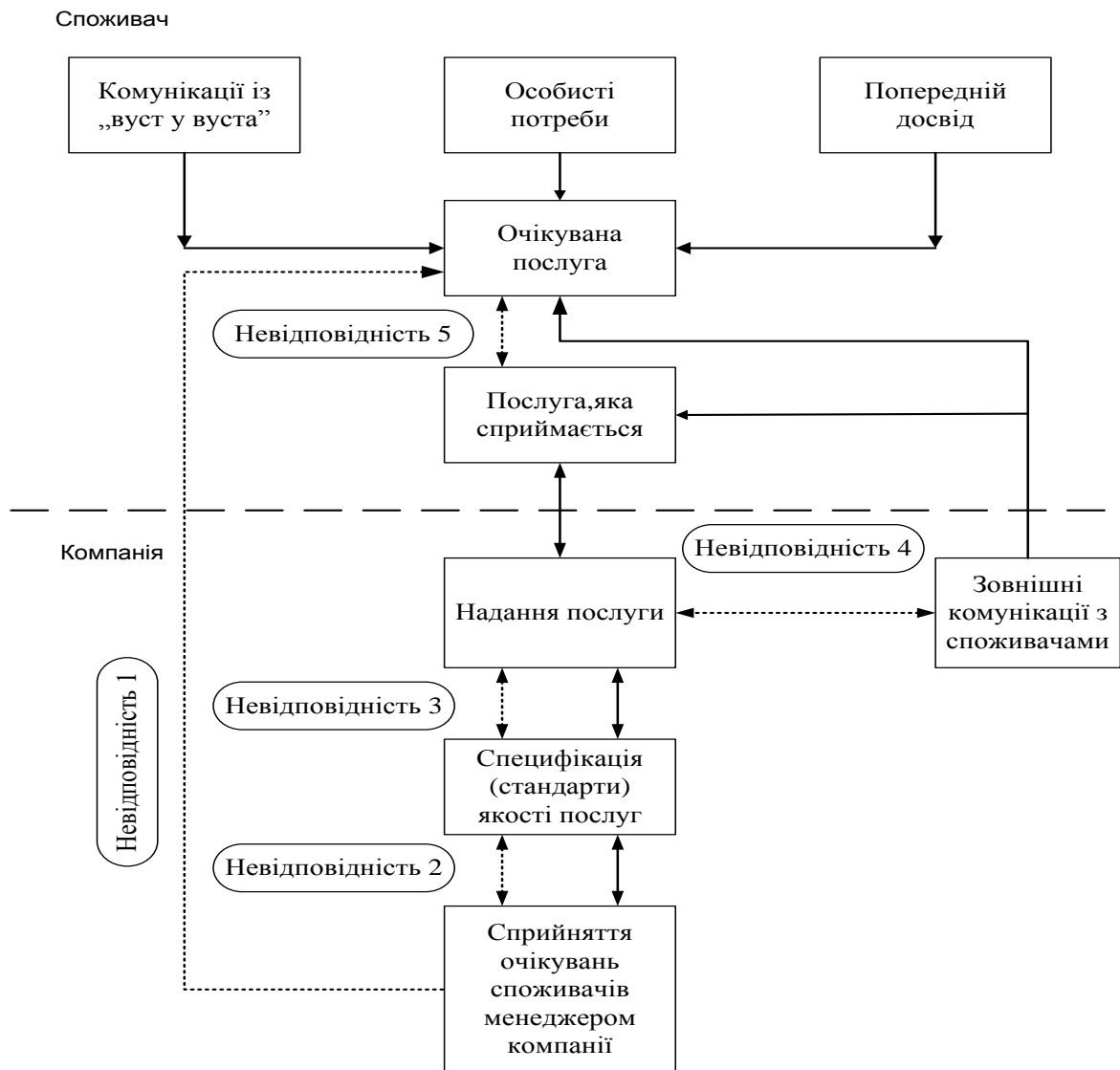

Рис. 3. Модель якості послуг (model of service quality) [15, 16].

Висунення в наведеній моделі на перший план можливості виникнення проблем, на вирішення яких повинні звернути увагу менеджери для визначення помилок, що знижують якість наданих послуг, дозволяє своєчасно прийняти відповідні заходи щодо їх виправлення. Автор моделі наголошує, що „чим менша невідповідність між очікуванням та реальністю, тим більше буде задоволений споживач” [16].

Також важливим аспектом оцінки якості банківських послуг є процес управління якістю банківської послуги на усіх етапах її життєвого циклу (рис. 4) [11].

Аналізуючи даний процес, можна підкреслити те, що оцінювання якості послуги відбувається не лише з боку споживача, а й організації, яка її надає. Такий підхід дозволяє досить швидко реагувати на усі особливості зміни інтересів клієнтів та виконувати відповідні дії задля своєчасного вирішення виникаючих проблем в процесі надання банківських послуг.

Умовні позначення: ○ – потреби в послугі/результат; □ – процеси послуги; ▭ – документи процесів послуги; ▱ – дії за послугою.

Рис. 4. Управління якістю банківської послуги на всіх етапах її життєвого циклу [11].

В деяких випадках, саме якісна оцінка послуги споживачем виступає єдиним фактором обрання ним організації, яка надає послуги, тому практично тільки методи експертних оцінок допоможуть виконати переведення неметричних показників (оцінок якості послуги споживачами) в кількісні [20].

Теоретико-методичними та прикладним аспектам застосування експертних методів оцінювання присвячено досить багато робіт вчених: Давніса В., Новосада В, Гнатієнко Г., Грабовецького Б., Добрового Г., Літвака Б., Кітаєвого М., Бешелевого С., Хамханової Д. та інших.

Татаркуловою Р. [21] запропонований алгоритм комплексної оцінки якості пріоритетних послуг комерційного банку, який базується на використанні методів парних порівнянь та експертних оцінок, розрахунку інтегрального індексу задоволення клієнтів та персоналу. А також адаптована до сучасних умов методика управління якістю процесу надання послуг в кредитній організації, яка ґрунтується на використанні теорії масового обслуговування.

В роботі [22] розроблено методику оцінки привабливості масової банківської послуги, яка ґрунтується на використанні експертного оцінювання виділених факторів, а саме: рівень іміджу банку, рівень доступності банку для споживачів, рівень сприятливості тарифної політики банку для споживачів.

В роботі [23] Терехов Є. зазначає, що „в процесі роботи на картковому ринку час від часу виникає необхідність прогнозування наслідків змін тарифних параметрів на рівень попиту на карткові послуги”.

Для кількісного розрахунку впливу зміни тарифного параметру на попит автором були виконані наступні дії:

1. Проведене соціологічне дослідження тарифної політики комерційного банку на запропоновані ними платіжні інструменти.

Необхідність даного дослідження полягала у визначенні впливу зміни тарифної політики на привабливість платіжного інструмента для користувачів, що дозволило сформулювати шкали оцінки альтернативних варіантів змін базових тарифних параметрів та визначити привабливість кожної із їх змін для клієнтів.

До базових тарифних параметрів автором було віднесено наступні: параметр 1 – відсоток на залишок на картковому рахунку;

параметр 2 – розмір кредитного ліміту (револьверний кредит);
параметр 3 – відсоток за користування кредитом;
параметр 4 – розмір комісійних.

Для з'ясування питання щодо задоволення користувачів карток тарифами на карткові продукти, які реалізуються досліджуваним комерційним банком, на основі визначених тарифних параметрів, були побудовані оціночні таблиці двох типів. Сутність оціночної таблиці першого типу полягає у визначенні значимості базових тарифних параметрів для клієнтів, а оціночної таблиці другого типу – оцінювання відповідності базових тарифних параметрів інтересам клієнтів.

В процесі аналізу отриманих даних, Терехов Є. запропонував використовувати формулу кількісної оцінки вагомості для клієнта s -місця:

$$R_s = \frac{1}{n} \cdot \sum_{j=1}^n R_{sj}, \quad (1)$$

де R_s – кількісна оцінка вагомості для клієнта s місця, яка виражена в балах базових тарифних параметрів;

R_{sj} – кількісна оцінка вагомості базового тарифного параметра, що займає по важливості для клієнта s місце, виконана j -им експертом;

s – номер за порядком місця, за яким оцінювалися тарифні параметри;

j – номер за порядком експерта, який провів оцінку;

n – кількість експертів, які проводили оцінку.

Проведені розрахунки дозволяють отримати оцінку вагомості для клієнтів кожного з чотирьох місць, за якими були розподілені базові тарифні параметри респондентами при опитуванні.

Визначення вагомості досліджуваних базових тарифних параметрів виконувалося за допомогою формули:

$$R_p = \frac{1}{n} \cdot \sum_n R_s \cdot m_i, \quad (2)$$

де R_p – кількісна оцінка вагомості базового тарифного параметра інтересам клієнтів;

m_i – кількість базових тарифних параметрів, що займають по важливості для клієнта s місце;

i – номер за порядком тарифного параметра;

p – кількість тарифних параметрів, за якими проводиться оцінка.

2. На основі показника кількісної оцінки вагомості базового тарифного параметра інтересам визначається зміна попиту на карткові послуги:

$$\Delta D = R_{p1} \cdot \Delta p_1 + R_{p2} \cdot \Delta p_2 - R_{p3} \cdot \Delta p_3 - R_{p4} \cdot \Delta p_4, \quad (3)$$

де ΔD – зміна попиту на карткові послуги;

R_{pi} – кількісна оцінка вагомості базового тарифного параметра інтересам клієнтів;

Δp_1 – зміна параметра 1 (відсоток на залишок на рахунку);

Δp_2 – зміна параметра 2 (розмір кредитного ліміту);

Δp_3 – зміна параметра 3 (відсоток за користування кредитом);

Δp_4 – зміна параметра 4 (розмір комісії за зняття готівки).

Відмінність знаків перед коефіцієнтами автор моделі пояснює так: вплив параметрів p_1 та p_2 є прямим, тобто при збільшенні їх розміру підвищується попит, а параметрів p_3 та p_4 – зворотнім, тобто при збільшенні їх розміру попит знижується.

Таким чином, дана модель може виконувати прогноз майбутніх змін попиту на карткові послуги. Найбільш ефективно модель може застосовуватися при аналізі наслідків зміни кількох параметрів в залежності від банківської стратегії, яка може бути орієнтована на залучення нових клієнтів шляхом зниження тарифів, підвищення дохідності банківських операцій з платіжними картками – навпаки – шляхом їх підвищення чи то збереження поточного попиту шляхом протилежних змін тарифних параметрів. Також дана модель надає можливість визначити вплив зміни умов відкриття і обслуговування карткових рахунків на ефективність використання банком карткової платіжної системи [23].

Захаровою О. [24] шляхом отримання аналітичного рішення диференціального рівняння у вигляді логістичної кривої ринкового попиту на банківський товар розроблена модель залежності попиту на банківський продукт від ціни на ринку банківських послуг, задля визначення коефіцієнтів, які мінімізують середньоквадратичне відхилення логістичної кривої з використанням гібридного генетичного ал-

горитму, що надає можливість при обмеженому наборі цінових сходнок розрахувати попит за ціною.

В роботі Ляліної Є. [25] запропоновано модель поведінки споживача банківських послуг у вигляді нечіткої причинно-наслідкової мережі, яка виступає в якості структурного елемента в системі маркетингу банку. Автор виділив три групи елементів в моделі поведінки, а саме: мотиви, які спонукають клієнта до придбання банківських послуг, що мають направлені зв'язки з „елементом потреби”, визначаючи його значення на основі нечіткого виводу; зовнішні чинники, які пов'язані з мотивами, виконуючи на них певний вплив; джерела інформації, які пов'язані з набором продуктів та мають в якості виходу елемент „рівень інформації”.

Концептуальна модель розвитку ринку пластикових карт запропонована в роботі [26]. Автор зазначає, що модель належить до класу динамічних моделей рівноважного типу та складається з трьох блоків (пропозиція, попит, взаємодія), містять співвідношення рекурентного типу з рекурсією в часі (один рік) [26]. Дана модель математично описує основні тенденції розвитку ринку платіжних послуг, враховуючи при цьому зовнішнє по відношенню до цього ринку середовище, а саме: динаміку інфляційних процесів; тенденції динаміки розміру середніх доходів за групами населення; динаміку розвитку міждержавних міграційних потоків), екзогенно завдані змінні. Динаміка досліджуваних показників враховує початковий стан досліджуваної системи.

В моделі присутній додатній обернений зв'язок, який залежить від дисбалансу між попитом та пропозицією ПК, та характеризує фінансові можливості розвитку ринку ПК в залежності від доходів, що отримує банківський сектор на досліджуваному ринку.

Також автор наголошує [26], що за математичною структурою модель можна віднести до імітаційних моделей, оскільки, після виявлення виду неявно заданих функцій система співвідношень моделі утворює алгоритм розрахунків змінних, які характеризують ринок ПК, а також частина змінних може корегуватися в процесі дослідження експертом. Тобто в процесі дослідження формується інтерактивний діалог між експертом та ЕОМ, в ході якого на основі сценар-

ного підходу вирішується задача дослідження кон'юнктури ринку ПК шляхом варіації наступних економічних показників: характеристик ПК різних видів, а саме: обмежень по залишку грошових коштів, комісійних банківського сектору, ставок по нарахуванню відсотків на карткові рахунки та вартості річного обслуговування і вартість відкриття ПК для ПК i -го виду; параметрів зовнішнього економічного середовища (рівень інфляції, темпи росту доходів по групах населення тощо); змінних, які віддзеркалюють дію факторів науково-технічного та техногенного характеру (фондомісткість надання послуг за допомогою ПК тощо).

Спираючись на ґрунтовний аналіз існуючих підходів управління, проведений в роботі [27], зобразимо схематично теоретико-методичні підходи до моделювання попиту на карткові послуги комерційного банку (рис. 5).

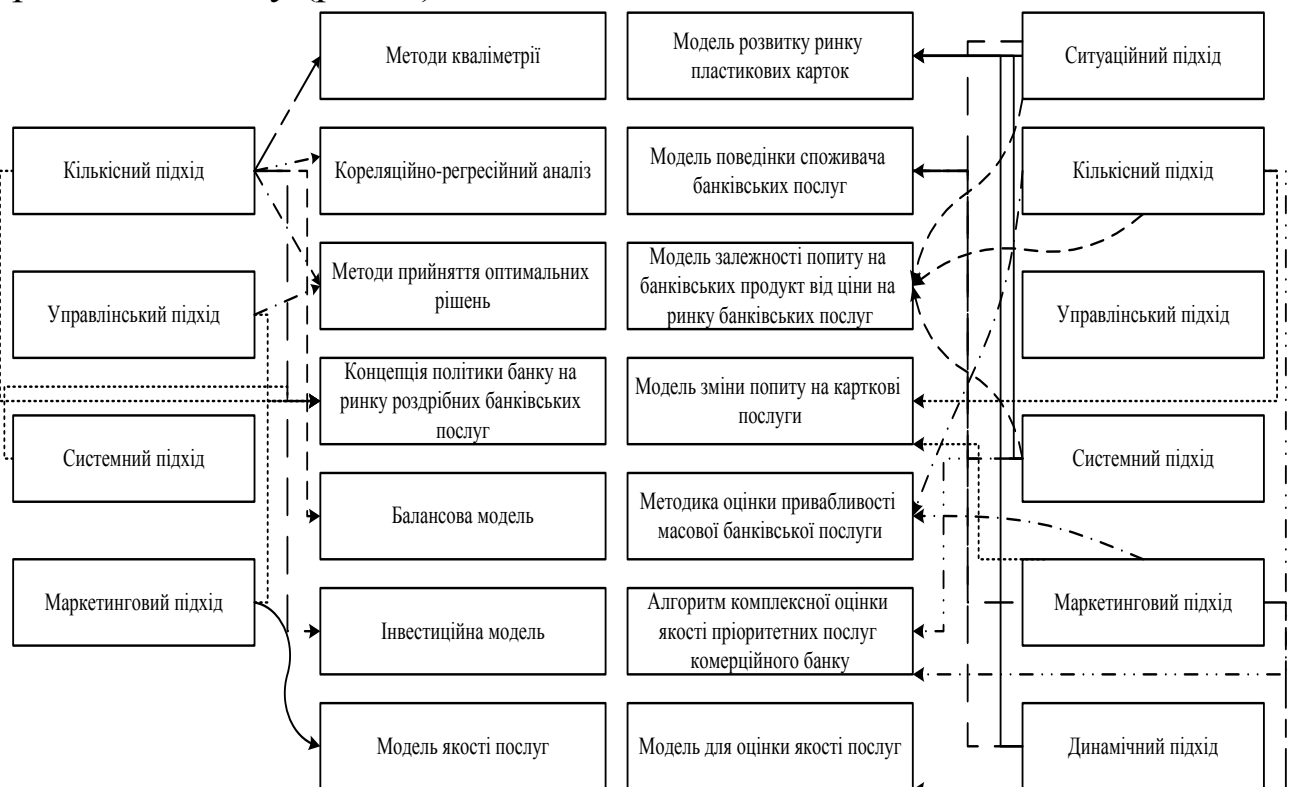

Рис. 5. Теоретико-методичні підходи до моделювання попиту на карткові послуги комерційного банку

Слід відзначити, основний недолік даної моделі – ринок карткових платіжних інструментів характеризується жорсткою боротьбою серед банків – емітентів як за розширення власної клієнтської бази, так і за утримання власних клієнтів, тому рівновага між блоками про-

позиції та попиту не можлива.

Висновки та перспективи подальших досліджень

Проведений аналіз дозволяє зробити висновок про необхідність використання відповідних економіко-математичних методів і моделей в процесі моделювання попиту на карткові послуги комерційного банку, які засновані на ситуаційному підході, що дозволить підвищити ефективність використання системи безготівкових карткових розрахунків, а тим самим, збільшити доходи від надання клієнтам даного виду послуг.

Література

1. Васильєва Т.А., Федірко В.В. Основні відмінності та переваги клієнтоорієнтованої маркетингової стратегії банку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dspace.uabs.edu.ua/bitstream/123456789/1153/1/FVV_7.pdf
2. Лустюк Н.В., Новікова Т.М. Економічна сутність послуги та критерії, що визначають її цінність [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuiv.gov.ua/portal/soc_gum/prvse/2010_4/21.pdf
3. Полетаєв О. В. Методичні основи оцінювання послуг фінансових посередників [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuiv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Npchdu/Economy/2008_86/86-8.pdf
4. Момот О. М. Інтегровані банківські послуги та конкурентоспроможність банківської системи / [О. М. Момот, І. Г. Брітченко] - Під наук. ред. І. Г. Брітченка – Полтава : РВВ ПУСКУ, 2008. – 315 с.
5. Годфруа Ж. Что такое психология : В 2-х т. Т. 1: Пер. с франц. - М. : Мир, 1992. - 496 с., ил.
6. Пластиковые карточки в России // Пластиковые карточки в России: Сборник / Сост. А. А. Андреев, А. Г. Морозов, Д. А. Равкин – М. : БАНКЦЕНТР, 1995.- с. 6-65
7. Курочкин А. В. Ресурсы коммерческого банка и оптимизация их структуры : дис. ... канд. экон. наук : 08.00.10 / Курочкин Алексей Вадимович. - Москва, 2000. - 197 с.
8. Романовская А. Эффективные алгоритмы решения задач оптимизации деятельности банков <http://www.mathnet.ru/links/692bb63dd6f9f75fc8b9a55599844be8/sjim601.pdf>
9. Сороківська З. К. Ринок роздрібних банківських послуг: особливості формування та перспективи розвитку в Україні : дис. ... канд. экон. наук : 08.04.01 / Сороківська З.К. - Т., 2006. – 237 с.
10. Кравець В. М. Платіжні картки для всієї України // Вісник Національного банку України. - 1999. - №6. - с. 20-22.
11. Андреев И. Б. Критерии конкурентоспособности однородных банковских услуг / И. Б. Андреев – Маркетинг. - №1, 1998. – С. 35-40.
12. Деминг Э. Выход из кризиса. – Тверь : Альба, 1994. - 497 с.
13. Шаповал М. І. Основи стандартизації, управління якістю і сертифікації. Підручник. - 2-е вид. - К. : Українсько-фінський інститут менеджменту і бізнесу, 1998. - 152 с.
14. Данилюк О. В. Науково-методичні основи регулювання ринку банківських послуг та їх якості: дис. ... канд. экон. наук : 08.02.03 / Дани-

люк Олена Василівна. - К., 2003. – 210 с.

15. Zeithaml Valarie A. Delivering quality service: balancing customer perceptions and expectations / Valarie A. Zeithaml, A. Parasuraman, Leonard L. Berry — The Free Press, 1990.

16. Parasuraman A. SERVQUAL: A Multiple-Item Scale for Measuring Consumer Perceptions of Service Quality / A. Parasuraman, V. Zeithaml, L. Berry - Journal of Retailing; Vol. 64 Issue 1, 1988. P. 12-40.

17. Управление качеством и сертификация : Учеб. пособие / В. А. Васильев, Ш. Н. Каландаришвили, В. А. Новиков, С. А. Одинокоев - М. : Интермет Инжиниринг, 2002. - 416с.

18. Васин Н. С. Анализ и прогнозирование движения денег в банкоматных системах : дисс. ... кандидата экон. наук : 08.00.10, 08.00.05 / Васин Николай Сергеевич. - Орел, 2007. - 139 с.

19. Управление качеством и сертификация : Учеб. пособие / В. А. Васильев, Ш. Н. Каландаришвили, В. А. Новиков, С. А. Одинокоев - М. : Интермет Инжиниринг, 2002. - 416с.

20. Брахман Т. Р. Многокритериальность и выбор альтернативы в технике. - М. Радио и связь, 1984. - 288 с.

21. Татаркулова Р. Методы и инструменты повышения качества банковских услуг кредитных организаций региона [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.dissercat.com/content/metody-i-instrumenty-povysheniya-kachestva-bankovskikh-uslug-kreditnykh-organizatsii-regiona?_openstat=cmVmZXJ1bi5jb207bm9kZTthZDE7

22. Мельникова К.І., Пащенко О.В. Оцінка привабливості масової банківської послуги для клієнтів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Natural/Vetp/2010_29/10mkiatp.pdf

23. Терехов Є. М. Карткові платіжні інструменти як засіб підвищення фінансової стійкості банків України : автореф. дис. на здобуття канд. экон. наук : спец. 08.04.01 "Фінанси, грошовий обіг і кредит" / Є. М. Терехов. – Суми, 2003. – 18 с.

24. Захарова А.А. Разработка моделей поддержки кредитной политики коммерческого банка: автореф. дис. на соиск. учен. степ. канд. экон. наук: специальность 08.00.13 <Мат. и инструм. методы экономики>: специальность 08.00.05 <Экономика и упр. нар. хоз-вом> / Захарова А.А.; [Ижев. гос. техн. ун-т]. - Ижевск: 2006. - 23 с.: ил.; 21 см.

25. Динамическое моделирование деятельности кредитной организации по производству банковских услуг: автореферат дис.... кандидата экономических наук: 08.00.13, 08.00.05 / Лялина Е.В. ;2007 [Место защиты: Ижев. гос. техн. ун-т]Количество страниц: 24 с.

26. Егорова Н.Е., Торжевский К.А., Рузняев М.М. Равновесная модель развития платежных инструментов: пластиковые карты как сектор финансового рынка [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://elibrary.ru/download/13472726.pdf>

27. Моделирование финансовых потоков в условиях неопределенности: Монография / Клебанова Т.С., Гурьянова Л.С., Богониколос Н., Кононов О.Ю., Берсуцкий Я.Г. – Х.: ИД «ИНЖЭК», 2006. – 312 с.

СИСТЕМА СТРАТЕГИЧЕСКОГО ПЛАНИРОВАНИЯ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ ГОСУДАРСТВА: СТРУКТУРА, ПОНЯТИЕ, ПРОБЛЕМЫ В УКРАИНЕ

*Исаева Н.И., к.э.н., доцент,
Национальный аэрокосмический университет
им. Н. Е. Жуковского*

В статье рассмотрены теоретические и практические вопросы стратегического планирования устойчивого социально-экономического развития, актуальность его внедрения на современном этапе развития Украины, исследовано систему стратегического планирования некоторых стран СНГ, охарактеризована структура и понятие системы стратегического планирования социально-экономического развития Украины.

У статті розглянуто теоретичні й практичні питання стратегічного планування сталого соціально-економічного розвитку, актуальність його запровадження на сучасному етапі розвитку України, досліджено систему стратегічного планування деяких країн СНГ, охарактеризовано структуру та поняття системи стратегічного планування соціально-економічного розвитку України.

The theoretical and practical questions of the strategic planning of steady socio-economic development are considered in the article, actual'nist' of his introduction on the modern stage of development of Ukraine, the system of the strategic planning of some countries of the CIS is investigational, a structure and concept of the system of the strategic planning of socio-economic development of Ukraine is described.

Постановка проблемы в общем виде.

Связь с научными и практическими задачами

На сегодня вопрос обоснования выбора и эффективного внедрения модели и путей общественного развития Украины, определения экономической политики, как основного направления действий государства, правительства, внутри страны, и на международной арене в отрасли управления экономикой и предоставления определенной направленности экономическим процессам в зависимости от очерченных целей, заданий, интересов страны является чрезвычайно актуальными. Для обеспечения реализации экономической политики государства, постоянства темпов экономического роста и изменений его качества, необходимым является внедрение современных инструментов стратегиче-

ского планирования на долгосрочную перспективу [3, 4].

Ведущие мировые эксперты в качестве главных уроков кризиса для национальных правительств сегодня признают усиление государственного стратегического планирования и регулирования экономики. История свидетельствует, что в мировой экономике лидирующие позиции занимали, прежде всего, те страны, которые имели эффективную национальную стратегию [1]. Степень ориентации деятельности государства на реализацию руководящих принципов экономической политики страны определяет сущность его стратегии [4].

Сегодня в Украине уже не вызывает сомнений необходимость и актуальность стратегического планирования устойчивого социально-экономического развития. Разрабатываемые в стране на всех уровнях национальной экономики стратегические документы, являются важнейшими инструментами реализации экономической политики страны. Именно они позволяют организовать четкую, продуманную, всесторонне обоснованную работу по достижению поставленных перед обществом и хозяйствующими субъектами задач.

Изложение основного материала.

Обоснование полученных результатов

Для достижения успехов в стратегическом планировании социально-экономического развития необходимо активное сотрудничество всех ветвей власти и общества в направлении четкого определения модели общества, национальных приоритетов, перспектив и направлений развития, а также поиск максимально эффективных путей их реализации [2].

Рассмотрим систему документов стратегического планирования социально-экономического развития некоторых стран СНГ и Украины.

Беларусь. Главным стратегическим документом, содержащим общий замысел развития страны в перспективе считалась разработанная в 1991 г. Концепция социально-экономического развития до 2010. В 1998 разработаны Национальная стратегия устойчивого развития, Концепция и программа развития промышленного комплекса до 2015 г и Концепция социально-экономического развития Респуб-

лики Беларусь до 2015 года.

Национальным собранием Республики Беларусь в апреле 1998 г. был принят Закон «О государственном прогнозировании и программах социально-экономического развития Республики Беларусь», который определяет систему государственных прогнозов и программ социально-экономического развития страны, цели и задачи, общий порядок их разработки. Основной целью прогнозирования является достижение устойчивого экономического роста, высокой степени занятости, внешнеэкономического равновесия и повышение на этой основе уровня жизни народа. Система государственных прогнозов социально-экономического развития Республики Беларусь включает:

прогноз на долгосрочную перспективу – Национальную стратегию устойчивого социально-экономического развития Республики Беларусь на 15 лет и Основные направления социально-экономического развития Республики Беларусь на 10 лет;

прогноз на среднесрочную перспективу – Программу социально-экономического развития Республики Беларусь на 5 лет;

прогноз на краткосрочную перспективу – годовой прогноз социально-экономического развития Республики Беларусь [9].

Прогнозы социально-экономического развития Республики Беларусь на долгосрочную, среднесрочную и краткосрочную перспективы разрабатываются Министерством экономики совместно с заинтересованными министерствами, другими республиканскими органами государственного управления, базируются на информации, представляемой Министерством статистики и анализа, Министерством финансов, другими республиканскими органами государственного управления, которые несут ответственность за достоверность информации, ее качественную разработку и своевременность представления по сферам их ведения. На основе анализа современной ситуации и оценки условий и предпосылок развития экономики разрабатывается концепция Национальной стратегии. На основе представленных концепции Национальной стратегии и необходимых методических материалов республиканские органы государственного управления, облисполкомы и Минский горисполком разрабатывает варианты прогнозов соци-

ально-економічного розвитку на 15-літній період по народногосподарським комплексам, галузям економіки і по адміністративно-територіальним одиницям і отправляє Міністерству економіки. Одночасно ними представляються перелік соціально-економічних проблем, які підлягають більш глибокій проработці, і пропозиції по їх розв'язанню, в тому числі в рамках республіканських цільових програм. Міністерство економіки з залученням наукових організацій, міністерств і інших республіканських органів державного управління на основі отриманих матеріалів розробляє проект Національної стратегії стійкого соціально-економічного розвитку і представляє його в Совет Міністрів Республіки Білорусь для розгляду. Після схвалення проекту стратегії Урядом матеріали Національної стратегії підлягають опублікуванню [12].

В національній стратегії стійкого соціально-економічного розвитку визначаються з урахуванням стану навколишнього середовища напрямки ефективного використання демографічного, соціального, природного, виробничого і інноваційного потенціалів країни.

Основні напрямки соціально-економічного розвитку Республіки Білорусь на 10-літній період розробляються на основі Національної стратегії один раз в п'ять років за два роки до початку прогнозованого періоду, процес розробки повторює розробку стратегії. В цілях забезпечення преемственности соціально-економічної політики держави положення основних напрямків соціально-економічного розвитку використовуються при розробці програми соціально-економічного розвитку Республіки Білорусь на середньострокову перспективу.

Програма соціально-економічного розвитку Республіки Білорусь на середньострокову перспективу розробляється на п'ятилітній термін. Уряд схвалює програму соціально-економічного розвитку Республіки Білорусь на середньострокову перспективу і направляє її Президенту Республіки Білорусь для затвердження. Після затвердження Президентом Республіки Білорусь

программа социально-экономического развития на среднесрочную перспективу используется при разработке прогнозов социально-экономического развития Республики Беларусь на краткосрочную перспективу [9].

На практике обеспечение эффективной взаимосвязи между заинтересованными органами государственного управления в сфере разработки и реализации прогнозных стратегических документов весьма проблематично.

Казахстан. На сегодняшний день в Казахстане принят комплекс мер по реформированию системы государственного планирования и внедрению бюджетирования, ориентированного на результат. В 2007 году утверждена Концепция по внедрению системы государственного планирования, ориентированного на результаты. Далее в 2008 году разработан новый Бюджетный кодекс, который установил четкую взаимосвязь стратегического, экономического и бюджетного планирования. Также принят Указ Президента Республики Казахстан «О системе государственного планирования в Республике Казахстан». Кроме того, действуют методологические основы разработки стратегических документов.

В целях правового закрепления основных подходов внедряемых новой системой государственного планирования, ориентированной на результат, данным Указом определены следующие виды документов Системы государственного планирования в Республике Казахстан: Ежегодные послания Главы государства народу Казахстана; Общациональный план мероприятий; Концепции и доктрины; Стратегия развития Казахстана до 2030 года; Стратегический план развития Республики Казахстан до 2020 года; Прогнозная схема территориально-пространственного развития страны до 2020 года; Стратегия национальной безопасности; Государственные программы на 5-10 лет; Прогноз социально-экономического развития на 5 лет; Программы развития территорий на 5 лет; Стратегические планы государственных органов на 5 лет; Операционные планы; Стратегии развития на 10 лет и планы развития на 5 лет национальных управляющих холдингов, национальных холдингов, национальных компаний с участием

государства в уставном капитале; Отраслевые программы; Целевые программы; Республиканский (местный) бюджет на 3 года [10].

Во главе системы государственного планирования находится Стратегия развития Казахстана до 2030 года, реализация которой осуществляется в три этапа. Каждые 10 лет определяются приоритетные направления социально-экономического и общественно-политического развития страны в целом. Каждый год разрабатывается прогноз социально-экономического развития на скользящей основе на пятилетний период с учетом Стратегического плана развития Республики Казахстан, государственных программ и посланий Президента Республики Казахстан в целях установления взаимосвязи стратегического, экономического и бюджетного планирования.

При этом предполагается, что новая система государственного планирования позволит выстроить сбалансированную, эффективную и целостную систему стратегических и программных документов страны, упорядочить и оптимизировать излишние виды документов, выстроить эффективную иерархию программных документов для достижения конкретных целевых результатов [11].

Республикой Казахстан осуществлен переход к новой системе государственного планирования. Однако данный переход требует обеспечение полного понимания государственными органами основных принципов и требований новой модели планирования.

Таким образом, действующая система государственного планирования имеет ряд проблемных вопросов и нуждается в дальнейшем совершенствовании, главным образом, в части практического функционирования.

Российская Федерация. В России приняты два основных документа: Федеральный Закон от 20 июля 1995 г № 115-ФЗ «О государственном прогнозировании и программа социально-экономического развития Российской Федерации» и Указ Президента Российской Федерации от 12 мая 2009 № 536 «Об основах стратегического планирования в Российской Федерации». Также уже созданы некоторые элементы системы стратегического планирования: принята Концепция долгосрочного социально-экономического развития России до 2020г.,

установившая приоритеты развития, соответствующие перспективным направлениям становления нового технологического уклада, действуют федеральные целевые программы, образованы институты развития и утверждена Стратегия национальной безопасности России до 2020 года. Одной из основных составляющих процесса стратегического планирования национальной безопасности Российской Федерации является создание четкой и эффективной системы целеполагания, позволяющей определенно и надежно сформировать цели и интересы страны в той или иной сфере с учетом целей и интересов других субъектов мировой политики. Определение целей и интересов национальной безопасности Российской Федерации является обязательным требованием при разработке основных документов стратегического планирования, таких как Концепции, Доктрины, Стратегии, программы.

Стратегическое планирование с учетом стратегии национальной безопасности осуществляется на долгосрочную (10-20 лет), среднесрочную (5-10 лет) и краткосрочную (3-5 лет) перспективу на федеральном, региональном (федеральный округ, субъект Российской Федерации), межрегиональном (межрегиональные территориально-производственные комплексы), межотраслевом и отраслевом уровне [13]. В рамках стратегического планирования формируются прогнозные, концептуальные документы (концепции, доктрины, стратегии, основы), программные, планирующие и распорядительные документы, нормативные правовые акты, а также вспомогательные (аналитические, информационные, справочные) и другие материалы.

Стратегия национальной безопасности Российской Федерации разрабатывается на перспективу до 20 лет. Она определяет стратегические угрозы национальной безопасности и стратегические риски для устойчивого развития Российской Федерации (прогнозные оценки на краткосрочный, среднесрочный и долгосрочный периоды), порядок и меры реализации стратегических национальных приоритетов, характер стратегической обстановки, включая положение, роль и место России в мире, а также внутреннее политическое и социально-экономическое состояние страны, задачи обеспечения национальной

безопасности, порядок и способы их решения на краткосрочный, среднесрочный и долгосрочный периоды, основные характеристики состояния национальной безопасности.

Концепция долгосрочного социально-экономического развития Российской Федерации разрабатывается на перспективу до 20 лет с учетом стратегических национальных приоритетов. Она определяет стратегические цели и приоритеты социально-экономического развития Российской Федерации, пути, способы и средства повышения благосостояния российских граждан, обеспечения динамичного развития экономики, укрепления позиций России в мировом сообществе. При этом учитываются задачи обеспечения национальной безопасности.

Направления социально-экономического развития Российской Федерации детализируются на перспективу до 10 лет: в стратегиях (программах) развития отдельных секторов экономики; в приоритетных национальных проектах; в межгосударственных программах, в выполнении которых принимает участие Российская Федерация; в Основных направлениях деятельности Правительства Российской Федерации на период до 2012 года; в федеральных (ведомственных) целевых программах; в программах фундаментальных и прикладных исследований; в проектах государственных и государственно-частных финансовых институтов; в заказах на поставки товаров, выполнение работ, оказание услуг для государственных или муниципальных нужд, включая государственный оборонный заказ; в других значимых для национальной безопасности проектах и программах [13].

В последнее время Правительство РФ приняло ряд масштабных решений по структурно-технологической модернизации экономики, совокупность которых обладает значительным потенциалом позитивного воздействия на процессы развития российской экономики. Однако многие из них остались нереализованными в условиях кризисного снижения государственных доходов.

Эффективной реализации принимаемых решений препятствует и то, что существующие и разрабатываемые программные и стратегические документы не имеют единых стандартов подготовки, разли-

чаются по глубине проработки, форме и содержанию. В них недостаточно учитывается пространственный разрез, межотраслевые и межрегиональные связи, балансы производства и потребления на конкретных территориях.

По мнению специалистов в России отсутствует многоуровневая автоматизированная система прогнозирования, стратегического планирования и управления экономикой, которая бы объединяла все созданные и создаваемые в стране для управления экономикой автоматизированные информационные системы [14].

Уже Правительством Российской Федерации разработан проект Федерального Закона «О государственном стратегическом планировании». Основная идея проекта – создание правовой основы для разработки, построения и функционирования комплексной системы государственного стратегического планирования социально-экономического развития. Документ увязывает между собой различные документы планирования, такие как Стратегия национальной безопасности, Концепция долгосрочного социально-экономического развития, Стратегия социально-экономического развития, схема территориального планирования, государственные и целевые программы, прогнозы и др. [15].

Украина. Становление целостной системы прогнозирования и планирования в Украине на государственном уровне началось с принятием Закона Украины «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України» от 23.03.2000 № 1602-III, который устанавливает основные формы государственного планирования, а также порядок их разработки и реализации [15]. Закон определяет структуру системы прогнозных и программных документов экономического и социального развития, которое состоит из: прогнозов экономического и социального развития Украины на средне- и краткосрочный периоды; Государственной программы экономического и социального развития Украины на краткосрочный период; прогнозов экономического и социального развития Автономной Республики Крым, областей, районов и городов, на среднесрочный период; программ экономического и социального ра-

звития Автономной Республики Крым, областей, районов и городов, на краткосрочный период; прогнозов развития отдельных отраслей экономики на среднесрочный период; программ развития отдельных отраслей экономики [16].

Сегодня система прогнозирования и планирования в Украине нуждается в коренной перестройке, существует острая потребность определить стратегию развития страны. С 1998 года наблюдаются попытки разработки и внедрения стратегии социально-экономического развития. Так, впервые с момента получения независимости в Украине был разработан научно обоснованный документ стратегического уровня - Программа «Україна – 2010», но эта программа не была ни утвержденная, ни реализованная. Еще один документ, который определял долгосрочные стратегические цели и приоритеты на общенациональном уровне, – Стратегия экономического и социального развития Украины (2004– 2015 годы) «Шляхом європейської інтеграції». Это единственная долгосрочная стратегия, которая была официально утверждена. В этой Стратегии были определены стратегические приоритеты до 2015 года во всех областях общественной жизни – экономической, социальной, политической. Однако механизмы мониторинга и контроля за достижением и выполнением поставленных заданий в стратегии не были предусмотрены. Избыточный объем и детализация документа препятствовали его восприятию как стратегии, хотя с учетом ее положений было разработано значительное количество региональных, отраслевых и других программных документов.

В 2006 году правительством было разработано «Довгострокову стратегію розвитку України та пріоритети діяльності Кабінету Міністрів на 2006-2007 роки». Основной целью стратегии было определено становление Украины европейским государством, что, в свою очередь, требовало повышения уровня благосостояния ее граждан. Настоящий документ стратегического уровня остался только проектом. Следующим определяющим стратегическим документом на долгосрочную перспективу является проект Стратегии развития Украины на период до 2020 года «Україна – 2020. Стратегія національної мо-

дернізації», который был разработан в 2010 году. Стратегия должна была предоставить возможность скоординировать действия власти для утверждения более сильной и гибкой модели развития экономики, которая способна гармонизовать экономический рост совместно с решением экологических проблем. К сожалению, в результате ряда объективных причин государственные долгосрочные стратегии развития не были реализованы и, в основном, выступали как ориентир для других программных документов, оставаясь дополнительным аналитическим материалом. На государственном уровне стратегии развития больше не разрабатывались [17].

Долгосрочные стратегии национального развития периодически разрабатывались научными институциями, политическими партиями или отдельными политиками, общественными организациями. Рекомендации относительно определения приоритетов стратегического развития страны предоставлялись научными работниками, независимыми экспертами, представителями международных организаций, специально созданными аналитически совещательными центрами, комиссиями и другими организациями. Однако, основную роль в установлении приоритетов социально-экономического развития страны исполняли Послания Президента Украины Верховной Раде. Исходя из сказанного, следует, что для обеспечения макроэкономической стабильности и экономического роста необходимо реформировать систему стратегического планирования в направлении органического сочетания стратегии, прогноза, программ социально-экономического развития и государственного бюджета, целей и ресурсов и исполнительской дисциплиной [17].

Заключение. Из анализа систем стратегического планирования социально-экономического развития некоторых стран следует, что документы социально-экономического, отраслевого и территориального стратегического планирования должны составлять единый комплекс и разрабатываться на общей методологической основе в целях обеспечения согласованности и иерархической взаимоувязки элементов системы стратегического планирования.

Для решения отмеченных проблем, с целью эффективного рас-

ходования средств государственного бюджета Украины необходимо реформировать плановую систему страны с учетом современных мировых тенденций в этой сфере. В частности, целесообразно изменить структуру прогнозных, программных и плановых документов, ориентируясь на практику стратегического планирования и прогнозирования развития экономики. Стратегическое планирование экономики – определение на основе прогноза относительно изменений внутренней и внешней среды основных направлений развития страны на долгосрочную перспективу, установление целей и формирование стратегического плана, относительно их достижения. Методология стратегического планирования предусматривает наличие системы долго-, средне- и краткосрочных прогнозов социально-экономического развития, выбор приоритетов технико-экономического развития, инструменты и механизмы их реализации, включающие систему долгосрочных концепций и стратегий, среднесрочных программ и индикативных планов, институты организации соответствующей деятельности, а также методы контроля и механизмы ответственности за достижение необходимых результатов [8].

На государственном уровне такая система могла бы включать в себя следующий состав документов: Концепция социально-экономического развития; стратегия социально-экономического развития; государственная программа социально-экономического развития; проекты.

Начальным этапом внедрения процесса стратегического планирования является долгосрочное прогнозирование, основным заданием которого является выбор модели развития и национальных приоритетов. Совокупность национальных приоритетов и траекторий их реализации может быть оформлена как Концепция социально-экономического развития страны на перспективу (20-50 лет) [5]. Концепция социально-экономического развития - система представлений о стратегических целях и приоритетах социально-экономической политики государства, важнейших направлениях, основных принципах, подходах и средствах по реализации указанных целей. Стратегия социально-экономического развития экономики должна содержать ос-

новные направления государственной экономической политики на долгосрочную перспективу, определяют цели, которых необходимо достичь для реализации национальных приоритетов, ориентировочные количественные и качественные показатели развития. Стратегию социально-экономического развития страны необходимо законодательно утвердить как основной плановый документ страны. Стратегия социально-экономического развития – документ, содержащий важнейшие направления, механизмы, методы государственного управления, опирающиеся на долгосрочные приоритеты, цели и задачи политики органов государственной власти, в целях реализации которого разрабатываются документы Системы государственного стратегического планирования для достижения намеченных социальных и экономических целей. Стратегия должна содержать несколько сценариев развития с учетом мировых тенденций и внутренних рисков. На основе Стратегии социально-экономического развития страны высшее руководство Автономной Республики Крым, областей, городов Киева и Севастополя разрабатывают региональные стратегии развития на долгосрочную перспективу. Такие стратегии должны учитывать особенности развития регионов, их ресурсный потенциал, экономическое и социальное положение, место, в экономической системе страны. На среднесрочном уровне стратегического планирования разрабатываются документы, которые детализируют долгосрочные в части определения заданий, ресурсной базы, ответственных исполнителей, критериев результативности. Основным программным документом в среднесрочной перспективе должна быть государственная Программа. Государственной программой является система проектов и инструментов государственной политики, обеспечивающих в рамках реализации ключевых государственных функций достижение приоритетов и целей государственной политики в сфере социально-экономического развития. Для реализации Программы разрабатываются конкретные проекты. Проект – система взаимосвязанных по задачам, срокам осуществления, исполнителям и ресурсам система мероприятий по осуществлению конкретного, предметного социально-экономического задания.

Литература

1. Ведута Е.Н. Стратегия и экономическая политика государства// Е. Н. Ведута. - Серия «Высшее образование». - Москва. – 2002. - 361 с.
2. Барицька В.Г. Проблеми реформування систему прогнозування та планування соціально-економічного розвитку держави// В. Г. Барицька Фінансовий простір. - № 2 (2) 2011. - с. 80-84
3. Рекомендації щодо стратегічного планування економічного і соціального розвитку України на довгострокову перспективу. Проект «Прискорення прогресу в досягненні Цілей розвитку тисячоліття в Україні».- Київ.- 2012
4. Вдосконалення системи стратегічних програмних документів як основи бюджетного планування. Біла книга.- підготовлено в рамках проекту “Діяльність груп аналізу політики у державних органах України”. Центр сприяння інституційному розвитку державної служби при Головному управлінні державної служби України. - 2006 // <http://center.gov.ua>
5. Берданова О., Вакуленко В. Стратегічне планування місцевого розвитку. Практичний посібник / [Берданова О., Вакуленко В.]; Швейцарсько-український проект «Підтримка децентралізації в Україні – DESPRO. – К. : ТОВ «Софія-А». – 2012. – 88 с.
6. Стратегії розвитку регіонів: шляхи забезпечення дієвості. Збірник матеріалів «круглого столу» / за ред. С. О. Білої. – К. : НІСД, 2011. – 88 с.
7. Смірнова О.О. Аналіз практики стратегічного планування в країнах СНД// О.О. Смірнова. - Вісник №1. – 2012.- с. 65-71.
8. Глазьев С.Ю. О стратегии развития экономики России// В.В. Ивантер, В.Л. Макаров, А.Д. Некипелов, А.И.Татаркин, Р.С. Гринберг, Г.Г. Фетисов: препринт / Под ред. С.Ю. Глазьева, – М: ООИ РАН. - 2011. - 48 с. (Рус.)
9. Закон Республики Беларусь «О государственном прогнозировании и программах социально-экономического развития Республики Беларусь» от 5 мая 1998 г. № 157-З
10. Указ Президента Республики Казахстан «О системе государственного планирования» от 18 июня 2009 года № 827
11. Концепция по внедрению системы государственного планирования, ориентированного на результаты, утвержденная Постановлением Правительства Республики Казахстан от 26 декабря 2007 года № 1297
12. Постановление Совета Министров Республики Беларусь "О мерах по реализации Закона Республики Беларусь "О государственном прогнозировании и программах социально-экономического развития Республики Беларусь" от 20 августа 1998 г. №1321
13. Указ Президента Российской Федерации от 12 мая 2009 № 536 «Об основах стратегического планирования в Российской Федерации».
14. Руденский: России нужна система стратегического планирования // <http://er.ru/news/2013/8/29/rossii-nuzhna-sistema-strategicheskogo-planirovaniyakij/>
15. Федеральный закон о государственном стратегическом планировании. Проект // http://www.pnp.ru/law_debate/detail/11671
16. Закон України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України» від 23.03.2000 № 1602-III // www.rada.gov.ua.
17. Рекомендації щодо стратегічного планування економічного і соціального розвитку України на довгострокову перспективу. United Nations Development Programme. Київ 2012 // http://www.undp.org.ua/files/ua_59817AMDGP_strategic_planning_ukr.pdf

ОЦІНКА І МЕТОДИ МОТИВАЦІЇ ПЕРСОНАЛУ НА ПІДПРИЄМСТВАХ МЕТАЛУРГІЙНОЇ ГАЛУЗІ

*Крамаренко А.В.,
Національна металургійна академія України,*

У статті запропоновано підхід до оцінки ефективності управління персоналом на основі збалансованої системи показників. На основі даного підходу розроблено пропозиції щодо підвищення ефективності системи мотивації керівників вищого та середнього рівня металургійного підприємства.

В статье предложен подход к оценке эффективности управления персоналом на основе сбалансированной системы показателей. На основе данного подхода разработаны предложения по повышению эффективности системы мотивации руководителей высшего и среднего уровня металлургического предприятия.

This paper proposes an approach for the performance evaluation HR management based on the Balanced Scorecard. Using this approach, developed proposals to improve the effectiveness of the incentives for managers metallurgical enterprise.

Постановка проблеми в загальному виді, зв'язок з науковими й практичними завданнями

Проблема дослідження зумовлена актуальними задачами управління та полягає в необхідності оцінки ефективності управління персоналом задля підвищення обґрунтованості матеріальної винагороди. Існує об'єктивна необхідність в розвитку підходів до інтеграції зарубіжного досвіду в області мотивації персоналу на основі оцінки ефективності до умов сучасних промислових підприємств. Важливими стають питання отримання надійної і своєчасної інформації для прийняття обґрунтованих управлінських рішень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Виділення невирішених питань

Проблеми оцінки ефективності системи управління персоналом та формування системи мотивації відображені в роботах вітчизняних і закордонних вчених серед яких: М.Армстронг, Х.Грехем, О.Грішнова, В.Данюк, О.Єгоршин, О.Єськов, Д.Іванцевич, А.Кібанов, І.Макарова, Є.Маслов, Ю.Одегов, Д.Ульріх, Я.Фітц-енц, І.Швець,

С.Шекшня, та ін. В цих роботах досліджуються показники ефективності управління персоналом, сутність та методи мотивації персоналу, мотиваційні чинники. При цьому недостатньо розробленими лишаються питання формування системи оцінки та мотивації, спрямованої на реалізацію стратегічних цілей сучасних промислових підприємств.

Загальна мета дослідження

Розробка пропозицій щодо підвищення ефективності системи мотивації керівників вищого та середнього рівня металургійного підприємства на основі збалансованої системи показників.

Викладення основного матеріалу.

Обґрунтування отриманих результатів

Узгодити систему оцінки та мотивації персоналу зі стратегічними цілями підприємства дозволить впровадження концепції збалансованої системи показників. З метою її адаптації до питань оцінки ефективності управління персоналу металургійного підприємства, запропоновано модифікувати традиційні проєкції: фінанси (Financial Perspective), клієнти (Customer Perspective), бізнес-процеси (Process Perspective), потенціал (Learning & Growth Perspective) [1] в наступні: економічна складова, мотиваційна складова, ефективність процесів управління персоналом та розвиток/навчання. За кожною складовою пропонується використовувати комплекс показників (KPI), що найліпшим чином характеризують результати, їх причини та тенденції в управлінні персоналом підприємства. Для обґрунтування складу одиничних показників і їх вагових значень необхідно використовувати спеціальні експертно-аналітичні методи [2, 3]. Формування комплексу показників для розробки системи мотивації наведено в [3]. На основі цих показників запропоновано розраховувати інтегральний показник ефективності управління персоналом, використання якого дозволить системно оцінити результати управління персоналом, допоможе проаналізувати узгодженість стратегічних завдань та результатів, виявити ключові фактори успіху кадрової діяльності, оптимізувати розподіл ресурсів.

В якості об'єкта дослідження виступали підприємства металург-

гійної галузі: ПАТ «Інтерпайп Нижньодніпровський трубопрокатний завод» та ПАТ «Дніпропетровський металургійний завод імені Комінтерну».

Результатом обробки та систематизації інформації щодо управління персоналом на металургійному підприємстві є розробка рекомендацій щодо прийняття рішень з таких питань: мотивація, розвиток, планування кар'єри, зарахування до резерву керівників (рис. 1).

Рис. 1. Механізм інтеграції методичного підходу до оцінки ефективності управління персоналом з системою мотивації

В рамках реалізації методичного підходу до оцінки ефективності управління персоналом в напрямку мотивації слід розглядати як створення організаційних умов, при яких особисті цілі працівників

узгоджуються з корпоративними цілями з метою реалізації стратегічного плану.

Зв'язок системи інтегральної оцінки ефективності управління персоналом з системою мотивації досить щільний, за досягнення кожного показника відповідає центр відповідальності (табл. 1).

Таблиця 1

Пропозиції щодо закріплення окремих показників за центрами відповідальності

Показник	Напрям змін показника	Центр відповідальності на підприємстві								
		ПАТ «ІНТЗ»					ПАТ «Комін-мет»			
		Директор по персоналу	Начальник відділу по роботі з персоналом	Начальник відділу з оплати праці	Начальник відділу з організаційного розвитку	Відділ навчання та розвитку персоналу	Начальники основних виробничих цехів	Директор по кадрам та загальним питанням	Начальник відділу комплектації та підготовки кадрів	Начальники основних виробничих цехів
об'єм реалізації на одного працівника;	Ріст									
співвідношення росту продуктивності праці і росту оплати праці;	Ріст									
коефіцієнт окупності інвестицій в людський капітал;	Ріст									
прибуток від людського капіталу;	Ріст									
частка витрат на персонал в об'ємі реалізації.	≤5%									
коефіцієнт обігу за прийомом;	≤5%									
частка працівників з вищою освітою в загальній чисельності персоналу;	Ріст									
рівень матеріального заохочення;	Ріст									
співвідношення середнього прожиткового мінімуму і середньомісячної заробітної	Ріст									

Показник	На- пря- мок зміни пока- зника	Центр відповідальності на підприємстві								
		ПАТ «ІНТЗ»						ПАТ «Комін- мет»		
		Директор по персоналу	Начальник відділу по роботі з персоналом	Начальник відділу з оплати праці	Начальник відділу з організаційного розвитку	Відділ навчання та розвитку персоналу	Начальники основних виробничих цехів	Директор по кадрам та загальним питанням	Начальник відділу комплектації та підготовки кадрів	Начальники основних виробничих цехів
плати;										
рівень плинності кадрів;	≤5%									
частка соціальних виплат;	Ріст									
коефіцієнт стабільності персоналу.	→1									
відсоток працівників, що звільнилися зі стажем до 3 років;	→0									
відсоток оцінюваних співробітників;	Ріст									
коефіцієнт корисного використання робочого часу;	→100									
коефіцієнт частоти нещасних випадків.	→0									
відсоток працівників, що пройшли навчання;	Ріст									
коефіцієнт забезпеченості кадровим резервом;	→100									
кількість пропозицій щодо поліпшення діяльності на одного працівника.	Ріст									
Інтегральний показник ефективності управління персоналом	Ріст									

Як видно з табл. 1 інтегральний показник ефективності управління персоналом пропонується закріпити за директором з персоналу на ПАТ «Інтерпайп НТЗ» та директором по кадрам та загальним питанням на ПАТ «Комінмет». Використання цих показників дозволить

встановити обґрунтований розмір премій за досягнення стратегічних цілей. В роботі запропонована шкала, відповідно з якою наближення значення групового показника до 1 характеризує успішну реалізацію встановлених цілей в області управління персоналом на промисловому підприємстві. Шкала оцінки ступеня досягнення стратегічних цілей та рекомендовані значення діапазону відсотку премій на прикладі вищенаведених посад наведені у табл. 2.

Таблиця 2

Пропозиції щодо встановлення розміру премії для центрів відповідальності

Значення інтегрального показника		Директор з персоналу ПАТ «ІНТЗ»	Директор по кадрах та загальним питанням ПАТ «Комінмет»
1,0—0,8	Найкращий (еталонний) рівень		30%
0,8—0,63	Високий (достатній) рівень		20%
0,63—0,37	Середній (нормальний) рівень		15%
0,37—0,0	Граничний (проблемний, критичний) рівень		0

Розмір премії визначатиметься однаково для обох підприємств, різниця – в цільових значеннях одиничних, групових і інтегрального показника.

Висновки й перспективи подальших досліджень

З допомогою такої методики керівники зможуть створити умови для досягнення цілей кадрової стратегії, інформувати співробітників про стратегічні цілі та індикатори їх досягнення, оптимізувати використання людських та фінансових ресурсів, кількісно виміряти ефективність кадрових процесів, мотивувати співробітників для підвищення власної результативності та результативності підрозділу, налагодити оборотний зв'язок для визначення потреб персоналу в розвитку та навчанні тощо.

Література

1. Kaplan R.S. The Balanced Scorecard: Translating Strategy into Action / R.S.

Kaplan, D.P. Norton. - Boston (Ma., USA): Harvard Business School Press, 1996. – 304 p.

2. Семенькова А.В. Формування методичних основ розробки системи показників ефективності управління персоналом на промислових підприємствах / А.В. Семенькова // Економіка і маркетинг в умовах всесвітньої інтеграції: проблеми, досвід, передова думка: X Міжнародна науково—практична конференція студентів і молодих вчених, Донецьк, 25—26 березня 2010 р. – Донецьк, 2010. – Т.2. – с.126—128

3. Семенькова А.В. Оценка эффективности стратегического управления человеческими ресурсами (на примере предприятий трубной отрасли Украины) / А.В.Семенькова, Л.С. Квасова // Бізнес Інформ, г. Харків. – 2010. — №9. — с.153—157

УДК 658

ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ АДАПТАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВА

*Коритько Т. Ю., к.е.н. доцент,
Донбаська державна машинобудівна академія*

У статті розглянуто підходи до визначення сутності поняття «адаптивне управління» та розглянуто деякі питання створення механізму адаптації підприємств до сучасних змін ринкової кон'юнктури.

В статье рассмотрены подходы к определению сущности понятия «адаптивное управление» и рассмотрены некоторые вопросы создания механизма адаптации предприятий к современным изменениям рыночной конъюнктуры.

In the article the approaches to defining the essence of the concept of «adaptive management» and with some aspects of adaptation mechanism of enterprises to the modern changes in the market conjuncture.

Постановка проблеми в загальному виді, зв'язок з науковими й практичними завданнями

Кризова ситуація, що стала характерною для багатьох промислових підприємств останніми роками, призвела до усвідомлення необхідності зміни методів управління, цільової орієнтації підприємств, а також аналізу впливу факторів зовнішнього і внутрішнього середовища. Досягнення поставлених цілей можливо тільки на основі використання принципів та методів адаптивного управління промисловими підприємствами. В сучасних умовах більшість підприємств, які мають налагоджену систему виробничо-господарської діяльності опинилися нездібні

адекватно та усвідомлено реагувати на вплив зовнішнього середовища, яке постійно змінюється, через нерозвиненість ринкових інструментів адаптивного управління.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Виділення невирішених питань

Теоретичні та методичні проблеми розвитку системи адаптації механізму функціонування підприємств висвітлені такими дослідниками як С. Алексєєв [1], М. Буднік [2], В. Дубчак [3], С. Кравченко [4], Ж. Крисько [5], В. Пономаренко [6], О. Раєвська [7], Ю. Степанова [8], Н. Туріца [9] та ін. Однак не приділяється основної уваги розробці економічного механізму адаптації промислового підприємства.

Загальна мета дослідження

Мета статті – розкриття та обґрунтування сутності економічного механізму адаптивного управління підприємством в умовах ринку.

Викладення основного матеріалу.

Обґрунтування отриманих результатів

У сучасних умовах актуальним є формування цілісного підходу до розуміння і аналізу процесу адаптації та розробки економічними суб'єктами адаптаційних механізмів.

Слово «адаптація» має латинське походження. У перекладі з латинського «adaptare» означає «пристосовувати». Тобто адаптація - це пристосування. Термін «адаптація» набув широкого поширення в біології і медицині. Проблеми адаптації розглядаються такими науками, як: філософія, соціологія, психологія, управління, економічна теорія. Тому, питання адаптації до змін в зовнішньому і внутрішньому середовищі в процесі управління підприємством є актуальними.

Функціонування підприємств припускає існування в рівноважному стані, коли кожний елемент набуває стійкість, що сприяє стабілізації структури, тим самим досягнутий рівноважний стан і створюються передумови його оптимізації за рахунок впорядкування внутрішніх процесів і зв'язків. Під адаптивністю в економічній літературі [1 –5] розуміється процес цілеспрямованої зміни параметрів, структури і властивостей об'єкту відповідно зі зміни, що відбуваються. Адаптивність припускає переорієнтацію системи, наступну за змінами зовнішнього середовища, що відбулися.

Отже, сутність адаптації полягає в тому, що процеси управління дозволяють пристосовуватися об'єкту до мінливих в часі умов його функціонування.

До базових характеристик визначення «адаптивне управління» можна віднести наступні (табл. 1).

Таблиця 1

Узагальнення понятійного апарату категорії «адаптивне управління»

Автор	Суть підходу	Характеристика підходу
Юревич Є. І. [10]	стратегія вибору управління	стратегія, яка приводить до мети управління. Адаптивна стратегія не є стаціонарною, правила вибору управління підбираються в ході управління, а не призначаються заздалегідь
Зайцев Н.Л.[11]	система управління	система управління, що підстроює характеристики відповідно до визначених параметрів
Зяблицька Н.В. [12]		система націленого на швидке досягнення нормативного рівня адаптаційних можливостей при мінімальних адаптаційних витратах
Тюкин І. Ю[13]		система, що забезпечує постійний вплив, направлений на забезпечення адаптації певної системи до змін в зовнішньому і внутрішньому середовищі без регулювання ззовні
Маслодудов Ю.А. [14].		система, яка в порівнянні з уявленням, що склалося, ефективніше і адекватніше реагує на зміни в інституційному середовищі, внутрішньому виробничому і зовнішньому ринковому середовищі і завершується ухваленням ефективних управлінських рішень
Борисов А.Б. [15]		форма управління

Таким чином, можна зазначити, що під адаптивним управлінням слід розуміти систему, яка в порівнянні з уявленням, що склалося, більш ефективно та адекватно реагує на зміни в інституційному, виробничому і середовищі та завершується ухваленням ефективних управлінських рішень. Мета адаптивного управління полягає в пошуку більш ефективних варіантів ухвалення та виконання рішень, які спрямовані на

функціонування та розвиток промислових підприємств в конкурентному середовищі.

Завданням адаптивного управління є реалізації мети функціонування та розвитку промислового підприємства, на основі формування механізму адаптивного управління. В якості об'єкта адаптивного управління виступає система виробничо-господарської діяльності промислового підприємства в конкретний період часу на макро- і мікрорівнях.

Адаптивне управління реалізується на основі наступних принципів: варіативності рішень припускає критичний відбір найбільш раціонального рішення даної управлінської задачі; прозорості гарантує розкриття відповідної фінансової та оперативної інформації та внутрішніх процесів нагляду та контролю; інформаційної забезпеченості має на увазі наявність єдиного інформаційного простору; стійкості і адаптивності визначає уміння перебудовуватися і пристосування до нових умов. Це є істотним чинником стійкого положення в конкурентному середовищі; ієрархічності виходить з того, що промислові підприємства - складна система з безліччю підлеглих підсистем, що реалізуються через принципи системної координації і субординації, тобто обумовлює впорядкованість зв'язків по горизонталі та вертикалі; рефлексивності розвиває формування управлінської дії на зміни, ніж істотно знижує невизначеність і ризик схвалюваного рішення; демократизації та гуманізації виражаються в залученні персоналу до діяльності промислового підприємства, що відбивається в зміні стилю організаційної поведінки, в делегуванні відповідальності, як продукція і мотивація персоналу, в створенні управлінської команди, а також в залученні працівників до обговорення питань, що стосуються їх виробничої діяльності, і використанні позитивних моментів групової самоорганізації; ефективності управління полягає в тому, щоб воно було направлене на раціональне і ефективне використання ресурсів виробництва, випуск конкурентоздатної продукції, формування кваліфікованого і мотивованого персоналу і їх вплив на систему управління.

Основним засобом успішної адаптації промислового підприємства до невизначених умов та середовища, яке швидко змінюється є ефективний механізм, який забезпечує якнайкращі в даній ситуації кінцеві результати.

Таким чином, розглядаючи адаптивність як властивість механізму управління, можна дати наступне визначення економічного механізму адаптації. Економічний механізм адаптації промислового підприємства – це сукупність методів і засобів впливу на економічні процеси, які дозволяють підприємству пристосуватися до умов зовнішнього і внутрішнього середовища на основі саморегулювання. Характеристиками економічного механізму адаптації можуть служити швидкість змін, гнучкість системи та ефективність адаптації. Методичну основу формування економічного механізму адаптації промислового підприємства до дій зовнішнього середовища склали системний та інституційний підходи. Його зміст і структура приведені на рис. 1.

На «вході» механізму виявляються види та причини несприятливого впливу зовнішнього середовища, здійснюється попередня оцінка глибини і небезпеки впливу на діяльність підприємства; на «виході» – зміни у функціонуванні підприємства, що свідчать про підвищення рівня ефективності. Формування і реалізація економічного механізму адаптації промислового підприємства проводиться на основі ряду принципів: системності, економічній ефективності, комплексності, динамічності, безперервності, збалансованості, гнучкості та циклічності. Як структурні елементи механізму адаптації промислового підприємства виділені форми і види, інструменти і методи забезпечення адаптації. Основними формами адаптації стосовно підприємств визнана економічна, інституційна та соціальна. Для досягнення ефективного функціонування адаптація промислового підприємства повинна бути системною, активною, превентивною, прогресивною, а також охоплювати всі рівні управління і функціонування. До інструментів механізму адаптації віднесені організаційні зміни (структури управління та загальної структури підприємства); злиття і поглинання; формування балансу інтересів основних суб'єктів управління.

Механізм адаптації ефективно функціонує за наявності сукупності методів, які сприяють ефективному протіканню економічних процесів. До основних методів забезпечення адаптації визначені правові, інтелектуально-інформаційні, організаційно-економічні, технологічні і фінансові.

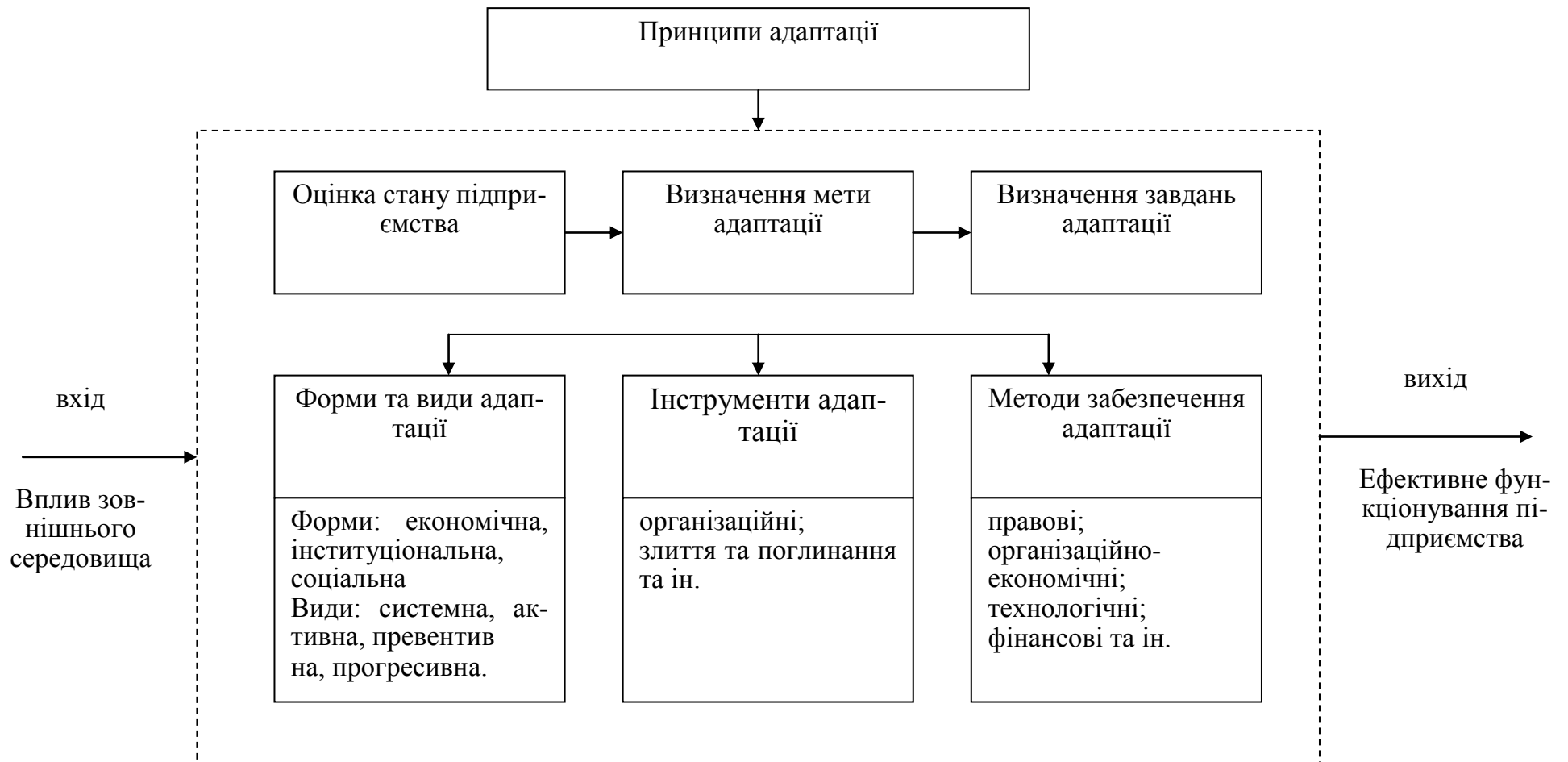

Рис. 1. Схема економічного механізму адаптації промислового підприємства

Висновки й перспективи подальших досліджень

Таким чином, ефективне управлінське реагування, що забезпечує адаптацію промислового підприємства до середовища, що змінюється, є необхідною умовою його розвитку та виживання. Таке реагування припускає ухвалення рішень на всіх рівнях управління, від стратегічного до операційного, для адаптації як стратегії підприємства, так і його операційної діяльності. Своєчасна і ефективна адаптація операційної діяльності підприємства забезпечує не тільки безпосереднє реагування на зміни зовнішнього і внутрішнього середовища в короткостроковій перспективі, а також є необхідною умовою для реалізації довгострокових адаптаційних вирішень стратегічного рівня.

Література

1. Алексеев С. Б. Адаптивное управление конкурентоспособностью предприятия : монография / С. Б. Алексеев – Донецк: ДонНУЭТ, 2007. – 170 с.
2. Буднік М. М. Адаптація промислових підприємств до ринкових умов господарювання: автореф. дис. ... канд. екон. наук: спец. 08.06.01 / М. М. Буднік – Х., 2002. – 19 с.
3. Дубчак В. В. Теоретико-методологические аспекты формирования системы адаптивного управления промышленными предприятиями: автореф. дис. ... докт. екон. наук: спец. 08.06.01 / В. В. Дубчак. – Ростов-на-Дону, 2006. – 59 с.
4. Кравченко С. А. Адаптация экономического механизма функционирования сельскохозяйственных предприятий к условиям рынка: монография / С. А. Кравченко – К: ННЦ ИАЭ, 2008. – 444 с.
5. Крисько Ж. Л. Адаптація підприємства до зовнішнього середовища через механізм реструктуризації / Ж. Л. Крисько // Галицький економічний вісник. – 2009. – № 2. – С. 38–42.
6. Пономаренко В. С. Стратегія розвитку підприємства в умовах кризи : монографія / В. С. Пономаренко, О. М. Тридід, М. О. Кизим. – Х.: Видавничий дім «ІНЖЕК», 2003. – 328 с.
7. Раєвнева О. В. Управління розвитком підприємства: методологія, механізми, моделі: монографія / О. В. Раєвнева. – Х.: ВД «ІНЖЕК», 2006. – 496 с.
8. Степанова Ю. Л. Поняття адаптації підприємства / Ю. Л. Степанова // Економіка. Менеджмент. Підприємництво: зб. наук, праць. – 2007. – № 18 (II). – С. 57–61.
9. Туріца Н. А. Стратегічні чинники адаптації підприємств до зовнішнього середовища (на прикладі м'ясопереробних підприємств): автореф. дис. ... канд. екон. наук: спец. 08.00.04 / Н. А. Туріца. – Одеса, 2009. – 20 с.
10. Юревич Е. И. Теория автоматического управления: учебник для вузов по направлению подготовки «Системный анализ и управление» / Е. И. Юркевич. – СПб. : БХВ-Петербург, 2007. – 540 с.

11. Зайцев Н.Л. Экономика организации / Н.Л. Зайцев. – М. : «Экзамен», 2000. – 768 с.
12. Зяблицкая Н. В. Методология комплексной оценки адаптивного потенциала предприятия нефтегазовой отрасли: автореф. дис. ... докт. экон. наук: спец. 08.00.05 / Н. В. Зяблицкая. – Санкт-Петербург, 2012. – 59 с.
13. Тюкин И. Ю. Адаптация в нелинейных динамических системах / И. Ю. Тюкин, В. А. Терехов. – СПб. : – ЛКИ, 2008. – 384 с.
14. Маслодудов Ю.А. Особенности принятия адаптивных структурных решений на машиностроительном предприятии / Ю.А. Маслодудов // Вестник экономической интеграции, 2010. –№1(21). – С. 111-114.
15. Борисов А.Б. Большой экономический словарь / А.Б. Борисов. – М. : Книжный мир, 2002. – 895 с.

УДК 336:65.012.32

СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ФІНАНСОВИХ ПОТОКІВ В ЕКОНОМІЦІ

***Корнєєв М.В., к.е.н., фінансовий аналітик,
ТОВ «АгроІнвестГруп»***

У статті досліджено та узагальнено підходи до розуміння фінансових потоків, визначено їх роль в економіці. Розглянуто основні характеристики та типологічні особливості фінансових потоків, виокремлено найбільш змістові їх класифікаційні ознаки. Охарактеризовано існуючі фінансові потоки з мікро-, макроекономічної та глобальної точки зору, виявлено зв'язки між ними, обґрунтовано необхідність такої систематизації фінансових потоків на сучасному етапі економічного розвитку.

В статье исследованы и обобщены подходы к пониманию финансовых потоков, определена их роль в экономике. Рассмотрены основные характеристики и типологические особенности финансовых потоков, выделены наиболее смысловые их классификационные признаки. Охарактеризованы существующие финансовые потоки с микро-, макроэкономической и глобальной точки зрения, выявлены связи между ними, обоснована необходимость такой систематизации финансовых потоков на современном этапе экономического развития.

The article analyzes and summarizes the approaches to the understanding financial flows, defines their role in the economy. The main characteristics and typological peculiarities of financial flows are observed, their most informative classification features are sorted out. The existing financial flows from the micro, macro and global point of view are characterized, the links between them are revealed, the necessity of such systematization of financial flows at the current stage of economic development is substantiated.

**Постановка проблеми в загальному виді,
зв'язок з науковими й практичними завданнями**

В сучасних умовах господарювання діяльність суб'єктів підприємництва, функціонування держави багато в чому залежить від безперервного руху різноманітних фінансових потоків та ефективного управління ними. Це, у свою чергу, сприяє ефективному руху товарних потоків. У зв'язку із необхідністю визначення ефективних способів управління фінансовими потоками суб'єктів підприємництва, держави актуальним питанням є розробка деталізованої, адаптованої до сучасних умов господарювання системи класифікації таких потоків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Виділення невирішених питань

Вклад у теоретичну розробку поняття фінансового потоку, виокремлення його типологічних та сутнісних характеристик внесли Г. Азаренкова [1], І.Вахович, І.Камінська [2], Е.Тютюнкін, К.Афашагов [5], питаннями класифікації займалися О.Данілов, Т.Паєнтко [3], Ю.Козак, Ю. Пахомов, Н. Логвінова [4] та інші. В літературі систематизація фінансових потоків проводилася, здебільшого, або з позиції окремого суб'єкта підприємництва, або на рівні держави, або з позиції світового господарства. Тому питання узагальненої системи класифікації фінансових потоків потребує подальшого вивчення.

**Постановка проблеми в загальному виді,
зв'язок з науковими й практичними завданнями**

Метою статті виступає розробка узагальненої, деталізованої, адаптованої до сучасних умов господарювання системи класифікації фінансових потоків на основі змістовних ознак.

Викладення основного матеріалу.

Обґрунтування отриманих результатів

Систематизація фінансових потоків неможлива без визначення їх основних характеристик та чіткого розуміння сутності. Тому постає питання деталізації підходів до визначення поняття фінансового потоку (табл. 1).

Таблиця 1

Концептуальні підходи до визначення «фінансового потоку»

Назва підходу	Переваги та недоліки	Визначення фінансового потоку за підходом
Порівняльний (ототожнюється з грошовими потоками)	Переваги: динамічність на рівні окремих суб'єктів підприємництва. Недоліки: не враховуються окремі відносини, виникаючі в результаті руху фінансових ресурсів; охоплюються тільки грошові ресурси.	процес обміну еквівалентами, що виражені в окремих формах (товарна, грошова).
Макроекономічний (існує на макрорівні, розглядається як макроекономічний механізм)	Переваги: повне врахування системи відносин, супроводжуваних руху фінансових ресурсів Недоліки: визначаються макроекономічні властивості фінансового потоку, який існує у рамках перерозподільної стадії.	сукупність потоків доходного та витратного типу всіх суб'єктів конкретної економічної системи.
Мікроекономічний (існує на мікрорівні, розглядається як мікроекономічний механізм)	Переваги: врахування системи різноманітних фінансових ресурсів. Недоліки: супроводжується з товарним потоком та не враховує відносин, виникаючих при здійсненні руху.	планомірний рух фінансових ресурсів у рамках здійснення окремих господарських операцій.

Складено за даними [1; 2; 3; 4; 5]

Розгляд фінансових потоків лише на мікро- або на макрорівні є неповним, оскільки їх рух досліджується в умовах цілісної економіки. При цьому сформовані на мікрорівні фінансові потоки можуть перетікати на макрорівень. Серед сутнісних характеристик фінансових потоків можна виділити: вони обумовлені зміною їх форми, складу, розміщення та використання; вони мають джерело виникнення, напрям руху та здатні генерувати економічний ефект; вони не завжди призводять до реального руху грошових коштів; зміна фінансового стану суб'єкта підприємництва є наслідком впливу фінансових потоків; переливання фінансових потоків здійснюється через фінансові інститути та може мати міжнародний характер [1;3;4]. Визначальні характеристики фінансового потоку можна навести на рис.1. З позиції суб'єкта підприємництва фінансові ресурси можуть формуватися як за рахунок зовнішніх (кошти, мобілізовані на фінансовому ринку, кредиторська заборгованість, бюджетні асигнування), так і внутрішніх джерел (амортизація, нерозподілений прибуток, статутний фонд).

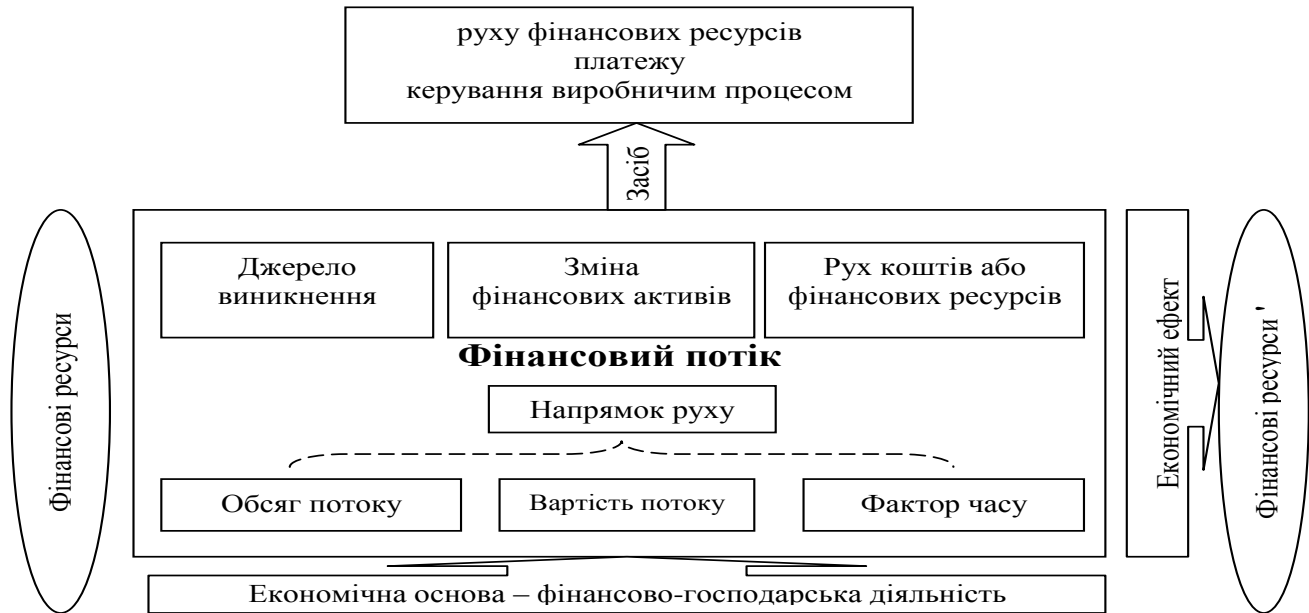

Рис. 1. Сутнісні характеристики фінансового потоку в економіці
Складено за даними [1; 2; 3; 5]

В залежності від етапу руху фінансових ресурсів, слід виділяти фінансові потоки, що пов'язані з їх формуванням, розподілом та використанням. Класифікуючи фінансові потоки за видами фінансових ресурсів, можна виділити їх типи: вхідні фінансові потоки, що забезпечують приплив фінансових ресурсів (рух потоку суб'єкта підприємництва до держави з метою формування бюджетної системи, рух потоку, що утворюються у разі зовнішніх державних зв'язків тощо); горизонтальні фінансові потоки (рух потоку між суб'єктами підприємництва з метою реалізації бюджетних програм або проведення взаєморозрахунків тощо), такий різновид фінансового потоку можна розглядати як з макро- так і з мікроекономічної точки зору; вертикальні фінансові потоки (рух потоку між підпорядкованими структурами одного суб'єкта підприємництва), такий різновид фінансового потоку можна розглядати з мікроекономічної точки зору; вихідні фінансові потоки, що зумовлюють відтік фінансових ресурсів (рух потоку від суб'єктів підприємництва, держави) [1; 2].

Фінансові потоки різноманітні за складом, напрямком руху, методом обчислення тощо. Тому класифікаційною ознакою виділимо відношення до аналізованої системи, згідно якої розрізняють зовнішні фінансові потоки (функціонуючі за межами системи) та внутрішні (функціонують всере-

дині системи, змінюються за результатами господарських операцій суб'єкта) [2; 3]. З огляду на те, що показниками, які характеризують наявність у суб'єкта підприємництва фінансового потоку, є зміна статей активу та пасиву балансу, можливою є класифікація таких потоків на «активні» (вони змінюють виключно склад майна суб'єкта), «пасивні» (призводять до змін у складі джерел фінансування) та «активно-пасивні» (призводять до збільшення чи зменшення майна та джерел його формування). Згідно напрямку руху фінансових потоків їх розрізняють як позитивні (характеризуються збільшенням обсягу фінансових ресурсів в результаті господарських операцій суб'єкта підприємництва), від'ємні (призводять до зменшення обсягу фінансових ресурсів в процесі здійснення всіх господарських операцій суб'єкта підприємництва). З позиції достатності фінансових потоків для забезпечення стійкого фінансового стану суб'єкта підприємництва розрізняють надлишковий фінансовий потік (коли надходження фінансових ресурсів значно перевищує реальну потребу суб'єкта підприємництва в них), збалансований, дефіцитний (коли надходження фінансових ресурсів суттєво менші за реальну потребу суб'єкта підприємництва). Залежно від виду фінансово-господарської діяльності суб'єкта виділяють фінансові потоки згідно існуючої типології такої діяльності [5]. За методом обчислення виділяють валовий фінансовий потік (включає всю сукупність надходжень та витрачання фінансових ресурсів), чистий фінансовий потік (характеризує сумарний результат змін за кожним видом фінансових ресурсів). Розрахунок останнього дозволяє розкрити структуру джерел виникнення, напрямів використання фінансових ресурсів окремого суб'єкта. За призначенням виділяють закупівельний фінансовий потік (він обслуговує процес закупівлі товарів), виробничий (супроводжує процес виробництва), інвестиційний (пов'язаний з відтворенням робочої сили), збутовий фінансовий потік (пов'язаний з процесом збуту готової продукції). З огляду на періодичність виникнення розрізняють регулярний фінансовий потік, періодичні потоки (виникають через певні проміжки часу) та дискретний (виникає при здійсненні разових операцій). За масштабом діяльності виділяють фінансові потоки по суб'єкту підприємництва, по підрозділах, по центрах відповідальності та по окре-

мих господарських операціях. Класифікація фінансових потоків за методом оцінки у часі дозволяє врахувати часову вартість фінансових ресурсів та привести різночасові фінансові потоки до одного періоду. Згідно неї виділяють теперішній фінансовий потік (формується в поточному часі) та майбутній фінансовий потік. За валютою деномінації розрізняють фінансові потоки в залежності від типу валюти (національна, іноземна). За значимістю для суб'єкта підприємництва виділяють пріоритетні фінансові потоки (регулярні за окремим критерієм чи системою критеріїв), другорядні фінансові потоки (нерегулярні потоки) та обслуговуючі (формується за окремими критеріями та є необхідними для забезпечення нормального функціонування суб'єкта). За легальністю формування виділяють легальні та нелегальні (тіньові або приховані) фінансові потоки. Згідно способу переносу авансованої вартості на готову продукцію розрізняють фінансові потоки, що супроводжують рух основних фондів чи обумовлені рухом оборотних коштів суб'єкта. За формою розрахунку виділяють грошові (готівкові) потоки, інформаційно-фінансові (безготівкові) потоки та обліково-фінансові потоки (лише за умови формування матеріальних витрат в процесі виробництва) [1; 2; 3].

Перейдемо до класифікації фінансових потоків на макрорівні. Між суб'єктами макроекономічної системи функціонують наступні фінансові потоки: держава – фірми, держава – іноземні суб'єкти підприємництва; держава – фізичні особи; фірми – фізичні особи; фірми – іноземні суб'єкти підприємництва тощо. Також на макрорівні можна виділити фінансові потоки, що обумовлені рухом кредитних ресурсів різних міжнародних фінансових організацій, податкових платежів, платежів у бюджет тощо. Виділяють види фінансових потоків, що супроводжують рух товарів та послуг на кожній стадії відтворення тощо [2;3].

Міжнародні фінансові потоки виникають у рамках переливання капіталу з однієї країни до іншої та мають власні класифікаційні різновиди (за видом економічної діяльності, структурою платіжного балансу, за економічними взаємовідносинами між нерезидентами, за функціональним призначенням, за формою власності, з позиції строків виконання міжнародних фінансових операцій тощо). Згідно перелічених класифікацій роз-

різняють ряд видів фінансових потоків (табл. 2).

Таблиця 2

Система класифікації фінансових потоків в економіці [1;2;3;4;5]

Класифікаційна ознака	Види фінансових потоків
За відношенням до системи	зовнішні, внутрішні
За еквівалентністю	еквівалентні, безеквівалентні
Мікроекономічний рівень	
За впливом на обсяг фінансових ресурсів суб'єкта	вхідні, вихідні
За видами зв'язків	горизонтальні, вертикальні
За статтями балансу	активні, пасивні, активно-пасивні
За напрямком руху	позитивні, від'ємні
З точки зору достатності фінансових потоків	надлишкові, збалансовані (оптимальні), дефіцитні
За видом фінансово-господарської діяльності	від операційної, інвестиційної, фінансової діяльності
За методом обчислення	валові, чисті
За призначенням	закупівельні, виробничі, інвестиційні, пов'язані з відтворенням робочої сили, збутові
За періодичністю	регулярні, періодичні, дискретні
За масштабністю	по суб'єкту підприємництва, по підрозділах, по центрах відповідальності, окремих операціях
За методом оцінки у часі	теперішні, майбутні
За валютою деномінації	в національній та іноземній валюті
За значимістю	пріоритетні, другорядні, обслуговуючі
За легальністю формування	легальні, нелегальні
За способом переносу авансованої вартості на готову продукцію	супроводжуючі рух основних фондів, обумовлені рухом оборотних коштів суб'єктів
За формою розрахунку	грошові, інформ.-фінансові, обліково-фінансові
Макроекономічний рівень	
За джерелом виникнення	обумовлені рухом кредитних ресурсів міжнародних фінансових організацій та внутрішніми кредитами, рухом бюджетно-податкових платежів
За стадіями відтворення	потоки стадії виробництва, утворення доходу та споживання
За видами фінансових ресурсів	вхідні, горизонтальні, вихідні
Глобальний рівень	
За видом економічної діяльності та структурою платіжного балансу	розрахунки за окремими видами активів, оплата праці нерезидентів, доходи від інвесторів, трансферти, інвестування (пряме, портфельне)
За економічними взаємовідносинами між нерезидентами	зовнішньоторговельні, спекулятивні, балансуєчі, капітальні
За функціональним призначенням	підприємницькі, позичкові
За формою власності	приватні, офіційні
За строками виконання міжнародних фінансових операцій	коротко-, середньо- та довгострокові

У міжнародних економічних відносинах фінансові потоки трансформуються у міжнародні потоки капіталу та обслуговують рух товарів, послуг і капіталів в рамках взаємовідносин між макроекономічними суб'єктами різних країн; між урядами інших країн та міжнародними організаціями, інституціями [4].

Висновки й перспективи подальших досліджень

Фінансові потоки охоплюють цілеспрямовану зміну фінансових ресурсів суб'єкта (чи окремих суб'єктів) підприємництва, держави. В статті було проаналізовано фінансові потоки в економіці, виділено основні характеристики останніх. Усю сукупність класифікаційних ознак фінансових потоків було розділено на три групи: ті, що характеризують (описують) фінансові потоки на мікрорівні, на макрорівні, на рівні світового господарства (глобальний рівень). Зазначимо, що такий поділ є умовним, оскільки одна класифікаційна ознака може характеризувати фінансові потоки на всіх трьох зазначених рівнях. На підставі проведеного дослідження розроблено деталізовану класифікацію фінансових потоків в економіці, що є адаптованою до сучасних умов господарювання.

Література

1. Азаренкова Г.М. Фінансові потоки в системі економічних відносин: Монографія / Г.М.Азаренкова. – Харків: «ІНЖЕК», 2006. – 328 с.
2. Вахович І. М. Теоретичні засади фінансових потоків в логістичних системах [Електронний ресурс] / І. М. Вахович, І. М. Камінська // Економічні науки. Серія : Регіональна економіка : збірник наукових праць. – Луцьк, 2009. – Вип. 6(21) Ч.1. – Режим доступу : www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/en_re/2009_6_1/4.pdf
3. Данілов О.Д. Фінансові потоки держави в умовах ринкових перетворень / О.Д. Данілов, Т.В. Паєнтко // Вісник Черкаського університету. Серія “Економічні науки” – Вип.153. – Ч., 2009. – С.129-134.
4. Міжнародна макроекономіка: навчальний посібник/ Ю.Г. Козак, Ю.М. Пахомов, Н.С. Логвінова та ін.; За ред. Ю.Г. Козака, Ю.М. Пахомова, Н.С. Логвінової. – К.: ЦУЛ, 2012. – 399 с.
5. Тютюкина Е.Б. Финансовые потоки, сущность и признаки классификации / Е.Б. Тютюкина, К.М. Афашагов // Вестник финансовой академии. – 2007. – № 4. – С.24-33.

УДК 324.34

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ГАЛУЗІ МАШИНОБУДУВАННЯ

*Коротасєва Ю.В.,
Класичний приватний університет*

В статті розкривається поняття «стратегія», аналізується еволюція розуміння поняття, проводиться класифікація теоретичних підходів до визначення поняття. Аналізуються школи стратегічного управління, визначаються показники потенціалу конкурентоспроможності галузі машинобудування.

В статье раскрывается определение понятия «стратегия», анализируется эволюция понятия, проводится классификация теоретических подходов определения. Анализируются школы стратегического управления, определяются показатели потенциала конкурентоспособности отрасли машиностроения.

In this article the concept of strategy is explained, the evolution of understanding the essence of strategies is analyzed, the classification of methodological approaches to the definition «strategy» is given, the author's definition of the mechanical engineering development strategy is proposed. The classification of competitive strategies made by different scientists is performed, the scientific schools of strategic management are analyzed, the indicators of the machine-building competitiveness potential are identified.

Постановка проблеми в загальному виді, зв'язок з науковими й практичними завданнями

Для розвитку потенціалу конкурентоспроможності галузі машинобудування необхідно розробляти конкурентну стратегію. Цей процес являє собою повноцінний аналіз середовища досліджуваного об'єкта, факторів, що впливають на нього та багато іншого. Саме поняття «стратегія» найповніше розкривається в науковій літературі.

У науковій літературі (у роботах провідних зарубіжних і вітчизняних учених-економістів) досить повно розглянуті проблеми формування стратегії конкурентоспроможності й зокрема стратегічне управління потенціалом промислових підприємств. Найбільшого розвитку ці питання здобули в роботах І. Ансоффа, О. С. Віханського, В. М. Гейця, В. Г. Герасимчука,

В. М. Гончарова, А. П. Градова, В. М. Гриньової, Ю. Б. Іванова, Б. Карлофа, М. О. Кизима, М. І. Круглова, І. П. Отенко, В. С. Пономаренка, С. А. Попова, М. Портера [29], О. М. Тищенко, А. Томпсона, О. М. Тридіда, А. В. Шегди, О. М. Ястремскої, Р. А. Фатхутдінова, А. Ю. Юданова та інших.

Незважаючи на потужний науковий доробок вітчизняних та зарубіжних авторів у галузі стратегічного управління та наявність різнобічних тлумачень, щодо поняття "стратегія", залишаються малодослідженими питання критичної оцінки суперечностей різних наукових поглядів з цієї проблематики. Тому вважаємо необхідним провести переосмислення наявних напрацювань та розробок чіткого визначення зазначеного поняття.

Загальна мета дослідження

Проаналізувати основні підходи до визначення стратегії та розкрити це поняття з позиції машинобудування.

Викладення основного матеріалу.

Обґрунтування отриманих результатів

Еволюція наукового розуміння сутності стратегій підприємств була пов'язана як зі змінами в практиці стратегічного управління, так і з розвитком профільної наукової дисципліни. Кожен із авторів давав визначення поняттю виходячи з рівня господарської діяльності досліджуваного об'єкта. Отже, нижче наведений перелік наукових поглядів, та визначені рівні його використання (табл.1).

У нашому дослідженні ми можемо використовувати лише ті поняття, що визначають стратегію на макро- чи мезорівні. Тому виходячи з предмету та об'єкту нашого дослідження вважаємо необхідним підтримати точку зору двох дослідників М. Армстронга [2] та Н.А. Саломатіна [8].

На основі проведених досліджень вважаємо за можливе дати наступне загальне авторське визначення стратегії. Стратегія - це абстрактно-цільова і ціннісно-орієнтована концепція довгострокового розвитку досліджуваного об'єкта, яка відображає когнітивну індикативну модель адаптивної поведінки у нестабільному і мінливому ринковому середовищі, що реалізується на основі планового процесу управління організаційними,

структурними та іншими змінами шляхом забезпечення гнучкої відповідності внутрішніх ресурсів і компетенцій об'єкта господарювання до його зовнішнього середовища.

Таблиця 1

Класифікація основних підходів до визначення стратегії

Автор	Поняття Стратегія - це	Рівень використання поняття
А. Чандлер [9, с. 28]	«це визначення основних довгострокових цілей і задач компанії та вироблення напрямку дій, розподіл ресурсів, необхідних для досягнення цих цілей»	Мікрорівень
К. Ендрюс [5]	«встановлення ідеальної аналітичної мети, для досягнення якої здійснюється ідентифікація складових: ринкових можливостей підприємства, його загальної компетенції та ресурсів, власних цінностей та прагнень, підтвердження зобов'язань підприємства перед суспільством та його членами»	Мікрорівень
І. Ансофф [1, с. 47 - 49].	«системний підхід, який забезпечує складній організації збалансованість і загальний напрямок росту.» «складна і потенційно потужна зброя, за допомогою якої сучасна фірма може протистояти мінливим умовам.»	Мікрорівень
Н.А. Саломатін [8, с. 133]	«генеральний план дій, який визначає пріоритети стратегічних задач, ресурси і послідовність кроків по досягненню стратегічних цілей»	Макро-, мезо- мікрорівень
А. Гершун, М. Горський [3, с. 20]	«це план, що інтегрує в деяке узгоджене ціле такі компоненти: головні цілі організації; політику (цінності, філософію, ідеологію); застосовувані дії»	
П.Л. Гордієнко [4, с. 9]	«це комплексний план діяльності підприємства, який розробляється на основі творчого науково обґрунтованого підходу і призначається для досягнення довгострокових глобальних цілей підприємства»	Мікрорівень
М. Армстронг [2, с. 39]	«констатація наміру, який визначає засоби для досягнення цілей, пов'язаного з довгостроковим розподілом значних ресурсів, з гнучкою відповідністю цих ресурсів і здатностей особливостям зовнішнього оточення.»	Макро-, мезо- мікрорівень

Також вважаємо за необхідне привести класифікації конкурентних стратегій, що були висунуті різними науковцями. Зазначені стратегії зовсім не виключають одна одну. Підприємці часто об'єднують два-три принципи в одну стратегію, але кожна з них має передумови, особливості, об-

меження, пов'язані з певним ризиком.

1. Конкурентна перевага фірми на ринку:

стратегія диференціації - створення ринкової позиції, відмінної від конкурентів за рахунок таких джерел: товару; упаковки; сервісу; кадрів; іміджу; переваги - створення високого іміджу, що зменшує цінову еластичність попиту, яка в свою чергу дозволяє отримувати фірмі вищий питомий прибуток; прихильність споживачів та унікальність ринкової пропозиції фірми утворюють високі бар'єри на даний ринок; ризики – джерело диференціації може втратити своє позитивне значення у зв'язку із зміною системи цінностей споживача; сприйняття диференціації знижується під впливом фірм – послідовників.

стратегія цінового лідерства - досягнення найменших витрат по цільовій галузі за рахунок джерел: ефекту економії на масштабах; «спрощення» товару»; дешевших матеріально-технічних, трудових ресурсів; організаційних і виробничих «ноу-хау»; переваги: збільшення обсягів збуту на сегменті ринку з еластичним попитом; низькі ціни утворюють високі вхідні бар'єри на ринок; переваги по відношенню до торгових посередників, які зацікавлені в нижчій відпускній ціні; ризики: можливість не своєчасного реагування на зміни в ринковому середовищі; можливість досягнення аналогічного рівня витрат з боку конкурентів.

стратегія фокусування – спеціалізація та концентрація діяльності з урахуванням вимог певного сегменту без орієнтації на весь ринок; ризики: зниження ефекту диференціації фокусування за рахунок підвищення витрат на обслуговування вузької стратегічної цільової групи; скорочення відмінностей у характеристиках потреб вузької стратегічної групи та ринку взагалі; за рахунок подальшої сегментації ринку всередині стратегічної цільової групи, що здійснює конкурент, можлива втрата споживачів.

2. Джерело конкурентної переваги фірми:

стратегія максимізації ринкової частки - мінімізація вартості вироблених товарів і продажу їх за ціною, нижчою, ніж у конкурентів; збігається з сутністю стратегії М.Портера «цінового лідерства».

стратегія диференціювання товарів/послуг фірми - спроможність фірми запропонувати товар, який задовольняє специфічні потреби певної

групи покупців.

стратегія диференціювання ринку (ринкової ніші) - спроможність фірми створювати нові ринкові потреби та досягати прихильності споживачів за рахунок формування і підтримання позитивного іміджу фірми;

стратегія росту, яка забезпечує майбутній розвиток - географічне розширення ринку збуту, сегментування ринку та стимулювання попиту.

3. Принцип ціннісних дисциплін - компанії стають лідерами в своїй галузі, пропонуючи своїм споживачам найвищу цінність:

функціональна перевага - компанія забезпечує вищу цінність, лідируючи в своїй галузі за ціною і зручністю товару, розраховуючи на споживачів, яким потрібні надійні і якісні товари і послуги, але які хочуть отримати їх без особливих зусиль на придбання і за низькими цінами;

тісний зв'язок із споживачем - компанія забезпечує вищу цінність, ретельно сегментуючи ринки, і створюючи товари або послуги конкретно під потреби цільових споживачів; спеціалізується на задоволенні унікальних потреб покупців, встановлюючи з ними тісні взаємини і збираючи детальну інформацію про їх особисті переваги і звички;

лідируюча позиція по товарах-новинках - компанія забезпечує вищу споживчу цінність, пропонуючи постійний потік нових товарів або послуг, які швидко "виштовхують" як її власні застарілі товари або послуги, так і товари або послуги, пропоновані її конкурентами; обслуговує споживачів, які потребують найсучасніших товарів і послуг, не піклуючись про їх вартість і про те, наскільки зручна процедура їх придбання.

4. Конкурентні позиції і можливості щодо поліпшення цих позицій: стратегія лідера - найсильніші ринкові позиції; здійснює основний вплив на ринок збуту; можливість незалежного вибору стратегічних напрямків розвитку); стратегія фірм із сильною позицією - сильні ринкові позиції; спроможність адаптувати незалежну маркетингову стратегію без погіршення своїх позицій; низька вразливість від конкурентних протидій; необхідність враховувати маркетингові дії лідера; стратегія фірм, які посідають сприятливу позицію - наявність специфічної конкурентної переваги, яка проявляється, наприклад, у застосуванні стратегії ринкової ніші значні можливості для поліпшення ринкових позицій; стратегія фірм, які

посідають надійну (задовільну) позицію - середні ринкові позиції; існують деякі ринкові можливості для стратегічного розвитку; фірма є конкурентно вразливою; стратегія фірм, які посідають незадовільну позицію - слабкі ринкові позиції; значна конкурентна вразливість; відсутність стратегічних можливостей щодо поліпшення.

5. Характер ринкових дій фірми:

стратегія наступу - агресивний ріст збуту та досягнення домінуючих позицій за рахунок захоплення ринкової атаки конкурентів та розширення ринку; переваги: перевершення конкурентів на цільовому сегменті; посідання лідируючих ринкових позицій; сильні ринкові позиції протягом довгого часового терміну; завоювання прихильності споживачів; недоліки вимагає великих фінансових коштів; високий ринковий і фінансовий ризик; необхідність ретельного аналізу і підготовки;

стратегія оборони - захист від спаду або запобігання йому за рахунок зниження втрат і підвищення продуктивності); переваги: невисокий фінансовий і ринковий ризики; порівняно менші кошти на реалізацію; недоліки: передбачає пасивні ринкові дії; тривала пасивність може привести до погіршення економічного стану фірми.

У даний час середовище діяльності вітчизняних підприємств характеризується підвищенням складності, рухливості і невизначеності (нові інформаційні технології, індивідуалізація і динамізм поведінки споживачів, посилення міжнародної конкуренції, високі вимоги до якості товарів і обслуговування й ін.), що підтверджує актуальність і необхідність просування в практику підприємств ідей і технологій стратегічного менеджменту.

Галузь стратегічного менеджменту відрізняється великою тематичною різноманітністю (наприклад, реструктуризація галузі, стратегія підвищення вартості підприємств галузі, динамічні ключові компетенції, стратегія управління знаннями, інформаційна технологія і стратегія та ін.) та наявністю різних поглядів на процес побудови стратегії. Велика робота з класифікації й аналізу розробок різних шкіл стратегій проведена Г. Мінцбергом та ін. [7]. Беручи її за основу можна виділити десять шкіл управлінської думки з метою опису стану і виявлення нових підходів до розробки стратегії (табл. 2).

Таблиця 2

Школи стратегічного управління*

Назва школи	Відмітна характеристика	Представники
1. Школа дизайну	Стратегія як процес осмислення	К. Ендрюс
2. Школа планування	Стратегія як формальний процес	І. Ансофф
3. Школа позиціонування	Стратегія як аналітичний процес	М. Портер
4. Школа підприємництва	Стратегія як процес передбачення	Й. Шумпетер, А. Коул
5. Когнітивна школа	Стратегія як ментальний процес	Г. Саймон
6. Школа навчання	Стратегія як процес, що розвивається	Дж. Куїнн
7. Школа влади	Стратегія як процес ведення переговорів	Дж. Пфєффер, Г. Салансик, Г. Естлі
8. Школа культури	Стратегія як колективний процес	Е. Ренман, Р. Норман
9. Школа зовнішнього середовища	Стратегія як реактивний процес	М. Ханнан Дж. Фріман
10. Школа конфігурації	Стратегія як процес трансформації	Г. Мінцберг

* складено автором на підставі даних [7]

Десять шкіл поділяються на три групи. Розробників перших трьох шкіл цікавить те, як повинні формуватися стратегії, а не те, як вони формуються насправді. Ці школи мають розпорядчий характер. Наступні шість шкіл, від підприємницької до школи зовнішнього середовища, названих описовими, концентрували свою увагу на специфічних аспектах формування стратегії, тобто вони прагнули пов'язати пояснення принципів формування стратегії і розгортання стратегічного процесу в часі. Третю групу представляє одна школа, що поєднує погляди всіх попередніх шкіл. Розробників цієї школи цікавить побудова стратегії, зміст стратегії, організаційна структура і організаційна культура, зовнішнє середовище організації.

Аналізовані школи стратегій це, по суті, реакції дослідників і керівників успішно діючих фірм на зміни, у першу чергу зовнішнього середовища фірм, за змістом і часом появи, що відбивають окремі етапи розвитку стратегічного менеджменту.

Підбиваючи підсумки даного аналізу, можемо стверджувати, що відносно нашого дослідження більш прийнятним здається підхід двох перших шкіл: школи дизайну і школи планування. Зокрема, на основі розробок першої школи ґрунтується подальший аналіз стратегічних можливостей розвитку машинобудування України.

Висновки й перспективи подальших досліджень

З позиції машинобудування України вважаємо за потрібне розглядати стратегію як план розвитку. Стратегію часто описують, як логічний, поетапний процес, результатом якого стає розробка офіційного планового документу, який являється певним керівним положенням щодо реалізації довгострокових намірів підприємства. Такий підхід щодо визначення змістовної сутності стратегії виявився більш розповсюдженим серед сучасних російських і українських вчених, що можна пояснити двояко.

Ми прийшли до висновку, що певні науковці тяжіють до екстраполяції в сучасні умови планових основ управління довгостроковим розвитком господарюючих суб'єктів, сформованих ще за часів командно-адміністративної системи. На пострадянському просторі виявляється значна прихильність вчених науковим надбанням стратегічних шкіл дизайну і планування.

Література

1. Ансофф И. Стратегическое управление / Сокр. пер. с англ.; Науч. ред. и авт. предисл. Л.И. Евенко. - М.: Экономика, 1989. - 519 с.
2. Армстронг М. Стратегическое управление человеческими ресурсами: Пер. с англ. под ред. Н.В. Гринберга. - М.: ИНФРА-М, 2002. - 323с.
3. Гершун А., Горский М. Технологии сбалансированного управления. - М.: ЗАО"Олимп-бизнес", 2005. - 416 с.
4. Гордієнко П.Л. Стратегічний аналіз: Навчальний посібник. - К.: Алерта, 2006. - 404 с.
5. Зінов'єв І. Ф., Черемісіна С. Г. Методика економічних досліджень. (Монографія). - Сімферополь: Таврія, 2005. - 176 с. - Рос.

6. Малащук Д.В. Конкурентоспроможність машинобудівного комплексу України в умовах глобалізації світових ринків: Автореф. дис.на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: 08.05.01 „Світове господарство і міжнародні економічні відносини" / Д.В. Малащук; Укр. акад. зовніш. торгівлі. — К., 2005. — 24 с.

7. Минцберг Г., Альстрэнд Б., Лэмпел Дж. Школы стратегий / Г. Минцберг, Б. Альстрэнд, Дж. Лэмпел; пер. с англ. под ред. Ю.Н. Каптуревского. - СПб.: Питер, 2000. - 336 с.

8. Поршнева А.Г. Управление организацией: Учебник/Под ред., З.П. Румянцевой, Н.А. Саломатина. - М.: ИНФРА-М, 2008. - 735 с.

9. Чандлер А. Стратегия и структура. - М.: Мир, 1988. - 464 с.

УДК 330.341.1 (477)

ОЦІНКА ПЕРСПЕКТИВ РОЗВИТКУ РИНКУ ІННОВАЦІЙ В УКРАЇНІ

*Костровець Л.Б., д.е.н., доцент,
Лавроненко К.В., магістр,
Донецький державний університет управління*

У статті було проаналізовано інноваційну активність підприємств та напрями здійснення інновацій, стан інфраструктурного забезпечення та безпосередньо рівень фінансової підтримки інноваційної діяльності. На основі отриманих даних було здійснено оцінювання перспектив розвитку ринку інновацій з використанням сценарного методу. У дослідженні зроблено акцент на тому, що для створення конкурентоспроможного ринку інновацій необхідно удосконалити єдину інноваційну політику держави та запровадити жорсткий контроль за реалізацією її положень. З метою розвитку інвестиційно-інноваційних процесів у національній економіці підкреслена необхідність комплексного запровадження розроблених заходів.

В статье были проанализированы инновационная активность предприятий и направления осуществления инноваций, состояние инфраструктурного обеспечения и непосредственно уровень финансовой поддержки инновационной деятельности. На основе полученных данных была проведена оценка перспектив развития рынка инноваций с использованием сценарного метода. В исследовании сделан акцент на том, что для создания конкурентоспособного рынка инноваций необходимо усовершенствовать единую инновационную политику государства и ввести жесткий контроль над реализацией ее положений. С целью развития инвестиционно-инновационных процессов в национальной экономике подчеркнута необходимость комплексного внедрения разработанных мероприятий.

The article have been analyzed the innovative activity of enterprises and the direction of innovation, state of infrastructure provision and the level of financial support of innovation. Based on collected data were evaluated prospects for market of innovation with using scenario method. The research focuses on the fact that the creation of the competitive market of innovation is necessary to improve the innovative unified state policy and introduce strict control over the implementation of its provisions. In order to promote investment and innovation processes in the national economy highlighted the need for comprehensive implementation of the proposed activities.

Постановка проблеми в загальному виді, зв'язок з науковими й практичними завданнями

Інтенсивне зростання інноваційної активності на міжнародному рівні визначило необхідність розбудови національних економік на інноваційних засадах. Розроблена на початку XXI століття інноваційна модель економічного розвитку України передбачає реалізацію стратегії розвитку національної економіки шляхом цілеспрямованої діяльності зі створення, освоєння у виробництві і просування на ринок технологічних та організаційно-управлінських інновацій. Проте фінансово-економічна криза 2008 року виявила як структурні деформації української економіки, так і відсутність сприятливого інноваційного середовища для підвищення конкурентоспроможності реального сектору і продуктивної зайнятості.

У зв'язку з цим в Україні першочергового значення набуває формування комплексного механізму управління інноваційним розвитком, підвищення інноваційної активності підприємств та, як результат, створення ефективного ринку інновацій у державі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Виділення невирішених питань

Проблемні питання у сфері інноваційного розвитку та реалізації ефективною інноваційної політики як на макро-, так і мікрорівнях досліджувалися у наукових працях зарубіжних і вітчизняних науковців. Серед українських економістів особливий внесок у вивчення даної теми зробили А.І. Амоша, Б.М. Андрушків, В.М. Геєць, А.І. Даниленко, М.Г. Жулинський, Н.В. Красноутська, Ю.А. Левенець, Е.М. Лібанова, О.С. Онищенко, В.П. Семиноженко, В.І. Тараненко, Л.І. Федулова, Н.І. Чухрай, О.М. Ястремська та інші.

Проте недостатньо вивченим залишається питання оцінки і визначення подальшого напрямку розвитку українського ринку інновацій в умовах поглиблення глобалізаційних процесів та європейської інтеграції.

Загальна мета дослідження

Проаналізувати сучасний стан ринку інновацій в Україні та оцінити перспективи переходу національної економіки на інноваційну модель розвитку.

Викладення основного матеріалу.

Обґрунтування отриманих результатів

Потужною рушійною силою розвитку ринкової економіки є інноваційна діяльність країни, що реалізується через нормальне функціонування ринку інновацій. Однозначно охарактеризувати поняття «ринку інновацій» складно, тому що у процесі розвитку суспільного виробництва й обігу у сфері науково-технічного прогресу воно неодноразово змінювалося.

У сучасній економічній літературі ринок інновацій визначається як система економічних відносин між споживачами (товаровиробниками) інноваційної продукції (інноваційних послуг) і суб'єктами пропозицій (власниками інноваційної продукції, інформаційно-консультаційних послуг) з приводу їх виробництва, придбання та використання [1].

Сьогодні у світі склалося чотири найбільш вагомих ринки інновацій: США (35 % усіх світових витрат на науку), Європейський Союз (24 %), Японія (12 %) та Китай (11 %).

В Україні відбувається поступове зародження ринку інновацій, що супроводжується відповідними результатами у даній сфері.

Найбільш яскраво рівень розвитку інноваційного ринку відображає доля інноваційних підприємств. Після світової фінансової кризи в Україні відбувається поступове зростання інноваційної активності бізнес-структур, проте питома вага даних підприємств у 2011 р. так і не досягла рівня 2000 р. – 16,2 % проти 18 % [2].

Кількість інноваційно-орієнтованих підприємств в Україні у рази менше, ніж у розвинених країнах. Так, згідно даним Європейської статистики, серед країн Європейського союзу найменша кількість підприємств,

що виробляють інноваційну продукцію, сконцентрована у Болгарії, Польщі, Латвії (близько 30 %) та найбільша – у Німеччині (80 %), Люксембурзі (70 %) та Бельгії (65 %) [3].

Аналіз напрямів інноваційної активності підприємств протягом 2000-2012 рр. свідчить, що в останні роки освоєння нових видів продукції знизилось майже в 5 разів, проте динаміка впроваджених інноваційних процесів характеризувалася доволі стабільними показниками (рис. 1) [4, с. 203].

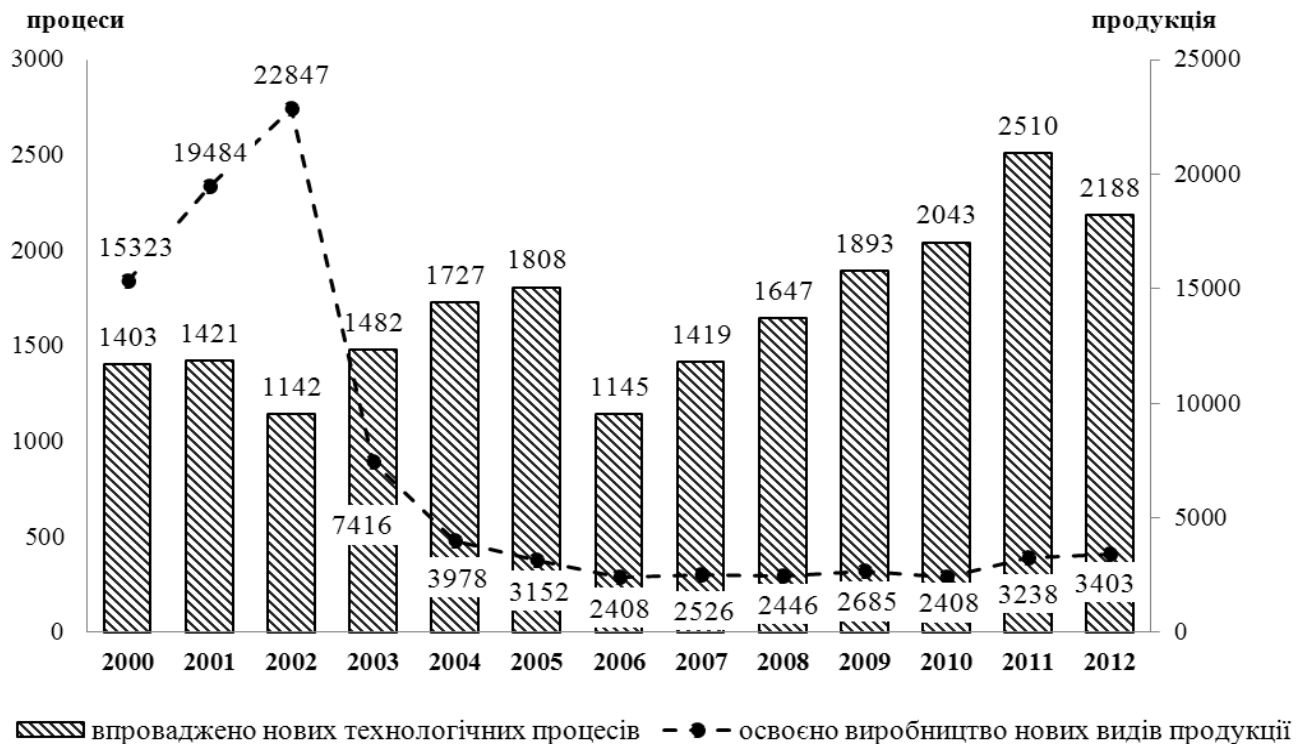

Рис. 1. Напрями інноваційної активності промислових підприємств протягом 2000-2012 рр.

У 2012 р. було впроваджено 3403 найменування інноваційної продукції 704 підприємствами, до того ж нову виключно для ринку продукцію – 672 найменування – впровадили 166 підприємств. Кількість впроваджених технологічних процесів становила 2188 одиниць. У звітному періоді 703 підприємства впровадили інноваційні процеси, серед яких нові або вдосконалені методи обробки та виробництва продукції, організаційні інновації та нові маркетингові концепції.

У 2012 р. 1037 підприємств реалізували інноваційної продукції на 36,2 млрд. грн., або 3,3 % загального обсягу реалізованої промислової продукції, що на 6,2 млрд. грн. менше, ніж у 2011 р. При цьому майже 25 % реалізованої інноваційної продукції була новою для ринку. Обсяг реалізації продукції за межі України склав 36,9 % від загального обсягу реалізованої інноваційної продукції, у тому числі в країни СНД – 24,7 % [4, с. 161].

Одним з найважливіших показником результативності наукових досліджень і розробок є патентна активність. У 2012 р. у результаті діяльності наукових організацій до вітчизняного патентного відомства було подано 8514 заявок на видачу охоронних документів на об'єкти права інтелектуальної власності Серед отриманих охоронних документів 31,5 % – патенти на винаходи і 2,4 % – на сорти рослин. Але, як показує практика, із 1000 зареєстрованих в Україні патентів лише 6 доходять до стадії виробництва. Україна знаходиться на останніх позиціях у світовій торгівлі наукомісткою продукцією, реалізації якої складає лише 0,1 %.

Також останнім часом в Україні спостерігаються неоднозначні тенденції щодо якісних та кількісних показників кадрового забезпечення науково-технічної діяльності. У 2012 р. загальна чисельність працівників організацій, які виконували наукові та науково-технічні роботи становила 134,7 тис. осіб, що менше на 4,5 % порівняно з відповідним періодом 2011 р. Це пов'язано з тим, що в Україні активно відбувається еміграція наукових кадрів. Основні причини від'їзду вчених з України – вкрай низька заробітна платня, що не відповідає ні якості праці, ні її суспільній значимості, та недооцінка важливості діяльності людей у науковій сфері.

Досвід розвинених країн свідчить, що системне функціонування інноваційної структур гарантує створення умов для виникнення нових інноваційно-активних підприємств. На сьогодні в регіонах України зокрема функціонує 12 технопарків, 20 інноваційних центрів, 24 інноваційні бізнес інкубатора, 11 центрів комерціалізації інтелектуальної власності, 15 центрів науко-технічної й економічної інформації [5]. Отже, у країні сформовано лише окремі її елементи: у регіонах майже відсутні венчурні фонди, створення центрів трансферу технологій знаходиться лише на почат-

ковій стадії, а кількість діючих інститутів інноваційної інфраструктури не відповідає фактичному стану.

Дана економічна ситуація зумовлена низьким рівнем державної підтримки науки. Згідно закону України «Про науку і науково-технічну діяльність» зазначається, що видатки Державного бюджету на науку мають становити 1,7 % ВВП. Проте фактично щорічна величина бюджетних видатків на науку становить 0,3-0,5 % ВВП. Для порівняння можна зазначити, що в Радянській Україні цей показник перевищував 3 % у 1990 р. і саме такий результат є програмною метою для країн ЄС та Китаю, яку необхідно було досягти у найближчі роки.

Перехід до інноваційної моделі розвитку серйозно гальмує його очевидна ідеологічна і методологічна незабезпеченість. Існує необхідність формування сучасної ідеології і культури інноваційного розвитку, що вимагає проведення добре організованої дослідницької й аналітичної роботи і наявності адекватних цим задачам інститутів-центрів стратегічних досліджень, консультаційних, аналітичних співтовариств, семінарів і тощо.

Проведений аналіз інноваційних процесів у вітчизняній економіці свідчить, що у цілому українська політика орієнтована на перехід до інноваційної моделі економічної системи. Проте процес становлення національної інноваційної системи та її інститутів, що сприяють інноваційному розвитку, ще далекий від завершення.

Оцінити перспективи розвитку ринку інновацій можна на основі аналізу обсягів реалізації інноваційної продукції. Даний показник залежить від багатьох факторів, серед яких можна виділити рівень попиту з боку громадян, бізнес-структур та розміри державного замовлення, а також витрати на проведення наукових досліджень, кваліфікаційний рівень працівників, інфраструктурне забезпечення ринку та вплив глобальних економічних процесів. При цьому визначення розвитку інноваційного ринку не залежить від сезонних коливань. Так як середньорічні темпи приросту обсягів реалізованої інноваційної продукції складають близько 8 %, то при інших рівних умовах можна розробити три варіанти прогнозу інноваційної діяльності у країні:

реалістичний прогноз враховує середньорічні темпи приросту обсягів реалізованої інноваційної продукції на рівні 8 %;

песимістичний сценарій будується при середньорічних темпах приросту обсягів реалізованої інноваційної продукції на рівні 4 %;

оптимістичний сценарій спирається на приріст обсягів реалізованої інноваційної продукції в межах 20 %, що було характерно для 2006, 2007 та 2011 років (рис. 2).

Зроблені розрахунки дають можливість зробити висновок, що усі розроблені прогнози, враховуючи сучасний стан національної економіки, є досить прийнятними для ринку інновацій України. Проте навіть обсяги експортованих технологічних виробів розвинених країн світу перевищують у багато разів показники української реалізованої інноваційної продукції на внутрішньому та зовнішньому ринках.

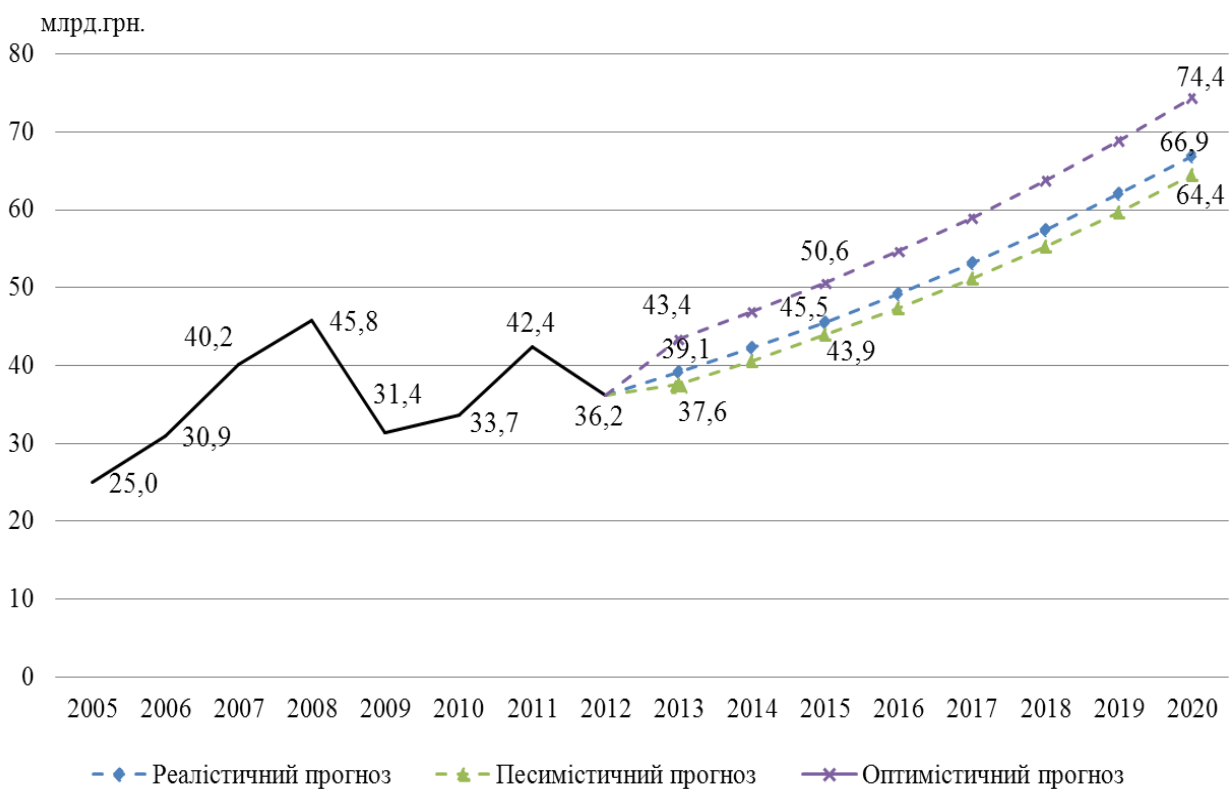

Рис. 2. Сценарії реалізації інноваційної продукції протягом 2013-2020 рр.

Так, якщо в 1995 році експорт китайських високотехнологічних товарів складав 13,2 млрд. дол, то у 2010 року цей показник збільшився в 26 разів і дорівнював 406,09 млрд. дол. [6]. Поряд з Китаєм найбільшими

нетто-експортерами, а, отже, і найбільшими постачальниками інновацій є США, Японія та Німеччина.

У зв'язку з цим, з метою зниження впливу факторів, які заважають розвиненню інноваційної сфери України, та створення конкурентоспроможного ринку інновацій необхідно удосконалити єдину інноваційну політику держави та запровадити жорсткий контроль за реалізацією її положень. Ключовими завданнями системи інноваційного розвитку національної економіки мають стати:

удосконалення нормативно-правової бази щодо створення більш сприятливих умов для діяльності діючих та потенційних інвесторів, забезпечення інноваційної активності підприємств та механізмів їх стимулювання, реорганізації інституційних структур, захисту прав інтелектуальної власності та введення її в господарський оборот;

оцінка та вибір пріоритетних галузей економіки країни за показниками інноваційної активності та інвестиційної привабливості, що дозволить зайняти країні вигідні позиції у міжнародному розподілі праці;

удосконалення існуючої системи інноваційної інфраструктури забезпечить створення сприятливого середовища для функціонування інноваційних підприємств, зниження перешкод до комерціалізації нововведень та пришвидшення реалізації наукомісткої продукції, налагодження тісного співробітництва між підприємствами, науковими організаціями і вищими навчальними закладами щодо підготовки та впровадження наукових розробок у практичну сферу;

стимулювання попиту на науково-технологічну та інноваційну продукцію з боку підприємницького сектору та держави;

перебудова середньої та вищої освітніх програм на інноваційний напрям розвитку з метою підготовки висококваліфікованих та інноваційно-орієнтованих кадрів і виховання інноваторів.

Таким чином, комплексний підхід урядових органів до розробки та запровадження заходів щодо розвитку ринку інноваційної продукції дозволить посилити конкурентоспроможність національної економіки та прискорити інтеграцію України у світовий економічний простір.

Висновки й перспективи подальших досліджень

Перехід України на інноваційну модель розвитку має супроводжуватися формуванням ефективного ринку інновацій. Аналіз основних показників інноваційної діяльності у країні свідчить, що ефективний інноваційний розвиток вітчизняної економіки стримується певними проблемами: недостатній обсяг коштів на інноваційну діяльність; тривалий термін окупності нововведень; низький попит на науково-технологічну та інноваційну продукцію у країні; нерозвиненість взаємовідносин між підприємствами та науковими організаціями й вищими навчальними закладами з приводу виконання НДДКР; нестача кваліфікованих кадрів та дешева робоча сила; нерозвиненість інноваційної інфраструктури тощо.

Подолання бар'єрів розвитку українського ринку інновацій потребує вивчення досвіду зарубіжних країн і визначення найбільш сприятливих методів підвищення інноваційної активності та їх імплементацію в українську практику. Подальшого дослідження потребує питання взаємодії представників державної влади, бізнесу та наукових організацій щодо сприяння інвестиційно-інноваційним процесам та формування ефективного ринку інновацій.

Література

1. Макаров М.О. Ринок інновацій в аграрному секторі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/e_apk/2009_7/09_07_15.pdf.
2. Наукова та інноваційна діяльність (1990-2012 рр.) // Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
3. Proportion of innovative enterprises 2008-2010 // Eurostat [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php?title=File:Proportion_of_innovative_enterprises,_2008-2010_%28%25_of_all_enterprises%29_yb2.png&filetimestamp=20130301133122.
4. Наукова та інноваційна діяльність України: статистичний збірник. – К.: ДП «Інформаційно-видавничий центр Держстату України», 2013. – 287 с.
5. Методичні матеріали для інформаційно-консультаційної підтримки об'єктів інноваційної інфраструктури та забезпечення їх взаємодії // Сайт Державного агентства з питань науки, інновацій та інформатизації України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dknii.gov.ua/>.
6. High-technology exports // The World Bank [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://data.worldbank.org/indicator/TX.VAL.TECH.CD>.

УДК 342.23

СТАН ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ НАФТОПЕРЕРОБНОЇ ГАЛУЗІ В УКРАЇНІ

*Кондратова Н.О., здобувач,
Донецький державний університет управління*

В статті проведено дослідження нафтопереробної галузі із врахуванням залежності НПЗ від зовнішніх поставок нафти, рівня завантаженості їх потужностей, відповідність європейським стандартам і забезпечення глибини переробки нафти в порівнянні з нафтопереробними заводами інших країн, що й зумовлює актуальність проведення дослідження перспективних напрямів розвитку нафтопереробної галузі України в ринкових умовах.

В статье проведено исследование нефтеперерабатывающей отрасли с учетом зависимости НПЗ от внешних поставок нефти, уровня загрузки их мощностей, соответствие европейским стандартам и обеспечения глубины переработки нефти по сравнению с нефтеперерабатывающими заводами других стран, что и обуславливает актуальность проведения исследования перспективных направлений развития нефтепереработной области Украины в рыночных условиях.

The paper studied the refining industry with regard to dependence on foreign oil refinery oil supply, the level of congestion of facilities, compliance with the European standards and provide depth re oil processing in refineries compared to other countries, that determines the relevance of the study of perspective directions of petroleum processing in Ukraine in the field of market conditions.

Постановка проблеми в загальному виді, зв'язок з науковими й практичними завданнями

Важливим завданням України у енергозабезпеченні є активізація видобутку нафти і газу. За даними спеціалістів Україна має значні запаси (понад 50 млрд т умовного палива) вуглеводнів: нафта і газ на великих глибинах (південно-східна частина Дніпровсько-Донецької западини); нафта і газ на шельфі Чорного і Азовського морів; важкі сорти нафти і бітумів (Бахмацьке, Тванське, Холмське, схили Воронезького кристалічного масиву); залишкові нафти і конденсати; газ низькопроникних

колекторів у центральних частинах нафтоносних басейнів; вугільний метан (Донецький басейн); газогідрати Чорного моря.

За оцінками спеціалістів, потенційні вуглеводні запаси Чорного та Азовського морів складають 1,5 млрд тонн або 1,5 трлн куб. м. У газовому еквіваленті це 30 % усіх запасів України. На морському шельфі відкрито 14 родовищ. В тому числі у межах північно-західного шельфу Чорного моря – 8 газових і газоконденсатних. В Азовському морі у межах українського сектора відкрито 6 газових родовищ.

На даний час на українському шельфі веде роботи в основному ДАТ «Чорноморнафтогаз», в тому числі за участю ДК «Укргазвидобування». ДАТ «Чорноморнафтогаз» на даний момент єдине в Україні підприємство, яке має необхідні технології, виробничий та кадровий потенціал для шельфового видобутку енергоносіїв. Однак, воно не готове видобувати вуглеводи на значних глибинах. Необхідні значні зовнішні інвестиції, банкові кредити, облігації тощо. В Україні відповідний фінансовий механізм поки ще не створений. Проблема із залученням зовнішніх інвестицій, зокрема з країн Євросоюзу, спричинена слабким законодавчим забезпеченням інвестиційної діяльності. Закон "Про угоди про розподіл продукції", практично не діє. Морські родовища вуглеводів поки що не включені до переліку об'єктів корисних копалин, які можуть надаватися у користування на умовах, визначених угодою про розподіл продукції.

Проблема самозабезпечення власними енергоносіями полягає не стільки у відсутності вуглеводнів в Україні, скільки у відсутності коштів, необхідної техніки і технологій, а головне – державної волі, здатної навести порядок у цій галузі, залучити іноземні інвестиції, вирішити правові та організаційні завдання. З ряду об'єктивних та суб'єктивних причин в Україні не створено достатніх умов для того, щоб іноземні компанії та інші інвестори, які мають технології та досвід розробки глибоководних родовищ вуглеводів, вкладали свої кошти у реалізацію наших інвестиційних проектів. Світова практика видобутку

енергоносіїв на морських шельфах свідчить, що від початку розвідувальних робіт до отримання першої комерційної нафти у середньому проходить 8-10 років.

У сфері видобутку енергоносіїв на шельфі Україна може використати для цього західноєвропейських досвід і перш за все досвід Норвегії. Складовими її успіху є поетапне здійснення таких кроків як: залучення до реалізації завдання на основі тендеру провідних нафтових компаній та визначення компанії-оператора; створення Міжнародної операційної компанії і визначення пріоритетних завдань у проведенні геологорозвідувальних робіт з проведенням буріння з терміном їх реалізації 3-4 роки й обсягом капіталовкладень порядку 4 млрд дол.; здійснення державою жорсткого контролю з дотримання компаніями національного законодавства, сплати податків, відповідності робіт екологічним вимогам, недопущенню концентрації роботи на шельфі в одних руках; сприяння державою посиленню позицій національних компаній.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Виділення невирішених питань

Проблемі функціонування нафтопереробної галузі приділяється велика увага в дослідженнях вітчизняних і зарубіжних учених: С.С. Антекар, Л.В. Баб'яка, Г.В. Бурлаки, Д. Джонстона, А.Ю. Дронова, Д. Ергина, А.Ю. Лосицького, Д.В. Мамзелева, О.М. Мацяка, Т. Мельник, А.Ю. Молчанова, Г.В. Кіщенко, А. Коршака, Я. Куммінса, А.В. Рузманова, Н.В. Тимохіної, М.Я. Топилка, А. Шаммазова, Р.В. Шерстюк.

Проте частіше за все розглядається в публікаціях аналіз інвестиційного процесу в нафтопереробній галузі, у той час, коли відсутнім є комплексне дослідження галузі із врахуванням залежності НПЗ від зовнішніх поставок нафти, рівня завантаженості їх потужностей, відповідність європейським стандартам і забезпечення глибини переробки нафти в порівнянні з нафтопереробними заводами інших країн, що й зумов-

лює актуальність проведення дослідження перспективних напрямів розвитку нафтопереробної галузі України в ринкових умовах.

Загальна мета дослідження

Метою статті є дослідження проблем сучасного стану розвитку нафтопереробної галузі України й обґрунтування напрямів її стратегічного розвитку із врахуванням зарубіжного досвіду.

Викладення основного матеріалу.

Обґрунтування отриманих результатів

На сьогоднішній день на території України існує 7 ГПЗ та 6 НПЗ, які здатні переробляти 51 млн.тонн нафти на рік, серед них Кременчуцький з виробничими потужностями близько 18 млн.тонн на рік. Цих об'ємів сповна вистачило б для задоволення внутрішніх потреб українського ринку, який у січні-серпні 2013 року становив 6,42 млн. тонн нафтопродуктів. Та поставки імпортової нафтової сировини, газу з року в рік скорочуються. (рис. 1). У 2013 році здійснювали переробку тільки Кременчуцький і Шебелинський заводи.

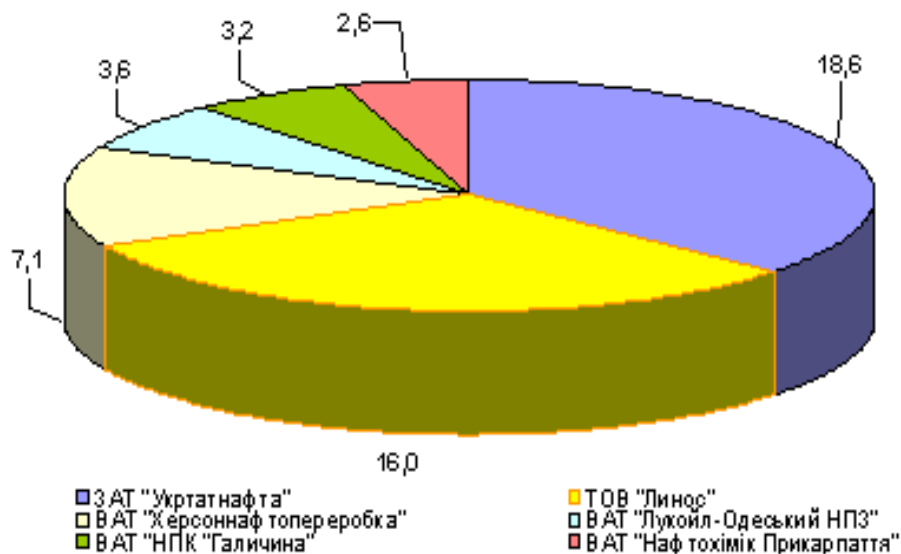

Рис.1. Сучасна нафтопереробна промисловість України

Незадовільний стан української нафтопереробної галузі сьогодні становить суттєву загрозу національній безпеці України. Практично одне джерело постачання нафти в Україну, та експорт з країн, які мають

преференційне ціноутворення на нафтопродукти ставлять в залежність економіку держави від зовнішнього фактору. Загрозливого характеру набула також контрабанда нафтопродуктів.

Протягом 2009 року обсяг переробки нафтової сировини склав 11,5 млн. тонн, у 2012 році вже перероблено приблизно 4,5 млн. тонн нафти. У цьому році падіння продовжується. Загальні потужності з первинної переробки нафти у 2009 становили 36 млн. тонн в рік. Сьогодні номінальна потужність вітчизняних НПЗ – менше 10 млн. тонн нафти в рік.

Тоді, як з 2009 року в Україні відзначається різкий спад діяльності НПЗ, нафтопереробка в Білорусії виросла з 16,45 млн. тонн за рік - до 21,7 млн. тонн у 2012 році. В Україні за цей період вона зменшується втричі. Зменшення переробки нафти та виробництва нафтопродуктів не привели до ресурсного дефіциту на вітчизняному ринку нафтопродуктів, що зумовлено значним обсягом імпорту та контрабанди. Саме ці два явища негативним чином вплинули на загальні показники торговельного і платіжного балансу держави, призвели до втрати робочих місць на нафтопереробних підприємствах України.

За даними Держкомстату та Міністерства енергетики та вугільної промисловості України з 2011 року суттєвого скорочення зазнав імпорт нафти та газу на українські НПЗ та їхньої переробки. Для детального ознайомлення з показниками, розглянемо наступні графіки, які відображають динаміку абсолютних та відносних показників протягом січня-серпня 2011-2013 років (рис. 2-3).

Власний видобуток газу, в тому числі компанією «Нафтогаз України» в незначній мірі збільшився, у порівнянні з січнем-серпнем 2011 року на 537.96 та 397.77 тис.тонн, що у відносному еквіваленті становить 4,03% та 3,31% відповідно. Споживання газу, його імпорт та транзит, навпаки зазнали значного скорочення. Найбільше скорочення належить імпорту газу – 32 628.88 тис.тонн до 15 312.70 тис.тонн, тобто більш ніж удвічі, на 53.07%. Також значне скорочення обсягів належить

споживанню газу – 5 674.43 тис.тонн (14.92%), а транзит скоротився на чверть, у січні-серпні 2011 року він становив 72 004.23 тис.тон., тоді як за відповідний період 2013 він становив 54 442.5 тис.тонн.

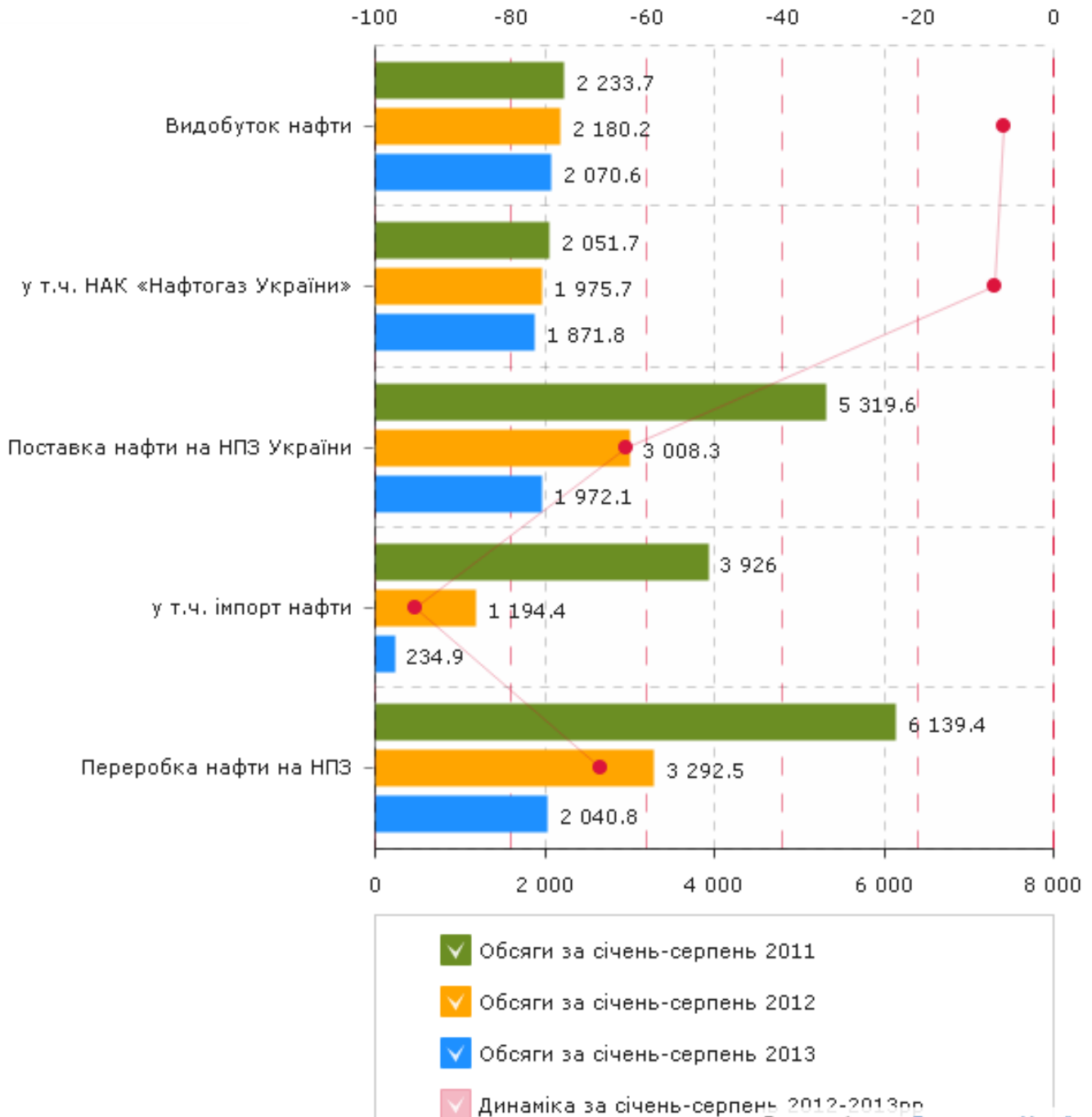

Рис. 2. Динаміка видобутку, імпорту та переробка нафти у січні-серпні 2011-2013

Значний спад зафіксовано у нафтовій галузі. За січень-серпень 2013 року в Україні її добування скоротилося до 2 070.60 тис.тонн, в тому числі компанією «Нафтогаз України» до 1 871.8 тис.тонн, що у відносному еквіваленті становить 7,30% та 8,77% відповідно.

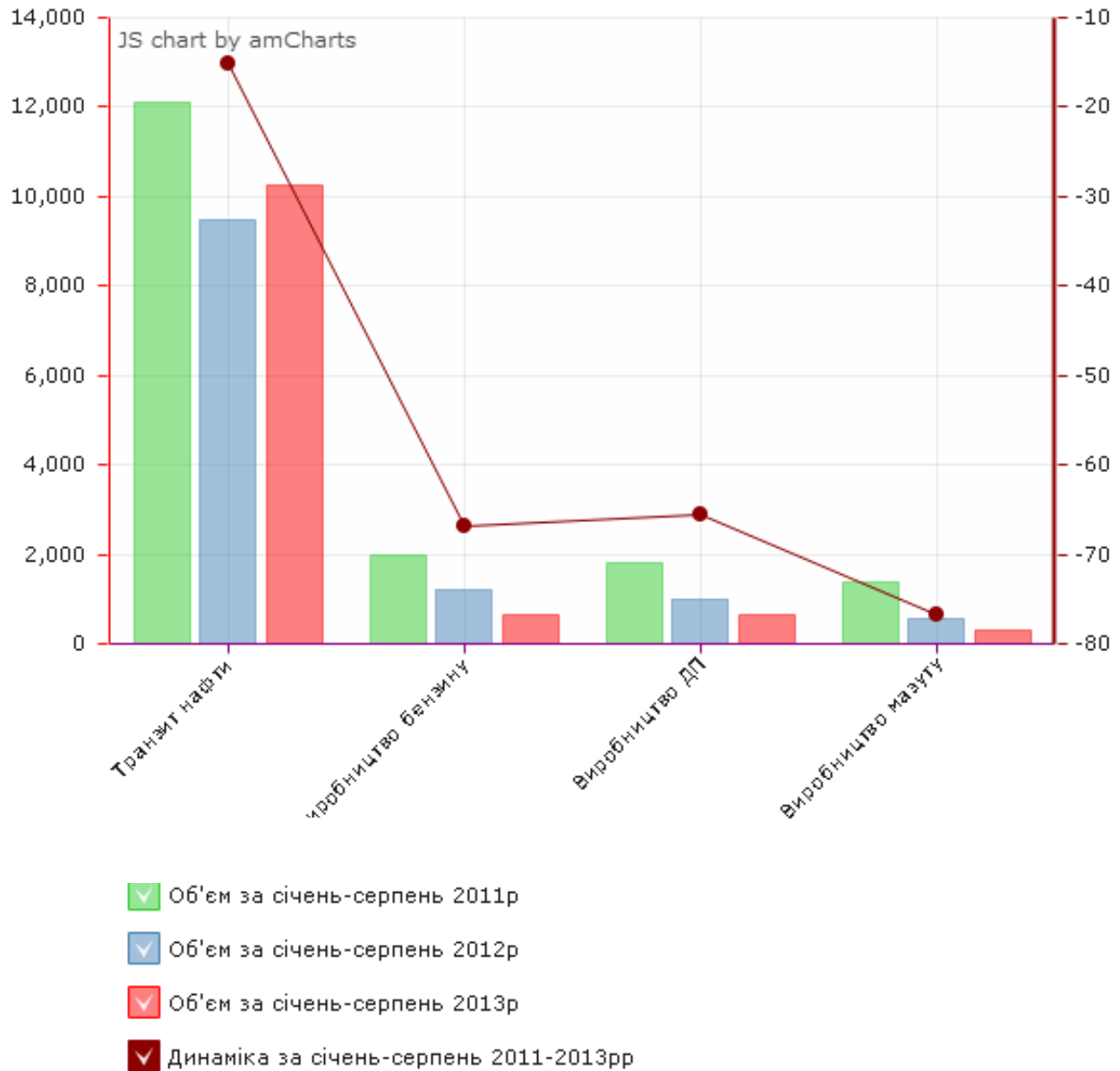

Рис. 3. Динаміка транзиту, імпорту та переробки нафтопродуктів в Україні 2011-2013

Ще гірший стан у поставках сирової нафти на НПЗ України, в тому числі імпортової та її переробки. За останні 2 роки протягом перших 8 місяців цього року, постачання нафти скоротилося на 62.93%, з 5 319.6

тис.тонн до 1 972.1 тис.тонн, а імпортової взагалі скоротилося більш ніж в шістнадцять разів, адже показник 2011 становив 3 926 тис.тонн, а в 2013 році – 234.9 тис.тонн, відносно скорочення сягнуло 94.02%. З переробкою ситуація дещо краща, тут скорочення втричі з 6 139.4 до 2040.8 тис.тонн.

Виробництво бензину, дизельного палива та мазуту також скорочується з року в рік, лише транзит нафти з 2012 в незначній мірі зріс, хоча показника 2011 року не досягнув, скоротившись за відповідний період на 1 829 тис.тонн (15,12%).

Значне скорочення зафіксовано у виробництві пального, по всіх категорія показники скорочення перевищують 65%. Виробництво бензину за перших 8 місяців поточного року в порівнянні з 2011, скоротилося з 1 983.70 до 658.1 тис.тонн (66.82%), дизельного пально – з 1 820.10 до 637.6 тис.тонн (65.62%), а мазуту найбільше – з 1 383.60 до 322.3 тис.тонн (76.71%).

При скороченні виробництва пального, обсяги його споживання зменшуються в незначній мірі, а в грошовому еквіваленті, навпаки – підвищуються. Відсутність власного пального в останній час компенсується ростом імпорту з Білорусії, а саме Мозерського НПЗ. Разом з тим, на фоні припинення поставок сирої нафти з Росії на Лисичанський НПЗ, який знаходиться у власності ПАТ «ЛИНИК»(ТНК-ВР в Україні), зросли обсяги поставок сирої нафти з Казахстану та розпочалися з Азейбарджану.

Аналізуючи зменшення споживання, можна зробити висновок, що дуже великий відсоток контрабанди. Частка імпортних нафтопродуктів за 8 місяців становила бензину 47 %, дизпалива 85,7 %. Загальний обсяг коштів на закупівлю світлих нафтопродуктів за дев'ять місяців 2013 року склав 4,2 мільярда доларів США. Зазначений факт негативно впливає на платіжний баланс держави, на стабільність курсу національної валюти, а також на інфляційні процеси України.

Показовим є той факт, що більш ніж 90 відсотків імпортованого

дизпалива вироблено в країнах Митного союзу - це Росія і Білорусія. Цьому сприяє протекціоніська політика Митного союзу. Станом на 1 жовтня цього року різниця між експортними митами на нафту та світлі нафтопродукти становить 141,6 доларів, а в середньому за десять місяців 2013 року ця цифра склала 133,5 доларів США на тонні нафтопродуктів. Серед позитивних аспектів цього року можна відмітити це стабільна ситуація у роздрібних мережах, а також стабільна ситуація з ресурсним наповненням.

Суттєве скорочення переробки сирової нафти та газу на українських НПЗ та ГПЗ завдає значних збитків економіці нашої країни, адже повноцінна робота лише одного з двох найбільших НПЗ дала б змогу сповна забезпечити потреби внутрішнього ринку в нафтопродуктах, який з року в рік нарощує показники товарообороту в структурі споживання товарів та послуг нашими громадянами. За існуючої динаміки скорочення імпорту сирової нафти та газу з боку Росії, потреба в альтернативних джерелах постачання поставатиме все в гострішій формі, а її розв'язання прямо впливатиме на розвиток економіки України.

Програми Президента України щодо економічних реформ на 2010-2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава» передбачає заходи стосовно підтримання галузі.

Окремим пунктом в програмі виділено механізм створення економічних стимулів для модернізації нафтопереробних потужностей та зростання обсягу нафтопереробки в Україні. Зокрема, в 2013 році передбачалось внесення на розгляд Верховної Ради України проекту Закону України про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо стимулювання реконструкції і модернізації об'єктів нафтопереробної та газопереробної галузі на період до 2015 року включно.

Але слід констатувати що сьогодні не виконуються ні Енергетична стратегія України до 2030 року, ні Меморандум про партнерство між Урядом та виробниками нафтопродуктів, ні Програма диверсифікації джерел постачання нафти на період до 2015 року,

Висновки та перспективи подальших досліджень

Першочерговими заходами для відновлення нафтопереробної галузі повинні стати наступні кроки:

Створення сприятливих економічних стимулів для модернізації нафтопереробних потужностей та зростання обсягу нафтопереробки в Україні. Економічні програми підтримки національної нафтопереробної галузі повинні реалізовуватись з застосуванням механізмів державно – приватного партнерства, шляхом поширення їх дії на власників нафтопереробних підприємств.

Як один з механізмів, пропонується забезпечення розробки та реалізації державної програми довгострокового кредитування проектів реконструкції вітчизняних НПЗ.

З цією метою доцільним є також введення нульової ставки митного збору і ПДВ на операції з ввезення на митну територію України установок та необхідного обладнання для реконструкції та модернізації діючих та будівництва нових об'єктів нафтопереробної та нафтохімічної галузей України.

Як пропозиція, урядом може бути також реалізовано будівництво державного нафтопереробного комплексу з потужностями не менше як 30% від споживання основних нафтопродуктів в Україні.

Якщо складне економічне становище не дозволяє державі здійснити інвестиції у галузь, чому ми не пропонуємо урядам країн-експортерів нафти сприятливі та вигідні умови для будівництва нафтохімічних комплексів на території України?

Опрацювання та реалізація програми забезпечення ринку сировиною та диверсифікації джерел постачання нафти. Створення сприятливих умов для видобутку вуглеводнів повинно стати пріоритетом для виконання цього пункту. Зокрема, необхідно удосконалити регуляторну базу та спростити дозвільну систему в галузі видобутку вуглеводнів.

Євро-Азійський нафтотранспортний коридор (ЄАНТК) повинен стати ключовим шляхом забезпечення української нафтохімічної промисло-

вості. З метою підвищення конкурентоспроможності транспортних маршрутів, які проходять територією України, слід також переглянути тарифи на залізничні перевезення нафти і нафтопродуктів, портові збори, тощо.

Введення контролю за контрабандою нафтопродуктів. Кабінету Міністрів України слід звернути увагу на обсяги контрабанди, які досягли гігантського масштабу і стають загрозою для національної безпеки.

Відсутність забезпечення фінансування для придбання та належного функціонування стаціонарних та пересувних лабораторій для контролю за якістю і безпечністю нафтопродуктів вже багато років є предметом критики уряду. Вирішення цієї проблеми може суттєво вплинути на ринок нафтопродуктів та відсікти фальсифікат і низькоякісне пальне. Зокрема, підсилить контроль зі діяльністю Міні-НПЗ. Кілька років ведуться розмови про Державну програму підвищення якості нафтопродуктів. Неefективний державний контроль відповідності нафтопродуктів затвердженим стандартам якості вказує на неналежне виконання Кабінетом Міністрів України завдань і повноважень у сфері енергетики.

Окрім газової, в Україні існує також бензинова залежність. Це сприяє не тільки відтоку за кордон коштів, але і безповоротній ліквідація десятків тисяч робочих місць та доходів до державного бюджету. У складний період світової кризи енергетична незалежність є необхідна, як ніколи.

Література

1. Тимохіна Н. В. Проблеми та перспективи розвитку нафтопереробної галузі України [Електронний ресурс] / Н. В. Тимохіна / Соціум. Наука. Культура : [сайт] ; Всеукр. наук.-практ. інтернет- конференція. - Режим доступу : <http://intkonf.org/timohina-nv-problemi-ta-perspektivi-rozvitku-naftopererobnoyi-galuzi-ukrayini> (26.07.2010). - Назва з екрана.

2. Шевцов А. Нафта і нафтопродукти. Перспективи стабільності ринку: (аналітичні записки НІСД щодо проблем і подій суспільного розвитку) [Електронний ресурс] / А. Шевцов, М. Земляний, В. Вербинський // Аналітичні матеріали НІСД : [сайт] ; Нац. ін-т стратегічних досліджень при Президентові України. - Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/Monitor/desember08/24.htm> (26.07.2010). - Назва з екрана.

УДК 005.336.4:339.17

ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ НА ОСНОВІ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ФРЕЙМІВ ТРАНСФОРМАЦІЇ БІЗНЕС-МОДЕЛІ ПІДПРИЄМСТВА

*Кравченко О.С., к.е.н, доцент,
Донецький національний університет
імені Михайла Туган-Барановського*

Проаналізовано праці провідних вчених щодо стратегічного управління розвитком підприємства. Сформульовано систему стратегічного управління розвитком на основі бізнес-моделі підприємства на основі фреймового підходу. Проаналізовано сутність поняття «стратегія». На основі узагальнення теоретичних підходів щодо визначення сутності категорії «стратегія» можна виділити її головні сутнісні характеристики. Визначено як програму дій відносно спрямованості вектору кількісних та якісних змін для забезпечення довгострокового розвитку підприємства, яка описує логіку його адаптивної поведінки у турбулентному бізнес-середовищі. Представлено у вигляді триадичного відношення фреймовий склад загальної стратегії розвитку підприємства. Розроблено загальна модель фрейму стратегії розвитку підприємства, яка є достатньо універсальною. Встановлено, що при розгляді сутності категорії «стратегічне управління» використовуються різні підходи (цільовий, процесний, функціональний, діяльнісний та інші), мета кожного з них полягає в забезпеченні довгострокового розвитку підприємства. Розроблено систему стратегічного управління розвитком підприємством з метою досягнення конкурентної переваги на ринку. Доведено, що вирішення проблеми забезпечення ефективного розвитку підприємства відносно наміченої цільової траєкторії неможливо без вдосконалення існуючих механізмів формування системи стратегічного управління розвитком підприємства.

Проанализированы труды ведущих ученых относительно стратегического управления развитием предприятия. Сформулирована система стратегического управления развитием на основе бизнес-модели предприятия на основе фреймового подхода. Проанализирована сущность понятия «стратегия». На основе обобщения теоретических подходов к определению сущности категории «стратегия» выделено ее главные сущностные характеристики. Определена программа действий в отношении направленности вектора количественных и качественных изменений для обеспечения долгосрочного развития предприятия, которая описывает логику его адаптивного поведения в турбулентной бизнес-среде. Представлено в

виде триадичного отношения фреймовый состав общей стратегии развития предприятия. Разработана общая модель фрейма стратегии развития предприятия, которая является универсальной. Установлено, что при рассмотрении сущности категории «стратегическое управление» используются различные подходы (целевой, процессный, функциональный, деятельностьный и другие), цель каждого из них состоит в обеспечении долгосрочного развития предприятия. Разработана система стратегического управления развитием предприятия с целью достижения конкурентного преимущества на рынке. Доказано, что решение проблемы обеспечения эффективного развития предприятия относительно намеченной целевой траектории невозможно без совершенствования существующих механизмов формирования системы стратегического управления развитием предприятия.

Analyzed the works of leading scientists on the strategic management of enterprise development. Formulated strategic management system development on the basis of the business model of the enterprise on the basis of a frame approach. Analyzed the essence of the concept of «strategy». On the basis of generalization of theoretical approaches to defining the essence of the category «strategy» is highlighted its main characteristics. Defined a programme of action on the orientation of the vector of the quantitative and qualitative changes to ensure the long-term development of the enterprise, which describes the logic of his adaptive behavior in a turbulent business environment. Presented in the form of treading relations tiling composition of the overall development strategy of the enterprise. A General model of the frame enterprise development strategy, which is universal. It is established that in considering the essence of the category «strategic management» different approaches are used (target, process, function, activity and others), the purpose of each of them consists in ensuring the long-term development of the enterprise. Developed system of strategic management of enterprise development with the aim of achieving a competitive advantage in the market. It is proved that the solution of the problem of ensuring the effective development of the enterprise on the planned target trajectory is impossible without perfection of the existing mechanisms of formation of the system of strategic management of enterprise development.

Постановка проблеми в загальному виді, зв'язок з науковими й практичними завданнями

Інтеграційні процеси, стрімкий розвиток та ускладнення відносин диверсифікації в економіці України обумовлюють необхідність здійснення парадигмальних зрушень в осмисленні шляхів і механізмів ефективної життєдіяльності вітчизняних підприємств, розробки нових на-

прямків досліджень та пошуку новітніх інструментів стратегічного управління. Підприємство здатне досягти успіху в конкурентній боротьбі тільки при наявності чітко обґрунтованої стратегії розвитку та стійкої бізнес-моделі. В даному контексті бізнес-модель є свого роду макетом бізнесу, а стратегія – являє собою конкретний документ по досягненню стратегічних цілей підприємства. При цьому для досягнення поставлених цілей стратегія повинна супроводжуватися надійною системою управління та ефективною організаційної структурою, найважливішими елементами якої є бізнес-процеси і механізми управління ними.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Виділення невирішених питань

Теоретико-методологічним підґрунтям стратегічного управління розвитком підприємства виступають праці провідних вчених, таких як: З. Шершньової, Г. Мінцберга, В. Пономаренко, О. Виханського, І. Ансофа, А. Томпсона, А. Стрикленда, Б. Карлофа, Р. Робінсона та інших. В роботах представлених науковців сформовані загальні концепції стратегічного розвитку підприємства. Питання формування системи стратегічного управління висвітлені в працях: С. Бабенко, Я. Гончарука, В. Апопія, В. Марцина. Вагомі теоретичні та методологічні основи стратегічного управління розвитком підприємства закладені в розробках авторів: А. Воронкової, В. Герасимчука, А.Гречана, І. Ігнат'євої, О. Пушкаря, О. Тридіда, О. Ястремської, Р.Фатхутдинова.

Теоретичні та практичні аспекти формування системної парадигми управління бізнес-моделями підприємств отримали свій розвиток в роботах таких вчених як: М. Брауна, Р.Каплана, Д.Нортон, А. Остельвальдера, М. Робсона, Г.Чесбо.

Проте, огляд існуючих наукових досліджень та розробок, дозволяє зробити висновок про існування різних підходів до визначення змісту та формування стратегії, а також відсутність обґрунтованої системи стратегічного управління розвитком підприємства, ефективність якої в су-

часних умовах господарювання вітчизняних підприємств визначається конкурентною стійкістю діючої бізнес-моделі.

Загальна мета дослідження

Мета статті – сформуванню систему стратегічного управління розвитком на основі бізнес-моделі підприємства на основі фреймового підходу.

Викладення основного матеріалу.

Обґрунтування отриманих результатів

Підґрунтям для обґрунтованого формування системи стратегічного управління розвитком підприємства є вивчення різних поглядів та уточнення таких базових понять, як стратегія, стратегічна стійкість та стратегічне управління розвитком, оскільки саме означені поняття складають теоретико-методичне підґрунтя до визначення базової стратегії розвитку підприємства.

Слово "стратегія" походить від древньогрецьких слів "stratos" – "армія" та "agos" – "я керую". Відповідно, поняття "стратегія" первинно тлумачили як мистецтво або наука ведення воєнних дій. Свідченням цього є давньокитайський трактат про військово мистецтво "Сунь-Цзи", датований V ст. до н. е. [19, с.23].

І. Ансофф визначає стратегію як перелік правил для прийняття рішень, якими організація керується у своїй діяльності [2, с. 68].

В той же час А. А. Томпсон і А. Дж. Стрікланд трактують стратегію як план управління фірмою, спрямований на зміцнення її позицій, задоволення споживачів і досягнення поставлених цілей [16; с.11].

Ковтун О. І. під стратегією має на увазі визначення основних довгострокових цілей підприємства, адаптація курсів дій та розміщення ресурсів, необхідних для досягнення цілей [7; с.19]. Тобто результатом реалізації стратегії є досягнення цілі.

В 70-х роках минулого століття зарубіжний вчений К.Р. Ендрюс визначив стратегію як «встановлення ідеальної аналітичної мети, для досягнення якої здійснюються ідентифікація складових: ринкових мож-

ливостей підприємства, його загальної компетенції та ресурсів, власних цінностей та прагнень, підтвердження зобов'язань підприємства перед суспільством та його членами» [9; с.118].

Карлофф Б. вважає, що стратегія це «узагальнена модель дій, необхідних для досягнення поставлених цілей шляхом координації та розподілу ресурсів компанії» [6; с.148.].

Російські вчені 90-х років визначають стратегію, як

1) систему установок і заходів, спрямованих на довготермінове зміцнення конкурентної позиції підприємства в межах встановленої мети [20; с.39];

2) довгостроковий якісно визначений напрям розвитку організації, що відноситься до сфери, засобів і форм її діяльності, системи взаємовідносин всередині організації, а також її позиції у навколишньому середовищі, що веде організацію до її цілей [3; с.88]

3) програму, план, генеральний курс об'єкта управління з досягненням ним стратегічних цілей [18, с.7].

Українські провідні фахівці в області стратегічного управління Шершньва З. Є . та Оборська С.В. загалом також трактують стратегію, як довгостроковий курс розвитку фірми, спосіб досягнення цілей, які вона визначає для себе, керуючись власними міркуваннями у межах своєї політики [20; с.118].

На наш погляд Оберемчук В.Ф. досить повно розкриває сутність поняття «стратегія», оскільки тлумачить її як «програму дій, що визначає розвиток фірми, і відповідне управління, а також досягнення поставлених цілей, визначення перспективних орієнтирів діяльності підприємства на основі оцінювання його потенційних можливостей і прогнозування розвитку зовнішнього середовища» [13; с.128].

Таким чином, на основі узагальнення теоретичних підходів, щодо визначення сутності категорії «стратегія» можна виділити її головні сутнісні характеристики (рис. 1).

Рис. 1. Сутнісні характеристики категорії «стратегія» підприємства

Джерело: визначені автором на основі [2,3,6,7,9,13,16,18-20]

На основі проведеного контент-аналізу стратегію можна визначити як програму дій відносно спрямованості вектору кількісних та якісних змін для забезпечення довгострокового розвитку підприємства, яка описує логіку його адаптивної поведінки у турбулентному бізнес-середовищі. Даний підхід до розуміння стратегії характеризує фрейм стратегії. Фрейм (від англ. «frame» — каркас) означає структуру, яка містить деяку інформацію [12]. Фрейм виступає в якості смислової схеми майбутнього висловлювання та є результатом когнітивної діяльності людської свідомості [1,15].

В цілому фреймовий аналіз сприяє розкриттю механізмів «концептуалізації понять та явищ явлених навколишньої дійсності» [12, с. 224]. Це означає, що фрейм служить основою для опису ключових питань стратегії, які характеризують фактичну ситуацію. Дані ключові характеристики виступатимуть слотами (англ. «slot» означає «щілину»), а їх значення – заповнювачами слотів. Слот – це свого роду характеристика фрейму. Відповідно, чим більш буде ідентифіковано слотів – тим більш деталізованою буде стратегія розвитку підприємства. Слот може містити не тільки значення, а й методи на основі яких здійснюється обґрунтування та вибір альтернативного варіанту рішення відносно траєкторій

розвитку підприємства. Перелік можливих альтернатив характеризує компонент слоту – фасет.

За визначенням М. Мінського [22] фреймом є один з перспективних видів об'єкта сприйняття, який формально можна представити деякою структурою у вигляді графа, або дерева структури і альтернатив.

Враховуючи на те, що в сучасних умовах успішне ведення бізнесу неможливо без формування дієвої та стійкої бізнес-моделі підприємства, вирішення завдань стратегічного розвитку підприємства повинно здійснюватися у зв'язку із визначенням оптимальної конфігурації компонентів бізнес-моделі відповідно до умов зовнішнього бізнес-середовища. Компоненти бізнес-моделі, враховуючи на обраний фреймовий підхід до обґрунтування стратегії розвитку, виступатимуть фреймами, характеристики компонентів – слотами, а їх значення та альтернативи, відповідно – фасетами.

У загальному вигляді сукупність фреймів дозволяє моделювати траєкторію стратегічного розвитку підприємства і являє собою ієрархічну структуру компонентів бізнес-моделі, які деталізуються відповідно до стану зовнішнього бізнес-середовища. В загальному вигляді фреймовий підхід до опису стратегії розвитку підприємства наведений на рис. 2.

Таким чином, фреймовий склад загальної стратегії розвитку підприємства може бути представлений у вигляді триадичного відношення (рис. 3).

Відповідно наведеній схемі (рис.3) стратегія розвитку підприємства ($S \rightarrow$) реалізується шляхом координації фактичної стратегічної гнучкості компонентів бізнес-моделі (a), альтернативності траєкторій розвитку відповідно до фактичної ситуації (b) та компетентністю особи (X), яка приймає рішення відносно визначення фокусу трансформації бізнес-моделі в певний період часу ($t_1 \dots t_n$), викликаних певними станом бізнес-середовища (c).

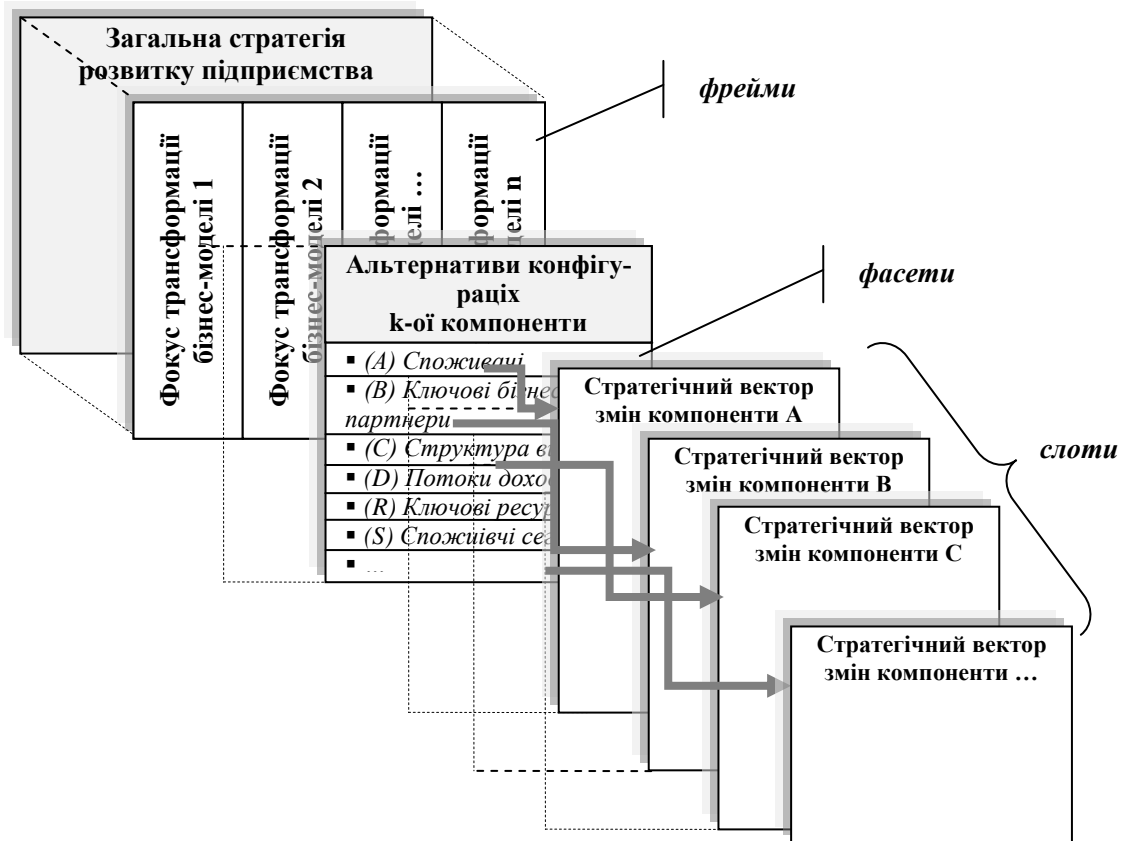

Рис. 2. Каркас опису стратегії розвитку підприємства на основі фреймового підходу

Джерело: розроблено автором

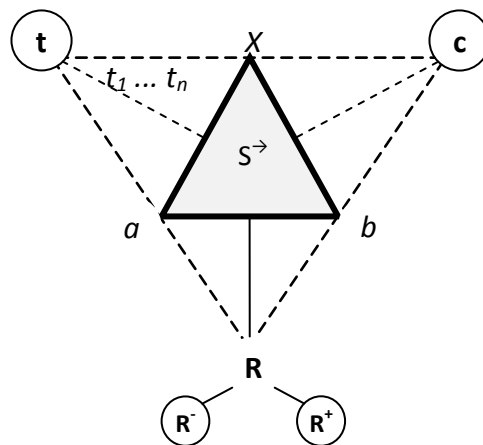

Рис. 3. Фреймовий склад стратегії розвитку підприємства

Джерело: розроблено автором

При цьому, особливу увагу слід приділити моделюванню результативності прогнозних рішень щодо стратегічного розвитку підприємства

тва (R), оскільки будь-яке рішення визначається результатом, який може бути як позитивним (R+), так і негативним (R-).

В рамках вище наведеного стає зрозумілим, що забезпечення ефективності реалізації стратегії розвитку підприємства визначається наявністю сильної конкурентної бізнес-моделі. Це обумовлено тим, що прагнення підприємства здійснювати гармонійний розвиток, зайняти свою нішу на ринку та забезпечити певні конкурентні переваги визначається саме ефективністю діючої бізнес-моделі. Даний факт підтверджують динамічні конкурентні умови функціонування вітчизняних підприємств, в яких, на ринку з'являються нові гравці, які застосовують інноваційні стратегії розвитку, базовою платформою яких є конкурентні бізнес-моделі, які дозволяють їм змінювати правила гри на ринку.

Розроблена загальна модель фрейму стратегії розвитку підприємства (рис. 4) є достатньо універсальною та дозволяє конкретизувати всі аспекти діяльності через фрейм структури (фокус трансформації компонентів бізнес-моделі) та, на основі альтернатив розвитку фасетів (конфігурації k-ої компоненти бізнес-моделі) означити межі стратегічного вектору зміни певного слоту (ключових видів діяльності, компонентів бізнес-моделі, бізнес-процесів, які описують процеси розвитку підприємства).

Фрейм-стратегія розвитку підприємства дозволяє сформувати платформу знань про особливості альтернативного розвитку певного слоту в залежності від конкретного сценарію розвитку: оптимістичного, песимістичного або ймовірнісного.

В контексті цього, слід підтримати погляд О. Ковтуна, який відзначає, що «стратегія-фрейм – є абстрактним образом для представлення підприємством сприйняття середовища та стереотипів його поведінки щодо ключових аспектів функціонування та розвитку відповідно до можливих альтернативних ситуацій (можливого контексту), і який у підсумку, має здатність переходити від абстракції до кон-

кретики у вигляді конкретизованих планів-дій для функціональних та оперативних підрозділів підприємства» [8].

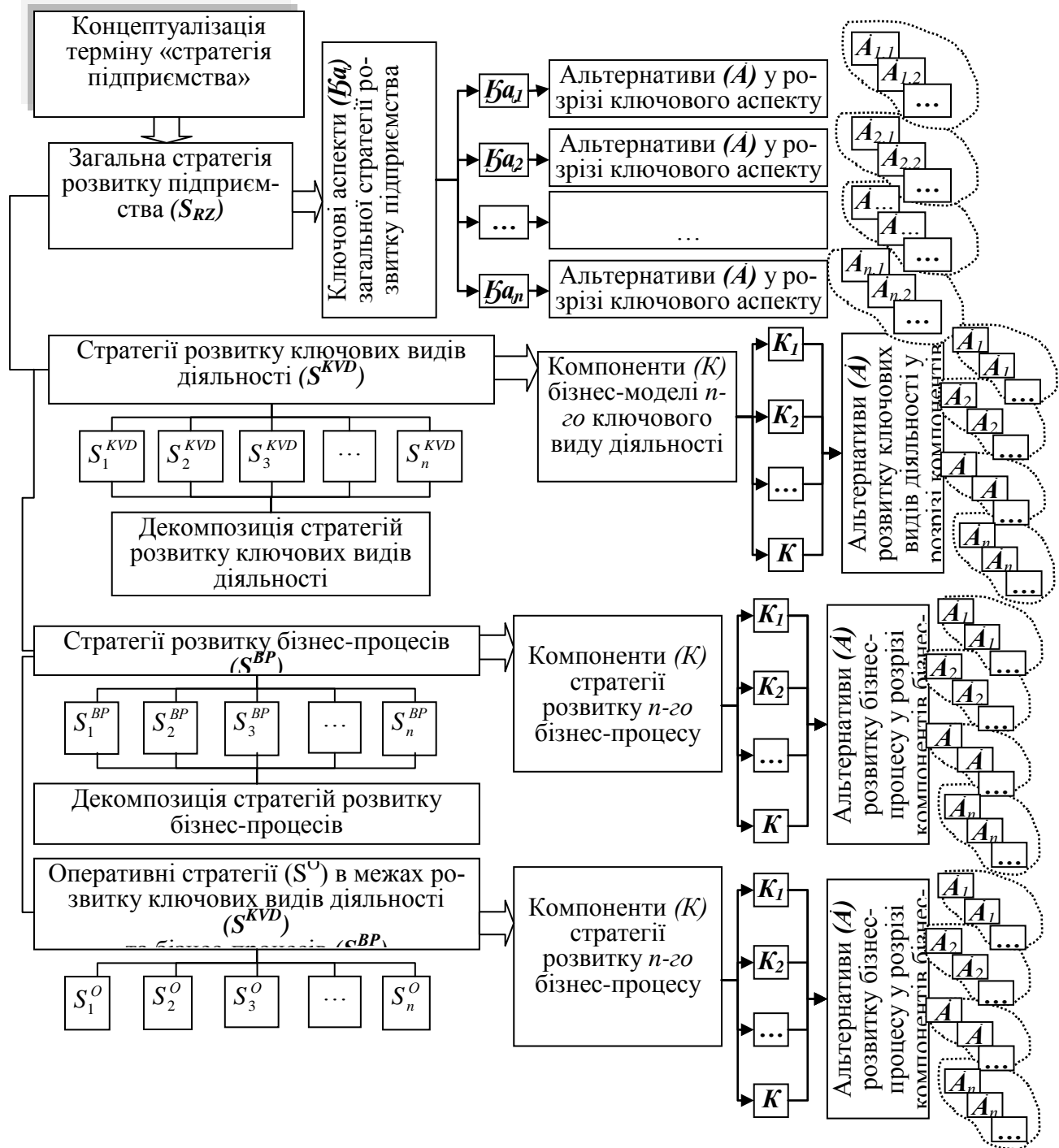

Рис. 4. Дерево фрейма стратегії розвитку підприємства

Джерело: розроблено автором

Слоти фрейма-стратегії, які представлені у формі стратегічного вектору змін визначаються діючим механізмом конфігурації бізнес-моделі та можливими напрямками її трансформації у розрізі компонентів бізнес-моделі.

Для успішної реалізації фрейм-стратегії розвитку підприємства у розпорядження повинна бути обґрунтована система стратегічного управління.

Це обумовлено тим, що фактори внутрішнього та зовнішнього бізнес-середовища значно впливають на хід реалізації стратегії підприємства. В межах зазначеного, формування планового стратегічного вектору змін повинно здійснюватися на основі максимального використання внутрішніх можливостей кожного фрейму стратегії. Це обумовлює необхідність конкретизації сутності терміну «стратегічне управління» з метою ідентифікації основних елементів системи стратегічного управління розвитком підприємства.

Найвагоміший внесок в теорію стратегічного управління вніс Ансофф І., яким визначається, що стратегічне управління – діяльність, пов'язана з постановкою цілей і задач організації та підтримки взаємовідносин між організацією і оточенням, які дають змогу їй добиватися своїх цілей, відповідають її внутрішнім можливостям і дозволяють залишатися сприйнятливою до зовнішніх вимог [2,с.57].

На думку Мізюка Б.М. стратегічне управління — багатоплановий формально-поведінковий управлінський процес, який допомагає формулювати та виконувати ефективні стратегії, що сприяють балансуванню відносин між організацією, включаючи її окремі чинники, та зовнішнім середовищем, а також досягненню встановлених цілей [10,с.33].

А. Шендел і Р. Хаттен розглядають стратегічне управління як процес визначення і (встановлення) зв'язку організації з її оточенням, що полягає у реалізації вибраних цілей і в спробах досягти бажаного стану взаємовідносин з оточенням за допомогою розподілу ресурсів, що дає

змогу ефективно і результативно діяти організації та її підрозділам [11,с.234].

Зарубіжний фахівець П. Друкер під стратегічним управлінням розуміє – управління, пов'язане з досягненням стратегічних результатів: нових ринків, нових товарів і/або нових технологій. Стратегічний менеджмент є управлінням результатами [5,с.125].

В той же час, М.М. Треншов тлумачить стратегічне управління як «управління потенціалом підприємства, тобто управління здатністю до виконання будь-яких дій або досягнення будь-яких цілей» [17,с.74].

Попов С.А. розглядає сутність стратегічного управління як підсистему менеджменту підприємства, яка здійснює весь комплекс робіт професійної діяльності по стратегічному аналізу, стратегічному плануванню, розвитку і контролінгу організації [14,с.178].

На підставі вивчення існуючих в економічній літературі визначень, нами встановлено, при розгляді сутності категорії «стратегічне управління» використовуються різні підходи (цільовий, процесний, функціональний, діяльнісний та інші), мета кожного з них полягає в забезпеченні довгострокового розвитку підприємства.

Під стратегічним управлінням розуміємо управлінський процес, спрямований на досягнення результатів на певному ринку та реалізації конкурентних переваг, на основі ефективного використання стратегічних моделей розвитку з врахуванням зовнішніх та внутрішніх можливостей.

З метою аргументованого формування системи стратегічного управління стійким розвитком, вважаємо, що основними рисами стратегічного управління є наступні:

концентрація переважно на проблемах зовнішнього оточення,
пошук можливостей у конкурентній боротьбі, адаптація до змін оточення;

орієнтація на довгострокову перспективу;

вчасність та точність реагування на нові запити з боку ринку.

Стратегічне управління розвитком підприємства представляє собою програмний спосіб мислення і управління, що забезпечує узгодження цілей, можливостей трансформації його бізнес-моделі і інтересів робітників. Воно припускає не тільки визначення генерального курсу діяльності (поведінки) підприємства в довгостроковій перспективі з врахуванням ринкових змін, але і підвищення мотивації, зацікавленості всіх працівників в його реалізації [4; с.39].

Зазначимо, що головною метою стратегічного управління розвитком підприємства є визначення оптимального фокусу трансформації бізнес-моделі, спроможність своєчасної реконфігурації окремих компонентів бізнес-моделі в залежності від стану бізнес-середовища.

Для забезпечення реалізації мети стратегічного управління розвитком підприємства повинні бути визначені забезпечуючі елементи.

До цих елементів, на наш погляд, слід віднести стратегічне мислення (яке визначається компетентністю особи що приймає рішення відносно визначення фокусу трансформації бізнес-моделі), стратегічну гнучкість бізнес-моделі (яка проявляється в спроможності її своєчасного оновлення або трансформації в залежності від змін бізнес-середовища) та стратегічну інформацією (на основі якої визначаються альтернативні траєкторії розвитку відповідно до фактичної ситуації та обирається оптимальна).

Якість забезпечуючих елементів визначає ефективність здійснення аналізу бізнес-середовища, розробки фрейму стратегії розвитку підприємства, обґрунтування механізмів його реалізації, а також здійснення оцінки та контролю з метою встановлення відхилень від цільової траєкторії руху.

Визначені елементи та чинники є основоположними при формуванні системи стратегічного управління розвитком підприємства (рис. 5).

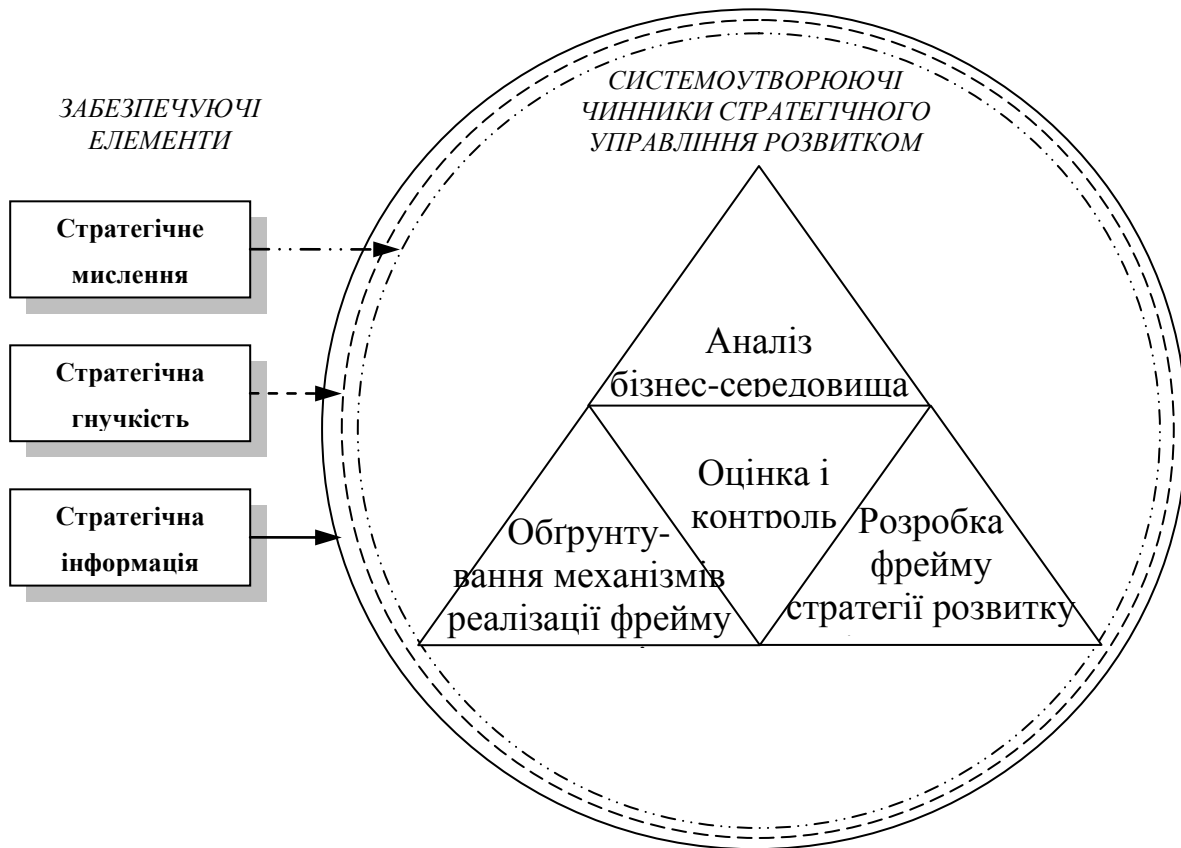

Рис. 5. Система стратегічного управління розвитком підприємством

Джерело: розроблено автором

Розроблена система стратегічного управління розвитком підприємства в умовах постійних динамічних змін бізнес-середовища його функціонування дозволить забезпечити його конкурентну перевагу на ринку. Відображення процесу стратегічного управління підприємством характеризує його бізнес-модель, яка виступає формою реалізації стратегії розвитку підприємства та визначає його цільові орієнтири та альтернативи.

Висновки й перспективи подальших досліджень

Таким чином, вирішення проблеми забезпечення ефективного розвитку підприємства відносно наміченої цільової траєкторії неможливо без вдосконалення існуючих механізмів формування системи стратегічного управління розвитком підприємства. Перевагами запропонованого

підходу до формування стратегії розвитку підприємства на основі застосування фреймів є можливість визначення правильної логіки дій відносно фокусу трансформації бізнес-моделі відповідно до умов бізнес-середовища, своєчасної координації зусиль на забезпечення стратегічної гнучкості бізнес-моделі та альтернативності цільових траєкторій розвитку підприємства.

Перспективами подальших досліджень у даному напрямку є розробка матриці паттернів для вибору оптимальної стратегії розвитку підприємства, на основі якої планується визначення ефективної конфігурації компонентів бізнес-моделі.

Література

1. Алефиренко Н. Ф. Спорные проблемы семантики : монография / Н. Ф. Алефиренко. – М. : Гнозис, 2005. – 326 с.
2. Ансофф И. Новая корпоративная стратегия / И. Ансофф. – СПб. : Питер Ком, 1999. – 416 с.
3. Виханский О. С. Стратегическое управление : учеб. пособие / О. С. Виханский. – М. : Гардарики, 1999. – 296 с.
4. Дмитриев Д.С. Инструментарий управления устойчивым развитием промышленных предприятий / Д.С. Дмитриев // ИнВестРегион. – 2010. - № 3. – С.39-43.
5. Друкер П.Ф. Как выйти в лидеры. Практика и принципы / П.Ф. Друкер. – М. : Изд-во "Бук Чембэр Интернешнл", 1992. – 350 с.
6. Карлофф Б. Деловая стратегия: концепция, содержание, символы / Б. Карлофф. – М. : Экономика, 1991. – 238, 238 с.
7. Ковтун О. І. Стратегія підприємства: навч. посіб. / О. І. Ковтун. – 2-ге вид. стер. – Львів: «Новий Світ – 2000», 2006. – 388с.
8. Когнітивний підхід до визначення змісту, представлення та формування стратегії сучасних підприємств // Науковий журнал "Технологічний аудит та резерви виробництва", Том 1, № 3 (9), 2013. - С. 21-25.
9. Минцберг Г. Школы стратегий / Г. Минцберг, Б. Альстренд, Д. Лемпел. – СПб. : Издво "Питер", 2000. – 336 с.
10. Мізюк Б.М. Особливості стратегічного управління підприємством / Б.М. Мізюк // Фінанси України : журнал. – 2002. – № 12. – С. 31-37.
11. Морозікова Т.В. Інноваційна стратегія як фактор стійкого розвитку українських підприємств / Т.В. Морозікова // Ринкова трансформація економіки постсоціалістичних країн : матер. Міжнар. форуму молодих вчених, 19-20 травня 2005 р. м. Харків. – Т. 1. – Харків : Вид-во ХНТУСГ. – 2005. – С. 234-235.

12. Никонова Ж. В. Основные этапы фреймового анализа речевых актов (на материале современного немецкого языка) / Ж. В. Никонова // Филология. Искусствоведение. Вестник Нижегород. ун-та им. Н. И. Лобачевского. – 2008. – № 6. – С. 224–228.
13. Оберемчук В. Ф. Стратегія підприємства : короткий курс лекцій / В. Ф. Оберемчук ; Межрегіон. акад. упр. персоналом. – К. : МАУП, 2000. – 128 с.
14. Попов С.А. Стратегическое управление: 17 модульная программа для менеджеров «Управление развитием организации». Модуль 4 / С.А.Попов – М.: ИНФРА–М, 2000. – 304с.
15. Субботін С. О. Подання й обробка знань у системах штучного інтелекту та підтримки прийняття рішень: Навчальний посібник. — Запоріжжя: ЗНТУ, 2008. — 341 с.
16. Томпсон А. А. Стратегический менеджмент: искусство разработки и реализации : пер. с англ. / А. А. Томпсон , А. Дж. Стрикленд – М. : Банки и биржи, 1998. – 42 с.
17. Тринев Н.Н. Стратегическое управление : учебн. пособ. / Н.Н. Тринев. – М. : Изд-во ПРИОР, 2000. – 279 с/
18. Фатхутдинов Р. А. Стратегический менеджмент : [учеб. для вузов по спец. и направлению «Менеджмент»] / Р. А. Фатхутдинов. – М. : Бизнес-шк. «Интел-синтез», 1998. – 416 с.
19. Философский энциклопедический словарь / ред.-сост.: Е. Ф. Губский и др.]. – М. : ИНФРА–М, 1999. – 576 с.
20. Шершньова З. Є. Стратегічне управління : навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисц. / З. Є. Шершньова, С. В. Оборська, Ю. М. Ратушний ; Київ. нац. екон. ун-т. – К. : КНЕУ, 2001. – 232 с.
21. Шеховцева Л. С. О некоторых понятиях стратегического управления / Л. С. Шеховцева // Менеджмент в России и за рубежом. – 2002. – № 6. – С. 34–41.
22. Marvin Minsky. A Framework for Representing Knowledge MIT-AI Laboratory Memo 306, June, 1974

УДК 316.334.23

АНАЛІЗ ПРОЦЕСІВ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

***Криваченко К.В., аспірант,
Донецький державний університет управління***

У статті розглянуто актуальність проведення аналізу процесів соціалізації підприємницької діяльності. Визначені та обґрунтовані важелі державного впливу на формування та функціонування підприємництва. Обґрунтовано необхідність проведення всебічного аналізу процесів соціалізації підприємницької діяльності з метою формування відповідної державної стратегії

В статье рассмотрена актуальность проведения анализа процессов социализации предпринимательской деятельности. Определены и обоснованы рычаги государственного влияния на формирование и функционирование предпринимательства. Обоснована необходимость проведения всестороннего анализа процессов социализации предпринимательской деятельности с целью формирования соответствующей государственной стратегии

The article considers the relevance of the analysis of the processes of socialization of entrepreneurial activity. The levers of government influence on the formation and operation of the business are defined and proved. The necessity of a comprehensive analysis of the processes of socialization of entrepreneurial activity in order to create relevant government strategy

Постановка проблеми в загальному виді, зв'язок з науковими й практичними завданнями

За роки існування держави, відбувалися різні соціально-економічні процеси, які впливали на розвиток держави. В тому числі вагомий внесок належить розвитку підприємницької діяльності. Соціалізація підприємницької діяльності в Україні має структуровано впливати на розвиток підприємництва через формування ефективної системи взаємовідносин держава-підприємство-працівник.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Виділення невирішених питань

Проблемами дослідження процесів соціалізації підприємництва, тенденцій та перспектив розвитку підприємницької діяльності в Україні, займалися В.Базидевич [1], О.Коротич [1], Ю.Орел [1], О.Рябічко [1], В.Кокіна [4], В.Король [6], І.Прасолов [7] та ін. Вони зробили вагомий внесок у питання дослідження підприємницької діяльності, але вони є недостатніми для остаточного освітлення питання взаємодії держави з бізнесом.

Загальна мета дослідження

Мета статті. Метою статті є проведення аналізу процесів соціалізації підприємницької діяльності, визначення загальних тенденцій та перспектив розвитку підприємницької діяльності.

Викладення основного матеріалу. Обґрунтування отриманих результатів

Питання розвитку підприємницької діяльності вивчається, постійно обговорюються тенденції змін, вивченню принципів розвитку посвячено велику кількість наукових праць. Держава формує можливості та обмеження у розвитку підприємницької діяльності. Аналіз процесів соціалізації підприємницької діяльності займає питому вагу у формуванні державної політики розвитку ринкової економіки.

Тлумачення терміну “підприємництво” формувалося протягом значного історичного періоду. Існує велика кількість визначень, що даються йому. У визначенні переплітається сукупність економічних, юридичних, політичних, історичних і психологічних відносин, оскільки підприємництво – явище соціальне (участь людини обов’язкова), економічне (стосується створення, використання, реалізації економічного блага), юридичне (сфера діяльності регламентується законодавством, за допомогою якого відбувається визначення терміну, прописуються умови створення та функціонування, правила, за якими реалізується діяльність), політичне (політика держав прямо впливає на формування та життєдіяльність підприємництва через можливість формування стабільних або нестабільних економічних умов), історичне (кожна держава має свою історію створення підприємництва та формування національних особливостей), психологічне (взаємовідносини, які складаються як зовні, та і всередині підприємництва створюють тонкий психологічний клімат, який впливає на характер реалізації підприємницької діяльності).

Вперше поняття “підприємництво” введено англійським економістом і банкіром Р.Кантильйоном. Він визначає підприємництво як економічну функцію особливого роду, що пов’язана із відповідним ризиком (невизначеністю обставин), він розглядав підприємця як людину, що здійснює господарську діяльність на засадах невизначеності, яка за певну ціну купує засоби виробництва, щоб виробити продукцію і продати її з метою одержання доходів, і яка, беручи на себе зобов’язання з витрат, не

знає, за якими цінами може відбутися реалізація цієї продукції [1].

О.Б. Коротич, Ю.Л. Орел, О.В. Рябічко зазначають, що підприємець – суб'єкт, що поєднує в собі новаторські, комерційні й організаторські здібності для пошуку і розвитку нових видів і методів виробництва, нових благ та їх нових якостей, нових сфер застосування капіталу. Звідси підприємництво - це особливий вид інтелектуальної діяльності енергійної й ініціативної людини-підприємця, що володіє цілком чи частково певними матеріальними цінностями, що уміло використовує їх для своєї справи та використовує їх для організації, якою він керує [1].

В Україні існування та розвиток підприємницької діяльності відбувається за умови трансформаційної економіки, також існує безліч проблем (внутрішніх та зовнішніх), які потребують оперативного вирішення. Зовнішньо на розвиток підприємництва впливають адміністративні бар'єри, податковий тиск, недостатність ресурсів – як фінансових, так і матеріальних, технічних, кадрових.

У світовій економіці ставлення до цього питання було вироблено протягом століть практики та революцій, спроб та реформ.

При зверненні до історії України то слід звернути увагу на те, що історія розвитку підприємницької діяльності почала формуватися з моменту створення держави у 1991 році. Тобто шлях до розвитку підприємницької діяльності досить короткий за часовими межами. В Україні цей шлях був скорочений. За 22 роки існування підприємництво пройшло випробування на життєздатність. Формування державної політики розвитку підприємництва в Україні розпочалося з прийняття закону про підприємництво. 7 лютого 1991 р. Верховною Радою України було ухвалено Закон України «Про підприємництво», який набрав чинності з 1 березня 1991 р [1]. Закон України «Про підприємництво» втратив чинність 01.01.2004 року з моменту набуття чинності Господарського кодексу України [3].

У табл. 1. наведено порівняння принципів господарювання [3] та принципів здійснення підприємництва [1].

Таблиця 1

Порівняльний аналіз принципів здійснення підприємницької діяльності

Принципи здійснення підприємництва згідно ЗУ «Про підприємництво» до 01.01.2004	Принципи господарювання згідно Господарського Кодексу України	Примітка
вільний вибір видів діяльності	свобода підприємницької діяльності у межах, визначених законом	зміст щодо вільного обрання виду діяльності зберігається
залучення на добровільних засадах до здійснення підприємницької діяльності майна та коштів юридичних осіб і громадян	забезпечення економічної багатоманітності та рівний захист державою усіх суб'єктів господарювання	збережено тезу щодо залучення до фінансування коштів з різних джерел, додано норму про рівність захисту
самостійне формування програми діяльності та вибір постачальників і споживачів продукції, встановлення цін відповідно до законодавства	вільний рух капіталів, товарів та послуг на території України	питання руху капіталу (програми розвитку діяльності) розглядається на рівні держави
вільний найм працівників; залучення і використання матеріально-технічних, фінансових, трудових, природних та інших видів ресурсів, використання яких не заборонено або не обмежено законодавством	обмеження державного регулювання економічних процесів у зв'язку з необхідністю забезпечення соціальної спрямованості економіки, добросовісної конкуренції у підприємстві, екологічного захисту населення, захисту прав споживачів та безпеки суспільства і держави	збережений зміст використання ресурсів, але з точки зору захисту населення (соціальна спрямованість)
вільне розпорядження прибутком, що залишається після внесення платежів, установлених законодавством	заборона незаконного втручання органів держави та органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб у господарські відносини	зроблено акцент на вільному господарюванні з заборонаю незаконного втручання у діяльність
самостійне здійснення підприємцем-юридичною особою зовнішньоекономічної діяльності, використання будь-яким підприємцем належної частки валютної виручки на свій розсуд	захист національного товаровиробника	зроблено акцент на розвитку національного товаровиробника

За даними таблиці, можемо зробити висновок, що з моменту набрання чинності Господарського кодексу України, принципи здійснення господарської діяльності (підприємницької) були сформовані з точки зору держави – на макрорівні. Якщо у Законі України «Про підприємництво» принципи викладені з точки зору підприємства та підприємців, то в Господарському кодексі України враховано інтереси держави та населення – ми бачимо засади формування стратегії розвитку підприємництва.

Є декілька важелів, через які держава формує загальні тенденції розвитку підприємництва: створення та удосконалення нормативно-правової бази; підтримка та сприяння розвитку; створення системи взаємодопомоги; постійне планування, організація та контроль; організація різноманітних заходів для формування сприятливої сфери розвитку; сприяння розвитку на усіх етапах становлення бізнесу; зворотній зв'язок.

Розглянемо кожний важіль окремо. Нормативно-правова база. Розвиток підприємницької діяльності контролюється великою кількістю нормативно-правових актів. Це Конституція України. Це Кодекси: Податковий Кодекс України, Кодекс законів про працю, Цивільний Кодекс, Бюджетний кодекс України, Господарський Кодекс України, Митний Кодекс України, процесуальні кодекси та ін. Це Закони України: «Про зайнятість населення», «Про соціальний діалог», «Про соціальні гарантії та соціальні стандарти», «Про господарські товариства», «Про охорону праці», «Про Державний Бюджет України», «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» та ін.

Кожна норма, прописана в законодавстві окремо, регулює певну сферу діяльності підприємства. Створення підприємства – це певний алгоритм, який послідовно контролюється державою – починаючи з моменту реєстрації, потім період діяльності, за умови, неефективності біз-

несу – закінчуючи процесом ліквідації підприємства. Але за умови наявної нормативно-правової бази існує невідповідність деяких норм фактам. Фінансування. Система податкових пільг. Співпраця держава – підприємство. Ці питання недопрацьовані.

Так можна розглянути дані державної служби зайнятості за результатами 2012 року (рис.1) [4].

Державна служба зайнятості у 2012 році: цифри і факти

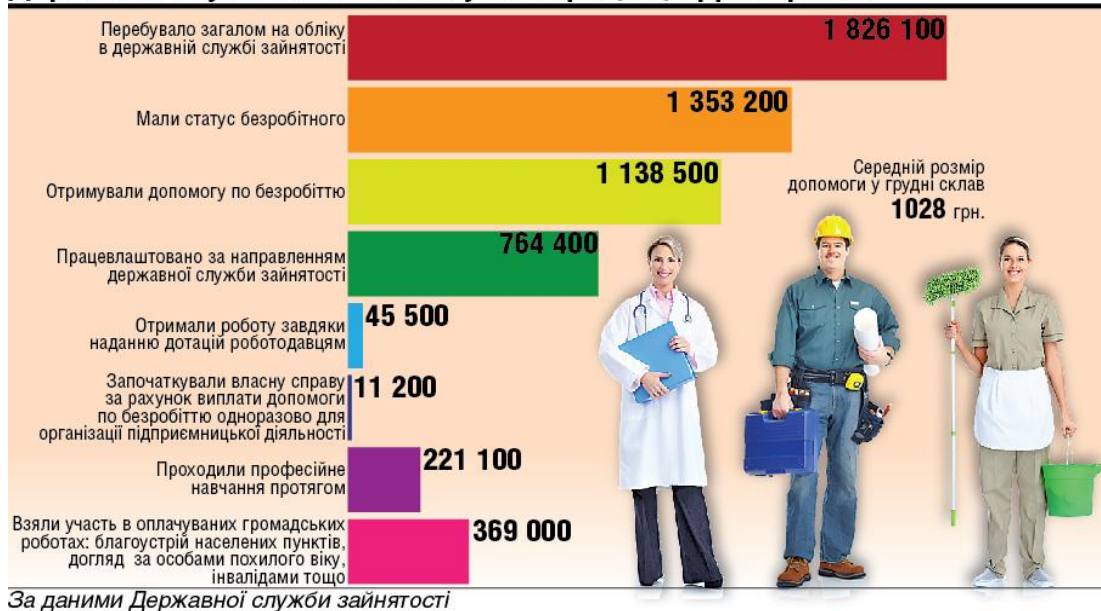

Рис. 1. Державна служба зайнятості у 2012 році.

За даними малюнку ми констатуємо кількісну характеристику.

Якісну характеристику ми не можемо проконтролювати, оскільки цифра «працевлаштовано» 764 400 осіб не відображає якості працевлаштування. Оскільки більшість робіт, які пропонуються Центром зайнятості у першу чергу – це малооплачувана робота пов’язана з виконанням тяжкої фізичної праці.

Державна служба зайнятості зазначає, що введення у 2013 році редакції Закону України «Про занятість населення» передбачає стимулювання роботодавців до створення нових робочих місць та працевлаштування на них громадян, недостатньо конкурентоспроможних на ринку праці, зокрема молоді, жінок, осіб віком понад 50 років та інших вразливих категорій громадян шляхом виплати компенсації роботодавцеві в

розмірі єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування за відповідну особу [3]. Але, як показує практика, існує багато перешкод, які стоять на заваді у реалізації догм.

За даними ж державної служби статистики ми бачимо наступний результат (рис. 2) [5].

За підсумками 2012 року рівень безробітних склав (за методологією МОП) 1656,6 тис. осіб, що на 303 тисячі більше даних Державної служби Зайнятості. Про реальні цифри рівня безробіття можна лише здогадуватися, оскільки існуюча система реєстрації та підтвердження статусу безробітного достатньо трудомістка, щоб скоротити число бажаючих іти до Центру Зайнятості.

	Економічно активне населення				у тому числі							
	у віці 15-70 років		працездатного віку		зайняте населення				безробітне населення (за методологією МОП)			
	в середньому, тис. осіб	у % до населення відповідної вікової групи	в середньому, тис. осіб	у % до населення відповідної вікової групи	у віці 15-70 років		працездатного віку		у віці 15-70 років		працездатного віку	
					в середньому, тис. осіб	у % до населення відповідної вікової групи	в середньому, тис. осіб	у % до населення відповідної вікової групи	в середньому, тис. осіб	у % до економічно активного населення відповідної вікової групи	в середньому, тис. осіб	у % до економічно активного населення відповідної вікової групи
2000	22 830,8	63,2	21 150,7	73,7	20 175,0	55,8	18 520,7	64,5	2 655,8	11,6	2 630,0	12,4
2001	22 426,5	62,3	20 893,6	72,6	19 971,5	55,4	18 453,3	64,1	2 455,0	10,9	2 440,3	11,7
2002	22 231,9	61,9	20 669,5	71,7	20 091,2	56,0	18 540,9	64,4	2 140,7	9,6	2 128,6	10,3
2003	22 171,3	61,8	20 618,1	71,4	20 163,3	56,2	18 624,1	64,5	2 008,0	9,1	1 994,0	9,7
2004	22 202,4	62,0	20 582,5	71,1	20 295,7	56,7	18 694,3	64,6	1 906,7	8,6	1 888,2	9,2
2005	22 280,8	62,2	20 481,7	70,9	20 680,0	57,7	18 886,5	65,4	1 600,8	7,2	1 595,2	7,8
2006	22 245,4	62,2	20 545,9	71,2	20 730,4	57,9	19 032,2	65,9	1 515,0	6,8	1 513,7	7,4
2007	22 322,3	62,6	20 606,2	71,7	20 904,7	58,7	19 189,5	66,7	1 417,6	6,4	1 416,7	6,9
2008	22 397,4	63,3	20 675,7	72,3	20 972,3	59,3	19 251,7	67,3	1 425,1	6,4	1 424,0	6,9
2009	22 150,3	63,3	20 321,6	71,6	20 191,5	57,7	18 365,0	64,7	1 958,8	8,8	1 956,6	9,6
2010	22 051,6	63,7	20 220,7	72,0	20 266,0	58,5	18 436,5	65,6	1 785,6	8,1	1 784,2	8,8
2011	22 056,9	64,3	20 247,9	72,7	20 324,2	59,2	18 516,2	66,5	1 732,7	7,9	1 731,7	8,6
2012	22 011,5	64,6	20 393,5	73,0	20 354,3	59,7	18 736,9	67,1	1 657,2	7,5	1 656,6	8,1

Рис. 2. Основні показники ринку праці (річні дані)

Підтримка та сприяння розвитку. Політика сприяння повинна мати комплексний, багатоцільовий характер і тісно пов'язуватись з політикою соціально-економічного розвитку України [6]. Розроблена методологія побудови політики сприяння розвитку малого підприємництва сформована на принципах системного підходу, який дає змогу:

розглядати державну політику сприяння розвитку малого підприємництва як складову економічної політики, визначаючи її основні взаємозв'язки з іншими напрямками та сферами господарювання;

структурувати функції держави у сфері управління процесами

розвитку малого підприємництва;

аналізувати й оцінювати вплив зовнішніх та внутрішніх факторів на ефективність функціонування підприємницького сектору економіки;

планувати і прогнозувати результати функціонування підприємницького сектору економіки та визначати їхній вплив на розвиток національної економіки;

свідомо створювати сприятливі умови для ефективного розвитку підприємницьких структур, запобігаючи виникненню негативних умов і факторів господарювання;

розробляти механізми реалізації державної політики сприяння ефективному розвитку малого підприємництва.

Створення системи взаємодопомоги. Це модель формування ідеальних взаємовідносин держава – підприємство. Оскільки на даному етапі взаємовідносин, ми спостерігаємо лише односторонній рух. Підприємство, з моменту створення, є божником. Воно має: виконувати заданий об'єм, сплачувати вчасно податки, оплачувати найману працю, платити за все, за що можна платити – збори, податки та ін. При цьому перелік пільг початківцям не великий. Відстрочки у податковому тиску майже відсутні.

Постійне планування, організація та контроль. Щорічно Верховна Рада України утверджує Бюджет на наступний рік. Це є планування. Як відомо, після планування має бути організація та контроль. Характерною особливістю України в останні роки, стала залежність соціально-економічного розвитку під політичного становища у країні. Оскільки організація будь-яких заходів під час виявлення лідерства у політиці ускладнена. Контроль, як такий, має формальний характер.

Організація різноманітних заходів для формування сприятливої сфери розвитку підприємництва. Організація конференцій, обговорень на тему розвитку підприємництва у більшості формується за рахунок заходів, які проводяться спілками: Українським союзом підприємців і промисловців, Торгівельними палатами та іншими об'єднаннями.

Сприяння розвитку на усіх етапах становлення бізнесу. Серед діючих підприємців є догма – головне – не відкрити підприємство, а зуміти його зберегти та знайти шлях до рентабельності діяльності протягом року. Тобто найменша складність полягає у створенні справи. Ідея, ресурси, організація, план розвитку, реєстрація. І тільки з цього моменту починається справжнє життя бізнесу. Постійні питання, які необхідно оперативно вирішити, завдання та постійна нестабільність у державі. Це невеликий перелік проблем, які постають перед початківцями власної справи.

Зворотній зв'язок. Держава обов'язково має створювати таку систему, яка могла б показати ефективність діяльності та результат.

Міністр економічного розвитку зазначив, що «Минулий рік був досить складним для економіки України. Посилення у другій половині 2012 року негативних процесів як зовнішнього, так і внутрішнього характеру відобразилося на показниках діяльності майже всіх сфер економіки. Однак нам потрібно навчитися одержувати користь для економіки навіть у кризові періоди. Уряду необхідно вивести економіку із цієї ситуації більш зрілою та сильною. І визначальне для нас значення матиме не цифра зростання, а якість, формування нової ідеології економічних відносин. Тому урядом готується Державна програма активізації розвитку економіки на 2013–2014 роки, яка переакцентує політику модернізації на більш рішучі структурні зрушення. »[7].

Ця програма передбачає шість пріоритетів: підвищення конкурентоспроможності економіки як основи для побудови сильної держави, поліпшення інвестиційних умов, підтримка національного товаровиробника та реалізація політики імпортозаміщення, розвиток високотехнологічних перспективних секторів, проведення структурних реформ у стратегічних секторах, міжнародна співпраця та розвиток експортного потенціалу. Пріоритети взаємопов'язані, мають як і перспективний характер, так і неточності. Так підтримка національного товаровиробника та розвиток експортного потенціалу питання гранично пов'язані.

Згідно п. 3 ст. 11 Господарського Кодексу України, основними формами державного планування господарської діяльності є Державна програма економічного та соціального розвитку України, Державний бюджет України, а також інші державні програми з питань економічного і соціального розвитку, порядок розробки, завдання та реалізація яких визначаються законом про державні програми [3].

Істотною відмінністю розвитку вітчизняного підприємництва від розвинених країн світу слід відзначити недостатній рівень соціального захисту. Це проявилось в тому, що в Україні мають місце низький рівень оплати праці, затримки у виплаті заробітної плати працівникам підприємств всіх форм власності.

Висновки й перспективи подальших досліджень

Таким чином, можна зробити висновок, що внаслідок державного регулювання мають покращувати загальнонаціональні показники. Один з цих показників – розвиток підприємницької діяльності. Існують загальні тенденції, які впливають на це. До них відносять створення та удосконалення нормативно-правової бази, підтримку та сприяння розвитку, створення системи взаємодопомоги, постійне планування, організація та контроль, організація різноманітних заходів для формування сприятливої сфери розвитку, сприяння розвитку на усіх етапах становлення бізнесу, зворотній зв'язок. Аналіз соціалізації підприємницької діяльності необхідний для проведення всебічного оцінювання стану розвитку соціально-економічних відносин. За результатами діагностики, необхідно сформулювати ситуаційну модель системи консолідованих відносин, як основи до формування стратегії соціалізації підприємницької діяльності та відповідного механізму державного регулювання процесів соціалізації у суспільно-економічному становленні.

Література

1. Підприємництво як соціально-економічне явище. [Електронний ресурс] / О.Б. Коротич, Ю.Л. Орел, О. В. Рябічко // Теорія та практика державного управління. – 2010. – № 4. – Режим доступу до журн.: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Tpdu/2010_4/doc/3/02.pdf

2. Закон України «Про підприємництво». Закон введено в дію з 1 березня 1991 року Постановою Верховної Ради Української РСР від 26 лютого 1991 року N 785-XII [Електронний ресурс] / – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T069800.html

3. Господарський кодекс України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, N 18, N 19-20, N 21-22 [Електронний ресурс] / – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/436-15>

4. Кокіна В. Почати працювати ніколи не пізно. Урядовий кур'єр. [Електронний ресурс] / – Режим доступу: <http://www.ukurier.gov.ua/uk/articles/pochati-pracuyvati-nikoli-ne-pizno/p/>

5. Основні показники ринку праці (річні дані). [Електронний ресурс] / – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

6. Державна політика сприяння розвитку малого підприємництва на регіональному рівні. [Електронний ресурс] / В.С. Король // ІННОВАЦІЙНА ЕКОНОМІКА. – 2009. - № 4. – С. 193 – 196. – Режим доступу до журн.: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/inek/2009_4/193.pdf

7. Державна програма активізації розвитку економіки на 2013–2014 роки). [Електронний ресурс] / І. Прасолов // Урядовий кур'єр. - № 26. – Режим доступу до журн.: <http://ukurier.gov.ua/uk/articles/igor-prasolov-derzhavna-programa-aktivizaciyi-rozv/>

УДК 324.12

СТРАТЕГИЧЕСКОЕ ПЛАНИРОВАНИЕ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ПОТЕНЦИАЛА ПРЕДПРИЯТИЯ

*Карим Халкавт, аспирант,
Луганский национальный университет имени Тараса Шевченко*

В статье рассмотрено понятийно-категориальный аппарат системы стратегического планирования на предприятия, систематизированы подходы к определению структуры стратегического потенциала, определено направление проведения комплексного анализа стратегического потенциала.

У статті розглянуто понятійно-категоріальний апарат системи стратегічного планування на підприємства, систематизовані підходи до визначення структури стратегічного потенціалу, визначено напрямок проведення комплексного аналізу стратегічного потенціалу.

The article discusses the conceptual and categorical machines system of strategic planning at the enterprise, a systematic approach to determining the structure of the strategic potential, determine the direction of a comprehensive analysis of the strategic potential.

Постановка проблемы в общем виде.

Связь с научными и практическими задачами

Проблема стратегического планирования становится очень актуальной в условиях повышения нестабильности условий работы предприятий. Недостаточная проработка процесса стратегического планирования, неподготовленность руководителей разного уровня к принятию обоснованных, взвешенных и обдуманных решений ведет к таким явлениям, как разрыв хозяйственных связей, невыполнение договорных обязательств, взаимные неплатежи, снижение инвестиционной активности, замедление темпов НТП. На большинстве предприятий часть проблем, требующих стратегического реагирования, ускользает от внимания руководителей. В первую очередь вопросы маркетинга, взаимосвязи предприятия с потребителями и поставщиками. Система принятия решений нуждается в повышении роли стратегического управления. Качество стратегических решений служит серьезным препятствием в реализации потенциала предприятия и эффективного использования ресурсов.

Анализ последних исследований и публикаций.

Выделение нерешенных вопросов

Научные основы формирования стратегического потенциала создавались и развивались многими поколениями отечественных и зарубежных исследователей. Отдельные методологические, методические и организационные аспекты проблемы раскрыты в работах Авдеенко В.Н., Генераловой С.В., Гладышевского А.И., Годмане И., Гришина В.Г., Гусейного И.М., Дученко И.С., Жудро М., Кабакова В.С., Карлика А.Е., Коноваловой Т.М., Крастинь О.П., Лосева В.С., Муравьева А.И., Окрепилова В.В., Павлова М.В., Соколова С.Н., Тарасевича Л.С., Успенского С.В., Урванцева В.П., Шевченко Д.К., Штульберга Б.М. и других. Тем не менее при всем многообразии и разноплановости научных трудов в исследованиях перечисленных авторов не нашла должного отражения специфика сущности и формирования стратегического потенциала. В экономической литературе традиционные методы и механизмы

формирования стратегического потенциала базируются на ресурсной, результативной или индикаторной оценках потенциала, не учитывая в должной мере потенциал развития. Таким образом, остаются нерешенными проблемы, связанные с разработкой комплексного подхода формирования стратегического потенциала.

Общая цель исследования

В сложившейся ситуации особое значение имеет разработка теории и методов анализа потенциала экономических систем. Основной задачей является создание инструментальных средств, позволяющих выявить, проанализировать, оценить потенциал предприятия и разработать систему стратегического планирования на предприятии на основе оценки уровня его использования.

Изложение основного материала.

Обоснование полученных результатов

Понятие стратегического потенциала предприятия относится к числу недостаточно четко определенных в теории управления. Экономический (производственный) потенциал выражает, по сути, предельные производственные возможности предприятия и связан с понятием их границы, широко используемым в макро- и микроэкономической теории. Однако, по мнению А. Градова, в современных условиях целесообразно отказаться от изучения экономического потенциала («производственной мощности» в его категориальном аппарате) в пользу углубленного анализа стратегического потенциала, которого «может достичь предприятие в стратегической перспективе, в соответствии с теми стратегическими целями, которые, как правило, всегда остаются изменяющимися» [1].

Предлагаемое ученым определение стратегического потенциала все же является открытым для уточнений. «Стратегический потенциал предприятия представляет собой систему умений (способностей) выявлять и принимать управленческие решения по выбору стратегических целей, создавать средства достижения таких целей, обеспечивать своев-

ременность, требуемый уровень качества и эффективность использования этих средств» [1]. Это определение в большей степени характеризует потенциал стратегического маневрирования фирмы (потенциал реализации избранной стратегии), поскольку здесь стратегическое целеполагание является первичным, а ресурсы и факторы, необходимые для их достижения, остаются на «втором плане».

Целесообразным является определять стратегический потенциал как совокупность ключевых ресурсов и способностей организации наиболее эффективно использовать возможности для достижения конкурентных преимуществ. При этом категории «способности» и «возможности» не являются тождественными, первая представляет собой уникальные особенности объекта, определяющие степень готовности к успешному выполнению некоторой деятельности; а вторая означает набор средств, условий, обстоятельств, позволяющих в определенное время и в определенном месте реализовать стратегические ресурсы (при использовании которых обеспечивается максимальная прибыль компании) и способности фирмы.

Сущность стратегического потенциала, обеспечивающая соответствие выявленных, оцененных способностей и имеющихся ресурсов возможностям внешней среды на конкретный временной период, заключается в следующем: построение эффективных, адаптированных к современным условиям развития организаций невозможно без всестороннего, комплексного и системного исследования и определения возможных границ воспроизводственных процессов, его структурных элементов и характера взаимодействия между ними. Представляется, что основной предпосылкой изучения данной категории является определение способности и возможности реализации некоторых предельных установок, определяющих стратегию развития организации.

Факторами стратегического потенциала по мнению авторов являются: необходимость оценки имеющихся и выявление стратегических ресурсов; необходимость выявления и оценки способностей, возможно-

стей предприятия; развитие эффективной системы установления причинно- следственных связей между ресурсами и способностями; максимизация уровня соответствия способностей высококвалифицированных компетентных специалистов возможностям внешней среды; выявление различных комбинаций, состоящих из способностей, стратегических ресурсов, которые позволяют успешно реализовать возможности и достичь положительного синергетического эффекта; минимизация входов и максимизация выходов; совершенствование качественных параметров стратегических ресурсов.

Можно выявить следующие функции стратегического потенциала компании: проактивная (выявление и анализ потенциальных возможностей фирмы, потенций компетентных специалистов и развитие их скрытых способностей в данный момент для достижения эффекта в будущем); стимулирующая (прогнозируемые положительные последствия от реализации возможностей могут стимулировать и мотивировать специалистов к повышению эффективности работы), креативная (развитие дивергентного мышления у компетентных сотрудников).

Уровень стратегического потенциала определяется составом и современным состоянием системы имеющихся ресурсов; степенью их соответствия стратегическим целям и задачам предприятия; способностью ресурсного потенциала обеспечить устойчивость хозяйственной системы к влиянию внешней среды и ее внутренней гибкостью (способностью к адаптации) [2].

Основными подходами к определению структуры стратегического потенциала являются ресурсный и функциональный (табл. 1).

Учитывая опыт предшествующих исследований, мы предполагаем, основываясь на смешанном (ресурсно-функциональном) подходе, выделить следующие основные структурообразующие элементы стратегического потенциала: рыночный потенциал; интеллектуальный потенциал; производственный потенциал.

Таблица 1

Подходы к определению структуры стратегического потенциала

Наименование подхода	Сущность подхода	Недостатки подхода
Ресурсный	Структуризация элементов осуществляется в соответствии с составом стратегических ресурсов и принципами их совместного использования.	Подход ограниченный и не совсем точно отображает суть рассматриваемого понятия, так как величина и качество ресурсов напрямую не говорит о том, имеет ли способность и возможности предприятие достичь поставленных целей, успешно функционировать и развиваться в выбранной им сфере деятельности.
Функциональный	Структуризация элементов стратегического потенциала по функциональному признаку	Подход не совсем точно отображает сущность стратегического потенциала, так как анализирует фактический уровень выполнения функций, а не совокупные способности и возможности по их выполнению.
Смешанный подход	Многокритериальная структуризация элементов стратегического потенциала (сочетание ресурсного критерия с какими-либо другими)	-

Выводы и перспективы дальнейших исследований

С целью выявления взаимодействия и взаимовлияния ресурсов и способностей в рамках трех его элементов (рыночного, интеллектуального и производственного потенциалов) на основе обобщения и систематизации различных взглядов на предмет исследования предлагаем использовать матричную модель для проведения комплексного анализа стратегического потенциала. Соединение критериев важности и относительной силы позволяет выявить ключевые сильные и слабые стороны компании и сформулировать основные выводы.

Литература

1. Экономическая стратегия фирмы / Под ред. проф. А.П. Градова. СПб.: Спец. лит. 1995. С. 107
2. Балацкий О.Ф. Экономический потенциал административных и производственных систем: Монография [текст] / О.Ф. Балацкий. - Сумы: ИТД «Университетская книга», 2006. - 533 с.

УДК 312.24

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ СУЧАСНОЮ СИСТЕМОЮ ОПОДАТКУВАННЯ.

Лаврешов А.Ю., к. держ. упр.

У статті розглядаються основи системи державного управління оподаткуванням, основні складові для її ефективної побудови та проблеми практичного функціонування в сучасних умовах розвитку економіки країни.

This article discusses the government taxation basics, the main components for its efficient construction and practical problems operation in the current conditions of the economy.

В статье рассматриваются основы системы государственного управления налогообложением, основные составляющие для ее эффективного построения и проблемы практического функционирования в современных условиях развития экономики страны.

Постановка проблеми в загальному виді, зв'язок з науковими й практичними завданнями

Найважливішим завданням держави на сучасному етапі є створення цілісної, взаємозалежної системи державних методів регулювання, націлених на створення сприятливого клімату для розвитку національної економіки. Одним з важливих інструментом повинна бути система оподаткування, за допомогою якої держава може не тільки забезпечити наповнюваність податковими доходами бюджетів усіх рівнів влади, а й впливати на процес виробництва та його структуру, коригувати розвиток економіки. Тому на сучасному етапі розвитку економіки в Україні виникає гостра необхідність активізації роботи з вироблення концептуальних основ і визначенню найбільш важливих пріоритетів розвитку державного управління системою оподаткування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Виділення невирішених питань

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спираються автори, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким і присвячується озна-

чена стаття. Концептуальні основи формування податкової системи лягли в основу досліджень вчених-економістів і науковців. Наприклад, І. Янжула та Ю. Іванов у своїх працях розглянули складність побудови податкової системи, а такі вітчизняні економісти як І. Філон, О. Олійник, Л. Шаблиста, В. Андрущенко та О. Василик у своїх роботах досліджували проблеми ефективного функціонування податкової системи в Україні. Пошук підходів, аналіз сучасної ситуації, побудови, шляхи удосконалення функціонування податкової системи України можна спостерігати в роботах наступних вітчизняних науковців: В. Вишневського, І. Луніної, А. Соколовської. Однак, особливих досліджень та будь-яких значимих конкретних результатів до цього часу на практиці немає.

Загальна мета дослідження

Мета статті полягає в аналізі концептуальних основ системи державного управління оподаткуванням України на сучасному етапі.

Викладення основного матеріалу.

Обґрунтування отриманих результатів

Розвиток ринкових відносин в Україні неможливий без вдосконалення державних інструментів управління, так як невідповідність їх сучасному стану економіки загрожує дисгармонією, а в гіршому випадку і кризою не лише економічного, а й політичного сегменту. У зв'язку з цим, найважливішим завданням держави на сучасному етапі є створення цілісної, взаємозалежної системи державних методів регулювання, націлених на створення сприятливого клімату для розвитку національної економіки. Серед інших інструментів важливу роль має відігравати система оподаткування, за допомогою якої держава може не тільки забезпечувати наповнюваність податковими доходами бюджетів усіх рівнів влади, а й впливати на процес виробництва та його структуру, коригувати розвиток економіки в цілому. Тому на сучасному етапі розвитку економіки в Україні виникає гостра необхідність активізації роботи з вироблення концептуальних основ і визначенню найбільш важ-

ливих пріоритетів розвитку системи державного управління оподаткуванням.

У літературі є різні трактування «податкової системи» і часто це поняття ототожнюють з поняттям «системи оподаткування». На погляд автора, такий підхід стирає грані між різними категоріями. Безсумнівно, система оподаткування повинна розглядатися в органічній єдності з податками, оподаткуванням, податковим механізмом, податковим процесом, податковим правом та податковою системою. Водночас система оподаткування, будучи складовим елементом податкової системи, являє собою організаційно-фінансову категорію, підпорядковану принципам її організації та функціонування, учасниками якої є платники податків та органи управління податковим процесом, що виконують свої права і обов'язки на основі норм податкового права в процесі управління податковими відносинами. Такий підхід до визначення категорії системи оподаткування показує цілісну систему, яка є відкритою системою, що складається з взаємозв'язаних елементів, яка функціонує в певному навколишньому середовищі. Саме системний підхід до аналізу впливу як зовнішнього, так і внутрішнього середовища на цю категорію дозволяє виявити слабкі місця системи оподаткування, її потенціал і тенденції розвитку. Тому даний підхід видається більш перспективним для розвитку цієї системи та її елементів, дозволяє виділити першорядні, найбільш значущі функції цієї системи на сучасному етапі розвитку економіки [1, с.7].

Найважливішою проблемою управлінської науки є виявлення принципів, на яких би базувалася система управління оподаткуванням. Проведений аналіз принципів управління дозволив зробити висновок, що і управлінню системою оподаткування притаманна більшість управлінських принципів.

В сучасній Україні питання теорії і практики управління податками і оподаткуванням поки не отримали всебічного методологічного осмислення. Але в той же час вже зроблено перші кроки в цій області. В

управлінську теорію і практику вже увійшли такі поняття, як «менеджмент», «податковий менеджмент», поступово витісняючи з обігу такі терміни, як «управління», «управління податками і оподаткуванням». На думку автора, слідують розрізняти такі поняття, як «управління» і «менеджмент», тому що, це невірно ні з теоретичної, ні з організаційної точок зору. Термін «управління» ширше, оскільки вживається в різних сферах діяльності і системах. Термін «менеджмент» вживається відносно до управління соціально-економічними процесами на рівні організації, що діє в ринковій системі. Якщо мова йде про державні органи будь-якого рівня, то більш правильно використовувати термін *public administration* - державне управління. Таким чином, під державним податковим управлінням потрібно розуміти науково-обгрунтоване управління державними податковими доходами та витратами за допомогою податкового адміністрування, тобто елементи, форми і методи управління податковим процесом, які необхідні для створення дієвого податкового механізму, що включає податкове планування і прогнозування, податкове регулювання та стимулювання, податковий контроль. Виявлені методологічні основи державного податкового управління дають концептуальні уявлення про управління системою, яка складається з взаємозалежних і взаємодіючих підсистем, що перебувають в органічній і нерозривній єдності [2, с.3].

Податкова політика - сукупність законодавчих і організаційних заходів держави щодо формування системи податків, виробленні її принципів і механізмів оптимальної мобілізації різних видів податків у бюджетну систему. Вона обумовлюється соціально-економічними змінами, що відбуваються в суспільстві, станом економіки та фінансів країни. Для формування податкової політики необхідно враховувати весь комплекс заходів, які дозволяють розробити справедливую і ефективну податкову політику не тільки на поточний період, а й на перспективу. Бачити проблеми, вміти їх оцінити і подолати - у цьому напрямку і повинна будуватися податкова політика держави, щоб система оподаткування

могла реалізувати весь комплекс функцій, властивих цій категорії. Зміст податкової політики, її основні напрями залежать від рівня розвитку науки про роль держави в розвитку суспільства та відповідних теоретичних концепцій, що визначають ступінь участі держави в управлінні економікою і використанні інструментів реалізації податкової політики.

Представляється, що податкова політика тільки тоді буде здатна досягти поставлених цілей, якщо буде враховувати всю сукупність науково-обгрунтованих і економічно доцільних тактичних і стратегічних правових дій органів влади і управління. У зв'язку з цим, вихідною установкою при проведенні податкової політики має служити не тільки забезпечення законного порядку стягнення з платників податків, а й здійснення всебічної оцінки господарських та економічних відносин, що складаються під впливом механізму оподаткування. На певних етапах цілі податкової політики змінюються змістовно. В основному це залежить від концепцій, які використовує держава для досягнення результатів у сфері оподаткування [3,с.27]. Після розгляду податкової політики, її ролі і призначення, розроблена класифікація податкової політики в залежності: від стратегічних цілей - фіскальна, регулююча, соціальна, комбінована; від методів досягнення поставлених цілей - політика максимальних податків, політика економічного розвитку; від рівня управління - державна, регіональна, місцева ; від періоду планування - короткострокова, середньострокова, довгострокова; від пріоритету розвитку галузевої спеціалізації - податкова політика в промисловості, в сільському господарстві, науці і т.д. Наведена класифікація податкової політики має не тільки теоретичне, а й прикладне значення, оскільки дозволяє визначити напрями і пріоритети побудови ефективної системи оподаткування.

У досвіді державного управління традиційно склалася ситуація, при якій як західними, так і вітчизняними вченими-економістами питанням податкового планування практично не приділяється увага. Відсутня глибока теоретична проробка концептуальних питань податково-

го планування, його періодизації та класифікації, воно не розглядається як складова специфічна частина управління фінансами. В даний час існують різноманітні трактування податкового планування, але в більшості випадках вони можуть бути застосовані до суб'єктів господарювання і, як правило, не приділяється належної уваги державному податковому плануванню. У зв'язку з цим, особливого значення набувають питання вивчення теоретико-методологічних аспектів державного податкового планування.

З точки зору теорії управління, методологія податкового планування охоплює сукупність наукових принципів, функцій, форм, методів і методик. Залежно від поставлених цілей податкове планування може проводитися різними методами : метод тренду; експертний метод розробки прогнозних оцінок; коефіцієнтний метод [4,с.151].

Радикальні перетворення в економіці України об'єктивно тягнуть за собою необхідність розвитку інструментарію податкового регулювання наукомістких галузей, малого бізнесу і видобувних галузей реального сектора економіки в нових умовах господарювання. Для стимулювання наукомістких галузей доцільно запропонувати наступні податкові преференції: вдосконалення механізму надання податкового кредиту; створення системи цільових інвестиційних та інноваційних податкових пільг; закріплення в податковому законодавстві норми зниження податкової ставки з податку на прибуток, в частині що зараховується до державного бюджету; створення передумов для подальшого розвитку венчурного бізнесу.

Висновки й перспективи подальших досліджень

З метою вдосконалення форм і методів державного управління податковою системою необхідно виділити наступні пріоритетні напрямки: поліпшення роботи податкових органів з обліку і інформування платників податків; вдосконалення програмних комплексів, що дозволяють проводити камеральну перевірку платників податків і вибір платників податків для виїзних податкових перевірок в автоматизованому режимі;

підвищення ефективності виїзних податкових перевірок; забезпечення постійної взаємодії з правоохоронними та іншими контролюючими органами; вдосконалення системи відповідальності за правопорушення, допущені у сфері податкових відносин.

Література

1. Соколовська А. М. Податкова система держави: теорія і практика становлення / А. М. Соколовська. – К.: Знання-Прес, 2004. (Вища освіта XXI століття). – 454 с.
2. Лютий І. О., Демиденко Л. М., Романюк М. В. Податкова система: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / За ред. І. О. Лютого. — К.: Центр учбової літератури, 2009. – 456 с.
3. Іванов Ю. Б. Проблеми розвитку податкової політики та оподаткування: монографія / за заг.ред. проф. Ю. Б. Іванова. - Х.: ВД «ІНЖЕК», 2007. – 448с.
4. Трофімова Л. В. Податкова політика і податкова система / Л. В. Трофімова // Форум права. – 2010. – № 1. – С. 364–370 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/>
5. Лаврешов А.Ю. Эффективная государственная налоговая политика как механизм социально ориентированной рыночной экономики / диссертация. Д.: 2007. – 204 с.
6. Податковий кодекс України із змінами та доповненнями, -[Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://ligazakon.ua>

УДК 322.12

МЕТОДИЧНИЙ ПІДХІД ДО УПРАВЛІННЯ КОРПОРАТИВНОЮ СОЦІАЛЬНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ

Лена В.В., к.е.н., с.н.с.

Інститут економіки промисловості НАН України

Метою дослідження є визначення сутності та особливостей управління корпоративною соціальною відповідальністю. Запропоновано методичний підхід до управління мотивацією підприємств у сфері соціальної відповідальності. Розроблено модель рефлексивного управління в процесі мотивації соціальної відповідальності підприємств.

Целью исследования является определение сущности и особенностей управления корпоративной социальной ответственностью. Предложен методический подход к управлению мотивацией предприятий в сфере социальной ответственности. Разработана модель рефлексивного управления в процессе мотивации социальной ответственности предприятий.

The aim of the study is to determine the nature and characteristics of management of corporate social responsibility. A methodical approach to motivation management companies in the area of social responsibility. The model of reflexive control in the process of motivating the social responsibility of enterprises.

Постановка проблеми в загальному виді, зв'язок з науковими й практичними завданнями

Процеси міжнародної кооперації сьогодні торкаються все більш широкі сфери життєдіяльності людей. Проблема глобального підвищення вимог до якості середовища проживання людини знаходить рішення в різних зрізах діяльності світового співтовариства, на макро- і мікрорівнях, у суспільному та виробничій сфері, в транснаціональних корпораціях і окремих підприємствах. Існують різні способи залучення підприємств і організацій до вирішення проблеми соціального добробуту – від прямого (чи непрямого) державного регулювання до різних систем соціального страхування. Всі вони припускають деякі соціальні зобов'язання підприємств перед суспільством. Однак, як показує світовий досвід, більш високих результатів у соціальному захисті можна домогтися за допомогою соціального партнерства – добровільної співпраці між державою, працівником і підприємством. Одним з практичних підходів у процесі реалізації соціального партнерства, прийнятих на рівні світової спільноти і успішно реалізованому в національних і корпоративних структурах, є концепція КСВ – корпоративної соціальної відповідальності.

Загальна мета дослідження

Метою дослідження є визначення сутності та особливостей управління корпоративною соціальною відповідальністю в умовах трансформації економіки України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Викладення невирішених питань

В останній час в Україні і світі значно виріс інтерес до вивчення теоретичних і практичних аспектів соціальної відповідальності, що знайшло відображення у відповідних публікаціях. Серед вітчизняних

дослідників слід виділити останні роботи Амоші О., Брюховецької Н., Булеєва І., Грішнєвої О., Лібанової Е., Новікової О., Савченко І. та інших. В їх роботах виділено особливості становлення і впровадження принципів КСВ, зроблено аналіз розвитку соціальної відповідальності у вітчизняних умовах. Зарубіжні публікації в основному присвячено проблемам практичної реалізації концепції КСВ, ефективності діяльності підприємств у сфері КСО, поширення концепції серед інших держав. Зокрема, можна виділити роботи Марка Фрідмана, Дірка Маттена, Ендрю Крейна, Уейна Віссера. Аналіз останніх публікацій показав, що питання методології управління КСВ у умовах трансформаційних економік розглянуто дуже загально і потребує подальшого розвитку.

Викладення основного матеріалу.

Обґрунтування отриманих результатів

Метою створення глобальної концепції ООН є мотивація бізнес-структур різного рівня до участі у створенні комфортної соціального середовища як для населення, так і персоналу підприємств. Спочатку ставилося завдання створення механізму, який упорядкував би діяльність корпорацій по соціальному інвестуванню і дозволив оцінити і проконтролювати цю діяльність. Сьогодні КСВ стала одним з основних напрямків координованого співробітництва між державними, корпоративними та громадськими інститутами щодо реалізації концепції держави загального добробуту.

Для успішного просування концепції КСВ в Україні необхідно розробити ефективний мотиваційний механізм, який дозволив би залучити до співпраці не тільки великі національні корпорації, а й окремі підприємства великого та середньої ланки. Взагалі кажучи, управління мотивацією передбачає збалансоване поєднання таких етапів, як створення мотивації, підтримання мотивації і утримання її на потрібному, оптимальному рівні. В управлінні мотивацією необхідно враховувати і особистісні особливості.

Зазначимо, що сама концепція КСВ передбачає добровільну участь

організацій у вирішенні соціальних проблем. Однак виникає питання: яким чином підштовхнути керівництво підприємств до добровільного інвестування соціальної сфери? При цьому мова йде не про разову ініціативи, а про планомірну, контрольовану та підзвітною діяльність: підприємства, що реалізують програми КСВ зобов'язані надавати щорічні звіти. Особливо актуально це для країн з непростим економічним становищем і складними взаємодіями між бізнесом і держструктурами, до яких відноситься Україна. Можливо, одним з варіантів вирішення даного протиріччя може стати впровадження принципів рефлексивного управління в механізм взаємодії держави, підприємства і громадських інститутів. Для цього визначимо місце і можливості рефлексивного підходу в процесі управління мотивацією підприємств у сфері КСВ.

Одним з важливих чинників успішного розвитку бізнесу сьогодні є імідж організації. Фахівці з бренд-менеджменту відзначають, що позитивний імідж дозволяє підвищити ринкову вартість компанії, залучити кращих фахівців, підвищує ефективність маркетингової діяльності. Тому діяльність по створенню та збереженню іміджу завжди включається в стратегічний план розвитку компаній. Розкриємо елементи іміджу компанії, виділені в роботах [1, 2]: образ керівництва; імідж персоналу, соціальний образ, продуктовий (товарний) імідж; корпоративна культура; фірмовий стиль; бізнес - складова іміджу організації.

З метою управління мотивацією підприємств у сфері КСВ перш за все необхідно проаналізувати таку складову іміджу, як соціальний образ. Він складається із сукупності уявлень громадськості та різних соціальних груп про підприємство (фірмі, організації). Соціальний імідж може бути сформований за допомогою впровадження у свідомість цільових груп уявлень про соціальні цілі і ролі організації в економічному, соціальному та культурному житті суспільства. У цьому випадку ми отримуємо рефлексивне взаємодія трьох суб'єктів: держава, компанія, товариство, яке представлено на рис 1. У схемі показано, що ком-

панія, прагнучи домогтися позитивного іміджу, намагається впливати як інформаційними потоками, так і за допомогою рефлексивного впливу. З іншого боку, для того щоб компанія приймала рішення, відповідні інтересам держави і суспільства у сфері соціальної відповідальності, держава може спробувати рефлексивно впливати на компанію.

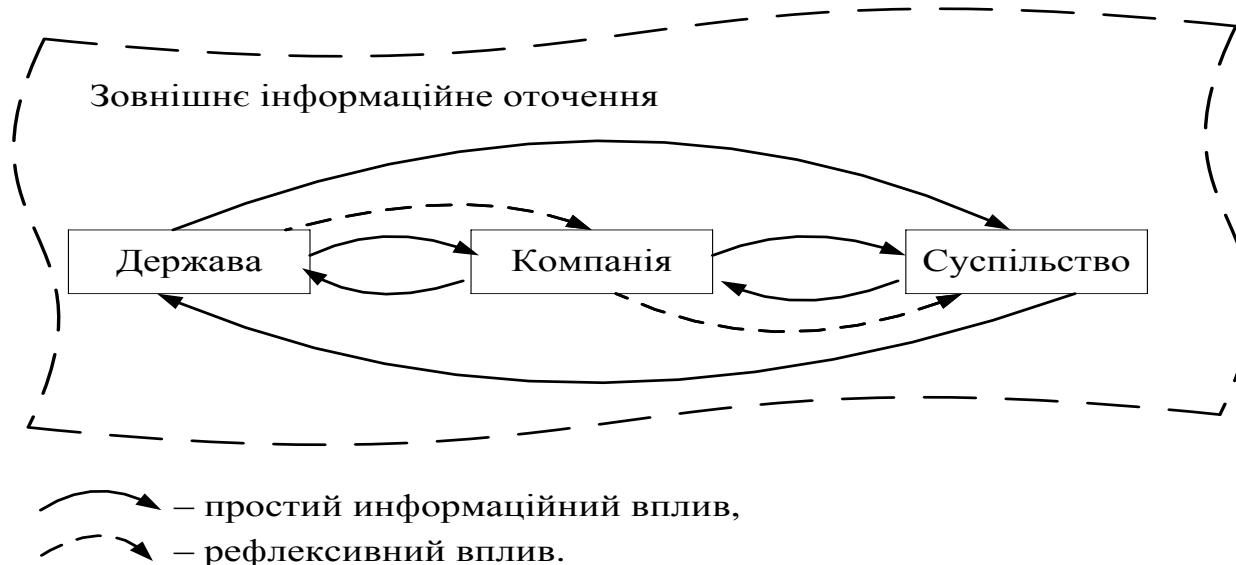

Рис. 1. Схема інформаційної взаємодії в процесі управління мотивацією підприємств у сфері КСВ.

Для вироблення ефективного рефлексивного впливу необхідно розробити адекватну рефлексивну модель управління мотивацією підприємств у сфері КСВ.

Рефлексивне управління в процесі мотивації підприємств у сфері КСВ включає в себе такі основні елементи: вивчення та врахування об'єктів рефлексивного управління, а саме – підприємств, потенційно здатних впровадити принципи КСВ у свою діяльність; вивчення мотивів підприємств у сфері соціальної діяльності; дослідження та аналіз проблем соціальної сфери, виявлення основних напрямків, на які необхідно спрямувати діяльність об'єктів рефлексивного управління; вивчення та аналіз усіх альтернативних способів, за допомогою яких можна вирішити виділені соціальні проблеми; визначення найбільш ефективних способів мотивації підприємств до діяльності в сфері КСВ.

У процесі вивчення підприємств, потенційно здатних впровадити принципи КСВ у свою діяльність, визначається структура поведінкових реакцій підприємств на різні методи впливу. Вивчається діяльність підприємств у сфері благодійності, соціальної допомоги, минулий досвід соціального партнерства. Перш, ніж почати процес рефлексивного управління, державі необхідно вивчити об'єкт управління, модель його поведінки.

Ключове питання в інформаційному управлінні підприємств – вивчення мотивів потенційного партнера при впровадженні принципів КСВ. У рамках аналізу мотивів вивчаються типові реакції, стереотипи поведінки керівників підприємств (стереотипи мислення), що дозволяє прогнозувати особливості поведінки певних груп підприємств на майбутнє і проводити адекватну мотиваційну політику.

Мета дослідження та аналізу проблем соціальної сфери полягає у виявленні напрямків найбільш ефективного докладання зусиль підприємств в рамках КСВ. На даному етапі необхідно визначити ємність «ринку соціальної відповідальності», межі КСВ, критерії оптимальності КСВ. Якщо ринок перенасичений, то нові учасники та заходи не потрібні – може виникнути зворотна реакція, тобто необхідна збалансованість. Певні обмеження накладають соціо-культурні особливості країни: для різних типів суспільства історично склалися різні критерії / межі соціальної відповідальності.

Одним з важливих аспектів мотивації підприємств до діяльності в сфері КСВ є дослідження всіх альтернативних способів вирішення виділених соціальних проблем. Логічно припустити, що будь-яку проблему можна вирішити різними шляхами, і підприємство вибере найменш витратний з них. Для того, щоб схилити керівництво підприємств до впровадження принципів КСВ необхідно заздалегідь досліджувати альтернативи, виявити їх сильні і слабкі сторони для всіх соціальних партнерів.

На базі зібраної й обробленої інформації створюється комплекс

моделей і методів рефлексивного управління мотивацією підприємств у сфері КСВ. У завдання держави і громадських організацій входить здійснення ряду заходів з метою зацікавити підприємства і спонукати їх до впровадження в економічну та соціальну діяльність принципів КСВ.

Для подальшого моделювання управління мотивацією підприємств у сфері КСВ домовимося позначати кожного з соціальних партнерів у певний момент часу як сукупність притаманних йому інформаційного простору, цілі, методи прийняття рішень:

$$\begin{aligned} S &= \{\Omega_S, T_S, M_S, R_S\} = H_S^t; \\ P &= \{\Omega_P, T_P, M_P, R_P\} = H_P^t, \end{aligned} \tag{1}$$

де Ω_S, T_S, M_S, R_S – Відповідно: інформаційний простір, мета, метод прийняття рішень, критерій досягнення мети держави; Ω_P, T_P, M_P, R_P – інформаційний простір, мета, метод прийняття рішень, критерій досягнення мети підприємства.

Для держави основною метою є залучення підприємства в діяльність з КСВ, критерієм досягнення мети в даному випадку буде виконання підприємством принципів КСВ. Для підприємства основна мета полягає в отриманні прибутку, а критерієм буде її максимізація. Кожен з соціальних партнерів володіє власним баченням поточної ситуації, тобто їх інформаційні простори різні. Методи досягнення цілей у партнерів також різні.

Опишемо в термінах рефлексивного управління процес взаємовідносин обраних об'єктів. У момент часу $t = 0$ учасники ще не мають власного відображення інформаційної ситуації, тому система відносин Q виглядає наступним чином: $Q_0 = \Omega_0$.

У момент часу $t = 1$ учасники усвідомлюють інформаційну ситуацію Ω_0 і система відносин Q_1 виглядає наступним чином:

$$Q_1 = \Omega_1 + \Omega_S + \Omega_P. \tag{2}$$

Зазначимо, що до моменту відображення ситуації Ω_0 у об'єктів по-

точна ситуація змінилася і стала Ω_1 .

Домовимося, що в будь-який момент часу у об'єктів змінюється лише відображення інформаційного поля, а мета і метод прийняття рішення залишаються колишніми. Наприклад, вираз H_S^{t+1} фактично відповідає ситуації $\{\Omega_{SS\dots S}, T_S, M_S\}$, де $\Omega_{SS\dots S}$ означає відображення власного інформаційного простору у держави ступеня $t+1$. Позначимо також ситуацію рефлексивного управління як H_{PS}^t , що означає, що держава володіє даними про інформаційний простір, цілі та методи своїх соціальних партнерів. Тоді з точки зору зовнішнього спостерігача поточна ситуація описується виразом:

$$Q_t = \Omega_t + H_S^t + H_{PS}^t + H_P^t. \quad (3),$$

Рефлексивне управління здійснюється за допомогою передачі від об'єкта управління деякою інформацією суб'єкту управління, на підставі якої суб'єкт самостійно ухвалить рішення, яке передбачає об'єкт управління. Отже, нам необхідно виділити підстави, на основі яких суб'єкти управління (в даному випадку – підприємство Р) приймають рішення, і спробувати впливати на них за допомогою доступних інформаційних потоків.

Позначимо: Q_S^t – Сукупність підстав для прийняття рішення держави S; Q_P^t – сукупність підстав для прийняття рішення підприємства Р. Тоді, застосовуючи загальне правило виділення підстав, використуване в рефлексивно підході [3, С. 26-28], до вираження (3) отримаємо:

$$\begin{aligned} Q_S^t &= \frac{\partial Q_t}{\partial S} = H_P^t + \Omega_t, \\ Q_P^t &= \frac{\partial Q_t}{\partial P} = \Omega_t. \end{aligned} \quad (4)$$

У виразах (4) показано, що підставою для прийняття рішення у підприємства є поточна ситуація, а у держави – поточна ситуація та стан учасників взаємовідносин. Процес реалізації рефлексивного управління

можна відобразити як факт передачі підстав для прийняття рішень, запишемо ланцюжок міркувань:

$$H_S^{t+1} \rightarrow H_P^{t+1}; H_S^{t+1} \rightarrow Q_P^{t+1}; Q_{PS}^t \rightarrow Q_P^{t+1},$$

$$\text{ò } \hat{t} \text{ } \tilde{\text{ä}} \text{ } \hat{\text{ä}} : Q_P^{t+1} = H_{PS}^t. \quad (5)$$

У виразі (5) відбита наступна ситуація: в момент часу (t+1) підприємство P для прийняття рішення використовує підстави, передбачене для них державою S в момент часу (t). З урахуванням підстановок (1) отримаємо:

$$H_S^t = \{\Omega_S, T_S, M_S, R_S\};$$

$$H_P^t = H_{PS}^t = \{\Omega_{PS}, T_{PS}, M_{PS}, R_{PS}\}. \quad (6)$$

Таким чином, найпростіші напрямки керуючих впливів можуть бути спрямовані на формування у суб'єктів рефлексивного управління інформаційного простору, цілі, методу, параметрів досягнення мети, передбачених об'єктом управління, а саме:

$$\Omega_{PS} \rightarrow \Omega_P, T_{PS} \rightarrow T_P, M_{PS} \rightarrow M_P, R_{PS} \rightarrow R_P. \quad (7)$$

Можливі також різні комбінації цих елементів.

Розкриємо суть рефлексивних управляючих впливів, наведених в (7), відповідно до досліджуваної предметної області (табл. 1).

Таблиця 1

Класифікація рефлексивних впливів у процесі рефлексивного управління попитом

Напрямок впливу	Короткий опис
$\Omega_{PS} \rightarrow \Omega_P$	Передача зміненої інформації про поточну обстановку в соціальній сфері, власних параметрах підприємства, а також компаній-конкурентів. Формування вигідного для держави інформаційного простору.
$T_{PS} \rightarrow T_P$	Вплив на цільові установки підприємств; коригування мети; формування культури КСВ.
$M_{PS} \rightarrow M_P$	Вплив на метод прийняття рішення керівництвом підприємств; коригування обмежень; зміна пріоритетів.
$R_{PS} \rightarrow R_P$	Прямий вплив на підприємства, прийняття рішення замість нього: обов'язкові види соціальної діяльності, примусової участь у вирішенні соціальних проблем.

Висновки та перспективи подальших досліджень

Таким чином, ми з'ясували, що в сучасній економічній ситуації компаніям для досягнення успіху недостатньо одних виробничих або організаційних змін, найважливішою складовою успіху сьогодні є позитивний імідж компанії. Одним із способів підвищення репутації компанії на ринку може стати діяльність у сфері КСВ. Така діяльність може розглядатися як основа для соціального партнерства між державою, підприємством і суспільством. Для того, щоб схилити підприємства до впровадження принципів КСВ можна використовувати рефлексивний підхід. Для цього запропоновано рефлексивна модель управління мотивацією підприємств у сфері КСВ.

Література

1. Фрайзер П.С. Современные публик рилейшнз /П.С. Фрайзер. – М.: Инфра-М, 2002. – 592 с.
2. Шарков Ф.И. Имидж фирмы: технологии управления. – М.: Академический проспект, 2006. – 270 с.
3. Лефевр В.А., Смолян Г.Л. Алгебра конфликта. – М.: Знание, 1968. – 64 с.

УДК 330.34:37.014.2

ОСВІТА ТА ЇЇ МІСЦЕ В ТИПОЛОГІЇ СУСПІЛЬНИХ БЛАГ

Матюк Т. В.,

Одеський національний університет ім. І.І. Мечникова

Стаття присвячена визначенню місця освіти у типології суспільних благ, з'ясуванню економічних та політичних механізмів формування сприятливих умов для повноцінного виконання освітою своїх суспільних функцій.

Статья посвящена определению места образования в типологии общественных благ, выяснению экономических и политических механизмов формирования благоприятных условий для полноценного выполнения образованием своих общественных функций.

Article is devoted to the definition of the place of education in the typology of public goods, the elucidation of economic and political mechanisms to create favorable conditions for the full implementation of the education of their public functions.

Постановка проблеми в загальному виді, зв'язок з науковими й практичними завданнями

В сучасних умовах переходу до нових, соціально-орієнтованих форм господарювання в Україні і світі, відбуваються докорінні зміни у співвідношенні джерел економічного розвитку, пов'язані зі становленням і швидким розвитком нематеріального виробництва. У провідних країнах визначальними стали фактори, що забезпечують становлення й розвиток постіндустріального суспільства, в якому до 90% зростання забезпечується за рахунок інтелектуального ресурсу.

За такої ситуації суттєво змінюється роль людини, адже вирішальне значення у здійсненні глибоких соціально-економічних перетворень належить саме людському чиннику. Як показує досвід світової практики, на сучасному етапі основною рушійною силою є творча діяльність людини та її результати у вигляді інтелектуального та соціального капіталу, головним змістом яких є визнання людини об'єктом капітальних вкладень та суб'єктом, що створює умови високої продуктивності, координації та кооперації заради суспільної вигоди.

Освіті у даних процесах належить особлива роль, оскільки вона є цільовим процесом розвитку особистості людини, її духовності, пізнавальних та інтелектуальних здібностей, соціалізації підростаючих та адаптації старших поколінь до швидкозмінних умов життя через передачу знань, умінь і навичок, що, у кінцевому рахунку, сприяє соціально-економічному розвитку країни, є важливим і необхідним елементом модернізації сучасного суспільства. Саме за допомогою освіти та професійної підготовки можливе зростання освіченості населення країни, що стає запорукою та змістом національного прогресу. З цих причин дослідження, спрямовані на організацію ефективної системи освіти у національній економіці, набувають особливої актуальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Виділення невирішених питань

Феномен освіти останнім часом є невід'ємною складовою багатьох

економічних досліджень. Такі вітчизняні дослідники, як Антошкіна Л., Каленюк І., Козарезенко Л., Куклін О. Тітар О., Тимошенко І., Яременко О. та інших [1–7] активно працюють у сфері досліджень, пов'язаних з економічним значенням освіти та її організації. У працях цих вчених висвітлюються питання про вплив знань на продуктивність праці й економічне зростання, про особливості функціонування ринку освітніх послуг та його регулювання з боку держави, а також про економічну ефективність освіти.

Такі дослідження підпорядковані, в основному, вивченню впливовості освіти на матеріальну сторону економічного розвитку та зосереджені на визначенні її продуктивної ролі в економічному зростанні. Однак, вони неспроможні дати відповідь на цілу низку питань, пов'язаних з функціональною роллю освіти як чинника сталого розвитку суспільства. Більшість підходів, які реалізовано у вітчизняній науці, не враховують соціальну та інституціональну складові освіти. А це є надзвичайно важливим для країн, які трансформують свої економічні системи і прагнуть віднайти ефективні механізми адаптації до умов глобального розвитку. Тому дослідження соціальних складових освіти і її впливовості на соціально-економічний розвиток (що реалізується завдяки державній політиці), є важливим елементом сучасних економічних досліджень в Україні.

Загальна мета дослідження

Мета статті полягає у визначенні місця освіти у типології суспільних благ та з'ясування на цій основі економічних та політичних механізмів формування сприятливих умов для повноцінного виконання освітою своїх суспільних функцій.

Викладення основного матеріалу.

Обґрунтування отриманих результатів

Освіта може ефективно виконувати свою функціональну роль як чинника соціально-економічного розвитку тільки у разі створення сприятливих умов як для якісного вдосконалення окремої людини та розвит-

ку суспільства в цілому, так і для подальшого кількісного зростання матеріальних і нематеріальних благ. У ході історичного розвитку ці умови формувалися, з одного боку, ринковим саморегулюванням, а з іншого – виникали внаслідок свідомої діяльності людей і були пов'язані з державним управлінням.

Однак, при значному ступені доробки, в сучасній зарубіжній економічній літературі немає одностайного погляду відносно того, чим зумовлена необхідність державної участі у наданні освітніх послуг та які безпосередні причини її спонукають ставати учасником процесу управління ринком освітніх послуг. Згрупувавши найбільш поширені теорії у даній сфері та представивши їх в узагальненому вигляді в табл. 1, приходимо висновку про існування чотирьох концептуальних підходів до визначення ролі держави у сфері освіти, пов'язаної з її мотивацією здійснювати вплив на ринок освітніх послуг.

Перший підхід відтворює погляди, притаманні ранній неокласиці і закладені А. Маршаллом у «Принципах економіки» (1890). У цих поглядах домінує уява про самодостатність ринкового механізму як регулятора економічних процесів, а значить, усі рішення про здобуття освіти приймаються окремими раціонально діючими суб'єктами на основі уявлень про граничну корисність даного блага або його граничну продуктивність у разі його розгляду як ресурсу.

Держава у такій моделі виконує мінімальні функції, викликані необхідністю підтримання умов для ринкового саморегулювання (створення правового середовища освітньої діяльності, захист приватної власності, обмеження монополізму на ринку освітніх послуг тощо). Ринок освітніх послуг за таких умов є похідним від ринку ресурсів: високий попит на трудові ресурси певної якості породжує потребу в освітніх послугах, за рахунок яких формуються професійні, кваліфікаційні та особистісні компетенції робочої сили.

Таблиця 1

Основні концептуальні підходи до визначення мотивації держави щодо втручання у дію ринкового механізму надання освітніх послуг

Концепція	Характеристика теоретичного підходу
Неокласика (А. Маршалл)	Ринки освітніх послуг функціонують як похідні ринків ресурсів на основі механізму саморегулювання. Держава виконує мінімальні функції, викликані необхідністю підтримання умов для ринкового саморегулювання.
Теорія суспільних благ (П. Самуельсон, Дж. Стігліц, М. Блауг)	Ринкам освітніх послуг властиві «провали», пов'язані з їхньою неспроможністю виявити потребу у освітньому товарі у силу ефекту «фрирайдерства». Держава бере на себе функцію надання суспільству такого товару і використовує податкові механізми компенсації витрат на його виробництво.
Теорія мериторних благ (Р. Масгрейв)	Ринкам освітніх послуг властиві «провали», пов'язані з їхньою неспроможністю виявити потребу в освітньому товарі у силу невідповідності нормативних і фактичних потреб приватних осіб. Держава спрямовує свою активність на створення умов для корекції індивідуальної поведінки у бік прийняття нормативно правильних рішень.
Теорія опікуваних благ (О. Рубінштейн)	Через ринок виявляються приватні інтереси щодо певних благ, а через політичний механізм – суспільний інтерес. Держава виступає у ролі ринкового гравця, який прагне до реалізації суспільного інтересу і постачає на ринок освітні послуги у обсязі, що задовольняє суспільні потреби.

Другий підхід акцентує увагу на «провалах ринку», одним із випадків яких є недовиробництво освітніх послуг приватним сектором економіки у силу притаманності останнім властивостей суспільних благ. У першому розділі роботи ми акцентували увагу на тому, що освітня послуга не є чистим суспільним благом, а носить змішаний характер. Фундатором підходу до пояснення участі держави у наданні освітніх послуг з позиції теорії суспільних благ вважається П. Самуельсон, який у роботі «Чиста теорія суспільних витрат» (1954) здійснив спробу сформулювати умови рівноваги для суспільних благ, під якими ро-

зумів товари, «які в однаковій кількості входять у дві або більше індивідуальні функції корисності» [8, с. 48].

Виходячи із такого розуміння сутності суспільного блага, вчений приходять висновку, нульові граничні витрати виробництва суспільних благ зумовлюють бажання споживачів приховувати свої потреби у цих товарах (ефект «фрирайдерства»). Відповідно, такі потреби не впливають на рівень ринкової ціни суспільних благ і не зацікавлюють виробників постачати їх на ринок. Ці причини примушують державу брати на себе виробництво суспільних благ та використовувати податкові механізми компенсації витрат на їх виробництво.

Третій підхід до визначення ролі держави у сфері освіти базується на концепції мериторних благ Р. Масгрейва, згідно якої освітня послуга є благом, попит на яке з боку приватних осіб відрізняється від нормативних спрямувань [9, с. 234]. Останні, на думку вченого, є «правильними» перевагами індивідів, які не можуть бути виявлені ринковим механізмом. Відповідно, існує певна розбіжність між правильними і фактичними потребами приватних осіб, усунення якої й бере на себе держава, надаючи освітні послуги.

При цьому, важливим стає визначення причин наявності подібного розриву. Масгрейв вказує, що втручання держави у виробництво мериторних благ може бути зумовлено рядом обставин. По-перше, тим, що у силу обмеженості своїх розумових та інтелектуальних здібностей, а також у ситуації необізнаності люди не можуть у повній мірі усвідомити свої потреби у цих товарах (загальна теза Масгрейва, що «неосвічені люди не можуть оцінити усіх вигід освіти»).

По-друге, тим, що у силу обмеженості грошових коштів індивіди схильні змінювати свою структуру споживання і часто не на користь життєво необхідних благ. По-третє, тим, що існує ряд колективних потреб, які не входять у індивідуальні переваги споживачів (наприклад, потреба у збереженні надбань культури та мистецтва). Відносно таких колективних потреб Масгрейв стверджує, що вони можуть бути задово-

лені тільки за умови співпадіння суспільних цінностей з особистими перевагами індивідів, що на практиці забезпечується далеко не завжди і вимагає державного втручання. Останнє, на відміну від ситуації суспільних товарів, не пов'язано з ефектом «фрирайдерства» і не зосереджено на державному виробництві благ, а спрямоване на створення умов для корекції індивідуальної поведінки у бік прийняття нормативно правильних рішень.

Четвертий підхід до визначення державної мотивації щодо втручання у дію ринкового механізму надання освітніх послуг представлений теорією опікуваних благ, яка ґрунтується на методологічних засадах соціодинаміки (див. напр.[10]). Фундатори даного підходу (О. Рубінштейн та Грінберг) виходять із уявлення про відсутність будь-яких індивідуальних переваг відносно суспільного блага і, відповідно, неможливості відображення суспільного інтересу в індивідуальних функціях корисності. Натомість вчені постулюють тезу про існування соціальної корисності благ (притаманність якої благам і є критерієм їх віднесення до категорії опікуваних), а також наявності самостійних інтересів суспільства, які не зводяться до приватних. «Товари і послуги, по відношенню до виробництва і споживання яких у суспільства є свій власний, нормативний інтерес, називаються мною опікуваними благами», – вказує О. Рубінштейн [11, с. 34]. У силу існування самостійного суспільного інтересу, виразником якого є держава, у суспільстві протікають два паралельних процеси: усереднення індивідуальних переваг через механізм ринку і вираження інтересів суспільства посередництвом механізмів політичної системи. Відповідно, держава у даній концепції виступає у ролі ринкового гравця, який прагне до реалізації суспільних інтересів, а значить, є виробником особливої категорії благ – опікуваних. Останні поєднують в собі класичні мериторні блага, товари баумолівської та шумпетеріанської економік. Окремою групою позиціонуються власне суспільні товари, тобто ті, які володіють ознаками неконкурентності у споживанні та невиключенністю.

Подана класифікація найбільш поширених підходів щодо встановлення причин та визначення напрямів державного втручання у механізм функціонування ринку освітніх послуг свідчить, що серед науковців не існує однозначної думки відносно ролі держави у сфері освіти. А це призводить до неможливості визначення пріоритетних сфер державного впливу та вибору конкретних інструментів його реалізації.

Говорячи про участь держави у процесі надання освітніх послуг, необхідно, на нашу думку, з'ясувати принципову можливість ринку і держави виявляти існуючі потреби у освітньому товарі та сприяти виконанню освітою своїх суспільних функцій. Аналізуючи місце і роль освіти в економічній системі суспільства, усвідомлюємо той факт, що ринок спроможний виявити у явній формі тільки індивідуальні або корпоративні потреби в освіті, втілені у ринковому попиті на освітню послугу (сфера обміну). Цей попит є похідним, з одного боку, від попиту на товарному ринку, що впливає на рівень ринкової ціни і, відповідно, детермінує попит виробників на певні види ресурсів, а з іншого – безпосередньо від ринку праці, кон'юнктура якого впливає на рівень заробітної плати і пред'являє до носіїв робочої сили певні вимоги щодо їх професіональних якостей. Таким чином, суб'єкт, який виступає покупцем освітньої послуги, формує свою потребу в освіті на основі свого власного рішення відносно набуття знань з метою оволодіння професійними навичками, підвищення кваліфікації та зростання соціального статусу. У цьому відношенні професійна освіта (середня або вища) може вважатися індивідуальним благом, яке володіє індивідуальною корисністю і надається суб'єкту ринком на платній основі. Зазначимо, що саме ринкові сигнали до продукування освітніх послуг професійної спрямованості є визначальними, оскільки їх ігнорування призводить до виникнення ряду соціально-економічних проблем. Як свідчить світовий досвід, у другій половині ХХ ст. у ряді слаборозвинутих країн з метою забезпечення високих темпів їх економічного зростання уряди почали інтенсивно розвивати безкоштовну вищу освіту, залучаючи для цього

бюджетні кошти та викладачів і науковців із розвинутих країн. Однак, структура робочих місць, що склалася в національних економіках, призводила до того, що люди, які отримали вищу професійну освіту, просто не могли знайти відповідну своїй кваліфікації роботу всередині країни і мігрувала за кордон, де кон'юнктура ринків праці виявилася більш сприятливою. Так, наприклад, чисельність індусів, що проживають у Великобританії, з 1951 р. по 1981 р. збільшилася з 25 тис. до 720 тис., тобто за 30 років майже у 30 разів. В США за 20 років (з 1965 по 1985 рр.) виїхало більше 200 тис. висококваліфікованих спеціалістів, що більше ніж у 5 разів перевищує чисельність осіб, зайнятих аналогічною роботою в Індії [12, с.299]. У результаті відбулося не пришвидшення, а уповільнення темпів економічного зростання у тих країнах, які стали експортерами кваліфікованої робочої сили.

Однак, ринок як механізм виявлення індивідуальних і колективних потреб у професійній освіті, а також як ефективний спосіб організації їх надання на платній основі освітніми закладами, може ефективно виконувати свою функцію тільки за передумов, головною з яких є необхідність досягнення суб'єктами-потенційними споживачами освітніх послуг професійного характеру певного рівня базових початкових знань. Без задоволення даної умови заклади середньої й вищої професійної освіти взагалі не можуть функціонувати у якості виробника і постачальника товару на ринок освітніх послуг. Підтвердженням даної тези може слугувати досвід модернізації азійських країн. Як відомо, масштабні за обсягом іноземні інвестиції, які влилися в економіку останніх, не дали очікуваного приросту темпів їх економічного зростання. І однією з причин такої ситуації стала вражаюча безграмотність основної маси робочої сили, яка просто була неспроможною задіяти у виробництві продуктивні техніку й технології. Це привернуло увагу інвесторів до проблем початкової освіти, під тиском яких уряди багатьох країн стали реалізовувати програми по ліквідації безграмотності.

Так, отримавши значні кошти у результаті нафтової кризи 70-х рр., Індонезія здійснила широкомасштабні заходи з будівництва початкових шкіл. Згідно президентської програми у 1974-1979 х рр. було збудовано 61 000 нових шкіл з метою збільшення ступеня охоплення дітей, які навчаються у віці 7–12 років з 69% у 1973 р. до 85 % у 1978 р. Це призвело як до підвищення рівня освіченості в країні, так і до зростання заробітної плати, яка для середньостатистичного індонезійця, що отримав освіту згідно президентської програми, зросла на 3, 8 %, рівно як і економічна віддача (виражена через заробітну плату) збільшилась з 6,4% до 9, 1 % [13, с. 132].

Отже, відносно освітніх послуг, які надаються у сфері вищої та середньої професійної освіти, слід зазначити, що вони є чистим приватним благом. Причому благом, відносно якого споживацькі переваги формуються на добровільній основі й зумовлені вибором самого індивіда. Процес споживання освітньої послуги професійної спрямованості відзначається активною роллю домогосподарства і залежить від його зусиль і бажання отримувати відповідні знання.

Держава є споживачем таких товарів у тій мірі, в якій у неї виникають власні потреби в спеціалістах для ефективного функціонування суспільного сектору економіки. Регулююча ж роль держави полягає у забезпеченні умов для ринкового саморегулювання (забезпечення «правил гри»), а також у формуванні певного рівня грамотності населення. У цьому зв'язку дошкільна та початкова і середня шкільна освіта є базою, фундаментом для розвитку середньої та вищої професійної освіти. Відповідно, освітня послуга у даній сфері відноситься до тих благ, які переважно постачаються у зв'язку з тим, що їх суспільна корисність вища від індивідуальної. Тому у більшості країн світу держава повною мірою бере на себе дану функцію, переводячи через правові та бюджетні механізми дошкільну та початкову й середню шкільну освіту в режим обов'язкової до споживання суспільної послуги.

Систематичне використання професійних знань у виробництві товарів і послуг засновано на досягненнях у виробництві власне освітнього продукту – сфері продукування і передачі знань. У ній ми маємо справу як з освітньою послугою, так і з власне знанням, яке є чистим суспільним благом. Тому участь держави у його виробництві зумовлюється змішаною природою останнього.

Щодо соціальних функцій освіти, які доповнюють її продуктивну функцію та сприяють економічному розвитку суспільства, то ми вимушені визнати, що ринкові механізми неспроможні виявити потребу суспільства у благах даного характеру та спрямувати освіту на ефективне виконання відповідних функцій. Як вже зазначалося, останні набувають свого конкретного втілення у сприянні встановленню балансу між екологією та економікою (екологічна функція), коригуванні поведінки економічних суб'єктів (соціалізуюча функція), їх мотивації на співробітництво та взаємодію (координуюча функція), формуванні матеріальних і духовних засад високої соціальної мобільності населення, сприянні суспільним перетворенням та прогресивному розвитку суспільства (модернізуюча функція).

Якщо виходити із типології благ, представленої О Рубінштейном то всі вищенаведені функції освіта виконує тільки завдяки державній активності, оскільки освітні послуги відповідного характеру, будучи за своєю природою мериторними, у кінцевому рахунку, належать до категорії опікуваних благ (а точніше, соціальних). Отже, притаманність державі апріорі суспільного інтересу знімає проблеми виявлення та задоволення суспільних потреб, до яких належить реалізація соціальних функцій освіти.

Виражаючи згоду з О. Рубінштейном відносно неспроможності ринку «відчувати» потребу в благах соціального характеру, слід, однак, звернути увагу на той факт, що держава також неспроможна повною мірою виявити соціальні потреби суспільства. Якщо залучити до аналізу наукові здобутки теорії суспільного вибору, то стає очевидним факт на-

явності «провалів держави». Нова політична економія, яка базується на засадах інституціоналізму і яка у якості однієї із своїх складових включає теорію суспільного вибору, довела, що держава як інститут одночасно є й організацією – сукупністю суб'єктів, які приймають політичні рішення. Інтереси цих суб'єктів можуть суттєво відхилитися від суспільних, оскільки учасники політичного процесу прагнуть, перш за все, до реалізації власних інтересів та інтересів тих структур, які привели їх до влади. За таких умов держава як потенційний виразник суспільних інтересів далеко не завжди буде проявляти зацікавленість у сприянні виконання освітою своїх соціальних функцій. Тому поступ суспільства до стійкого економічного розвитку залежить від дієздатної держави й політичної волі урядовців.

На цьому аспекті було зроблено особливий наголос у доповіді про людський розвиток 2013 року, де вказувалося, що «Суспільний і приватний характер у більшості випадків не є природною властивістю суспільних благ, а виступає соціальною конструкцією і у такому сенсі являє собою предмет політичного вибору... З цих причин з'ясування того, що є суспільним, а що приватним, буде потребувати сильного, цілеспрямованого індивідуального й інституціонального лідерства» [14, с. 14].

Розглядаючи характерні риси освітньої послуги як опікуваного блага у частині її соціального виду, зауважимо, що більш правомірним буде її визначення як блага мультимішаного. Таке тлумачення освітньої послуги соціальної спрямованості зумовлено неможливістю її віднесення у повній мірі до опікуваних благ. Це пов'язано із тим, що ряд соціальних функцій освіта виконує на основі чистих приватних благ. Мається на увазі процес первинної соціалізації індивіда, який відбувається через домашнє виховання й освіту, діяльність суспільних позашкільних організацій (гуртки, товариства тощо), закладів культури тощо. У ході функціонування цих інститутів суспільства закладаються ціннісні основи для сприйняття особистістю надбань культури, нормативних спрямувань, розуміння меж доз-

воленості й заборонності у власній поведінці, соціальний досвід взаємодії з іншими людьми тощо. Цей пласт культури входить в індивідуальну свідомість і є основою, на якій вибудовується фундамент для засвоєння елементарних, загальних або спеціалізованих знань, а також знань професійної та гуманітарної спрямованості. Ці знання й освітні послуги, які сприяють їх засвоєнню, вже відносяться як до чистих приватних і суспільних, так і до змішаних або опікуваних благ.

Висновки й перспективи подальших досліджень

Дослідження освіти та її місця у типології суспільних благ дозволяє зробити висновок, що освітня послуга має дуже складний перетин соціальних конструкцій у її визнанні благом різної типології. Виходячи з цього ми пропонуємо вважати її за мультизмішану і визначити як благо, яке у ході свого задоволення набуває властивості як чистого приватного і суспільного, так і змішаного та опікуваного блага. Відповідно, у силу перетину приватних, колективних та суспільних інтересів з приводу надання такого мультизмішаного блага, необхідно визнати необхідність функціонування у суспільстві механізму, який би сполучав ринок, державу і громадянське суспільство як складових формування сприятливих умов для повноцінного виконання освітою усіх своїх суспільних функцій. Оскільки індивіди є не тільки благоотримувачами розвитку, але й його творцями, то сприяння створенню у суспільстві умов для виконання освітою своїх соціальних функцій залежить від їх активної позиції щодо впливу на процес прийняття політичних рішень.

Література

1. Антошкіна Л. І. Економіка вищої освіти: тенденції та перспективи реформування: Монографія / Антошкіна Л. І. – Наук. ред. і вступ. ст. Бондар І. К. – К.: ВД Корпорація, 2005. – 368 с.
2. Каленюк І. С. Особливості регулювання ринку освітніх послуг: Монографія / І. С. Каленюк, Л. І. Цимбал. – Чернігів: ЧДІЕіУ, 2011. – 184 с.
3. Освіта в економічному вимірі: потенціал та механізм розвитку / І. С. Каленюк ; Інститут вищої освіти АПН. – К. : ТОВ "Кадрі", 2001. – 326 с.
4. Козарезенко Л. В. Соціально-економічна нормаль як індикатор внутрішньої ефективності освітньої сфери України / Л. В. Козарезенко // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 7 (97). – С. 58 – 62.

5. Куклін О. В. Економічні аспекти вищої освіти / Куклін О. В. – К.: Знання України, 2008. – 331 с. – Бібліогр.: с. 298 – 331 с.
6. Тимошенко І. В. Система образования в зеркале экономической науки. / И. В. Тимошенко / Народная украинская академия. – Х. : Издательство НУА, 2005. – 295 с.
7. Огаренко В. М. Державне регулювання діяльності вищих навчальних закладів на ринку освітніх послуг: Монографія / В. М. Огаренко. – К. : Вид-во НАДУ, 2005. – 328 с.
8. Samuelson P. A. The pure theory of public expenditure // Review of Economics and Statistics, 1954. – 234 p.
9. Musgrave R. A. The Theory of Public Finance: A Study in Public Economy. – N.Y.- London: McGraw-Hill, 1959. – 628 p.
10. Экономическая социодинамика / Р. С. Гринберг, А. Я Рубинштейн. – М.: ИСЭ Пресс, 2000. – 274 с.
11. Рубинштейн А. Я. Структура и эволюция социального интереса. – М.: ИСЭ Пресс, 2003. – 368 с.
12. Нуреев Р. М. Система образования Индии: проблемы развития / Р. М. Нуреев // Индия 1987: ежегодник. – М.: Наука, 1988. – С. 294-312.
13. Нуреев Р. М. Теории развития: модели становления рыночной экономики / Р. М. Нуреев – М.: Норма, 2008. – 584 с.
14. Доклад о человеческом развитии 2013. Возвышение Юга: человеческий прогресс в многообразном мире. Резюме – М. : Весь мир. – 2013. – 152 с.

УДК 330.332.146:338

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ИННОВАЦИОННОГО РАЗВИТИЯ РЕГИОНОВ УКРАИНЫ

*Манн Р.В., к.е.н., доцент
ГВУЗ «Донецкий институт железнодорожного
транспорта Украинской государственной
академии железнодорожного транспорта»,
Лоскутова В.В., к.держ.упр.,
Донецкий державний університет управління*

Статья посвящена актуальным проблемам инновационного развития регионов Украины. Рассмотрены и систематизированы ключевые проблемы сдерживающие инновационный прогресс. Предложены ключевые принципы формирования региональной инновационной политики.

Стаття присвячена актуальним проблемам інноваційного розвитку регіонів України. Розглянуто та систематизовано ключові проблеми стримують інноваційний прогрес. Запропоновано ключові принципи формування регіональної інноваційної політики.

The article is devoted to actual problems of innovative development of the regions of Ukraine. Considered and systematized the key problems hindering innovation progress. Proposed key principles of regional innovation policy.

Постановка проблемы в общем виде.

Связь с научными и практическими задачами

В условиях трансформации экономической системы и развития рыночных отношений в Украине особая роль отведена развитию инновационной и научно-технической деятельности. Такая направленность формирует ряд задач, которые должны обеспечить качественные изменения в развитии человеческого капитала, проведении социальных и экономических реформ, повышении конкурентоспособности экономики. Однако государственные и региональные органы власти, предприятия не всегда активизируют инновационную и научно-техническую деятельность для усиления конкурентоспособности и завоевания новых позиций как на внутреннем, так и внешнем рынках.

Анализ последних исследований и публикаций.

Выделение нерешенных вопросов

Проблемы развития научно-технической сферы, актуальные вопросы инновационной деятельности всегда составляли предмет особого внимания ученых-экономистов. Исследованию инновационных процессов в современной рыночной экономике посвящены работы В. Гейца [1], В. Федорова [2], А. Черепя, С. Васильевой [3], А. Колесник [4], Г. Лазутина [5], К. Алексеевой [6] и других.

Общая цель исследования

Актуальными проблемами инновационного развития регионов Украины становятся нехватка и малая обеспеченность инновациями отраслей, предприятий, образования, системы регионального и государственного управления, низкий уровень инновационной культуры.

В таком контексте задачей Украины является в кратчайшие сроки изучить мировой опыт формирования современной инновационной политики и применить его при решении многих проблем в этой области. Обоснование и определение путей реализации инновационной политики

в Украине требуют тщательного исследования особенностей инновационного развития в регионах с учетом реальных условий воспроизводства их хозяйственных комплексов.

Изложение основного материала.

Обоснование полученных результатов

Процессы эффективного формирования и успешного функционирования целостного регионального инновационного поля требуют четкого планирования, согласования и координации всех стратегических проектов и их составляющих: целевых программ тактического плана, контроля их выполнения, оперативного внесения изменений и уточнений. Поэтому организации инновационного процесса должно предшествовать управленческое нововведение в виде принципиально новой конфигурации органов управления этим процессом, новейших подходов к формированию и реализации основ инновационной культуры, понимание необходимости и четкого закрепления инновационного имиджа регионов.

На современном этапе развития трансформационной украинской экономики становится более значимой роль нововведений. Это вызвано, в первую очередь, повышением и ужесточением конкуренции. Для многих руководителей, готовых эффективно управлять предприятием, его инновационное развитие является весьма актуальным в повседневной жизни. Но оно должно быть связано и соотнесено с аналогичными позициями руководителей на всех уровнях управления: государственного, регионального, отраслевого.

В настоящее время в условиях жесткой конкуренции национальные предприятия теряют свои позиции, поскольку не имеют возможности завоевывать новые рынки сбыта. Неблагоприятная рыночная конъюнктура, углубление мирового финансового кризиса, устаревшие оборудование и технологии, отсутствие стимулирующих форм кредитования – все это заставляет многие предприятия сокращать производство.

Активизация инновационной деятельности имеет важное значение на уровне, как предприятия, так и государства. Ведь только при внедрении научных разработок, передовых технологий возможен выпуск конкурентоспособной продукции и услуг. Когда предприятие опережает конкурентов в освоении достижений научно-технического прогресса, оно имеет возможность получать прибыль [2]. Только устойчивый и перспективный в вопросах расширенного воспроизводства производитель услуг и товаров является фундаментом стабильного регионального развития. Развитие инновационной деятельности имеет большое значение не только для отдельного предприятия, но и для увеличения экономического потенциала государства посредством увеличения объемов выпуска наукоемкой и инновационной продукции.

Инновационный процесс охватывает весь период развития инновации – от зарождения идеи, разработки и до реализации инновации в виде нового продукта, техники и технологии. Разработка инновации или зарождение ее идеи возникают тогда, когда формируются условия и появляется необходимость создать что-то кардинально новое для получения большей прибыли. Использование инноваций значительно повышает уровень конкурентоспособности, что в настоящее время является необходимым условием эффективного функционирования любого предприятия [3].

Инновация – это внедрение достижений науки и техники в производство с целью получения максимальной прибыли, завоевания новых рынков сбыта посредством повышения конкурентоспособности продукции. В Украине достаточно острой проблемой является недостаточный уровень финансирования и экономического стимулирования научно-технической и инновационной деятельности со стороны государства.

В странах, где формируется новый индустриально–информационный технологический уклад, государство берет на себя от 5 до 50% национальных научных расходов. При этом вводятся льготы для предприятий, которые используют достижения научно-

технического прогресса, формируются новейшие управленческие формы поддержки процессов кластеризации, разрабатываются особые формы и мероприятия по поддержке малого бизнеса и др.

Согласно Закону Украины «О научной и научно-технической деятельности», объемы бюджетного финансирования науки должны составлять не менее 1,7% ВВП. Однако с каждым годом удельный вес бюджетных ассигнований на научные исследования значительно снижается [3]. ВВП на душу населения в Украине в 2009 г. составил 0,63 тыс. дол., вдвое меньше, чем в России, и в 38 раз меньше, чем в США. Норма валового накопления основного капитала в структуре использования ВВП сокращается. Так, с 2005 г. по 2010 этот показатель снизился на 4,3 процентных пункта. Износ основных фондов в большинстве отраслей достигло критического уровня и не компенсируется новыми реальными инвестициями. На предприятиях отраслей экономики Украины от 60 до 80 % оборудования физически изношено или морально устарело, 40 % основных средств функционирует более 20 лет [11]. Приведенные цифры свидетельствуют об увеличении финансовых отчислений, но это связано с повышением цен и ростом затратности технологий по разработке инноваций. Процент же выполненных научных и научно-технических работ в ВВП с каждым годом падает. Данные о внедрении инноваций на промышленных предприятиях Украины отражены в табл.1.

В результате анализа инновационной деятельности промышленных предприятий г. Киева, АР Крым, Донецкой, Харьковской, Днепропетровской, Запорожской и Черновицкой областей было выявлено, что в отдельных регионах уровень инновационной активности колебался в диапазоне от 10 до 30%. Более эффективно инновационной деятельностью занимаются крупные предприятия, поскольку для этого необходимы финансовые ресурсы. Проведенное исследование в выбранных регионах показало, что уровень инновационной активности среди крупных предприятий (более 250 чел.) составляет от 23% до 49%, средних (50-

249 чел.) - 11-29%, среди малых предприятий (10-49 чел.) 7-23%. Самый высокий показатель - среди крупных предприятий г. Киева и Днепропетровской области, самый низкий - среди малых предприятий Черновицкой области [10].

Таблица 1

Инновационная деятельность промышленных предприятий

Год	Удельный вес предприятий, которые занимались инновациями, %	Общая сумма затрат, тыс. грн.	в т.ч. по направлениям, тыс. грн.			
			исследования и разработки	приобретение новых технологий	подготовка производства для внедренных инноваций	приобретение машин и оборудования для внедрения инноваций
2000	13,5	467603,0	17063,1	960,2	24217,7	418793,2
2001	12,4	524372,9	56928,6	2090,2	22822,3	434912,6
2002	13,2	482999,2	48106,7	643,8	30102,3	397914,6
2003	10,4	807662,3	58406,0	5650,3	63225,2	669670,4
2004	11,6	996938,3	69157,9	11519,2	42682,3	861275,6
2005	9,8	1955088	92529,8	90263,9	47586,6	1712674,9
2006	7,9	1785340	115336,1	46546,4	77301,9	1533797,1
2007	10,4	2639912	160832,3	237190,2	-	2148992,9
2008	10,5	2740368	160991,3	317687,3	-	2239539,0
2009	9,6	798053,4	103405,9	17752,7	-	615365,8
2010	10,6	786142,9	236614,8	14537,2	-	477026,1
2011	10,6	2391255	157609,8	16687,4	-	1984318,1

В каждом из исследованных регионов Украины доля предприятий, которые использовали несколько видов инноваций (технология, техника, продукция), выше, чем доля тех, на которых использовался только один из ее видов. Реализуют инновационные продукты и услуги преимущественно на местном (региональном) рынке, что связано с особенностями законодательной сферы, регуляторными положениями в налоговой системе. Основное направление инновационной деятельности состоит в приобретении машин, оборудования и программного обеспечения, что позволяет выпускать более конкурентоспособную продукцию

или услуги. Достаточно большое число предприятий проводили обучение персонала и подготовку к внедрению усовершенствованных продуктов и процессов.

Предприятия, в выбранных для анализа регионах, получили результаты от внедрения инноваций, такие как расширение ассортимента товаров и услуг (от 19% инновационных предприятий в Черновицкой области до 25% в г. Киеве, Днепропетровской и Запорожской областях и АР Крым); улучшение качества товаров и услуг (от 13 % в Черновицкой области до 25% в г. Киеве и Днепропетровской области); соответствие правовым требованиям (от 7% в Черновицкой области до 28% в г. Киеве), повышение возможности производства товаров или оказания услуг (от 13% в АР Крым и Черновицкой области , 19% в Запорожской области до 22% в г.Киеве) [4].

Проведенная оценка инновационной деятельности позволяет сделать вывод, что кроме финансовых препятствий предприятия, осуществляющие инновационную деятельность (недостаточность средств внутри организации и усиливающаяся конкуренция на рынках), имеют проблемы с выходом на рынки и нахождением новых партнеров для сотрудничества. Мировое сообщество решает эти вопросы при помощи разнообразных управленческих инструментов: формирование консолидированных действий с органами власти (отраслевыми, региональными, государственными); сотрудничество с представителями своей продуктовой ниши и одного отраслевого рынка; привлечение новых форм организации деятельности - кластеров, бизнес-групп и др.

Большинство ученых и экспертов по вопросам регулирования рыночной среды приходят к заключению, что необходимо развивать законодательную и научно-методическую базу для более тесного сотрудничества государственного и предпринимательского секторов, активизировать процессы формирования национальных инновационных кластеров. Эти предпосылки эффективного инновационного развития отече-

ственных предприятий будут способствовать достижению экономического и научно-технического прогресса в нашей стране.

Основными факторами устойчивого роста всей экономической системы являются макроэкономическая стабильность и конкурентоспособность национальной экономики, которая сегодня все больше определяется инновационным развитием. Осознавая исключительность современного состояния экономики Украины, необходимо следует признать научную разработку экономического механизма государственного регулирования инновационной деятельности, которая учитывает национальные особенности научно-технического и инновационного развития, способного обеспечивать динамичный процесс всего общества.

Инновационное развитие экономики, формирование региональной стимулирующей среды является сегодня актуальным для Украины. Цели инновационной политики в нашем государстве – это формирование социально-экономических, организационно-правовых условий для эффективного создания, развития и использования научно-технического потенциала страны; обеспечение внедрения современных экологически чистых, безопасных, энерго- и ресурсосберегающих технологий; производство и реализация новых видов конкурентоспособной продукции. Привлекая науку, научно-технические разработки и передовые технологии, можно рассчитывать на успех в рыночной экономике [6].

Рыночная экономика характеризуется принципиальными изменениями в отношениях собственности, методах государственного и регионального регулирования. Меняются организационно-правовые формы субъектов хозяйствования, появляются новейшие управленческие технологии, мотивы и ориентиры. Целью хозяйственной деятельности предприятий становится достижение определенного уровня конкурентоспособности, жесткое ресурсосбережение, внедрение новых технологий, улучшение научно-производственного потенциала. Особенности переходного периода обуславливают необходимость специфического подхода к инновационной деятельности, ведь состояние научно-

технического развития, восприимчивость экономики к достижениям научно-технического прогресса представляют собой важнейшие факторы, определяющие уровень благосостояния страны.

Сегодня наблюдается экстенсивное расширение деятельности ограниченного круга инновационно ориентированных компаний без четких сигналов относительно формирования устойчивых тенденций к приобретению качественных характеристик, которые позволили бы им оказывать влияние на макроэкономические процессы в стране [1].

Современное состояние инновационного развития экономики Украины характеризуется следующим: отсутствием собственных средств для осуществления инновационной деятельности, что подтверждается доминированием в структуре источников финансирования инновационной деятельности собственных или «условно собственных средств»; высокой угрозой присвоения иностранными субъектами инновационного предпринимательства в виде инновационной квазиренды внешних эффектов от деятельности отечественного инновационного сектора; минимизацией влияния государства через бюджетную политику на темпы и направления развития инновационного предпринимательства, обусловленной стойкой практикой инерционного бюджетного содержания государственных научных учреждений и углублением тенденций концентрации бюджетных ресурсов на финансирование фундаментальных научных исследований при минимальных объемах финансовой поддержки государственных целевых научно-технических программ; катастрофически низким уровнем экономической эффективности государства как собственника объектов интеллектуальной собственности [1].

При решении проблем инновационно ориентированного развития отечественной экономики и отдельных ее субъектов определяющее значение имеет государственное регулирование и участие государственных органов в укреплении инновационного потенциала страны. При этом важнейшими целями государственного регулирования инновационной

деятельности являются обеспечение прогрессивных преобразований в сфере материального производства и повышение конкурентоспособности национального продукта на мировых рынках.

Исходя из особенностей развития мировой экономики и необходимости государственного регулирования инновационной деятельности, можно выделить основные принципы, на которых должна базироваться государственная инновационная политика: научная обоснованность приоритетов инноваций и определение государственных и региональных экономических и социальных интересов; первенство управленческих инноваций и их социальная направленность; государственная поддержка и масштабность инноваций в стратегически важных отраслях; распространение всех форм поддержки на малый и средний бизнес; поддержка научного и научно-технического творчества молодежи; институционализация охраны интеллектуальной собственности и новых форм инновационной культуры; содействие развитию конкуренции в научной сфере за счет равных прав малого и среднего бизнеса; экономическая эффективность инновационных технологий; управленческий контроль за использованием и направлением ресурсов на приоритетные направления развития науки, техники и инновационного общественного прогресса; публичность поддержки и финансирования инновационных проектов; гибкость и прозрачность инновационной политики; консолидация и интеграция науки, образования, государственного и регионального управления, предпринимательской деятельности; обеспечение развития инновационного предпринимательства на местах путем передачи определенных прав и обязанностей на региональный уровень; содействие мировому научному и образовательному сотрудничеству и др.

Международный опыт свидетельствует, что в экономике развитых стран финансовые ресурсы инновационной деятельности формируются как из государственных, так и из частных источников. В этих условиях происходит увеличение негосударственной доли в общем объеме финансирования. Активное взаимодействие государства и частного бизне-

са в финансовой поддержке научно-технического развития создает предпосылки стремительного роста национальной экономики [4, с. 214].

Анализируя достижения в инновационной сфере ведущих стран мира - США, Японии, Великобритании, Израиля и Германии, следует подчеркнуть, что прогресс в данном направлении обеспечили следующие факторы: эффективная инвестиционная политика, создание инновационной инфраструктуры и высокопрофессиональный кадровый потенциал научно-инновационной сферы. Активизация новаций является важным условием структурного обновления общественного капитала и его положительной динамики. Доля отечественной наукоемкой продукции на мировом рынке высокотехнологичной продукции составляет менее 0,1%, тогда как США - около 36%, Японии - 30, Германии - 17, России - 0,5% [3].

Трансформационный характер и наполненность процессов рыночного развития экономики Украины и региональное разнообразие ее хозяйственных комплексов остро ставят вопрос разработки экономического механизма государственного регулирования инновационной деятельности с учетом мировых достижений. Это потребность в научном обосновании такого механизма и его действенных управленческих инструментов с учетом новейших знаний.

Инновационный механизм должен быть ориентирован на разные уровни воздействия: общегосударственный, региональный, отраслевой, рыночной инфраструктуры, рынков и собственно предприятий. Сам механизм и его управленческие инструменты должны выполнять следующие функции: организации, планирования и прогнозирования, мотивации, стимулирования, регулирования, информирования и т.п. В каждом регионе, как и на государственном уровне, необходимо сформировать соответствующие стратегии и принципы диагностики и мониторинга инновационной среды. Общая суть государственного регулирования инновационной деятельности заключается в целенаправленном воздействии органа государственного управления на экономические интересы

институтов инновационной сферы. Отсюда, эффективности государственного управления можно достичь при условии, что меры воздействия будут сопоставимы с собственными целями объекта регулирования и, в конечном итоге, обеспечат реализацию определенных управленческих решений в процессе инновационной деятельности [1].

Современная инновационная политика предполагает регулирование этой сферы на международном уровне. Поэтому государственное управление исследованиями и разработками находится под прямым влиянием внешних связей, а международная научно-техническая деятельность начинает занимать центральное место во внешнеэкономической политике государства [5].

При создании условий для оптимального развития научно-технического потенциала национальной экономики Украины востребована разработка национальной модели инновационного развития и механизмов управления инновационной политикой, соответствующих лучшим мировым стандартам.

В научной литературе рассматриваются различные виды инновационной политики. Именно такие стандарты и ориентиры должны быть адаптированы в практических действиях и разнообразных планах и программах (рис. 1).

В основу региональной инновационной политики целесообразно положить стратегию опережающего технико-экономического развития с концентрацией существующего потенциала на ключевых участках нового технологического уклада. К ее основным элементам относятся: выбор, оценка и стимулирование приоритетных направлений инновационной деятельности; программно-целевые методы планирования инновационной деятельности; опережающее развитие фундаментальных исследований; развитие системы непрерывного образования и обеспечение возможности ее своевременного приспособления к задачам инновационной деятельности; создание благоприятных условий для различных форм интеграции науки и производства [7].

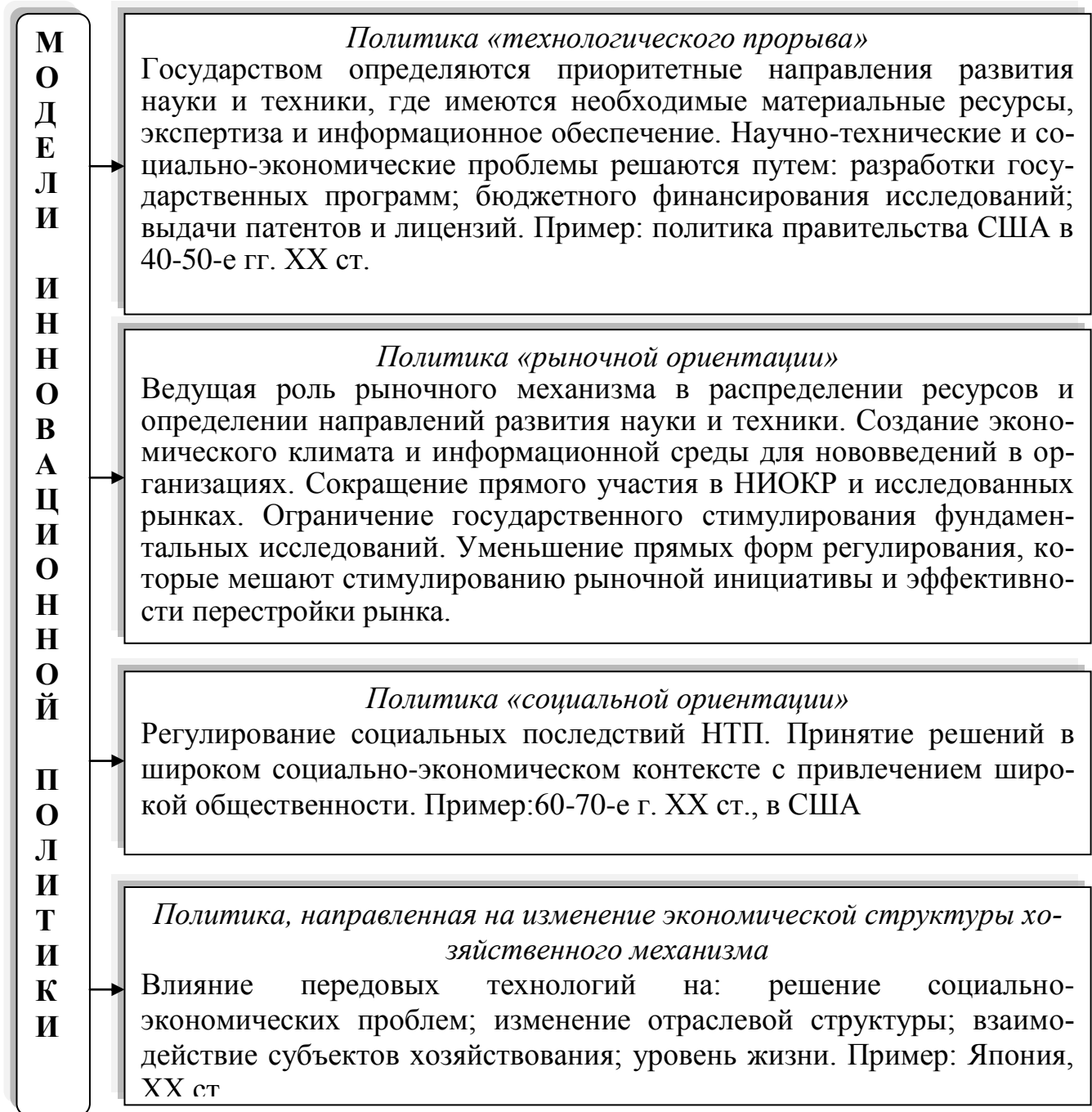

Рис. 1. Модели инновационной политики

Стратегические целевые ориентиры региональной инновационной политики при этом служат основой для эффективной структурно-инвестиционной деятельности, предусматривающей перераспределение ресурсов из устаревших и традиционных производств в новые, способ-

ные обеспечить многократное повышение производительности труда, ресурсосбережения и на этой основе – новое качество жизни людей.

С позиции оценки мирового опыта и проблем предприятий государство должно быть основным источником финансирования научно-технической и инновационной деятельности. В процессе исследования было выявлено, что, по сравнению со странами Европы, в Украине доля предприятий, использующих информацию от государственных научно-исследовательских институтов и университетов, выше. Но процент инновационных предприятий, пользующихся собственными или частными источниками информации (консультанты и консультационные объединения), больше, чем тех, которые используют информацию государственного сектора. Это свидетельствует о том, что связь между государственным и предпринимательским секторами весьма ограничена. Эта проблема может быть решена в короткие сроки, но потребует определенной воли государственного и регионального менеджмента.

Выводы и перспективы дальнейших исследований

В условиях рыночных отношений система управления региональной инновационной деятельностью специфична и должна выступать основным элементом экономической политики местных органов власти. Ее необходимо ориентировать на решение следующих важных задач.

Создание предпосылок для быстрого и эффективного внедрения технических, технологических, инфраструктурных, информационных новшеств в различные сферы хозяйственной деятельности региона.

Обеспечение стремительных изменений и положительных сдвигов в структурно-технологической перестройке промышленности с учетом потребностей мировых рынков.

Поддержка и распространение инструментов и технологий развития научно-технического потенциала по таким направлениям развития, как образовательные, информационно-коммуникационные.

Создание необходимых условий для развития интеллектуального потенциала науки, образования и предотвращения «утечки мозгов» за границу.

Литература

1. Економіка України: стратегія і політика довгострокового розвитку / За ред. В. М. Гейця. – К. : НАН України, Ін-т екон. прогнозування. – К.: Фенікс, 2003. – 1008 с.
2. Федорова В.Г. Інноваційна діяльність в регіонах України: проблеми та напрямки її поліпшення / Федорова В.Г. // Зб. наук. праць Харківської академії міського господарства. – Х.: ХАМС. – С. 58-67.
3. Череп А.В. Розвиток інноваційної діяльності України в сучасних умовах / Череп А.В., Васильєва С.І. // Зб. наук. праць Національного університету харчових технологій. – К.: НУХТ. – С. 69-74.
4. Колісник О.П. Механізм державного управління науково-технічним та інноваційним розвитком регіонів України / Колісник О.П. // Ефективна економіка: зб. наук. праць Дніпропетровського Національного аграрного ун-ту. – Дніпропетровськ.: ДНАУ. – С. 48-54.
5. Лазутін Г. І. Фінансове забезпечення інноваційної діяльності як фактор структурних змін економіки України / Г. І. Лазутін // Вісник технологічного університету Поділля. – 2002. – № 5. – Ч. II. – Т. 2. Економічні науки. – С. 213–216.
6. Алексеєва К. А. Удосконалення організаційно-економічного механізму державного регулювання інноваційної діяльності / К. А. Алексеєва // Економіка та держава. – 2008. – № 9. – С. 30–32.
7. Федулова Л. І. Інноваційний розвиток економіки: модель, система управління, державна політика / Л. І. Федулова. – К. : Основа, 2005. – 552 с.
8. Чеберкус Д. В. Державне регулювання розвитку інноваційного підприємництва в Україні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.03 «Економіка та управління національним господарством» / Д. В. Чеберкус. – К., 2009. – 23 с.
9. Чербякова О. В. Концептуальні основи та існуючі підходи до проблеми регулювання інноваційної діяльності на державному рівні / О. В. Чербякова // Інвестиції: практика та досвід. – 2009. – № 17. – С. 79–81.
10. Донецька область у 2011 р.: статистич. щорічник. – Донецьк: Головне управління статистики у Донецькій області, 2012. – 346 с.
11. Наукова та інноваційний потенціал України у міжнародних статистичних порівняннях: [моногр.] / [І.Ю. Єгоров, І.А. Жукович, Ю.О. Рижкова та ін.]. – К.: ДП «Інформаційно – аналітичне агентство», 2010. – 156с.

УДК 339.137: 332.012.2

ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ НА ШЛЯХУ ДО ПОСТІНДУСТРІАЛЬНОГО СВІТУ

*Нікітіна О.Б., к. е. н., доцент,
ДВНЗ «Національний гірничий університет»*

Розглядається вплив окремих факторів на конкурентоспроможність економіки регіону на основі інноваційної моделі. Показаний вплив інноваційних процесів на забезпечення конкурентоспроможності підприємств як основної ланки економічного процесу на регіональному рівні. Сформовані найважливіші напрямки державної регіональної політики у сфері формування територіальних інноваційних кластерів.

Рассматривается влияние отдельных факторов на конкурентоспособность экономики региона на основе инновационной модели. Показано влияние инновационных процессов на обеспечение конкурентоспособности предприятий как основного звена экономического процесса на региональном уровне. Сформированы важнейшие направления государственной региональной политики в сфере формирования территориальных инновационных кластеров.

Influence of separate factors on the competitiveness of economy of region on the basis of innovative model is examined. Influence of innovative processes on providing of competitiveness of enterprises as a basic link of economic process at regional level is shown. Major directions of public regional policy in the sphere of forming of territorial innovative clusters are formed.

Постановка проблеми в загальному виді, зв'язок з науковими й практичними завданнями

Сучасні процеси економічного розвитку такі, як глобалізація, регіоналізація, формування «нової економіки», зумовлюють підвищення ролі регіонів окремих держав в системі світового господарства. Одним з проявів глобалізації в кінці ХХ - на початку ХХІ століття є надання національним регіонам статусу самостійних, незалежних суб'єктів міжнародних конкурентних відносин. Все частіше вони аналізуються як корпорації територіальних громад, які активно розпоряджаються власними ресурсами для підвищення рівня конкурентоспроможності в економічній, соціальній,

науково-технічній сферах з метою залучення інвестиційних коштів та висококваліфікованого працездатного населення. Саме в даному контексті особливої актуальності набуває проблематика регіональної конкурентоспроможності, яка полягає у здатності регіону створювати, розвивати та захищати власні конкурентні переваги.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Виділення невирішених питань

Одним із найбільш розроблених напрямів вітчизняних досліджень в інноваційній сфері є інноваційний розвиток держави, якому присвячено праці М.Гейця [1], Я.Жаліла [2], В.Семиноженка [3] та ін. Разом з тим питання інноваційного розвитку регіонів та формування відповідної регіональної політики лише протягом останніх років почали знаходити своє відображення у наукових працях, що обумовлено новими тенденціями регіонального розвитку у світі, поглибленням процесів децентралізації та стрімкими зрушеннями в інноваційній сфері. Серед досліджень з питань інноваційного розвитку регіонів, становлення регіональних інноваційних систем слід виділити роботи С. Архієреєва [4], М. Казакова [5], П. Бубенка [6], А. Мазур [7], І. Гагауз [7], А.Гуржій [8], В. Соловійова [9]. Але сьогодні ні вітчизняна, ні зарубіжна теорія ще не дає достатніх відповідей щодо конкретних інструментів інноваційного розвитку регіону та відповідної державної і регіональної політики.

Загальна мета дослідження

Мета статті – на основі аналізу наукових праць щодо вітчизняної та зарубіжної практики підтримки інноваційної діяльності, формування регіональних інноваційних систем визначити інструменти інноваційного розвитку регіону, застосування яких у практиці державних та регіональних органів влади дасть змогу підвищити конкурентоспроможність українських регіонів та ефективно використовувати їх інноваційний потенціал.

Викладення основного матеріалу.

Обґрунтування отриманих результатів

Як свідчить світова практика, взаємовпливи процесів глобалізації та

інтеграції зумовлюють підвищення ролі регіонів країн, які є учасниками цих процесів. Така ситуація вимагає перегляду державної регіональної політики. Ключовою проблемою регіонального розвитку є серйозні диспропорції в соціальному та економічному розвитку регіонів, низький розвиток інвестиційно-інноваційної діяльності та конкурентоспроможності.

Під конкурентоспроможністю регіону розуміється передусім наявність і реалізація конкурентного потенціалу цього регіону. У цьому конкурентний потенціал є багатовимірним і формується, як різноманітні характеристики можливість участі регіону на конкурентних відносинах як між регіонами, і у загальнодержавних конкурентних відносинах, взаємодіючи іншими країнами світу. Конкурентоспроможність регіону на вищезгаданому буквальному розумінні описується такими характеристиками, як конкурентні переваги регіону на найрізноманітніших сферах і галузях економіки та соціальної сфери, умови існування регіону (клімат, географічне розташування), наявність природних багатств, інтелектуальний рівень розвитку населення.

Взагалі при аналізі конкурентоспроможності економіки регіонів можна використовувати два основних підходи. Перший підхід у тому, що конкурентоспроможність економіки регіонів розглядає як надання регіонами різних умов розміщення у своїй території суб'єктів господарювання (таку конкурентоспроможність регіонів можна з'ясувати, як «боротьбу виробника»). Конкурентоспроможність регіонів однакового рівня в адміністративно-територіальній ієрархії при їх зіставленні між собою означає, що вони конкурують у наданні основних умов для організації господарської діяльності. Орієнтуючись на дані умови, які мають об'єктивний (природні ресурси) або суб'єктивний (інституціональні фактори) характер, суб'єкти господарської діяльності за інших рівних умов вибирають регіон із сприятливим їх поєднанням. Другий підхід, до визначення конкурентоспроможності економіки регіонів стосується у цьому, що регіони надають різні умови проживання та соціально-економічної діяльності з їхньої території населенню (умовно цей вид

конкурентоспроможності можна з'ясувати, як «боротьбу жителя»). Вочевидь, що з інших рівних умов, обираючи регіон проживання, населення оцінюватиме поєднання кліматичних, економічних (трудова діяльність) і соціальних показників, що роблять їх перебування дома постійного проживання найкомфортнішим. Економічні і соціальні умови характеризуються кількома показниками: абсолютний і відносний розмір оплати праці; величина соціальних трансфертів для непрацездатних громадян; рівень розвитку соціальної інфраструктури. Отже, під абсолютної конкурентоспроможністю економіки регіону слід розуміти сукупність фізико-географічних і соціально-економічних його характеристик, які створюють умови на формування з його території економічних структур і структур розселення. Відносна конкурентоспроможність економіки регіону визначається його ранжируванням в ряді всіх регіонів у системі адміністративного поділу.

Формування конкурентоспроможності регіонів виступає важливою умовою підвищення конкурентоспроможності національної економіки. Дослідження конкурентоспроможності регіону буде ефективно сприяти вирішенню складних соціально-економічних проблем, з якими стикається України. У сучасних умовах пріоритетним фактором є інноваційний вектор розвитку економіки. Формування ефективної регіональної економічної політики, щодо використання новітніх технологій, впровадження інновацій, вимагає посилення підтримки та фінансово-інвестиційного забезпечення сучасних напрямів і пріоритетів інноваційного розвитку науково-виробничих систем.

Удосконалення фінансово-економічного механізму сприяння інноваційному розвитку регіональних науково-виробничих систем, зокрема, передбачає:

розроблення конкретних фінансових механізмів (податкових, кредитних, бюджетних, цінових тощо) для стимулювання введення в дію вже існуючих технологій, а також створення та впровадження у виробництво перспективних науково-технічних розробок;

зміну системи державного фінансування, що має передбачати фінансування передусім конкретних інноваційних проектів з обов'язковим доведенням їх до впровадження й отриманням результату;

розроблення механізму стимулювання і розвитку венчурного підприємництва як особливої форми фінансового капіталу;

створення системи фондів для фінансування заходів реалізації державної регіональної політики інноваційного розвитку, зокрема Державного фонду регіонального розвитку;

реалізація інноваційно-інвестиційних проектів за принципом «єдиного вікна»;

встановлення низки санкцій для підприємств за відставання від сучасного технічного рівня виробництва й якості продукції;

запровадження механізму компенсації підвищених затрат з освоєння принципово нових видів техніки і технологій за рахунок спеціальних інвестиційних фондів, а також залучення споживачів до компенсації затрат на розроблення й освоєння випуску нової продукції;

формування цілісного механізму щодо встановлення тісного зв'язку між фінансовими результатами підприємств і обсягами їх інноваційної діяльності, зокрема застосування прискореної амортизації;

перетворення кредиту в одне із основних джерел фінансування НДДКР, що вимагає з боку державних та регіональних органів влади всебічної підтримки процесу створення мережі комерційних інноваційних банків, яким мають бути надані вигідніші умови роботи;

надання пільгових позик та грантів організаціям і конкретним науковцям для реалізації інноваційних проектів у науково-технічній сфері;

фінансування інноваційних програм з боку державного та місцевого бюджетів за дольової участі із зацікавленими підприємствами, організаціями та банками;

удосконалення механізму підтримки розвитку експорто-орієнтованого та імпортозамінного виробництва;

розроблення та запровадження механізму державної підтримки ре-

алізації пріоритетних напрямів інноваційного розвитку регіональних науково-виробничих систем, наприклад, через здешевлення банківських кредитів на виконання інноваційних проектів;

створення механізму страхування і компенсації можливих ризиків інноваційної діяльності, що дозволить знизити рівень таких ризиків;

удосконалення податкового та митного механізмів стимулювання інноваційної діяльності, розвитку наукоємних виробництв, зокрема запровадження та ефективна робота системи автоматичного відшкодування ПДВ, що дозволить вчасно здійснювати таке відшкодування експортерам;

відпрацювання механізму захисту внутрішнього ринку від морально застарілих техніки та технологій, зокрема стимулювання технічного й технологічного оновлення виробництва і виведення застарілих основних виробничих засобів, імпорту новітніх техніки та технологій тощо;

удосконалення механізму стимулювання молодих вчених до впровадження результатів наукових досліджень і науково-технічних розробок.

Реалізація ефективної державної та регіональної політики інноваційного розвитку в Україні та регіонах потребує певного вдосконалення організаційного механізму забезпечення такого розвитку. Основні напрями вдосконалення такого механізму мають бути спрямовані на підвищення ступеня узгодженості дій та заходів держави на національному й регіональному рівнях, винесення інноваційних пріоритетів на всіх рівнях та в усіх державних структурах на перше місце, реформування функцій державних та регіональних органів виконавчої влади тощо. Результатом реалізації цих напрямів має стати формування інноваційної управлінської ідеології суспільства та підвищення ефективності регіональної політики інноваційного розвитку.

Зазначені заходи можуть виступити як біфуркаційні механізми інноваційного розвитку території. В цьому аспекті увагу також слід при-

діляти розвитку інноваційних малих підприємств. Якщо не прийняті регіональні інноваційні програми, це питання має знайти своє відображення в обласних програмах розвитку малого підприємництва. За даними Державного агентства України з інвестицій та інновацій, станом на початок 2014 р. Держінвестпроект спільно з усіма обласними та міськими державними адміністраціями підготували 26 Інвестиційних паспортів за регіонами України. У документах викладено вичерпну інформацію про інвестиційні можливості областей, їх економічний, культурний, суспільний потенціали. Інвестиційні паспорти містять дані про важливі конкурентні переваги регіонів.

Згідно аналізу Держінвестпроекту за останні три роки п'ятірка регіонів-лідерів за обсягами залучених іноземних інвестицій незмінна: м. Київ, Діпропетровська, Донецька, Харківська та Київська області. За інформацією Державного комітету статистики України, загальний обсяг прямих іноземних інвестицій, внесених у регіон за увесь період інвестування на 1 січня 2013 року: м. Київ – \$ 26592,1 млн, Діпропетровська область – \$ 8351,8 млн, Донецька область – \$ 2981,6 млн, Харківська область – \$ 2170,4 млн та Київська область – \$ 1927,7 млн. [10]

Дана картина підтверджується оцінкою Звіту про конкурентоспроможність регіонів України 2013. Згідно з ним нова п'ятірка лідерів виглядає таким чином: місто Київ, Харківська область, Одеська, Донецька та Дніпропетровська області. Як і раніше, це великі регіони з достатньо розвиненою інфраструктурою і системою вищої освіти, технологічно підготовлені, з розвиненим бізнесом і розвиненою інфраструктурою для інновацій. П'ятірка ж регіонів, що замикають рейтинг, у цілому залишилася незмінною: Чернігівська, Тернопільська, Житомирська, Херсонська та Кіровоградська області. Виняток становить Херсонська область, яка цього року нарешті залишила останнє місце в рейтингу [11].

За рівнем розвитку бізнесу середня оцінка регіонів України є нижчою за середню по світові. Разом із тим, вона є вищою за середні

показники країн СНД. Стримує зростання позицій регіонів за даною складовою недостатньо широкий ланцюжок доданої вартості та низький рівень розвитку виробничих процесів. Українському регіональному бізнесу часто бракує знань, технологій і фінансових ресурсів, а іноді й просто культури ведення бізнесу.

На нашу думку, головним стримуючим чинником щодо цього є державна політика. Лише прийняття програми ще не означає успішність її реалізації і необхідний вплив на регіональну інноваційну систему. Розробка таких документів та їх виконання, крім фінансових ресурсів, які зосереджені на державному рівні, потребує відповідних знань і вмінь, яких на сьогодні у фахівців регіонального рівня ще недостатньо у зв'язку з відсутністю відповідного досвіду та наділення регіонів більшими повноваженнями і ресурсами.

Виходячи з аналізу зарубіжного досвіду основними складовими технології розробки і впровадження регіональної стратегії інноваційного розвитку є наступні:

виявлення пріоритетних секторів регіональної економіки;

аналіз регіональної інноваційної системи та кожного з її елементів (застосовується для виявлення загроз і можливостей, що впливають з економічних можливостей регіону) та її моделювання;

розкладання стратегічних пріоритетів інноваційного розвитку регіону на конкретні завдання та напрями діяльності; - прогнозування економічних та соціальних результатів від реалізації запланованих заходів;

визначення ресурсів, які необхідні для інвестування в інноваційну сферу регіону з різних джерел (з державного, комунального бюджетів, венчурних фондів чи інших джерел);

досягнення консенсусу між суб'єктами регіональної інноваційної системи, виконавцями завдань стратегії;

інформування громадськості про плани, заходи та їх виконання.

На сьогодні найбільш складним завданням серед зазначених є технологізація досягнення цілей, розкладання пріоритетів інноваційного розвитку на конкретні завдання. Головною суперечністю в даному разі є те, що наука визначає підходи до інноваційного розвитку, не пропонуючи конкретних прикладних технологій, а практика, не маючи відповідного наукового досвіду і теоретичної підготовки, може випустити з виду важливі методологічні орієнтири, які могли б забезпечити необхідні синергетичні ефекти. В цьому аспекті важливим завданням держави і самих регіонів є підготовка фахівців високої кваліфікації, які б вміли розробляти ефективні технології інноваційного розвитку, враховуючи регіональні особливості.

Інноваційний розвиток регіону потребує інноваційних підходів до його забезпечення, що обумовлює трансформації і в самій регіональній системі. Управлінські структури мають бути здатними успішно вирішувати різноманітні проблеми та протиріччя, що виникають при переході від наявної до бажаної моделі розвитку, тому необхідно сформувати таку команду управління, яка була б сприятливою для дотримання та розвитку ознак її інноваційності. Проте, як доводить у своїй роботі російський учений М.Казаков [5], невід'ємною складовою інноваційного розвитку є лідерство.

Характерними рисами вітчизняної системи регіонального управління та місцевого самоврядування є збереження рівноваги та існуючих позицій, а питання створення сприятливого інноваційного середовища унеможлиблюється низкою факторів, серед яких:

відсутність ефективних економічних та соціально-психологічних стимулів для реалізації творчого потенціалу,

перевантаженість працівників зайвими функціями, відсутність відповідної культури відносин,

відсутність далекоглядних регіональних лідерів, здатних створити сприятливі умови для вироблення інноваційних рішень щодо регіонального розвитку.

Висновки й перспективи подальших досліджень

Виходячи з вищевикладеного можна зробити наступні висновки.

1. Об'єктивно зумовленою є необхідність децентралізації функцій і повноважень держави щодо підтримки інноваційної діяльності в Україні. Тільки таким чином можна забезпечити формування повноцінних регіональних інноваційних систем.

2. На сучасному етапі одними із пріоритетних завдань держави щодо інноваційного розвитку регіонів є завдання формування адекватної сучасним регіональним запитам нормативно-правової бази, забезпечення її безумовного виконання, створення у регіонах об'єктів інноваційної інфраструктури та підготовка фахівців-технологів у сфері регіонального інноваційного розвитку.

3. Зарубіжний досвід свідчить про ексклюзивність стратегій інноваційного розвитку регіонів та підходів до їх реалізації, однак всі починали з налагодження контактів і взаємодії між регіональними інноваційними суб'єктами та розбудови інфраструктури. Наступним кроком було формування інноваційного типу мислення у населення та інноваційної культури, а потім реалізація міжрегіональних проектів та встановлення міжнародних контактів. Новітні світові тенденції засвідчують актуалізацію питання підтримки розвитку людського капіталу як головного джерела інноваційного розвитку територій, що має бути враховано при формуванні регіональної інноваційної політики в Україні.

4. Шлях інноваційного розвитку регіонів обумовлює необхідність проведення послідовної та ефективної регіональної політики, яка узгоджує правові, фінансові, організаційні можливості органів влади та існуючі потреби інноваційних суб'єктів і забезпечує відповідність їх дій пріоритетним завданням стратегії інноваційного розвитку. Вирішення цих завдань потребує використання інтерактивної моделі інноваційного розвитку, яка є безальтернативним варіантом для регіонів.

5. Для забезпечення інноваційного розвитку регіонів необхідні якісно нові, інноваційні підходи в регіональному управлінні. Але на

сьогодні для такої діяльності ні місцеві політики, ні спеціалісти місцевих органів влади ще не готові. І ті, й інші, як свідчить практика, орієнтовані на швидкі результати, коли запровадження інноваційних інструментів регіонального розвитку потребує тривалого часу.

Оскільки інноваційний розвиток регіонів визначається насамперед відповідною державною політикою, подальші розвідки у цьому напрямі мають стосуватись цієї сфери та державних механізмів формування і використання інноваційного потенціалу регіонів.

Література

1. Соціально-економічний стан України: наслідки для народу та держави: національна доповідь / за заг. ред. М.В. Гейця [та ін.]. - К.: НВЦНБУВ. - 2009.
2. Жаліло Я. А. Теорія та практика формування ефективної економічної стратегії держави: монографія.- К.: НІСД, 2009. - 336 с.
3. Семиноженко В. П., Геєць В. М. Інноваційні перспективи України: моногр. - Харків: Константа, 2006.
4. Архієреєв С. І. Взаємозв'язок розвитку регіональної інноваційної системи, інтерактивних інноваційних комплексів, та інноваційної інфраструктури. Приклад регіону Емілія-Романья [Електронний ресурс] / С. І. Архієреєв, І. О. Дерід // Вісн. СумДУ. – 2009. – № 1. – Режим доступу : <http://visnyk.sumdu.edu.ua/arhiv/2009>
5. Казаков М. А. Инновации и лидерство на региональном уровне управления: технологический подход [Электронный ресурс] / М. А. Казаков // Социология и социальная работа. Вестник Нижегородского ун-та им. Н. И. Лобачевского. – 2009. – № 1 (13). – С. 13–17. – Режим доступа : <http://www.vestnik@unn.ru>
6. Бубенко П.Т. Новые подходы к пространственной организации экономической деятельности / П.Т. Губенко, С.Н. Булыга // Проблемы науки. – 2006. – № 11. – С. 29–33
7. Мазур А.А., Гагауз Н.Б. Современные инновационные структуры: Монография.-Х.: СПД Либуркина Л.М., 2005.
8. Гуржій А.М., Каракай Ю.В., Петренко З.О., Вавіліна Н.І., Куранда Т.К. Інноваційна діяльність в Україні: Монографія.-К.: Укр ІНТЕІ, 2006.
9. Соловйов В.П. Інноваційний розвиток регіонів: питання теорії та практики: Монографія / Соловйов В.П., Кореянюк Г.І., Головатюк В.М. - К.: Фенікс, 2008.
10. Загальний обсяг прямих іноземних інвестицій на 1 січня 2013 року за інформацією Державного комітету статистики України. - Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
11. Звіт про конкурентоспроможність регіонів України 2013 опубліковано Фондом «Ефективне управління». – Режим доступу: <http://www.feg.org.ua/ru/cms/projects/studying>

УДК 368.23

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ЩОДО ПОДАЛЬШОГО РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

*Нога І.М.,
Донецького державного університету управління*

У статті досліджені економічні та соціальні питання, що пов'язані з розробленням заходів, спрямованих на подальше реформування вітчизняної пенсійної системи, передусім розглядається питання щодо зниження дефіциту та досягнення збалансованості бюджету Пенсійного фонду України.

В статье исследованы экономические и социальные вопросы, связанные с разработкой мероприятий, направленных на дальнейшее реформирование отечественной пенсионной системы, прежде всего рассматривается вопрос о снижении дефицита и достижения сбалансированности бюджета Пенсионного фонда Украины.

This paper studies economic and social issues related to the development of measures to further reform the national pension system, notably the possibility to reduce the deficit and balancing the budget of the Pension Fund of Ukraine.

Постановка проблеми в загальному виді, зв'язок з науковими й практичними завданнями

Соціально-економічна політика держави є віддзеркаленням сучасного рівня розвитку суспільства та потребує таких підходів та механізмів, що сприяють подальшому розвитку національної економіки.

Прагнення держави забезпечити пенсіями старіюче населення створює для України серйозну макроекономічну проблему, не вирішення якої призведе до повного фінансового краху і затяжної внутрішньополітичної кризи, тому подальше реформування пенсійної системи є найважливішим стратегічним завданням сучасної соціально-економічної політики держави та розробка дієвих заходів щодо підвищення ефекту цієї реформи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Виділення невирішених питань

Проблема становлення та реформування української пенсійної системи завжди є актуальною та знаходить своє відображення в численних наукових працях вітчизняних вчених таких як: Н. Борецька, Е. Лібанова, А. Непокульчицький, Б. Надточий, Н. Лазебна, Г. Білецька, К. Черненко, П. Матвієнко, В. Яценко, Б. Зайчук, В. Скуратівський, С. Тігіпко та інші. Проте, не применшуючи значущість зроблених досліджень з окресленої проблематики, все ж таки залишається відкритим питання дефіциту Пенсійного фонду, введення в дію другого та ефективного функціонування третього рівнів пенсійного страхування, розробка заходів щодо підвищення рівня пенсійного забезпечення.

Загальна мета

Метою статті є аналіз економічних та соціальних умов, в яких діє сучасна пенсійна система в Україні, окреслення проблемних місць та розробка заходів щодо підвищення матеріального забезпечення громадян пенсійного віку шляхом удосконалення процесу реформування цієї системи.

Викладення основного матеріалу.

Обґрунтування отриманих результатів

Пенсійне забезпечення було і залишається одним з пріоритетних напрямів діяльності держави. Рівень його розвитку визначається двома основними факторами: рівнем економічного розвитку та станом демократичних засад. Державне управління в системі пенсійного забезпечення – це ефективна політика управління суб'єктами системи пенсійного забезпечення, які вирішують покладені на них соціально-економічні завдання, з використанням відповідних методів управління, заснованих на принципах справедливості і законності.

Головним методом фінансування пенсійного забезпечення в Україні є виплата пенсій з поточних доходів, тобто це активи Пенсійного

фонду України, які формуються за рахунок страхових внесків підприємств, громадян та дотацій із державного бюджету України.

За оцінкою спеціалістів, державний пенсійний фонд знаходиться в стані глибокої стагнації, головними причинами якої є демографічна та фінансова криза.

Негативною тенденцією є зростаюче економічне навантаження на працездатне населення, яке пов'язане з посиленням процесу старіння населення на тлі зменшення його чисельності. Згідно із сучасними демографічними прогнозами Інституту демографії та соціальних досліджень НАН України, все населення України у працездатному віці, яке не досягло пенсійного віку, зменшилось з 27,2 млн. у 2009 році до прогнозного 22,9 млн. у 2025-му і 17 млн. у 2050-му (табл. 1).

Таблиця 1

Прогнозні дані щодо співвідношення осіб пенсійного та робочого віку у 2009-2023 роках, кількість осіб [2]

Період, роки	Кількість осіб, які досягнуть пенсійного віку	Кількість осіб, які увійдуть до трудового віку	Різниця показників
2009-2013	3138084	3218533	+80469
2014-2018	3131999	2398150	-733849
2019-2023	3365873	1931995	-1433878

Зміна вікової структури населення України за основними характеристиками збігається із загальносвітовими тенденціями. Наша держава входить до 14 країн світу, у яких найбільші коефіцієнти старіння. Зміна в соціальній структурі населення, демографічна криза, значні коливання кількості працюючих за останні двадцять років, диспропорція між платниками внесків до ПФ та пенсіонерами не могли не позначитись на загальному стані пенсійної системи України (рис. 1).

У 2013 р. кількість українських пенсіонерів досягло 13,5 млн осіб, а кількість платників єдиний соціальний внесок (ЄСВ) - 13,7 млн. Тобто один працюючий взяв на утримання одного пенсіонера.

Безпосереднім наслідком негативної демографічної ситуації, наявності великого сектору тіньової економіки і недосконалої диспропорційної пенсійної системи став зростаючий дефіцит ПФУ (табл.2).

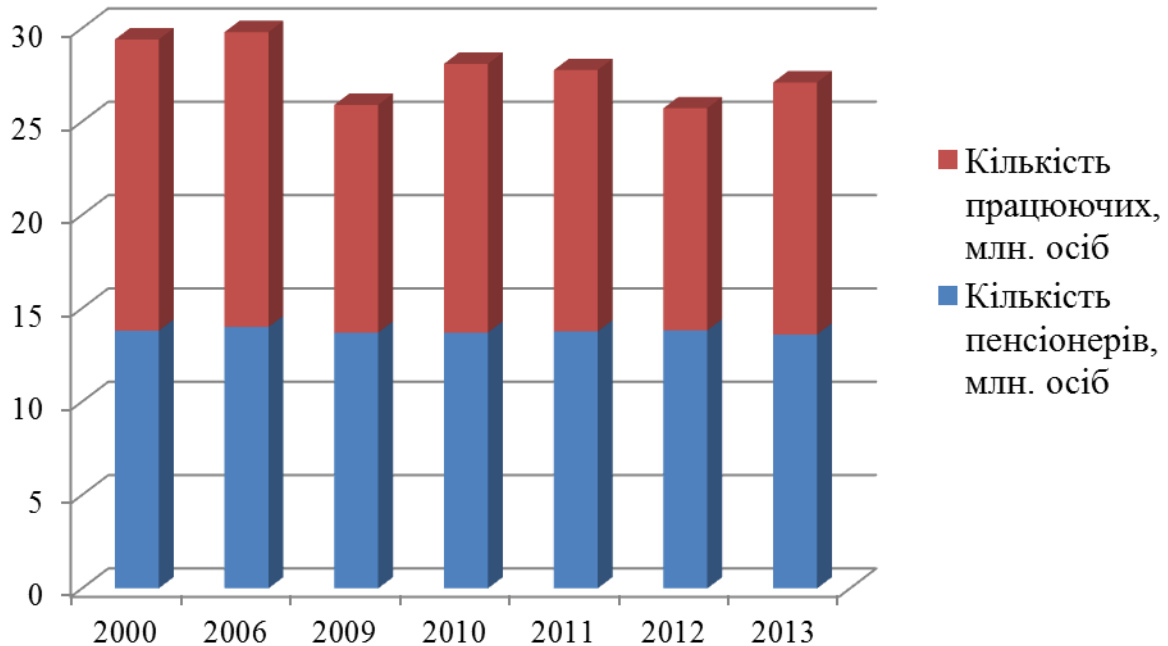

Рис. 1. Співвідношення між пенсіонерами і працюючими
Джерело: складено автором на основі звітів ПФУ [7]

Таблиця 2

Видатки, доходи і трансферти до ПФУ, млрд. грн.[5]

	Роки						
	2003	2006	2009	2010	2011	2012	за I півріччя 2013
Видатки	24,5	74,4	165,7	191,5	210,7	228,8	124,5
Власні доходи	22,9	54,3	103,1	119,3	139,1	158	122,7
Трансферти	2,3	9,7	48,9	64,1	58,3	64,5	41,0

Джерело: доповнено автором на основі даних Державного комітету статистики України [6] та ПФУ [7]

Дані табл. 2 свідчать, що впродовж 2003 – 2013 рр. у ПФУ спостерігається тенденція до стрімкого зростання видатків та більш повільнішого росту доходів. Збільшення дефіциту ПФ сприяло використанню трансфертів, які у 2012 році досягли 64,5 млрд. грн. В останні роки

ПФУ перетворився в суб'єкта, який поглинає величезні бюджетні ресурси. Обсяг щорічних виплат ПФУ досяг 17% від ВВП, що свідчить про дуже високу частку в загальній сумі національного багатства країни (у Греції - 12,6%, Росії - 9,4%, Великобританії - 6,7%).

Це пов'язано, в першу чергу, з катастрофічним зменшенням кількості людей, які платять внески до ПФ. За даними наукових спостережень сьогодні з 22 млн працездатного населення тільки 13,6 млн платять єдиний соціальний внесок, а приблизно 4,5 млн осіб зовсім не платять ніяких відрахувань зі своєї заробітної плати в ПФ і в майбутньому будуть одержувачами соціальної пенсії. За таких умов спостерігається високий рівень тінізації: з 20 млн працюючих українців внески платять лише 14. Тобто практично кожен третій сьогодні працює, отримує гроші, але не робить ніяких внесків до ПФ.

Високий рівень тінізації в економіці України є одночасно причиною і наслідком високого податкового навантаження на роботодавців. Так, в Україні сума платежів єдиного соціального внеску сягає 36,76 – 49,7% фонду заробітної плати. Робітник сплачує лише 3,6%, з яких до пенсійної системи потрапляє менше половини. Весь тягар фінансового наповнення ПФУ лежить на роботодавцях. У країнах світу пенсійні внески формуються за рахунок більшої частки робітника або відносно рівномірно розподілені між роботодавцями та робітниками. Така картина спостерігається у Польщі (16,26% сплачує роботодавець і 16,26% - робітник), Австрії (10,25% - роботодавець і 18,85% - робітник), Румунії (12% - роботодавець і 23% - робітник), Словенії (15,5% - роботодавець і 8,85% - робітник), Угорщині (8% - роботодавець і 18% - робітник), Чехії (7% - роботодавець і 21% - робітник), США наймані працівники та роботодавці сплачують по 7,5% у пенсійний фонд, Німеччині також існує паритет у сплаті пенсійних внесків (по 23%), Франції поповнюють пенсійний фонд на 16,35% кожен [3]. Якщо ж людина працює сама на себе, то вона самостійно вносить всю суму у пенсійний фонд своєї країни. Слід наголосити на тому факті, що при високому тарифі страхових вне-

сків, рівень розмірів пенсій залишається низьким і не дозволяє значній частині пенсіонерів підтримувати матеріальний добробут на задовільному рівні.

Отже, пенсія – це похідна від заробітної плати. Співвідношення середнього рівня пенсій та середньої заробітної плати, яка характеризує ступінь заміщення заробітку пенсією, протягом останніх років не мало стійкої тенденції до зростання (табл.3). При цьому для значної частки пенсіонерів, заробітна плата яких була в період трудової діяльності вище середньої зарплати по країні, держава забезпечує реалізацію пенсійних прав в неповному розмірі.

Таблиця 3

Співвідношення середнього розміру призначених місячних пенсій та середньомісячної заробітної плати

	На початок року						
	2001	2005	2009	2010	2011	2012	2013
Середній розмір призначених місячних пенсій пенсіонерів, які перебувають на обліку в органах Пенсійного фонду, грн.	83,66	316,23	898,36	999,02	1121,76	1223,25	1470,7
Середньомісячна заробітна плата, грн.	230,13	589,62	1806,33	1905,87	2239,18	2633,06	3265
Розмір пенсії у % до розміру заробітної плати	37,7	53,6	49,7	52,4	50,1	46,5	45,0

Джерело: складено автором на основі даних Державного комітету статистики України [6]

У результаті цього з державного бюджету щорічно змушені направляти на виконання гарантій з обов'язкового пенсійного забезпечення 1/10 - 1/6 частини його доходів, що надає держбюджету споживчий характер. Ресурси, які могли бути спрямовані на розвиток економіки або

реалізацію прийнятих державних програм, уряд змушений в даний час направляти на забезпечення гарантій соціального захисту в солідарній системі та покриття дефіциту ПФ. Дослідження Аналітично-дорадчого центру Блакитної стрічки доводять, що вже з 2015 року співвідношення між кількістю платників пенсійних внесків та пенсіонерами буде з прискоренням зростати на користь останніх, що свідчить про скорочення платників внесків до 2050 року та буде становити 11,6 млн. осіб [4].

Для вирішення зазначених вище проблем Уряд протягом 2012-2013 рр. провів ряд заходів щодо розв'язання проблем диспропорцій пенсійної системи в цілому, а саме:

встановлено єдиний для чоловіків і жінок вік виходу на пенсію – після досягнення 60 років;

збільшено мінімальний страховий стаж, необхідний для призначення пенсії за віком – до 30 років для жінок і до 35 років для чоловіків;

збільшено до 15 років мінімальний страховий стаж, при наявності якого особа набуває право на пенсію за віком, по інвалідності та у зв'язку із втратою годувальника;

змінено максимальну величину бази нарахування єдиного внеску, яка дорівнює сімнадцяти розмірам прожиткового мінімуму для працездатних осіб, встановленого законом;

передбачено обмеження максимального розміру пенсії, що не може перевищувати десяти прожиткових мінімумів, установлених для осіб, які втратили працездатність [1].

Збільшення вікового порогу є критикованим з боку як населення так і політиків, але вимушеним кроком, на який раніше пішли країни всієї Європи. Однак, підвищення пенсійного віку повинно гарантуватися досить високим рівнем заробітної плати, що у нашому випадку відбувається навпаки: проблема багатомільярдного дефіциту ПФ не залежить від термінів виходу людей на пенсію, а залежить від світової кризи, в наслідок якої знижується рівень життя і розмір заробітної плати. Зменшилися пенсійні відрахування за рахунок зниження розвитку бага-

тьох галузей реального сектора економіки, в першу чергу - будівництва та металургії.

Отже, першочерговим завданням Уряду є поживлення економіки країни шляхом зниження податкового тиску на бізнес і створення умов для виключення «тіньових» економічних схем. Треба зазначити, що без фіскального стимулу це завдання не можливо реалізувати. Такого результату можна досягти шляхом перерозподілу пенсійних внесків, збільшуючи внесок працівників, тобто зробити співвідношення часток роботодавців і працівників у пенсійних внесках 50:50. Це дасть змогу скоротити витрати на робочу силу, що є позитивним для працедавців, та покращення стимулів для участі працівників у формальній зайнятості.

Висновки й перспективи подальших досліджень

Застосування регулюючих субрахунків до рахунків класу 2, зокрема до рахунку 201 «Виробничі запаси» в балансовій ув'язці з калькуляційним субрахунком 23 "Виробництво", дозволяє відслідковувати стан запасів в місцях зберігання, контролювати зміну вартості оборотних коштів, що іммобілізовані у залишках, співставляти обсяги надходження і вибутті запасів по періодах, визначати вартість запасів, що використані для виробництва.

Заслуговують стати предметом подальших досліджень питання розгалуження технології обліку, зокрема, впровадження системи додаткових тимчасових субрахунків і регулюючих рахунків до рахунку 201, що дозволить відслідковувати рух запасів по окремих періодах з фіксуванням «сигналів» щодо зміни балансової вартості та відхилення від встановлених норм запасу на кожну звітну дату облікового періоду.

Підвищення рівня соціальної захищеності громадян потребує значних обсягів фінансових ресурсів та збалансованості бюджету Пенсійного фонду. Враховуючи, що основним джерелом бюджету Фонду є відрахування з фонду оплати праці, то від його зростання залежить і фінансова стійкість ПФУ.

Підвищення рівня економічного зростання і, як результат, ство-

рення нових робочих місць, збільшення рівня заробітної плати, удосконалення законодавства щодо укладення трудових договорів, визначення мінімальних рівнів оплати праці як державної гарантії залежно від складності робіт, кваліфікації працівника, відповідальність роботодавців за порушення у сфері законодавства про працю буде сприяти наповненню фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування та сприяти покращенню фінансового стану пенсійної системи.

Подальше реформування пенсійної системи у правовому, організаційному, економічному та соціальному аспектах потребує принципових змін, які зацікавили б кожного громадянина України з самого першого робочого дня замислюватись про свою майбутню пенсію. Для цього Уряду необхідно розробити механізм надійності гарантування збереження накопичень громадян та проведення комплексно спланованої інформаційно-просвітницької компанії.

Література

1. Закон України «Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи» // Відомості Верховної Ради. – 2012. – № 12. – ст.82.
2. Борецька Н.П. «Соціальний захист населення на сучасному етапі: стан і проблеми. Монографія. – Донецьк: Янтра, 2001. – 352 с.
3. Герасименко П. Причини пенсійної кризи в Україні/ П. Герасименко/ [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zaxid.net/home/>
4. Національна система загальнообов'язкового державного соціального страхування: сучасні проблеми та стратегія розвитку: монографія / Е.М. Лібанова, В.М. Новіков, О.В. Макарова, У.Я. Садова, Н.І. Андрусишин, Г.В. Герасименко, І.О. Курило, І.О. Крючкова, І.В. Крючкова, П.Б. Левін. – К. : Ін-т демографії та соц. дослідж. НАН України, 2006. – 178 с.
5. Україна: економічний огляд (грудень 2011 р.). Офіційний сайт Всесвітнього банку [Електронний ресурс]. - Режим доступу: [www:worldbank.org.ua](http://www.worldbank.org.ua)
6. Офіційний сайт Державного комітету статистики України. – Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua/>
7. Офіційний сайт Пенсійного фонду України. – Режим доступу: <http://pfu.gov.ua/>

УДК 338.45

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНИХ СТРАТЕГІЙ РОЗВИТКУ РЕАЛЬНОГО СЕКТОРА ЕКОНОМІКИ

*Ортіна Г.В., докторант,
Академія фінансового управління Міністерства фінансів України*

Проведено аналіз та узагальнено підходи до реалізації державної політики розвитку реального сектору економіки в розвинених країнах світу. Показано, що такий напрям є основним в системі державного регулювання економіки, виявлено його пріоритетні цілі та механізми реалізації.

Проведен анализ и обобщены подходы к реализации державной политики развития реального сектора экономики в развитых странах мира. Показано, что такое направление является основным в системе державного регулирования экономики, выявлены его приоритетные цели и механизмы реализации.

The analysis and generalized approach to the implementation of state policies of development of real economy in foreign countries. It is shown that this trend is the ultimate in system state regulation of economy, priority objectives and implementation mechanisms.

Постановка проблеми в загальному виді, зв'язок з науковими й практичними завданнями

В процесі розвитку сучасної економіки акценти змістилися у бік фінансових аспектів суспільного розвитку. Цьому сприяла відповідна позиція практиків. Такий недолік майже не був відчутним і не мав негативних проявів у докризовий період у розвинених країнах у результаті збалансованості їх економік. Проте остання фінансово-економічна криза виявила принципову залежність фінансових процесів від реального сектору економіки і неможливість довгострокового відриву розвитку фінансових ринків від реальних економічних процесів, які потребують реформування і модернізація галузей промисловості задля розвитку реального сектору економіки країни, створення таких видів виробництва, які сприяли б його переходу на нову технологічну основу. Вирішення такого роду завдань можливе лише за умови нарощування промислового потенціалу регіонів і формування промислових кластерів в умовах

розвитку інтеграційних відносин. Саме такі цілі мають бути покладені в основу розробки державної антикризової стратегії щодо розвитку реального сектора економіки, орієнтованого на пріоритети промислового розвитку і стимулювання галузей з мультиплікаційним ефектом зростання виробництва і зайнятості, з урахуванням позитивного світового досвіду.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Виділення невирішених питань

Проблеми формування та реалізації державної стратегії розвитку реального сектору економіки в науковій літературі опрацьовано досить широко, зокрема у працях О. Алімова, О. Амоші, З. Варналія, В. Геєця, М. Долішнього, А. Никифорова, М. Чумаченка та ін. Теоретичні засади та практичні рекомендації щодо удосконалення системи управління розвитком реального сектору економіки розроблені такими зарубіжними вченими, як І. Ансофф, В. Александров, П. Друкер, М. Кондратьєв, І. Родіонова, Ф. Котлер, Р. Коулз.

Дослідити та узагальнити світовий досвід реалізації державної політики щодо розвитку реального сектора економіки та визначити напрями його можливої адаптації до потреб України.

Викладення основного матеріалу.

Обґрунтування отриманих результатів

Трансформація соціально-економічної структури України припускає використання нових форм і методів державного регулювання, які спираються на об'єктивне розуміння процесу формування багатокладної економіки й перерозподіл повноважень по регулюванню на всіх рівнях: державному, регіональному й галузевому. Результативність державного регулювання може зрости, якщо застосування ринкових важелів і стимулів буде носити систематичний характер, виходячи зі стратегічних цілей і поточних завдань. Розвиток промисловості України вимагає формування єдиної стратегії, що виражається через державну промислову політику. Як відомо, на початку реформування відкидалося

яке-небудь регулювання з боку держави. Слова лауреата Нобелівської премії Дж. Бекера, повторені Лешеком Бальцеровичем – «батьком» польських реформ: «Найкраща державна промислова політика – це її відсутність» – були вираженням цієї точки зору, оскільки визначалось, що процес переходу відбудеться досить швидко й безболісно, якщо, з одного боку, дати волю ринковим силам, з іншого боку – обмежити роль держави. У підсумку виявилось, що до початку 1994-1995 рр. усі країни, що вступили на шлях трансформації, прийшли із втратами, хоча й меншими, ніж в українській промисловості й економіці [1].

Державна політика розвитку реального сектора економіки в розвинених країнах існує і є основним напрямом державного регулювання. Саме вона використовується для реалізації таких цілей, як оптимізація структури промисловості, зміцнення конкурентних позицій національної промисловості, стимулювання розвитку НДДКР, сприяння злиттю промислових компаній з метою підвищення їх конкурентоспроможності. У промислово розвинених країнах розробляється сукупність програм розвитку з урахуванням довгострокових перспектив розвитку промисловості й економіки країни в цілому, формування взаємозв'язків на національному й міжнародному рівнях. Особливе значення при цьому надається розвитку нових перспективних галузей, здатних підвищити конкурентоспроможність країни.

Потреба в державній політиці розвитку реального сектора економіки, як правило, не відчувається в умовах зростання економіки, проте тенденції до спаду, уповільнення темпів розвитку економіки – усе це визначає необхідність формування й реалізації загальнодержавної промислової політики. Так, Концепція промислової політики США заснована на тому, що держава повинна планувати структуру розподілу продукції й інвестицій, а для досягнення необхідних структурних співвідношень широко використовувати методи державного регулювання як податкові, амортизаційні, кредитно-грошові та ін.

Державна політика розвитку реального сектора економіки країн

ЄС – це частина політики економічного росту, підлегла досягненню тих же цілей, але стосовно до промисловості, К.Г. Оппенлендер, відзначав, що для досягнення цих цілей політика економічного росту й державна промислова політика повинні якнайменше спотворювати трендові сигнали ринку, тобто необхідно дотримуватися принципів співпорядкованості й дотримання вимог ринку [6]. Можна зробити висновок, що за кордоном питанням державної промислової політики приділяється досить велика увага, враховуючи, що промисловість не тільки основа, але й рушійна сила розвитку економіки будь-якої країни. При цьому обов'язковим є облік ринкових факторів з акцентом на додання промисловим структурам адаптивного характеру до навколишнього середовища й надання державної підтримки тим галузям промисловості, у яких відсутні стимули й, відповідно, імпульси до розвитку.

Роль і місце країн у міжнародному поділі праці в сучасних умовах не визначається ні їх забезпеченістю природними ресурсами, ні тим більше низькими витратами на робочу силу. Світовий досвід показує, що країна може мати у своєму розпорядженні багаті родовища мінералів і не бути дійсно конкурентоспроможною. Напроти, цілком конкурентоспроможними можуть бути країни як з високим рівнем витрат на робочу силу (Німеччина, США, Швейцарія), так і країни з робочою силою (Малайзія, Сінгапур). Конкурентоспроможною може бути економіка країн, що практично не мають природних ресурсів (найбільш яскравий представник цієї групи – Японія) [2].

Підвищення конкурентоспроможності національних виробників є в цей час основною метою державної промислової політики. Незалежно від того, чи є державна промислова політика офіційною стратегією (як це є у Франції і Японії) або існує «дефакто» (Великобританія, США), вона містить у собі широкий спектр інструментів державного впливу на розвиток промисловості, її структуру (галузеву й регіональну), ефективність підприємницької діяльності.

З другої половини 80-х років уряди багатьох промислово роз-

винених країн стали дотримуватися політики скорочення прямих субсидій для кризових галузей і стимулювання підтримки перспективних галузей.

В 1990-ті роки відбулося значне посилення позицій Японії в системі світового господарювання. На неї доводиться більш 1/10 світового ВВП. Загальна сума закордонних активів Японії до 1995 року перевищила 1 трлн. дол. і в цей час перевищує величину закордонних активів США. На частку Японії доводиться значна частина світового експорту (від 15 до 40%) по таких видах продукції, як автомобілі, телевізори, відеомагнітофони, фотоапарати, металообробні верстати та ін.

Динаміку росту японської економіки, її структурну раціональність визначає система державного регулювання, яка склалася в Японії. Форми твердого регулювання економічних процесів, що ефективно виконують свою роль в 1970-ті роки, надалі стали менш ефективними. Стало зрозуміло, що в міру її росту й ускладнення економічних структур необхідне більш опосередковане регулювання всіх процесів. При цьому за державою залишається найважливіша функція – макроекономічне управління через бюджетну й податкову політику, створення сприятливих умов функціонування суб'єктів ринку.

Приватизація держпідприємств у Японії, лібералізація внутрішнього ринку, проведення податкової реформи – це й результат, і форми державного регулювання економічних процесів. Уряд також бере на себе роль посередника між національною економікою й міжнародними ринковими силами, реалізуючи завдання не просто глибокого проникнення національної промисловості на світовий ринок, але й тісної інтеграції в структуру світового господарства на найбільш кращі для неї умови. Державні фінанси виступають як важливий інструмент розвитку й пристосування промисловості, усієї економіки до зміни зовнішніх економічних умов [3].

В основі Концепції формування й реалізації державної промисло-

вої політики Японії лежить сукупність наступних принципів: підтримка національного промислового капіталу в підвищенні його ефективності й конкурентоспроможності; підтримка високотехнологічних галузей, що є основою підвищення продуктивності праці, доходів і зайнятості, тобто економічного росту в цілому. Подібний підхід забезпечує загальну структурну перебудову при мінімально можливих соціальних витратах: працівники, які вивільняються в галузях, що «звиваються», знаходять собі застосування в нових виробництвах, що розвиваються; спрямованість на забезпечення високої конкурентоспроможності економіки країни не тільки в поточний період, але й у перспективі.

У США, на відміну від Японії, провідну роль у раціоналізації промислової структури й у пристосуванні промисловості до мінливих умов внутрішнього й світового ринку приділяється приватним корпораціям. Заходи, прийняті державою стосовно промисловості, обмежуються звичайно наданням фінансової допомоги галузям, найбільш підданим впливу зовнішньої конкуренції (автомобільна, сталеливарна, електронна промисловість), або введенням протекціоністських заходів щодо огороження окремих галузей від конкуренції із закордонними підприємствами (найбільш яскрава сталеливарна промисловість). Реалізація такої політики, як правило не веде до підвищення конкурентоспроможності відповідних галузей, хоча й дає певний час для проведення реструктуризації й зберігає рівня зайнятості [3].

Поки американська економіка перебувала у відносній ізоляції від світового ринку, темпи економічного росту були високими й переміщення капіталу і робочої сили з однієї галузі в іншу відбувалося відносно безболісно, потреба в державній промисловій політиці не відчувалася. Результати розвитку економіки США за останні 10-15 років показали, що вона зіштовхнулася із серйозними структурними проблемами, які, в остаточному підсумку, виражені в наступних результатах: низькі темпи росту продуктивності праці; нестача капіталів для сфери підвищеного ризику; низький рівень інвестицій; проблеми в

організації виробництва; погіршення «якості» управлінських структур; серйозні недоліки в «інституціональній інфраструктурі».

У США була розроблена Концепції державної промислової політики, у якій передбачалося, що держава повинна свідомо планувати структуру виробництва продукції й розподілу інвестиції в промисловості, на відміну від структури, що автоматично утворюється під впливом ринкових сил. Визначивши зразкові показники й структури, уряд повинен використовувати податкові, зовнішньоекономічні та інші інструменти державного регулювання для реалізації цього завдання [4].

Основна теза концепції – необхідність посилення ролі держави в прийнятті рішень, що стосуються промисловості. Прихильники державної промислової політики вважають, що ринок показав нездатності створювати стимули для виробничого нагромадження й конкурентоспроможності як у старих, базових галузях американської промисловості, так і в нових.

Для сприяння промисловими компаніям США використовуються різні інструменти, серед яких особливо виділяються за значимістю впливу: сприяння консолідації («об'єднання») промисловості; формування механізму використання державної власності; амортизаційна політика.

Для реалізації поставлених цілей політика економічного росту й державна промислова політика (як говорилося вище) повинні якнайменше спотворювати трендові сигнали ринку. Донедавна в ЄС, так само як і в Західній Європі в цілому, проводилася структурна політика (іменована в деяких країнах «державною промисловою політикою»), що переслідує в основному ціль зберегти або поліпшити галузеву структуру, яка склалася. У якості прикладів можна назвати сільське господарство, вугільну, суднобудівну промисловість.

У листопаді 1990 року Комісія ЄС у документі «Промислова політика у відкритому і конкурентному економічному середовищі» сформулювала наступні основні принципи [7]: держави-учасники ЄС і саме

Співтовариство повинні подбати про те, щоб процес бажаних структурних зрушень відповідав вимогам ринку й конкуренції, як це передбачене погодженими ринковими умовами; особливим пріоритетом повинен користуватися розвиток високотехнологічних галузей. Досягнення цієї мети повинне забезпечуватися проведенням так званої «горизонтальної промислової політики», що не замикається в рамках вузьких галузей, що й носять всеосяжний характер. У ст. 130 розділу 1 “Маастрихтського договору” говориться про створення економічного клімату, що сприяє прояву ініціативи підприємств і співробітництву між ними, і про повне використання можливостей промислової політики в таких областях, як інновації, дослідження й технічний розвиток; участь самого ЄС повинна бути тільки доповненням національних зусиль й цілком відповідати сформульованим цілям загальноєвропейської промислової політики. В умовах перехідного періоду досвід західних країн по організації управління державним сектором промисловості представляє для України значний інтерес.

Формування й реалізація промислової політики в Італії здійснюється на основі ряду державних холдингів таких як Інститут промислової реконструкції, Управління акціонерної участі й фінансування обробної промисловості та ін.[7].

Організаційна структура управління державною власністю була вперше реалізована Інститутом промислової реконструкції. Діяльність державних підприємств, їх стратегія розвитку, твердження довгострокових планів і асигнувань у фонди розвитку промисловості визначаються Міждепартаментським комітетом економічного планування. Йому ж підкоряється Міністерство участі держави в акціонерному капіталі, відповідальне за виконання директив Міждепартаментського комітету економічного планування через систему державних фінансових холдингів, створення нових фірм, закупівлі й продажів державних власних акцій корпорації.

У підпорядкуванні Міністерства участі держави в акціонерному

капіталі перебувають державні холдингові компанії, що координують промислову політику, стратегію й фінанси. Вони фінансуються державою, звільнені від виплати відсотків по одержуваних дивідендах, мають право випускати облігації під гарантії держави, при цьому 65% річного прибутку перераховується до державного казначейства.

Державна промислова політика Австрії формується й реалізується в рамках загальної державної економічної політики [7]. Потрібно відзначити, що в ході розвитку уявлення про державну промислову політику Австрія практично відмовилася від секторально-галузевого принципу прямої фінансової підтримки промислових підприємств і втручання держави в їхню діяльність. Причини – високі витрати, низька ефективність, структурний дисбаланс. До речі, одночасно був зроблений висновок про недоцільність підтримки нерентабельних безперспективних підприємств і переваги заміщення їх продукції імпортом.

Державна промислова політика в Австрії полягає в створенні законодавчим шляхом і забезпеченні механізмами виконавчої влади рамкових умов діяльності промислових підприємств, наданні привабливого режиму інвестиційним вкладенням вітчизняного й іноземного приватного капіталу в науково-виробничі дослідження й дослідно-конструкторські розробки, у наукомісткі, високотехнологічні галузі. Важливу роль в опосередкованому державному фінансуванні й стимулюванні виробничих капіталовкладень відіграє система спеціальних інвестиційних фондів, що утворюються за рахунок надходжень з державного бюджету, продажів акцій державних підприємств, залучення вільних засобів Австрійського національного банку й ін. Зокрема в Австрії створені й успішно функціонують Фонд поліпшення структури економіки «Бюргс», Фонд стимулювання інвестицій у галузі охорони навколишнього середовища й водного господарства, Фонд гарантування кредитів та ін.

Важлива ланка державної промислової політики представляє такий

напрямок, як спрощення й оптимізація режиму оподаткування підприємств.

Ключовим елементом промислової політики Австрії є сприяння підвищенню конкурентоспроможності товарів австрійського виробництва, що досягається підвищенням якості при одночасному зниженні собівартості їх виробництва. В Австрії відсутня єдина центральна державна структура, що займається питаннями промислової політики, – частина функцій покладена на державні Міністерства економіки, науки й транспорту, фінансів, а також Палату робітників та службовців, і Палату економіки Австрії й галузеві промислові спілки (тобто спілки осіб найманої праці й підприємців) [7].

З наведеного випливає: по-перше, держава за кордоном приділяє підвищену увагу питанням розвитку реального сектора економіки; по-друге, державна політика розвитку реального сектору економіки різниться від країни до країни, проте ключові її елементи носять типовий характер – урахування ринкового фактора як стимулюючої й перетворюючої сили, акцент на додання промисловим структурам адаптивного характеру до навколишнього середовища, надання допомоги промисловості в сферах, де вона не має прямих спонукальних імпульсів до розвитку; по-третє, в основному державна політика розвитку реального сектору економіки спрямована на розробку й здійснення таких заходів, які б найбільш повно сприяли підвищенню конкурентоспроможності національної економіки.

Висновки й перспективи подальших досліджень

На основі проведеного аналізу реалізації державної політики розвитку реального сектору економіки в розвинених країнах встановлено, що такий напрям є основним в системі державного регулювання. Саме державна політика розвитку реального сектору економіки використовується для реалізації таких цілей, як оптимізація структури промисловості, зміцнення конкурентних позицій національної промисловості, стимулювання розвитку НДДКР, сприяння злиттю промислових компаній з

метою підвищення їх конкурентоспроможності. У промислово розвинених країнах розробляється сукупність програм розвитку з урахуванням довгострокових перспектив розвитку реального сектору економіки країни в цілому, формування взаємозв'язків на національному й міжнародному рівнях.

Література

1. Борецкий Р. «План Бальцеревича» и вокруг него / Р. Борецкий // Новое время. – 1990. – № 12. – С.22.
2. Кривенко Л.В. Інноваційна стратегія економічного розвитку як ключовий імператив загальнодержавної політики / Л.Ю. Кривенко // Вісник інститут економічного прогнозування. – 2004. – С. 3-7.
3. Куликов Г.В. Японский менеджмент и теория международной конкурентоспособности / Куликов Г.В. – М.: Экономика, 2000. – 348 с.
4. Ліндсей Ф.А. Перебудова в промисловості: Американський досвід / Ліндсей Ф.А. – К., 1996. – 36 с.
5. Мельник А.Ф. Місце України в міжнародній торгівлі ХХІ ст. / А.Ф. Мельник // Економічні проблеми ХХІ століття: міжнародний та український виміри [Амоша О.І., Березюк Р.М., Гладій І.Й. та ін.]; за ред. С.І. Юрія, Є.В. Савельєва. – К.: Знання, 2007. – 595 с.
6. Оппенлендер К. Европейская промышленная политика – необходимость и принципы / К. Оппенлендер // Мировая экономика и международные отношения. – 1994. – № 5. – С. 127-137.
7. Регіональна політика Європейського Союзу: історія і сучасність // www.old.europexxi.kiev.ua.
8. Чечель О.М. Чинники формування моделі державного регулювання економічної політики / О.М. Чечель // Економіка та держава. – 2009. – № 12. – С. 102-105.
9. Шевцов А.І. Актуальні проблеми економіки України в контексті світової фінансової кризи / А.І. Шевцов, Г.І. Мечніков // Стратегічні пріоритети. – 2009. – № 1(10). – С. 80-85.
10. Якубовський М. Концептуальні основи стратегії розвитку промисловості України на період до 2017 року / М. Якубовський, В. Новицький, Ю. Кіндзерський // Економіка України. – 2007. – №11. – С. 4-20.

УДК 343.23

СУЧАСНА ПАДАДИГМА РОЗВИТКУ ІНВЕСТИЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ

**Олійник Ю.А.,
НТУ «Харківський політехнічний університет»**

У статті досліджено співвідношення понять «діяльність» та «процес». Наведено визначення «інвестиційний процес» ряду вчених. Представлено морфологічний аналіз, виокремлений автором, визначення поняття «інвестиційний процес» та його уточнення.

В статье исследовано соотношение понятий «деятельность» и «процесс». Приведены определения «инвестиционный процесс» ряда ученых. Представлены морфологический анализ, выделенный автором, определение понятия «инвестиционный процесс» и его уточнение.

The article investigates the relationship between the concepts "activity" and "process." Shows the definition of "investment process" to some scholars. Submitted by morphological analysis, determined by the author, the definition of "investment process" and its clarification.

Постановка проблеми в загальному виді, зв'язок з науковими й практичними завданнями

На сьогодні в умовах розвитку та ускладнення ринкових відносин великого значення набувають інвестиційні процеси як необхідна передумова забезпечення фінансування потрібних сегментів ринку та окремих суб'єктів господарювання. Поряд з цим, розвиток інноваційних процесів в Україні багато в чому гальмує недосконалість теоретичного підґрунтя з досліджуваного питання. Все це зумовлює актуальність даної статті та підтверджує своєчасність даного наукового дослідження, науково-практичні результати якого знайшли відображення в даній статті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Виділення невирішених питань

Фундаментальний економіко-теоретичний аналіз інвестиційного процесу в умовах ринку у своїх працях розглядає безліч вчених [1-10], що зводять його до процесу реалізації інвестиційної діяльності. Проте ці

поняття не є зовсім тотожними, а скоріше доповнюють одне одного. Через це уточнення інвестиційного процесу з урахуванням певних деталей є важливим моментом і потребує окремого дослідження.

Загальна мета дослідження

Метою дослідження є уточнення сутності поняття «інвестиційний процес».

Викладення основного матеріалу.

Обґрунтування отриманих результатів

Що стосується поняття «інвестиційний процес», то багато вчених зводять його до процесу реалізації інвестиційної діяльності. Проте ці поняття не є зовсім тотожними, а скоріше доповнюють один одного.

Слід погодитись з думкою О.М. Підхормого, який розглядає інвестиційний процес як послідовні зміни стану капіталу в результаті здійснення інвестицій, а інвестиційну діяльність – як діяльність з вироблення та реалізації інвестиційних рішень, спрямовану на відновлення, збереження та приріст вартості капіталу.

Уточнюючи дефініції «інвестиційний процес» та «інвестиційна діяльність» доцільно спочатку дослідити співвідношення понять «діяльність» і «процес».

Гегель під діяльністю розумів єдність теорії і практики. З філософської точки зору, діяльність є формою активності, яка характеризує здатність людини чи пов'язаних з нею систем бути причиною змін у бутті.

У свою чергу, процес розглядається як послідовна зміна предметів і явищ, що відбувається закономірним порядком. Мочерний С.В. робить висновок про те, що: «поняття «процес» конкретизує поняття «явище», відображає його зміну у часі, наявність певних етапів або стадій під час таких змін». Економічний зміст інвестиційного процесу має певну еволюцію. У радянські часи він розглядався як капіталовкладення, що зводило інвестиційний процес тільки до реального інвестування.

Подібної точки зору щодо інвестиційного процесу дотримуються ряд українських науковців, зокрема А. Пересада, який розглядає інвес-

тиційний процес як «...обґрунтування і реалізацію інвестиційних проєктів» .

Д. Черваньов також розцінює інвестиційні процеси як послідовність безперервного створення основних засобів та виробничих потужностей.

Наведені визначення, у яких інвестиційний процес фактично зводиться до інвестиційного проєкту, на нашу думку, мають мікроекономічний характер і є історично обмеженими. За стрімкого розвитку видів та форм інвестицій, способів і мотивів інвестування такі підходи дають звужене, однобічне уявлення про інвестиційний процес і не визначають його сутності.

Ряд дослідників дотримуються макроекономічного підходу щодо розуміння сутності інвестиційного процесу.

Українські вчені В. Грідасов, С. Кривченко та О. Ісаєва розглядають інвестиційний процес як систему інвестування, що дає змогу об'єднати інтереси учасників, умови і механізм реалізації взаємодії промислових підприємств та кредитних установ. Він є основною ланкою суспільного господарювання і забезпечує всі напрями господарської діяльності.

На думку російської вченої Н. Баліхіної, макроекономічний характер інвестиційного процесу полягає в тому, що це «багатобічна діяльність учасників відтворювального процесу з нарощування капіталу нації, складова процесу суспільного відтворення, що має такі самі стадії: виробництво, розподіл, обмін і споживання, але тільки з боку руху інвестиційних благ».

Інший російський дослідник С. Горланов вважає, що інвестиційний процес в економіці являє собою сегмент процесу суспільного виробництва, що існує у вигляді сукупності суспільних відносин із приводу тієї частини продукту суспільства, яка призначена для поновлення його продуктивних сил (тобто ресурсів самого процесу відтворення) і виробничих відносин.

Макроекономічні підходи до розуміння інвестиційного процесу пов'язують його зі стадіями суспільного відтворення, підкреслюють суб'єктність процесу, але часто уникають конкретного аналізу його

змісту, тому мають загальний характер.

В останні роки досить поширеним підходом до розуміння сутності інвестиційного процесу є зосередження на його заключній стадії – придбання або зміни форми активів із грошової на фінансову чи матеріальну форму відповідно на фінансовому ринку, ринку нерухомості або ринку капітальної продукції. На думку Л. Гітмана, М. Джонка [2, с. 15] та В. Царьова [8, с. 72], інвестиційний процес – це механізм зведення разом тих, хто пропонує гроші (власники тимчасово вільних засобів), з тими, хто пред'являє попит на них. Обидві сторони звичайно зустрічаються у фінансових інститутах або на фінансовому ринку. Іноді, зокрема коли йдеться про угоди майнового характеру, продавці й покупці вступають у договірні відносини. У такому трактуванні інвестиційний процес фактично ототожнюється з фінансовими ринками.

Ряд відомих зарубіжних дослідників доводить, що інвестиційний процес – це вкладення коштів у цінні папери. Наприклад, У. Шарп, Г. Александер та Дж. Бейлі вважають, що «інвестиційний процес є ухваленням інвестором рішення щодо цінних паперів, у які здійснюються інвестиції, обсягів і термінів інвестування» [10, с. 10]. Аналогічної точки зору дотримуються також відомі вчені Г. Марковіц, К. Ерроу та ін. Усі вони пов'язують інвестиційний процес із фондовим ринком. Подібні погляди поділяють і деякі українські дослідники, зокрема А. Загородній та Г. Вознюк [5, с. 735].

Підходи до розуміння інвестиційного процесу, які відбивають лише одну (хоч і, безсумнівно, досить важливу для певних умов інвестування) сферу інвестиційного процесу, варто визнати вузькими, оскільки охоплюють тільки сферу розподілу інвестиційних ресурсів.

Інвестиційний процес влаштований так, що продавці грошей повинні бути зведені з покупцями або прямо, або через посередника (через банк, або через фінансовий ринок).

Морфологічний аналіз визначення поняття «інвестиційний процес» наведений в табл. 1. (виокремлено автором)

Таблиця 1

Морфологічний аналіз визначення поняття
«інвестиційний процес»

Автор	Ключова ознака						
	обґрунтування і реалізація інвестиційних проєктів	послідовність безперервного створення основних засобів та виробничих потужностей	система інвестування	діяльність учасників відтворювального процесу	сегмент процесу суспільного виробництва	механізм узгодження попиту та пропозиції	ухвалення інвестором власного рішення
А. Пересада [7].	+						
Д. Черваньов[9, с. 565]		+					
В. Грідасов, С. Кривченко та О. Ісаєва[4, с. 39]			+				
Н. Баліхіна[1, с. 5]				+			
Горланов С. [3]					+		
Л. Гітман, М. Джонк [2, с. 15]						+	
В. Царьов [8, с. 72]						+	
У. Шарп, Г. Александер та Дж. Бейлі[10, с. 10]							+
Г. Марковіц, К. Ерроу[6, с.13]							+
А. Загородній та Г. Вознюк[5, с. 735]							+

Як видно із табл. 1, існує велика кількість підходів до визначення поняття інвестиційного процесу.

Підхід, згідно якого інвестиційний процес розглядається як послідовність безперервного створення основних засобів та виробничих потужностей, на думку автора, значно звужує економічний зміст інве-

стиційних процесів через те, що не завжди результатом інвестиційного процесу є зновстворені основні засоби.

Якщо визначати інвестиційний процес як систему інвестування, то можна зазначити про те, що такий підхід сприяє виникненню плутанини між поняттями інвестиційного процесу та інвестування.

Підхід, який базується на розгляді інвестиційного процесу як діяльності учасників відтворювального процесу також відображає лише одну із окремих функцій учасників відтворювального процесу, спрямованих на інвестування необхідних сегментів.

Схожим є підхід, згідно якого інвестиційний процес - це сегмент процесу суспільного виробництва. В даному сенсі можна говорити про те, що такий підхід дозволяє отримати уявлення про процес суспільного виробництва та про його сегментування, але залишаючи поза увагою зміст безпосередньо інвестиційного процесу.

Підхід до трактування сутності інвестиційного процесу як механізму узгодження попиту та пропозиції не доцільно вважати ґрунтовним через те, що окреслене змістовне наповнення можна вважати необхідною запорукою інвестиційного процесу, а не в якості його змістовної характеристики.

Підхід, який зводить сутність інвестиційного процесу до ухвалення інвестором власного рішення значно звужує сутність такого поняття через те, що ухвалення інвестором рішення про інвестування можна вважати лише проміжною стадією інвестиційного процесу.

Підхід, який зводить сутність інвестиційного процесу до обґрунтування і реалізації інвестиційних проектів можна вважати найбільш доцільним з огляду на те, що такий підхід ґрунтовно відображає послідовність даного процесу від початку до його закінчення.

Базуючись на даному підході та з урахуванням наведених вище міркувань можна надати наступне авторське визначення поняття «інвестиційний процес»: інвестиційний процес – процес обґрунтування та реалізації інвестиційного проекту, що базується на узгодженні попиту

та пропозиції між власниками тимчасово вільних засобів та тими, хто пред'являє попит на гроші, з метою отримання економічного ефекту.

Висновки й перспективи подальших досліджень

Запропоноване визначення відрізняється від існуючих комплексністю та повнотою, а також підкресленням мети здійснення інвестиційного процесу та необхідних умов його реалізації. До того ж запропоноване визначення враховує початковий та кінцевий етапи інвестиційного процесу.

Література

1. Балихина Н. В. Государственное регулирование инвестиций : учеб. пособ. для вузов / Н. В. Балихина. – М. : Изд-во РГТЭУ, 2003. – 90 с.
2. Гитман Л. Дж. Основы инвестирования / Л. Дж. Гитман, М. Д.Джонк ; пер. с англ. – М. : Дело, 1997. – 991 с.
3. Горланов С. А. Современный методический подход к оценке эффективности инвестиций/С.А.Горланов//Финансовый вестник. – 2004. – № 12. – С. 56–60.
4. Грідасов В. М. Інвестування / В. М. Грідасов, С. В. Кривченко, О. Є. Ісаєва. – К. : Центр навч. літ-ри, 2004. – 164 с.
5. Загородній А. Г. Фінансово-економічний словник / А. Г. Загородній, Г. Л. Вознюк. – К. : Знання, 2007. – 1072 с.
6. Мелкунов Я. С. Экономическая оценка эффективности инвестиций и финансирования инвестиционных процессов
7. Пересада А. А. Управління інвестиційним процесом : монографія / А. А. Пересада. – К. : Лібра, 2002. – 472 с.
8. Царев В. В. Оценка экономической эффективности инвестиций / В. В. Царев. – СПб. : Питер, 2004. – 464 с.
9. Черваньов Д. М. Менеджмент інвестиційної діяльності підприємств : навч. посіб. / Д. М. Черваньов. – К. : Знання-Прес, 2003. – 622 с.
10. Шарп У. Инвестиции / У. Шарп, Г. Александер, Дж. Бэйли ; пер. с англ. – М. : Инфра-М, 2004. – 1028 с.

УДК. 336.13

ВПЛИВ ФІНАНСОВОЇ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ НА ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК КРАЇНИ

*Одинцова Н.О., к.е.н.,
Григорян Є.С.,*

Донецький державний університет управління

У статті викладений матеріал про вплив фінансової глобалізації на економічний розвиток країни. Визначенні основні чинники впливу фінансової глобалізації на економіку країни, а також запропоновані шляхи адаптації економіки України в умовах інтеграції у світовий простір.

В статье изложенный материал о влиянии финансовой глобализации на экономическое развитие страны. Определены основные факторы влияния финансовой глобализации на экономику страны, а также предложены пути адаптации экономики Украины в условиях интеграции в мировое пространство.

In article the stated material about influence of financial globalization on economic development of the country. Major factors of influence of financial globalization on economy are defined, and also ways of development of the country, in the conditions of integration into world space are offered.

Постановка проблеми в загальному виді, зв'язок з науковими й практичними завданнями

На сучасному етапі розвитку України все більше постає питання про фінансову глобалізацію. Фінансова глобалізація показує рух фінансових ресурсів за межі держави. Однією з основних характеристик фінансової глобалізації є значне зростання ролі фінансової сфери, пов'язане з розширенням масштабів і ускладненням характеру зовнішньоекономічних зв'язків. За таких умов зростає ступінь відкритості національної економіки, зменшуються або знімаються бар'єри між країнами в процесі руху капіталів. Цей процес безпосередньо впливає на економічний розвиток держави, тому ця тема набуває актуальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Виділення невирішених питань

Дослідженням впливу глобалізації на фінансовий розвиток України займаються такі вітчизняні вчені як: Білорус О.Г., Бондар І. Р.,

Д'яконова І.І., Калач Г.М., Марчин О.І., Федоренко В.Г. [1-6]. Деякі вчені наполягають на тому, що Україні загрожує певна небезпека при передчасній глобалізації, інші ж дотримуються думки про необхідність прискореного варіанту приєднання країни до світового глобалізаційного процесу.

Загальна мета дослідження

Метою статті є визначення теоретичних і практичних аспектів фінансової глобалізації і її впливу на фінансову систему країни, виявлення основних напрямів розвитку країни в процесі інтеграції.

Викладення основного матеріалу.

Обґрунтування отриманих результатів

Основним поштовхом до фінансової глобалізації став розвиток комп'ютерних технологій, що дозволило до початку 90-х значно збільшити об'єм фінансових трансакцій і істотно понизити транспортні і операційні витрати цих трансакцій.

Фінансова глобалізація - вільний та ефективний рух капіталів між країнами та регіонами, функціонування глобального фінансового ринку, формування системи наднаціонального регулювання міжнародних фінансів, реалізація глобальних фінансових стратегій транснаціональних корпорацій (ТНК) та транснаціональних банків [6].

ТНК грають провідну роль в зростаючій фінансовій глобалізації, що набуває все більшого поширення в процесі розширення і поглиблення виробничих зв'язків між підприємствами різних країн. Основним чинником ефективної діяльності ТНК виступає міжнародне виробництво товарів і послуг, яке є випуском продукції материнськими компаніями ТНК і їх зарубіжними філіями на базі інтернаціоналізації виробництва. Вони є найбільш потужною частиною корпоративного бізнесу, діють в міжнародних масштабах і грають провідну роль в зміцненні господарських зв'язків. До теперішнього часу у світі діє близько 53 тис. ТНК. Більше 90% мають свої штаб-квартири в промислово розвинених країнах, близько 8% - в країнах, що розвиваються, менше 2% - в країнах Центральної і Східної Європи з перехідною економікою. Економічну потужність ТНК можна характеризувати такими цифрами: вони контролю-

люють більше 1/3 світові виробництва.

Фінансова глобалізація має неоднозначний вплив на економіку: з одного боку скасування обмежень надходжень капіталу, дає більше можливостей задовольнити потреби у фінансових коштах, стимулює надходження іноземних інвестицій, а з другого – ускладнюється утримання валютного курсу, підвищується рівень негативного впливу на економіку країни [4].

Можна виділити наступні чинники, що свідчать про збільшення рівня фінансової глобалізації: зростання фінансової системи, при цьому зростання фінансової складової економіки особливо помітне в Євразії; усе більш виражена переорієнтація фінансової системи на угоди з цінними паперами замість традиційних банківських послуг ринок капіталу все більше віднімає посередницьку функцію у банківській системі, яка, у свою чергу, ще більше зміщується від традиційної банківської справи з його довгостроковими кредитами і багаторічними стосунками з клієнтами у бік інвестиційного банкінгу; поява складних фінансових інструментів, які істотно змінили підхід до управління ризиками; поява на фінансових ринках нових гравців.

Україна має необхідні передумови для входження у світове господарство та здобуття певного місця в системі міжнародного поділу праці. До них відносяться - наявність сировинних ресурсів, родючих земель, дешевої та досить освіченої робочої сили, рекреаційно-туристичних можливостей, значного науково-технічного та інтелектуального ринку товарів і послуг, вигідне геополітичне положення "моста" між Західною Європою та Азіатським континентом, спільного географічного та економічного простору з країнами східної Європи.

Однак Україна далека від лідерства. Одним із напрямів стратегії економічного розвитку України є інтеграція у світовий фінансовий простір, який включає такі основні групи потоків капіталів: співвідношення зовнішньоторгового обігу і об'ємів ВВП (відповідно, чим вище цей відсоток, тим вища міра глобалізації економіки); грошові та фінансові потоки, які безпосередньо пов'язані з рухом товарів та послуг (імпорт, експорт товарів), а також витрати, що пов'язані з туризмом;

прямі іноземні інвестиції, які включають не тільки трансфери фінансового капіталу, але й трансферт людського, фізичного та технологічного капіталу; портфельні інвестиції та інші типи угод на ринках цінних паперів (спекулятивні операції) [1].

За даними Держкомстату у січні – вересні 2012 р. в економіку України іноземними інвесторами вкладено 4,3 млрд дол. США прямих іноземних інвестицій, що становить 91,07 % до відповідного періоду 2011 р., у січні – вересні 2011 р. відповідно -138,52 відсотка до відповідного періоду 2010 р..

Обсяг внесених з початку інвестування в економіку України прямих іноземних інвестицій (акціонерного капіталу) на 1 жовтня 2012 р. становив 52673,8 млн. дол. США, що на 5,2 відсотка більше обсягів інвестицій на початок 2012р., та в розрахунку на одну особу населення складає 1157,0 дол. США [5].

У процесі інтеграції України у світове господарство необхідно побудувати економіку таким чином, щоб виробництво було високотехнічне та орієнтувалось на експорт. В Україні за останні роки разом зі зростанням об'ємів експортно-імпорتنих операцій, імпорт значно випереджає експорт (табл. 1).

Таблиця 1

Зовнішньоторговий баланс України 2005-2012 (млн. грн.)

Роки	Номінальний ВВП за рік	Експорт товарів та послуг %ВВП		Імпорт товарів та послуг %ВВП		Сальдо (експорт-імпорт) %ВВП	
2005	441452	227252	51,5%	-223555	-55,6%	+3697	+0,8%
2006	544153	253707	46,6%	-269200	-49,5%	-15493	-2,8%
2007	720731	323205	44,8%	-364373	-50,6%	-41168	-5,7%
2008	948056	444859	46,9%	-520588	-54,9%	-75729	-8,0%
2009	913345	423564	46,4%	-438860	-48,0%	-15296	-1,7%
2010	1082569	549365	50,7%	-580944	-53,7%	-31579	-2,9%
2011	1316600	707953	53,8%	-779028	-59,2%	-71075	-5,4%
2012	1408889	717347	50,9%	-835394	-59,3%	-118047	-8,4%

Для уникнення цього процесу треба спрямувати державну підтримку підприємствам, які мають високу базисну кваліфікацію робочої сили і намагаються вийти на ринок з новітньою продукцією [7]. Визначити, яке місце може зайняти Україна в системі міжнародного розподілу праці, базуючись на конкурентних перевагах, які допоможуть досягти успіху. Наприклад, наукомісткі галузі або виробництво ідей, технологій. Тоді і рішення мають бути спрямовані на проведення структурних реформ економіки, які сприятимуть подоланню зовнішньоекономічних викликів і робитимуть безпосередній вплив на середньо - і довгострокове економічне зростання, яке в постіндустріальних економіках обумовлюється передусім наукою місткістю і продуктивністю робіт. Такі реформи в Україні вимагають впровадження інноваційних технологій і значного підвищення продуктивності праці.

Значна частина інноваційної продукції виробляється тільки за наявності висококваліфікованої робочої сили й невеликих прямих інвестицій, які можуть бути забезпечені за допомогою спеціальних методів фіскальної і монетарної політики. Це сприятиме забезпеченню експорту інноваційних виробів на окремих підприємствах [3].

Інтеграція України у світовий фінансовий простір можлива також за рахунок розвитку міжнародних кредитних відносин, а також через взаємодію з міжнародними фінансово-кредитними установами.

Україна належить до тих країн, які сильно залежать від зовнішнього кредитування. Заборгованість України перед МВФ на 30 червня 2013 р. складала близько 8 млрд дол., що складає 383,8% квоти країни. Тому необхідно спрямувати фінансову політику так, щоб мінімізувати цю залежність.

Фінансова глобалізація призводить з одного боку до підвищення рівня розвитку країн до певних „середніх показників” по групах країн в залежності від центрів фінансового впливу, з іншого - фінансова глобалізація досить жорстко стримує країни від надмірного руху вперед та від переходу до більш високо розвинутої групи. У той же час, можливості використання досвіду розвитку інших країн є вкрай необхідними для України як для визначення її поточного місця на міжнародній арені,

так і для можливостей максимального використання позитивних впливів фінансової глобалізації та мінімізації негативних впливів. Також необхідно врахувати те, що значний рівень інтегрованості економіки країни у загальносвітову економіку призведе до значного впливу світової інфляції на національну [2].

Висновки та перспективи подальших досліджень

Таким чином, можна зробити висновок, що фінансова глобалізація виступає як важіль, за допомогою якого відбувається стимулювання процесу вирівнювання розвитку окремих країн, але вирівнювання в межах причетності чи непричетності до центрів економічного впливу.

Процес фінансової глобалізації вимагає розробки єдиної світової системи регулювання валютної і фінансової системи на міжнародному рівні, яка дозволить мінімізувати дію зовнішніх кризисних явищ на національні економіки, оскільки вони поодиноці не здатні протистояти масованим зовнішнім впливам.

В зв'язку з цим, доцільно реалізувати ряд практичних заходів: створити наднаціональні органи міжнародного регулювання процесів лібералізації і інтернаціоналізації національних банківських систем і надання фінансової допомоги національним економікам для пом'якшення негативних наслідків світової фінансово-економічної кризи; розробити механізми міжнародного контролю за рухом іноземних капіталів, забезпечивши прозорість банківських систем країн світу, що означає необхідність корінного реформування всієї міжнародної валютно-фінансової системи; на перехідному етапі допустити можливість формування нових світових і регіональних фінансово-економічних центрів; розглянути можливість розробки в перспективі наднаціональної світової валюти для забезпечення валютно-економічної безпеки в світі.

Для адаптації економіки України на світовому ринку необхідно: розвивати стосунки з країнами Європейського союзу (ЄС); формувати новий механізм зовнішньоекономічної діяльності; формувати реальні стимули для іноземних інвесторів; знизити залежність України від зовнішніх надходжень продукції топливо-енергетичного комплексу; залучити нову техніку і технологію. Одним із найважливіших етапів

інтеграції України у світовий простір є входження в ЄС.

Література

1. Білорус О.Г. Фінансова глобалізація: парадигмальні зрушення й ризику / О.Г. Білорус, О.В. Гаврилюк // Фінанси України. 2013. №7.- с. 7-17.
2. Бондар І.Р. Наслідки фінансової глобалізації для України /І.Р. Бондар //Фінанси України. 2009. №8.- с. 68-75.
3. Д'яконова І.І. Міжнародні фінанси / І.І. Д'яконова. – 2013. [Електронний ресурс] Режим доступу: http://pidruchniki.ws/1842101444188/finansi/mizhnarodni_finansi_-_dyakonova_ii.
4. Калач Г.М. Вплив фінансової глобалізації на фондовий ринок України /Г.М.Калач// Фінанси України. 2009. №1. – с. 115-121.
5. Макроекономічні показники – [Електронний ресурс].- Режим доступу: <http://www.ukrstate.gov.ua>
6. Марчин О.І. Економічна сутність фінансової глобалізації / О.І.Марчин. [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://intkonf.org/marchin-oi-ekonomichna-sutnist-finansovoyi-globalizatsiyi>.
7. Федоренко В.Г. Політична економія / В.Г. Федоренко. – 2008. [Електронний ресурс] Режим доступу: http://pidruchniki.ws/15840720/politekonomiya/politichna_ekonomiya_-_fedorenko_vg

УДК 330.4

ПОТЕНЦИАЛЬНОЕ ВЛИЯНИЕ СОГЛАШЕНИЯ ОБ АССОЦИАЦИИ С ЕС НА КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТЬ УКРАИНСКИХ МАШИНОСТРОИТЕЛЬНЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ

Охтеня А.А., к.э.н.,

Институт экономики промышленности НАН Украины

В статье анализируется потенциальное влияние соглашения об ассоциации с ЕС на конкурентоспособность украинских машиностроительных предприятий и делается вывод о том, что никаких значительных преимуществ для конкурентоспособности украинских машиностроительных предприятий в этом соглашении нет. При этом неизбежны негативные последствия, связанные, прежде всего, с необходимостью непроизводительных затрат на сертификацию продукции по стандартам ЕС и потерей традиционных рынков сбыта в странах Таможенного союза.

У статті аналізується потенційний вплив угоди про асоціацію з ЄС на конкурентоспроможність українських машинобудівних підприємств і робиться висновок про те, що ніяких значних переваг для конкурентоспроможності українських машинобудівних підприємств в цій угоді немає. При цьому неминучі негативні наслідки, пов'язані, насамперед з необхідністю непродуктивних витрат на сертифікацію продукції за стандартами ЄС, і втратою традиційних ринків збуту в країнах Митного союзу.

This article analyzes the potential impact of the association agreement with the EU on the competitiveness of Ukrainian machine-building enterprises and concludes that no significant benefits for the competitiveness of Ukrainian machine-building enterprises in this agreement no. Thus the inevitable negative consequences associated primarily with the need for overhead product certification according to EU standards, and the loss of traditional markets in the countries of the Customs Union.

Постановка проблемы в общем виде.

Связь с научными и практическими задачами.

Одной из основных причин кризисных явлений, которые наблюдаются в экономике Украины, является низкий уровень конкурентоспособности отечественных предприятий. Поскольку машиностроение является одной из основ экономики Украины – создает спрос на продукцию других отраслей, обеспечивает занятость большого числа людей, является точкой приложения научных и технических разработок, – то особую актуальность приобретает проблема повышения конкурентоспособности машиностроительных предприятий и в этом контексте – влияние политических и экономических интеграционных процессов, в частности, возможного заключения Соглашения об ассоциации Украины с Европейским Союзом (далее – «соглашения об Ассоциации») [1], на конкурентоспособность отечественных машиностроительных предприятий.

Анализ последних исследований и публикаций.

Выделение нерешенных вопросов

Конкурентоспособность предприятий тесно связана с конкурентоспособностью производимой ими продукции. Применительно к машиностроительным предприятиям под конкурентоспособностью продукции целесообразно понимать совокупность ценовых характеристик, ка-

чественных свойств, а также особенностей продажи и обслуживания продукции, выгодно отличающих ее от конкурирующей аналогичной продукции и позволяющих находить сбыт на рынке и удовлетворять потребности покупателей [2].

В последнее годы все больше научных работ посвящено исследованию проблем интеграции, в частности соглашению об Ассоциации с ЕС [3, 4]. Тем не менее, тематика анализа потенциального влияния соглашения об ассоциации с ЕС на конкурентоспособность украинских машиностроительных предприятий остается в числе недостаточно проработанных, в частности, исследования не отличаются конкретикой, а во многих доминируют политические предпочтения авторов.

Общая цель исследования

Целью статьи является анализ потенциального влияния соглашения об ассоциации с ЕС на конкурентоспособность украинских машиностроительных предприятий.

Изложение основного материала

Обоснование полученных результатов.

Ошибочно считать, что страны ЕС в настоящее время покупают мало украинской машиностроительной продукции лишь по причине отсутствия Соглашения об Ассоциации. Украинская машиностроительная продукция в ЕС попросту неконкурентоспособна, поскольку в ЕС есть свои такие же или более качественные товары по сопоставимой цене. Поэтому либерализация внешней торговли с ЕС скорее выгодна европейским, чем украинским производителям. Анализ соглашения об Ассоциации позволяет сделать вывод о том, что в случае его заключения конкурентоспособность украинских машиностроительных предприятий существенно снизится.

Так, одним из негативных аспектов Соглашения об ассоциации для машиностроения является принудительное внедрение технических стандартов ЕС, которая направлена на замену украинских стандартов стандартами ЕС. Речь не идет об усовершенствовании стандартов или о решении каких-либо проблем или создании новых возможностей, поско-

льку изменение обязательных технических регламентов или стандартов не является актуальной задачей для машиностроительных предприятий. Предприятия-экспортеры по мере необходимости сертифицируют свою продукцию в соответствии с требованиями, действующих в странах-импортерах (в частности, в странах СНГ, ЕС, США, Бразилии и т.д.). То, что определенные предприятия не сертифицировали продукцию согласно требованиям внешних рынков, объясняется тем, что продукция этих предприятий нет перспектив сбыта на этих рынках.

В случае заключения соглашения об Ассоциации машиностроительные предприятия должны будут в течение достаточно сжатых сроков пройти обязательную сертификацию в соответствии со стандартами ЕС. Так, например, на внедрение Директивы ЕС «Машины и механизмы» (Директива 2006/42/ЕС Машины и механизмы (98/37/ЕС 98/79/ЕС) – Directive 2006/42/EC Machinery) отводится один год с даты вступления в силу Соглашения; Директивы ЕС «Оборудование, работающее под давлением» (Директива 97/23/ЕС Системы и установки (оборудование), работающие под давлением. Directive 97/23/EC Pressure equipment) – три года; Директивы ЕС «Передвижное оборудование, работающее под давлением» – два года и т.д. Соглашением регламентируются сроки на адаптацию законодательства до одного до трех лет в зависимости от вида машиностроительной продукции.

Директивы Европейского Союза СЕ – это законодательный инструмент, который устанавливает обязательные требования к продукции в процессе проектирования, изготовления, реализации и утилизации. К каждой из директив имеется перечень стандартов. Следует подчеркнуть, что речь идет именно о Своде стандартов EN, а не о, например, стандартах ISO.

Согласно пункту 2 ст. 56 Соглашения об ассоциации Украина обязана в течение 1-5 лет (в зависимости от вида продукции машиностроения, для большинства видов продукции – в течение 1 или 2 лет) ввести технические регламенты ЕС. Пунктом 5 ст. 56 накладывается запрет на законодательное введение Украиной собственных стандартов. Пункт 8 обязывает Украину отменить действующие стандарты, которые конф-

ликують со стандартами ЕС. Для машиностроительной продукции должны использоваться стандарты из свода Европейских Стандартов (EN), разработанные Европейским комитетом стандартизации.

По словам премьер-министра Украины Н.Я. Азарова одна только адаптация украинских технических регламентов к требованиям ЕС будет стоить Украине в течение десяти лет 165 млрд. евро, т.е. по 16,5 млрд. евро в год. Это при том, что доходы госбюджета Украины составляют порядка 30 млрд. евро в год. Речь идет просто о том, что предприятия должны будут провести повторную сертификацию. В результате таких колоссальных затрат продукция останется той же, но у нее просто появится сертификат соответствия техническому регламенту ЕС, при этом стоимость продукции увеличится, поскольку производителю придется вложить деньги и усилия в получение новых документов. По сути, планируется потратить деньги просто на то, чтобы украинские производители получили право производить ту продукцию, которую они и так уже производят. Украина не только не получит новых рынков сбыта, но, с учетом снижения пошлин на товары из ЕС, рискует уступить позиции европейским производителям даже на внутреннем рынке.

Можно констатировать, что украинские машиностроительные предприятия не проводили оценку затрат времени и средств на сертификацию процессов или продукции по стандартам ЕС, а у многих, с учетом кризисного финансового положения, на это нет средств и ресурсов.

Следует отметить, что основным импортером производимой в Украине машиностроительной продукции являются страны Таможенного Союза (ТС). Так, если рассмотреть машиностроительные предприятия Донецкой области, то на одну только Россию приходится около 3/4 экспорта. Еще чуть более 20% обеспечивает Беларусь и Казахстан. Таким образом, на страны ТС приходится почти весь экспорт машиностроительной продукции из Донецкой области. Суммарная доля стран ЕС колеблется около отметки 1%. С учетом того, что экспорт машиностроительной продукции составляет около 40%, можно сделать вывод, что около 40% заказов машиностроительными предприятиями обеспечивают страны ТС, а чуть более половины – внутренний рынок.

В свете вышеуказанного дополнительный негатив сулит реакция стран таможенного союза (ТС), прежде всего России. Почему стоит уделять особое внимание именно рынку стран ТС? Дело совершенно не в политике, просто только эти страны покупают украинскую конечную продукцию – не сырье, не полуфабрикаты, а готовую, в том числе, высокотехнологичную продукцию (вагоны, локомотивы, трубы, оборудование и т.п.). Других таких рынков у украинских производителей нет и не будет. В случае подписания соглашения об Ассоциации существует почти неизбежный риск если не полной потери, то существенного ухудшения позиций на этом рынке. Россия, скорее всего, установит для украинских товаров, как минимум, такие же пошлины как для товаров из ЕС, что сделает украинские товары неконкурентоспособными на своем самом большом экспортном рынке. Такой шаг выглядит вполне логичным: если Украина подписывает Соглашение об ассоциации с ЕС, то туда она и должна продавать товары. Но там они, как уже было отмечено, не нужны. Поэтому речь идет о ничем не компенсированном падении производства, а с ним – уменьшении сбора налогов, сокращении рабочих мест и прочих негативных последствиях.

В случае подписания соглашения об Ассоциации ЕС не только открывает для себя украинский рынок, но и устраняет Украину как конкурента на международном рынке. В частности, после того как Россия поднимет импортные пошлины для товаров из Украины и они станут неконкурентоспособными на российском рынке, их место займут, в том числе, товары из ЕС.

На основе проведенного исследования можно сделать общий вывод, что внедрение европейских технических регламентов не окажет положительного влияния на присутствие украинской продукции машиностроения на рынках ЕС. Те предприятия, которые имеют доступ к европейским рынкам или видели перспективы выхода на эти рынки, уже прошли такую сертификацию добровольно.

Среди угроз следует отметить, что украинские предприятия не смогут использовать материалы, импортируемые из-за пределов ЕС (из стран, где не действуют стандарты ЕС). Предприятия-экспортеры будут

вынуждены поддерживать двойную стандартизации (одни стандарты, чтобы иметь право производить продукцию, другие – для экспортных рынков сбыта). Доступ украинских предприятий на традиционные внешние рынки сбыта может быть затруднен, новых рынков сбыта не возникнет, и одновременно европейские производители получают привилегированное положение на внутреннем украинском рынке.

По сути, принудительное внедрение европейских стандартов и технических регламентов в машиностроении означает непроизводительные затраты средств и усилий, поскольку речь идет о внедрении стандартов рынков, на которых отечественная продукция машиностроения не имеет перспектив. Одновременно при резком внедрении возникает угроза потери традиционных рынков сбыта и даже местного рынка.

Выводы и перспективы дальнейших исследований

Таким образом, никаких значительных «плюсов» для конкурентоспособности украинских машиностроительных предприятий в соглашении об Ассоциации нет, а те незначительные, которые все же есть, с лихвой перекрываются негативными последствиями, прежде всего, необходимостью непроизводительных затрат на сертификацию продукции по стандартам ЕС и потерей традиционных рынков сбыта (рынка стран ТС).

Литература

1. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та європейським союзом і його державами-членами, з іншої сторони [Електронний документ] / Кабінет міністрів України. – Режим доступу: www.kmu.gov.ua/docs/Agreement/AA_Body_text.pdf

2. Охтеня А.А. Анализ понятия конкурентоспособности в крупном машиностроении / А.А. Охтеня, Р.Н. Лепа // Экономические проблемы и перспективы стабилизации экономики Украины: Сб. науч тр. / НАН Украины. Ин-т экономики пром-сти; Редкол. Землянкин А.И. (отв. Ред.) и др. – Донецк, 2005. – С. 143-154.

3. Економічні наслідки підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС [Електронний документ] / Інститут економічних досліджень та політичних консультацій. – Режим доступу: http://www.ier.com.ua/files/Projects/2013/EU_Ukraine/30.09.2013_press-conference/Impact_of_DCFTA_on_business_2013-09-27.pdf

4. Суздальцев А. Оценка и прогноз развития интеграционных процессов на постсоветском пространстве [Электронный документ] / НИУ ВШЭ. – Режим доступа: <http://www.gosbook.ru/node/55398>

УДК 336.2

ЕФЕКТИВНІСТЬ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ ШЛЯХОМ УДОСКОНАЛЕННЯ ОПОДАТКУВАННЯ ПРИБУТКУ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ

*Пипко С.О., аспірант,
Донецький державний університет управління*

У статті розглянуто деякі аспекти оподаткування прибутку промислових підприємств; виявлено та охарактеризовано певні проблеми щодо ефективної реалізації податкової політики нашої держави.

В статье рассмотрены некоторые аспекты налогообложения прибыли промышленных предприятий; выявлены и охарактеризованы определенные проблемы по эффективной реализации налоговой политики нашего государства.

The article deals with some aspects of the taxation of profits of industrial enterprises; identified and characterized a number of problems for the effective implementation of the tax policy of the state.

Постановка проблеми в загальному виді, зв'язок з науковими й практичними завданнями

Стосовно засобів прискорення темпів економічного зростання на рівні країни, то одним із способів підвищення макроекономічних показників нашої держави є податкове регулювання розвитку промисловості. Щодо податкового регулювання економічного зростання показників промислового розвитку, то для цього зазвичай використовуються такі інструменти, як інвестиційний податковий кредит, податкова амортизація, екологічні податки. При цьому неможливо не відзначити, що в окремих країнах світу дані інструменти є різними, що обумовлено історичними і соціокультурними факторами.

Важливим кроком на шляху до створення дієвої та ефективної системи податкового регулювання економіки держави є удосконалення оподаткування прибутку промислових підприємств, так як податок на прибуток підприємств відіграє важливу роль в економічному розвитку країни, адже він є одним з істотних джерел наповнення державного бюджету.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Виділення невирішених питань

Виділення проблем, що заважають здійснювати ефективну податкову політику та пошук шляхів їх вирішення можна знайти в наукових працях таких вчених як В.П. Вишневський, О.І. Амоша, П.В. Мельник, А.М. Соколовська, Т.І. Єфименко, І.О. Луніна, Д.М. Серебрянський, Д.В. Бондаренко, І. Дрозд, Т.О. Коропецька, О.Г. Пономаренко та інші.

Загальна мета дослідження

Метою статті є виділення та вирішення проблем у сфері системи оподаткування промислових підприємств в Україні.

Викладення основного матеріалу.

Обґрунтування отриманих результатів

Податкову систему України складають загальнодержавні та місцеві податки, збори і обов'язкові платежі. Податок на прибуток підприємств належить до загальнодержавних податків, це прямий податок, сплачуваний підприємствами з прибутку, одержаного від реалізації продукції (робіт, послуг), основних фондів, нематеріальних активів, цінних паперів, валютних цінностей, інших видів фінансових ресурсів та матеріальних цінностей, а також із прибутку від орендних операцій, роялті та від позареалізаційних операцій. Загальнодержавні податки, встановлюються Верховною Радою України і справляються на всій території України, а порядок їх зарахування до бюджету певного рівня визначається відповідно до чинного податкового законодавства та Закону України про Державний бюджет України на відповідний бюджетний рік. [1].

Податок на прибуток підприємств відіграє важливу роль в економіці країни. З одного боку, він є одним з істотних джерел наповнення державного бюджету.

Елементами податку на прибуток підприємств є ставка податку та база оподаткування. Кожен з цих елементів є важливим інструментом державного регулювання діяльності підприємств. Незважаючи на те, що на сьогоднішній день в Україні прийнята чітка політика зниження ставки

податку на прибуток, проблеми формування бази оподаткування досить залишаються відкритими.

Згідно з «Програмою економічних реформ на 2010-2014 роки» однією із причин проблем у системі оподаткування прибутку підприємств, які існували до прийняття Податкового кодексу України, були істотні розбіжності в податковому та бухгалтерському обліку підприємств. При цьому мета реформування податкової системи України полягала в забезпеченні стійкого економічного зростання на інноваційно-інвестиційній основі з одночасним збільшенням сукупних податкових надходжень у бюджети всіх рівнів і державні цільові фонди.

Законом України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні» встановлено, що бухгалтерський облік є обов'язковим видом обліку діяльності підприємств. Він являє собою основу для всіх видів звітності, що використовують грошовий вимірник, у тому числі податкової. Незважаючи на це, в 2011 р. набули чинності встановлені в Податковому кодексі України окремі норми в частині визначення прибутку підприємств, що мають певні розбіжності з нормами Положень (стандартів) бухгалтерського обліку. Очевидним є те, що системі оподаткування необхідні свої специфічні правила обліку, які забезпечують ефективне виконання її функцій. Так, окремі обмеження в частині обліку видатків і доходів можуть бути спрямовані на ефективне виконання фіскальної функції, а введення послаблюючих правил для окремих видів операцій – на ефективне виконання регулюючої функції. Такі специфічні правила податкового обліку часто спричиняють виникнення бухгалтерсько-податкових різниць, які при економічно необґрунтованому їх використанні можуть істотно викривляти фінансові результати діяльності підприємств.

Виходячи із цього існування бухгалтерсько-податкових різниць є необхідною умовою ефективного виконання як фіскальної, так і регулюючої функції податкової системи. Однак вибір тих або інших бухгалтерсько-податкових різниць, а також їх вид має нести в собі чітке економічне обґрунтування, в іншому разі вони можуть виявитися тим фактором, який

гальмуватиме економічний розвиток як окремих підприємств та галузей, так і країни в цілому [2, С. 30-31].

Щодо взаємодії бухгалтерського і податкового обліку, то даний аспект розглянуто в роботах В. Вишневського[3; 4], Л. Городянської[5]., Д. Серебрянського [6] та ін.

У роботах багатьох зарубіжних вчених досліджено проблеми взаємоузгодження бухгалтерського і податкового обліку в окремих країнах світу.

На основі аналізу теоретичних аспектів взаємодії систем бухгалтерського та податкового обліку було визначено, що система бухгалтерського обліку має бути побудована таким чином, щоб виключити будь-які необґрунтовані обмеження з боку зовнішніх факторів (у тому числі з боку податкової політики держави). При цьому вона безпосередньо впливає на становлення системи податкового обліку і є одним з основних факторів, які враховуються при розробці державної політики в частині оподаткування прибутку підприємств. Незважаючи на це, певні розбіжності систем бухгалтерського та податкового обліку з економічної точки зору є виправданими. Причинами таких розбіжностей є те, що дані види обліку спрямовані на задоволення потреб різних груп користувачів, що визначає різні їх цілі та функції. Ефективне виконання регулюючої функції системи оподаткування приводить до необхідності встановлення специфічних правил розрахунку оподаткованого прибутку, в тому числі й тих, які можуть бути спрямовані на створення інноваційно-інвестиційної основи розвитку економіки країни.

На основі аналізу досвіду країн Євросоюзу щодо взаємодії систем податкового та бухгалтерського обліку визначено, що побудова систем бухгалтерського обліку в цих країнах базується на загальних принципах, відображених у стандартах бухгалтерського обліку, в той час як податкова політика має широкий діапазон інтерпретації принципів побудови податкової системи, регламентованих відповідними нормативними актами. Виходячи із цього взаємодія систем податкового та бухгалтерського обліку в

країнах Євросоюзу варіює від помірної до сильної залежності. Разом з тим більшість специфічних правил податкового обліку, які спричиняють виникнення бухгалтерсько-податкових різниць, є економічно обґрунтованими та часто мають регулюючий характер, у тому числі в частині побудови інноваційно-інвестиційної основи розвитку економіки конкретної країни [2, С. 33].

Слід відзначити, що до найпоширеніших бухгалтерсько-податкових різниць відносяться правила оцінки запасів, резерв сумнівних боргів, перенесення збитків. Що стосується інвестиційно спрямованих бухгалтерсько-податкових різниць, то виділяють прискорену амортизацію та інвестиційну податкову знижку. Різниці, що виникають унаслідок існування таких механізмів, мають тимчасовий характер, що в середньостроковій перспективі можуть позитивно вплинути як на інвестиційну активність підприємств, так і на загальну ситуацію податкових надходжень до бюджету.

Важливо відзначити, що на основі аналізу системи оподаткування прибутку підприємств в Україні можна виділити цілий ряд проблем, властивих податковому законодавству нашої держави, серед яких одними із найважливіших являються наступні: економічно необґрунтовані розбіжності систем бухгалтерського та податкового обліку прибутку підприємств; діюча система податкової амортизації не може служити фактором підвищення інвестиційної активності підприємств та не передбачено Податковим кодексом інвестиційних податкових знижок для підприємств, які бажають здійснювати активну інвестиційну діяльність і прагнуть до швидкого відновлення основних засобів, діяльність яких не пов'язана із цими пріоритетними галузями.

Висновки й перспективи подальших досліджень

Універсальних методів оцінки ефективності податкової політики не існує, так як дієвість того чи іншого методу залежить від особливостей розвитку національної економіки та ролі інструментів податкового регулювання у забезпеченні економічного зростання.

Як вже зазначалось, податок на прибуток підприємств відіграє чи-

малу роль в реалізації ефективної податкової політики нашої держави, адже являється одним із важливих джерел поповнення державного бюджету. Виокремлення деяких проблемних аспектів в системі оподаткування прибутку промислових підприємств заслуговує на увагу, так як покращання сучасного стану податку на прибуток підприємства знаходиться в числі найважливіших соціально-економічних проблем, від швидкого вирішення яких великою мірою залежить подальший розвиток економіки країни. На основі аналізу системи оподаткування прибутку підприємств було виявлено деякі перешкоди, що істотно впливають на ступінь дієвості фіскальної політики нашої держави.

Вирішення вищезазначених проблем, що були виділені, сприятимуть вдосконаленню всієї податкової системи в цілому, а саме дозволить зблизити оподаткування прибутку підприємств із бухгалтерським обліком, підвищити інвестиційну активність промислових підприємств України, що відобразиться у вигляді їх технічного й технологічного відновлення, збільшенні обсягу і якості продукції, яка випускається, а згодом, у зростанні податкових надходжень до бюджету.

Література

1. Бочарова К. І. Роль податку на прибуток підприємств у Державному бюджеті України / К. І. Бочарова, Бохенко О. С. // Экономические науки – [Електронний ресурс]: Режим доступу: http://www.rusnauka.com/29_DWS_2012/Economics/3_120745.doc.htm.
2. Формування та реалізація податкової політики у сфері управління розвитком промисловості / акад. НАН України Вишневський В.П., к.е.н. Чекіна В.Д., к.е.н. Амоша О.О., к.е.н. Веткін А.С., к.е.н. Вієцька О.В., к.е.н. Гаркушенко О.М., к.е.н. Мазур Ю.О., к.е.н. Соколовська О.В. // Наукова доповідь. – Донецьк, 2013. – ІЕП НАН України. – 87 с.
3. Вишневський В. Шляхи вдосконалення системи податкової амортизації / В. Вишневський, О. Вієцька // Економіка України. – 2011. – № 2. – С. 53-54.
4. Вишневський В.П. Взаємозв'язок оподаткування підприємств і бухгалтерського обліку // Фінанси України. – 1999. – № 6. – С.29-39.
5. Городянская Л. Налоговый и бухгалтерский учет на предприятии / Л. Городянская // Бухгалтерский учет и аудит. – 2003. – № 2. – С. 12-18.
6. Серебрянський Д.М. Актуальні проблеми справляння податку на прибуток підприємств / Д.М. Серебрянський // Науковий журнал Тернопільської академії народного господарства: зб. наук. праць. Економічні науки. – Тернопіль: ТАНГ, 2004. – № 3. – С. 51-58.

УДК 658.012.12

ФОРМУВАННЯ КОМПЛЕКСНОЇ СИСТЕМИ АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ НА ПІДПРИЄМСТВАХ ВЕРТИКАЛЬНО- ІНТЕГРОВАНІХ КОРПОРАТИВНИХ СТРУКТУР

*Пілецька С.Т., к.е.н., доцент,
Національний авіаційний університет, м. Київ*

У статті розглянуто особливості менеджменту вертикально-інтегрованих компаній, виділені позитивні і негативні ефекти їх побудови, розвитку і функціонування. Відмічено, що вертикально-інтегрована система дозволяє привести у відповідність економічні цілі розвитку бізнесу соціальним інтересам співробітників, партнерів по бізнесу, суспільства в цілому. Запропоновано підхід щодо формування комплексної системи антикризового управління на підприємствах вертикально-інтегрованих корпоративних структур. Розглянуті предмет, об'єкт, суб'єкт, завдання, функції, принципи формування комплексної системи антикризового управління.

В статье рассмотрены особенности менеджмента вертикально-интегрированных компаний, выделены положительные и отрицательные эффекты их построения, развития и функционирования. Отмечено, что вертикально-интегрированная система позволяет привести в соответствие экономические цели развития бизнеса социальным интересам сотрудников, партнеров по бизнесу, общества в целом. Предложен подход к формированию комплексной системы антикризисного управления на предприятиях вертикально-интегрированных корпоративных структур. Рассмотрены предмет, объект, субъект, задачи, функции, принципы формирования комплексной системы антикризисного управления.

The features of management of the apeak-integrated companies are considered in the article, the positive and negative effects of their construction, development and functioning are distinguished. It is marked that the apeak-integrated system allows to bring to conformity the economic aims of development of business to social interests of employees, partners on business, societies on the whole. A hike is offered to forming of the complex system of anticrisis management on the enterprises of the apeak-integrated corporate structures. An object, object, subject, tasks, functions, principles of forming of the complex system of anticrisis management, is considered.

Постановка проблеми в загальному виді, зв'язок з науковими й практичними завданнями

Проблема управління великими підприємницькими структурами, що функціонують в різних галузях впродовж довгого часу, є предметом наукового інтересу. У сучасних умовах модель ринку, при якій кожне підприємство є відособленою і незалежною виробничою одиницею, для деяких галузей є економічно недоцільною [7], особливості побудови великих компаній дозволяють їм гнучкіше орієнтуватися до економічних умов, що міняються, до конкурентної боротьби, що загострюється. Світова практика показує, що провідне місце в економіці розвинених країн займають саме корпоративні структури.

Для сучасної України характерна модель концентрованої корпоративної власності - тобто влада великих акціонерів. Новою організаційно-правовою формою участі держави в економічних процесах стали держкорпорації, головною особливістю яких є цільова установка на розвиток певної галузі, а не випуск конкретної продукції [3].

Сучасний економічний стан в Україні характеризується наявністю кризових процесів, які відбуваються на фоні світової фінансово-економічної кризи; загальної фінансової нестабільності, яка посилюється періодичною політичною та соціальною напруженістю; інфляцією, що прискорюється, циклічними фазами спаду в галузях економіки, скороченням і переорієнтацією попиту, зростанням конкуренції на ринку з боку зарубіжних виробників, неефективної роботи фінансово-економічних інститутів.

Глобальний характер нестабільності вимагає зміни характеру антикризового управління на підприємствах вертикально-інтегрованих корпоративних структур. Вітчизняні і зарубіжні дослідники звертають увагу на те, що криза представляє можливість змінити структуру виробництва, темпи і рівень соціально-економічного розвитку, забезпечити більш високий рівень розвитку. В той же час, в сучасній практиці антикризового управління пріоритет віддається механізмам безпосереднього реагування, які

усувають деякі негативні прояви криз, пом'якшують їх наслідки, але не створюють умов для розвитку. Негативна динаміка, що склалася, свідчить, що існуючий організаційно-економічний механізм антикризового управління підприємством не відповідає змінам в економічній ситуації, практично не працює і малоефективний. Характер кризових процесів вимагає використання нових механізмів антикризового управління, які можуть не лише зумовити і пом'якшити негативні наслідки криз, але і використати їх можливості для кардинальної зміни існуючої системи управління.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Виділення невирішених питань

Дослідженню особливостей менеджменту вертикально-інтегрованих компаній присвячено праці багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців, таких як Ю.П. Аніскін Ю.П. [1], Ю.О. Голікова [2], В.Г. Дейнега [3], Є.Г. Синогейкіна [7] та інші. Науково-методичні засади теорії антикризового управління розроблено такими відомими вченими, як О. А. Сметанюк [8], Е.С. Мінаєв [5], П. Друкер [9], Є. А. Уткін [10], А. К. Свірідов [6] та інші. Між тим проблема формування комплексної системи антикризового управління на підприємствах вертикально-інтегрованих корпоративних структур мало досліджена у вітчизняній економічній і управлінській науці.

Загальна мета дослідження

Загальною метою статті є розкриття позитивних, негативних ефектів побудови, розвитку і функціонування підприємств вертикально-інтегрованих корпоративних структур та розробка підходу щодо формування комплексної системи антикризового управління на цих підприємствах.

Викладення основного матеріалу.

Обґрунтування отриманих результатів

Результати дослідження дозволили виділити загальні характерні риси вертикально-інтегрованих компаній: організаційно-правовою основою вертикально-інтегрованих компаній виступає відкрите акціонерне товари-

ство холдингового типу; ядро ВІК - сукупність підприємств, що є послідовними стадіями одного виробничого циклу і пов'язаних між собою технологічно необхідними виробничими зв'язками; одним з основних природних елементів системи є природні ресурси; до складу входять допоміжні і обслуговуючі виробництва, галузей спеціалізації, що забезпечують розвиток, і частково власні потреби; управління виробництвом і грошовими потоками здійснює материнська компанія.

Вертикально-інтегрована компанія є структурою, що об'єднує сукупність підприємств, яка охоплює усі етапи технологічного процесу від того, що добуває ресурси підприємства, підприємств переробки, маркетингу, аж до торгової мережі, що продає готовий продукт кінцевому споживачеві. Вертикально-інтегровані компанії можуть служити різним економічним цілям, проте спільною метою є оптимізація господарсько-економічної діяльності, максимізації норми прибутку. Цій меті повинні сприяти організаційна єдність усіх елементів технологічного ланцюжка і формування загальної виробничо-економічної дисципліни усіх бізнес-одиниць, що входять у вертикально-інтегровану компанію.

Таким чином, підприємці, що формують вертикально-інтегровану компанію, формують нове соціальне середовище, яке виводить систему стосунків усередині ВІК на новий якісний рівень, формуючи загальну систему цінностей, підвищуючи мотивацію і соціальну відповідальність економічної поведінки її учасників, забезпечуючи соціальний розвиток учасників ВІК і окремих працівників.

Компанія, побудована на принципі вертикальної інтеграції, - це не лише економічна, але і соціотехнічна організація «плюс якої у відкритості цієї соціоекономічної системи, тобто її ресурси, на думку Пригожина А. И., не замкнуті і можуть цілеспрямовано поповнюватися, зокрема за рахунок приросту нових якісних характеристик, наприклад, інтелектуального капіталу, інноваційної діяльності, реструктуризації» [7].

Позитивні і негативні ефекти побудови, розвитку і функціонування інтегрованих компаній відбиті в табл. 1.

Таблиця 1

Позитивні і негативні ефекти побудови, розвитку і функціонування інтегрованих підприємств

Найбільш очевидні позитивні ефекти побудови, розвитку і функціонування інтегрованих підприємств	Найбільш очевидні негативні ефекти побудови, розвитку і функціонування інтегрованих підприємств
<p>– підвищення ефективності виробництва, через оптимізацію технологічного ланцюжка підприємств - учасників вертикально-інтегрованої системи;</p> <p>- посилення конкурентної позиції як ВІК в цілому, так і її окремих бізнес-одиниць;</p> <p>- концентрація і прискорення відтворення корпоративного капіталу;</p> <p>- зниження трансакційних витрат при укладенні угод між господарюючими суб'єктами, що входять в єдину інтегровану структуру</p>	<p>- зростання влади менеджерів підприємств, оскільки їх інтереси не завжди співпадають з бажаннями власників, що може призводити до конфліктів з приводу розмірів дивідендів, які зменшують об'єм підконтрольних менеджменту фінансових ресурсів, знижуючи т.ч. влада останніх;</p> <p>- зниження рівня конкуренції, обмеження доступу конкурентів на суміжні ринки, що слід визнати позитивним ефектом для учасників вертикально-інтегрованої компанії, проте негативним для розвитку галузі, національної економіки в цілому, зростанню монополізму на ринках;</p> <p>- зростання витрат контролю і управління, необхідність підпорядкування єдиної стратегії знижує зацікавленість окремих бізнес-одиниць у власній діяльності, що призводить до необхідності створення додаткових структур управління і контролю у рамках корпорації, збільшенню управлінських витрат</p>

Ефект масштабу у разі невжиття адекватних управлінських заходів загрожує іммобільністю компанії, втратою орієнтації на ринку. Зниження негативних ефектів можливе тільки під час переходу менеджменту керівного центру і усіх бізнес-одиниць на нові принципи ринково-орієнтованого управління: принципу спільних стратегічних цілей розвитку як корпорації підприємств, що так і входять в неї, принципу одноманітності систем управління у рамках єдиної корпоративної структури, принципу управління за результатами, принципу концентрації зусиль на проривних напрямках.

Антикризове управління на вертикально-інтегрованих корпоративних підприємствах пропонується розглядати як комплексну систему, що включає антикризове управління зовнішнє та внутрішнє.

Для забезпечення дієвості антикризового управління в залежності від стадії кризи, підприємство має будувати комплексну систему антикризового управління, що дозволить концентровано відобразити її основні елементи, надати їм суттєвого наповнення, сформувані зв'язки, які об'єднують їх для обґрунтованої мети на визначеному етапі розвитку підприємства (життєвому циклу) (рис. 1).

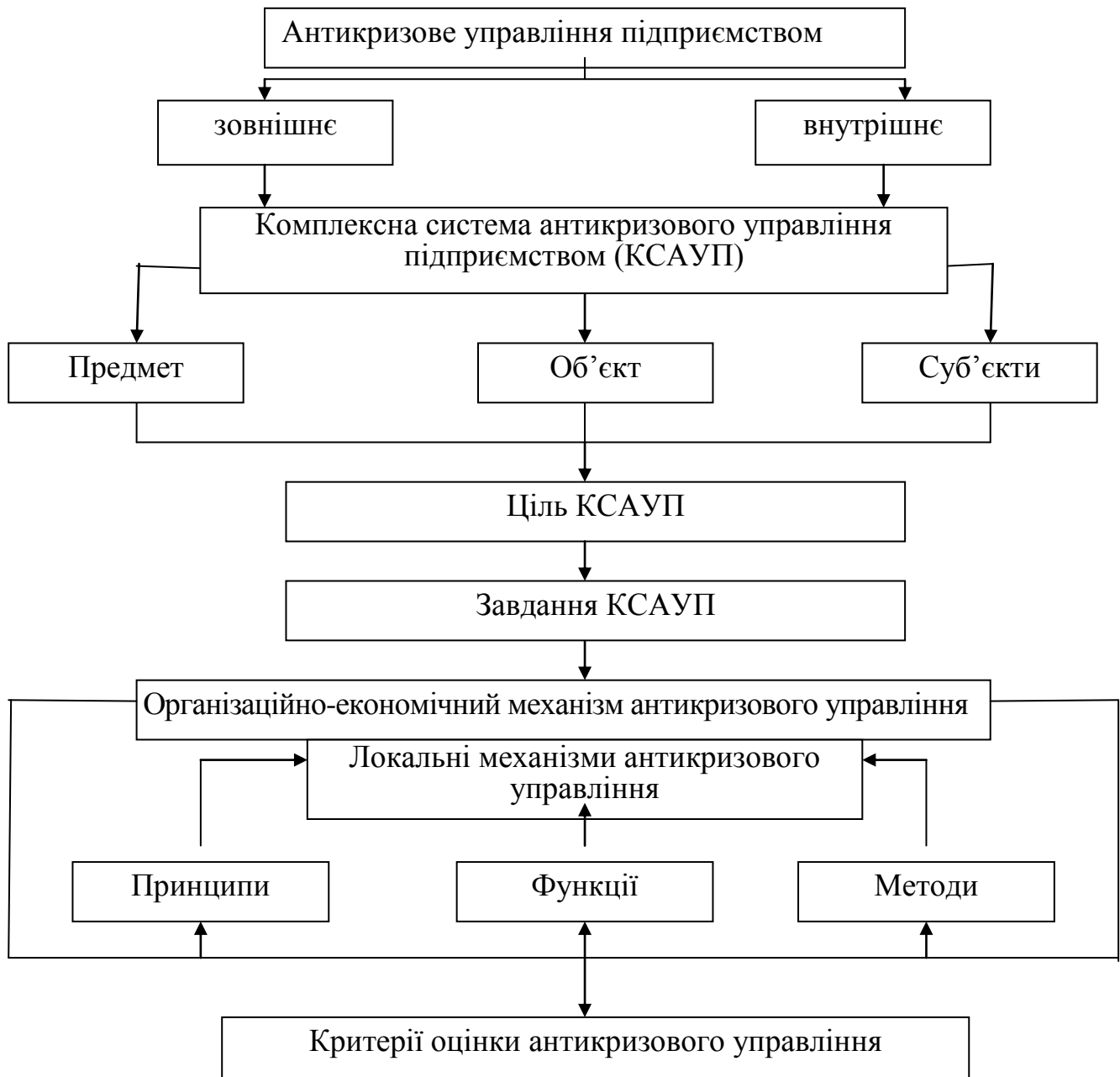

Рис 1. Підхід щодо формування комплексної системи антикризового управління на підприємствах вертикально-інтегрованих корпоративних структур

Комплексна система антикризового управління підприємством – це сукупність взаємопов’язаних заходів організаційно-правового характеру, спрямованих, з одного боку, на профілактику розвитку ознак кризи під впливом зовнішнього та внутрішнього середовища, розробку заходів щодо виходу з кризового стану, результативного використання його потенціалу, ефективною внутрішньою і зовнішньою політикою, що дає змогу вийти на новий рівень розвитку з найменшими негативними наслідками, а з іншого - у випадку абсолютної збитковості підприємства – на проведення передбачених чинним законодавством відповідних процесів і процедур.

Важливою проблемою антикризового управління на сучасному етапі його розвитку є трактування його предмета, об’єкту та суб’єкту.

Предмет комплексної системи антикризового управління – це фактори кризи, її прояви, що викликають загрозу настання неспроможності (банкрутства) підприємства.

Об’єкт комплексної системи антикризового управління необхідно розглядати в широкому і вузькому розумінні:

у широкому розумінні: процес, що виникає під впливом факторів зовнішнього середовища та проявляється в погіршенні виробничо-господарського стану підприємства у порівнянні з минулими роками або з середньогалузевими показниками;

у вузькому розумінні: процес прояву кризи на підприємстві (кризове явище, кризова ситуація, кризовий стан).

Оскільки, антикризове управління здійснюється на зовнішньому і внутрішньому напрямках, то суб’єктами комплексної системи антикризового управління є:

внутрішні: керівництво підприємства, відповідно до його місії та розробленої стратегії;

зовнішні: юридичні або фізичні особи, які зацікавлені в успішних діях; державні органи в рамках чинного законодавства.

Через те, що комплексна система антикризового управління підп-

приємством є невід'ємною складовою управління підприємством, її мета повинна відповідати місії, перспективами розвитку та баченням підприємства.

Головною метою комплексної системи антикризового управління є встановлення режиму управління, здатного передбачати, попереджати, долати кризові ситуації на підприємстві на основі ефективного використання його потенціалу, що одночасно дозволяє утримувати стійке функціонування, забезпечує в достатньому обсязі оборотним капіталом для подолання негативного прояву стадії кризового явища та подальший розвиток.

Основою комплексної системи антикризового управління є його завдання, функції та принципи.

Завдання комплексної системи антикризового управління є запобігання кризовим процесам, не допущення негативних змін стабілізація діяльності та вихід на новий рівень розвитку (подальший розвиток, досягнення економічного розвитку) з найменшими негативними наслідками

Антикризове управління підприємством реалізує свої завдання шляхом здійснення певних функцій.

Комплексній системі антикризового управління підприємством притаманні загальні функції менеджменту як звичайному процесу управління:

планування є процесом визначення цілей підприємства, антикризової стратегій, програм антикризової стабілізації, визначення достатності оборотних коштів для їх досягнення;

організація - формування оптимальної структури й обсягу оборотних коштів, управління кадрами для ефективного використання трудових, матеріальних і фінансових ресурсів;

мотивація включає забезпечення задоволеності співробітників своєю роботою; збереження кадрової бази, що створює зацікавленість працівників у зростанні ефективності діяльності підприємства з метою

найшвидшого виходу з кризи та мінімізації її наслідків;

контроль заснований на котролінгу визначених цілей для своєчасного оперативного внесення змін, що мають на меті підвищення ефективності антикризового управління.

Для ефективного проведення антикризових заходів на підприємстві та впровадження механізмів його стабілізації комплексна система антикризового управління підприємством повинна базуватися на визначених принципах. Під ними прийнято розуміти правила поведінки, відповідно до яких реалізуються ті чи інші завдання управління, підвищується потенціал управління, а також удосконалюється організація відносин об'єкта управління із середовищем його функціонування [4]. Оскільки, антикризове управління є невід'ємною складовою загальної системи управління підприємством, воно повинно базуватися як на загальних принципах управління, так і на індивідуальних, тобто притаманних виключно антикризовому управлінню. Розглянемо зміст кожного з принципів комплексної системи антикризового управління більш докладно.

До загальних принципів антикризового управління слід відносити наступні:

соціальної спрямованості, а саме, незалежно від обставин, що складаються на підприємстві, антикризове управління повинне включати соціальну функцію, регулюючи стосунки у середині підприємства від потрясінь, загрозливих їх впорядкованості;

системності, оскільки об'єкт неприпустимо розглядати без урахування усієї його повноти і складності будови, цілісності, взаємодії і взаємообумовленості усіх складових елементів між собою і з середовищем, з якого цей об'єкт виділений;

цільової орієнтації, яка полягає в постановці мети та завдання антикризового управління відповідно до місії, бачення і стратегічної концепції, орієнтованої на досягнення головної мети підприємства з урахуванням його потенціалу;

гнучкості і адаптивності до постійних змін зовнішнього середови-

ща підприємства на основі розробленої стратегії, оскільки специфіка конкретного підприємства, стадія його життєвого циклу може уточнювати зміст, етапи, інструментарій розробки стратегії;

максимізації реалізації потенціалу, а саме, загроза неспроможності (банкрутства) може бути повністю нейтралізована тільки внутрішніми механізмами антикризового управління в межах ресурсних та фінансових можливостей підприємства;

законності, який передбачає використання в інтересах підприємства-об'єкта антикризового управління правових засад, що регламентують здійснення його діяльності, впровадження та розгляду справи про неспроможність (банкрутство), обумовлюють можливості фінансового оздоровлення та санації;

інформаційної забезпеченості, який передбачає необхідність формування спеціально організованої системи збору та оброблення інформації, що торкається прояву кризи на підприємстві та необхідної для здійснення антикризових заходів.

ієрархічності обумовлений тим, що підприємство є складною системою з безліччю підсистем і тому кожен з факторів, що впливають на розвиток кризових процесів на підприємстві не може торкатися лише одної сфери діяльності, а знаходить відображення в інших сферах і, в першу чергу, у фінансовій.

Індивідуальні принципи антикризового управління розглянуто в рамках антикризового процесу:

принцип часових обмежень, а саме, характер антикризових засад зобов'язаний відповідати стадії прояву кризового процесу на підприємстві та швидкості його поширення, етапу життєвого циклу; прийняття та реалізації антикризових заходів повинно бути обмежено в часі, з метою запобігання поглиблення кризового процесу та переходу його до наступної стадії;

подвійного підходу до природи кризи, бо антикризове управління повинно виходити з того, що будь-яка стадія кризового процесу несе не

лише негативні наслідки, але і втілює собою перехід до оновлення, виходу на новий рівень розвитку, що саме по собі є двигуном еволюційного розвитку;

синергетичності, а саме, елементи системи, впливаючи один на одного, підвищують ефективність антикризового управління, це пов'язано з тим, що ресурси, що акумулюються в одному механізмі підприємства використовуються одночасно без додаткових витрат іншими механізмами;

процесності, що має на увазі розділення господарської діяльності підприємства на окремі процеси, і подальше управління кожним процесом окремо з урахування його потенціалу, а також контроль за здійсненням процесів та в цілому за діяльністю підприємства;

оперативності реагування, оскільки саме раннє виявлення ознак стадії кризового процесу, оперативність включення відповідних механізмів реагування на них є найважливішим важелем збереження стійкості функціонування підприємства та подальшого розвитку;

ситуативності, потрібне визнання важливості специфічних прийомів, за допомогою яких виділяються найбільш значимі чинники, впливаючи на які можна ефективно досягати мети на конкретному підприємстві в конкретний момент часу;

комплексності, стверджує, що оскільки прояви кризи мають комплексний характер, тобто впливають на функціонування різних підсистем підприємства, то система антикризового управління повинна мати комплексний характер;

рефлексивності, який відображає формування певних реакцій в управлінні розвитком підприємства, що забезпечує безперервний зв'язок між моделями розвитку кризи і стану підприємства, отриманими внаслідок ретроспективного аналізу, поточним потоком інформації, суб'єктивним уявленням про цільовий і очікуваний станах, результатах діяльності.

Дія визначеного переліку загальних та індивідуальних принципів

антикризового управління у системі антикризового управління підприємства доповнює один одного.

Висновки й перспективи подальших досліджень

Таким чином, успішне рішення задачі формування основних компетенцій по названих аспектах безпосередньо залежить від вибраної технології перенесення бажаних характеристик і технологій в практику вертикально-інтегрованої компанії, а також їх перекладу в систему організаційних рутинів усіх бізнес-одиниць. Формування комплексної системи антикризового управління на підприємствах вертикально-інтегрованих корпоративних структур вимагає використання нових механізмів антикризового управління, які можуть не лише зумовити і пом'якшити негативні наслідки криз, але і використати їх можливості для кардинальної зміни існуючої системи управління.

Література

1. Анискин Ю.П. Новые теоретические положения организации планирования развития интегрированных компаний // Организатор производства. – 2009. – №2.
2. Ансофф И. Новая корпоративная стратегия. – СПб.: Питер, 1999.
3. Голикова Ю.А. Организация и управление корпорациями в мировой экономике: учебное пособие. – Хабаровск: РИЦ ХГАЭП, 2005.
4. Дейнега В.Г., Организация производства и сбыта наукоемкой продукции государственной корпорации в условиях конкурентных рынков / В.Г.Дейнега, под общ. ред проф. О.И. Кирикова. – Воронеж: ВГПУ, 2009.
5. Лігоненко Л.О. Антикризове управління підприємством: теоретико-методологічні засади та практичний інструментарій: Монографія. – К.: Київ. нац. торг.- екон. ун-т., 2001. – 580 с.
6. Минаев Э.С. Антикризисное управление : учеб. [для студ.высш.учеб.завед.] / Э.С. Минаев, В.П. Панагушин. – М.: Приор, 1998. – 432 с.
7. Свиридов А. К. Антикризисное управление: принятие решений на краю пропасти / А. К. Свиридов // Проблемы теории и практики управления. – 1999. – N 4. – С. 19 – 26.
8. Синогейкина Е.Г. Совершенствование методов оценки вертикально-интегрированных компаний // Сайт Бюро оценки Labrate.ru/ – материалы конгресса «10 лет оценочной деятельности в России. Итоги и перспективы» [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.labrate.ru/appraisal_kongress_4-5_06_2003.htm.

8. Сметанюк О. А. Алгоритм визначення антикризових заходів на основі результатів діагностики фінансового стану підприємства // Вісник СумДУ. Серія Економіка. – 2007. – N 1. – С. 163 – 168.

9. Стратегия и тактика антикризисного управления фирмой / Под общ. ред. проф., д.э.н. А.П. Градова и проф., д.э.н. Б.И. Кузина. – СПб.: Специальная литература, 1996. – 510 с.

10. Уткин Э. А. Антикризисное управление / Под ред. Э. А. Уткина. – М.: Ассоц. «Тандем», изд. ЭКМОС, 1997. – 400 с.

УДК 657.6

АЛГОРИТМ ВИБОРУ ТИПУ АУДИТОРСЬКИХ ДУМОК

***Пожарицька І.М., к.е.н., доцент,
Національна академія природоохоронного
та курортного будівництва***

Встановлено зміни в останній редакції міжнародних стандартів аудиту щодо умов надання модифікованої думки аудитора. Удосконалено підхід до вибору типу аудиторської думки на підставі суттєвості і всеохоплюваності; розроблено власне визначення терміну всеохоплюваності. Розроблено алгоритм вибору типу аудиторської думки на підставі неможливості отримання аудитором достатніх і належних аудиторських доказів залежно від судження щодо всеохоплюваності.

Установлены изменения в последней редакции международных стандартов аудита относительно условий предоставления модифицированного мнения аудитора. Усовершенствован подход к выбору типа аудиторского мнения на основании существенности и всеохлопываности; разработано собственное определение термина всеобъемлемости. Разработан алгоритм выбора типа аудиторского мнения на основании невозможности получения аудитором достаточных и надлежащих аудиторских доказательств в зависимости от суждения по всеобъемлемости.

The changes in the latest edition of international auditing standards concerning conditions for modified audit opinion. Improved approach to the choice of an audit opinion on the basis of materiality and vseohoplyuvanosti ; developed its own definition of inclusiveness. An algorithm for selecting the type of audit opinion on the basis of inability to obtain sufficient appropriate auditor audit evidence depends on judgments about inclusiveness.

Постановка проблеми в загальному виді, зв'язок з науковими й практичними завданнями

Відомо, що складання аудиторського висновку є достатньо стандартизованим процесом. Проте, саме ця завершальна стадія аудиту викликає найбільш пильний інтерес практикуючих аудиторів і примушує «під мікроскопом» вивчати положення міжнародних стандартів аудиту останньої редакції. Але, недостатній рівень дослідження теоретичних, методологічних, організаційних і практичних питань формування аудиторської думки в Україні обумовили вибір теми статті та свідчать про її актуальність.

Наукове дослідження виконується відповідно до плану науково-дослідних робіт кафедри обліку та аудиту Національної академії природоохоронного та курортного будівництва за темою “ Облік, аналіз та аудит в системі управління підприємницькою діяльністю: методологія та організація” (державний реєстраційний номер 0112U008400). У межах наукової програми автором Пожарицькою І.М. досліджуються концептуальні засади професійного судження та думки аудитора, його теоретико-методологічні та організаційні аспекти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Виділення невирішених питань

Питанням методології та організації аудиторської діяльності присвячені роботи багатьох сучасних вітчизняних вчених, таких як В. Бондар [2], Н.Дорош [4], О. Петрик [11], Н. Проскуріна [10], О Редько [12], К. Сурніна [13] та ін. Слід зазначити, що, в опублікованих монографіях переважна більшість авторів недостатньо уваги приділяє дослідженню теорії аудиторського висновку, а основну увагу зосереджує на висвітленні методології та організації аудиту як взагалі, так і окремих частин процесу аудиторської перевірки. Питання професійного судження та думки аудитора якщо і розглядаються, то досить стисло, що зумовлено недостатністю наукових досліджень вітчизняних та зарубіжних фахівців у сфері аудиту. Статті у періодичних виданнях, присвячених даній тематиці, або застарілі [5], або опубліковані зарубіжними авторами [12].

Загальна мета дослідження

Метою статті є формування алгоритму вибору типу думки у звіті незалежного аудитора залежно від неможливості отримання достатніх і належних аудиторських доказів.

Виклад основного матеріалу. Принципового значення набувають зміни у Міжнародних стандартах аудиту щодо умов надання модифікованої думки аудитора в редакції 2010 року (табл. 1).

Таблиця 1

Обставини надання модифікованої думки аудитора у стандартах аудиту різних редакцій

Національні нормативи аудиту (затв. ріш АПУ № 73 від 18.12.1998) [8]	Міжнародні стандарти аудиту та положення з міжнародної практики аудиту (видання 2003 р) [1]	Міжнародні стандарти аудиту, надання впевненості та етики (видання 2007 р) [6]	Міжнародні стандарти контролю якості, аудиту, огляду, іншого надання впевненості та супутніх послуг (видання 2010 р) [7]
Фундаментальна або не фундаментальна непевність або незгода	а) обмеження обсягу роботи аудитора; б) незгода з управлінським персоналом щодо прийнятності обраної облікової політики, методу її застосування або відповідності розкриття інформації у фінансовому звіті	а) обмеження обсягу роботи аудитора; б) незгода з управлінським персоналом щодо прийнятності обраної облікової політики, методу її застосування або відповідності розкриття інформації у фінансовій звітності	а) характеру питання, чи містить фінансова звітність суттєві викривлення або в разі неможливості отримання достатніх і належних аудиторських доказів; б) судження аудитора щодо всеохоплюваності впливу питання на фінансову звітність

Так, обмеження обсягу та незгода з управлінським персоналом як обставини надання модифікованої думки останніх редакцій МСА, було змінено в редакції 2010 року на суттєвість викривлення та достатність і належність аудиторських доказів. Друга умова – це всеохоплюючий характер впливу на фінансову звітність. Тепер не тільки суттєвість викривлення, але і ступень охоплення цього викривлення за судженням ауди-

тора мають значення при висловленні думки.

Хоча критерій всеохопності був присутній у минулих редакціях, але він не мав такого принципового значення для визначенні типу думки аудитора у стандартах аудиту.

Зв'язок судження аудитора та обставини модифікації наглядно показує тип аудиторської думки, зображений у таблиці (матриці) МСА 705 в матеріалах для застосування [8, с. 722]. Проте, щоб висловити судження щодо характеру питання, аудиторіві потрібно виконати вимоги до формулювання думки щодо фінансової звітності. Тому, саме цій зв'язок між вимогами до думки аудитора та судженням щодо всеохоплюваності впливу на фінансову звітність має, на наш погляд, концептуальне значення та належить подальшому дослідженню.

Термін всеохоплюючий (pervasive) має синоніми глибокий, поширений, безмежний, глобальний, той, що розповсюджується на все, включає все. І хоча в Глосарій термінів МСА є визначення цього терміну, проте рішення щодо всеохоплюваності впливу викривлень залежить від судження аудитора.

Треба відзначити, що у минулих редакціях МСА рівень суттєвості був визначальним фактором для підсумкового оцінювання викривлень інформації в фінансовій звітності для вибору типу аудиторської думки (рис. 1). Так, залежно від суттєвості вплив незгоди з управлінським персоналом або обмеження обсягу аудиту умовно-позитивна думка може трансформуватися у немодифіковану або негативну.

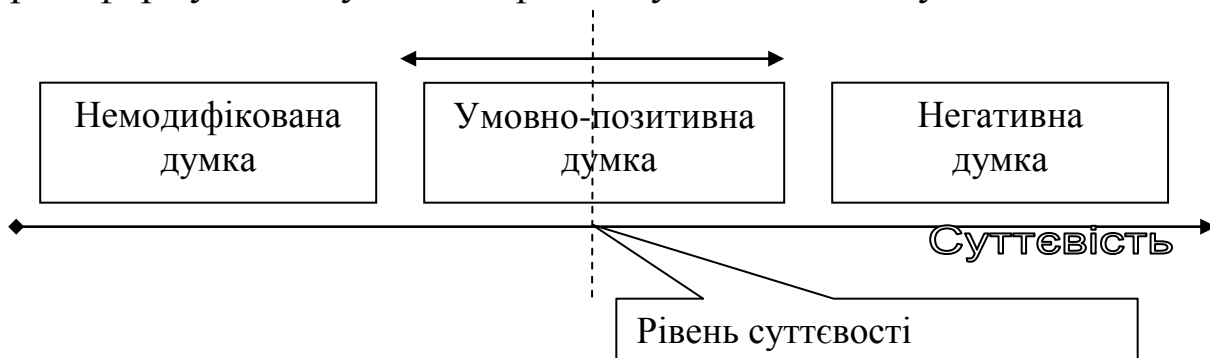

Рис. 1. Підхід до вибору типу думки аудитора згідно минулих МСА

Нова редакція міжнародних стандартів аудиту пропонує принципово новий підхід до вибору типу аудиторської думки, заснований на оцінці двох чинників - суттєвості і всеохоплюваності обставин, що послужили підставою для висловлювання модифікованої думки (рис. 2).

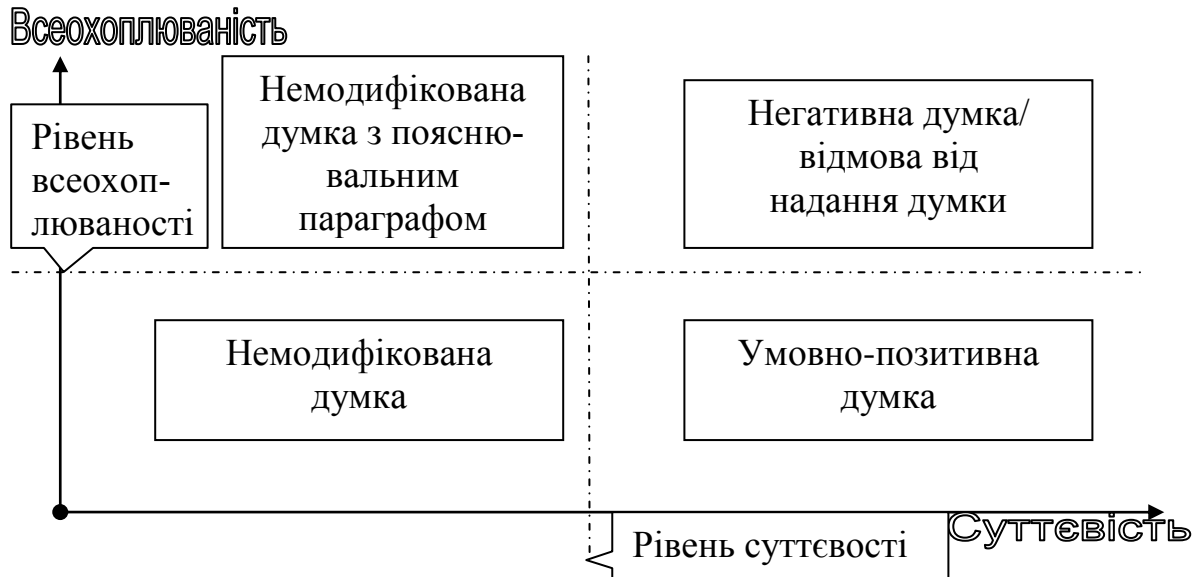

Рис. 2. Підхід до вибору аудиторської думки на підставі суттєвості і всеохоплюваності (2D – формат)

Так, якщо в ході перевірки аудитор виявив порушення, яке є суттєвим по своєму впливу на фінансову звітність, але не всеохоплюючим (читаємо: поширеним, глибоким, неодноразовим), то в цьому випадку аудитор може висловити умовно-позитивну думку. І тут присутня певна логіка міркувань. Дійсно, про суттєвість обставин, яка зустрічається одноразово (не поширено), можна згадати в окремій (спеціальній) частині умовно-позитивної думки, де описуються обставини, що з'явилися підставою для висловлювання модифікованої думки. Те ж саме відноситься і до тих випадків, коли аудитор ухвалює рішення про відмову від висловлювання думки. Таким чином, порівнюючи правову конструкцію з попередньою, можна сміливо констатувати: колізія між об'єктивною і суб'єктивною поведінкою аудитора при обґрунтуванні вибору типу аудиторської думки значно знівельовано, хоча і не зникла повністю.

Згідно з колишнім правилам, "відмова від висловлювання думки має

місце в тих випадках, коли обмеження об'єму аудиту настільки суттєво і всеохопне, що аудитор не може отримати достатні докази і, отже, не в змозі висловити думку про достовірність фінансової звітності" (п. 36 МСА 705). Як видно, і раніше зустрічалася згадка про "суттєвість" і "всеохопність" виявлених порушень. Але багато аудиторів сприймали ці слова як синоніми, не бачивши між ними принципової різниці. Тому аудитор швидше за все відмовився б від висловлювання своєї думки.

За новою редакцією стандарту МСА 705 обставина послужила б підставою для висловлювання умовно-позитивної думки, оскільки вона (обставина) не відноситься до категорії всеохоплюючих (див. рис. 2). Це відбулося тому, що в новому стандарті детально описані відмінності між суттєвими і всеохоплюючими подіями. З'явився навіть спеціальний додаток Д1 у таблиці. Тобто внесена повна визначеність: суттєвий (material) і всеохоплюючий (pervasive) вплив - не схожі поняття, між ними є принципова різниця. Тому аудитор повинен застосувати професійне судження щодо оцінки як до рівня суттєвості щодо обмеження обсягу аудиту та до рівня всеохоплюваності щоб вибрати тип думки.

Пропонуємо наступне визначення рівня всеохоплюваності – як порогове значення широти і глибини охопту суттєвих викривлень фінансової звітності, пов'язаних з класифікацією, наданням або розкриттям інформації у фінансовій звітності.

На підставі визначення всеохоплюваності в МСА можна сформулювати підхід до судження щодо кількісної та якісної оцінки рівня всеохоплюваності. Якісна оцінка рівня всеохоплюваності базується на визначенні у МСА щодо принципового впливу або можливого впливу викривлень на фінансову звітність. Кількісна оцінка рівня всеохоплюваності також складається з двох рівнів: рівня викривлення щодо окремих елементів та рівня викривлення щодо фінансової звітності у цілому.

Неможливість отримання достатніх і належних аудиторських доказів, так зване обмеження обсягу, включає низку обставин та обмежень роботи аудитора, які призводять до відмови від висловлення думки чи надання умовно-позитивної думки та залежать від судження аудитора щодо всеохоплюваності (рис. 3).

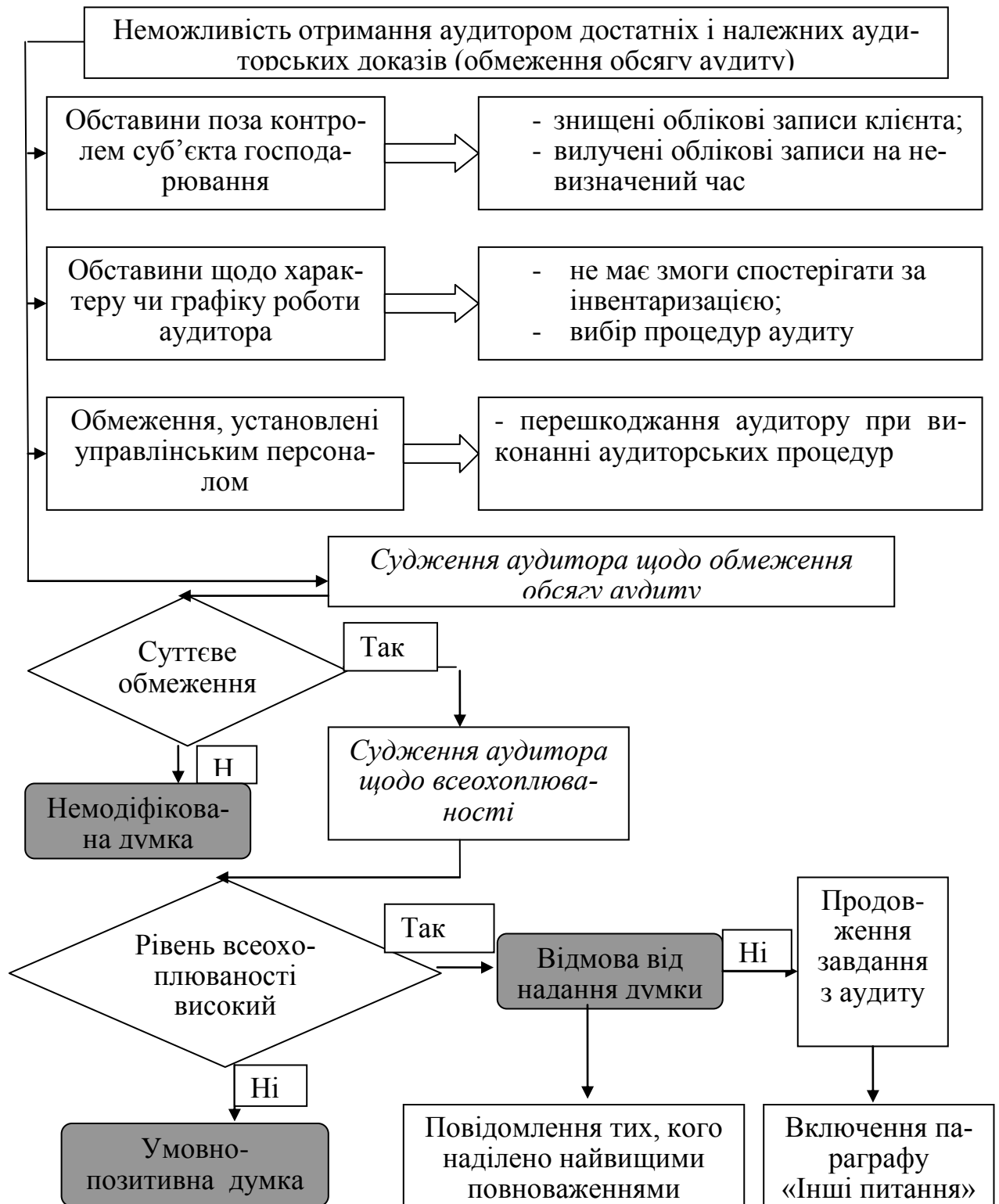

Рис. 3. Алгоритм вибору типу аудиторської думки на підставі неможливості отримання аудитором достатніх і належних аудиторських доказів

Висновки й перспективи подальших досліджень

На підставі проведеного дослідження була досягнена мета статті, що дозволяє сформулювати основні висновки: встановлено зміни в останній редакції міжнародних стандартів аудиту щодо умов надання модифікованої думки аудитора; удосконалено підхід до вибору типу аудиторської думки на підставі суттєвості і всеохоплюваності; розроблено власне визначення терміну всеохоплюваності; розроблено алгоритм вибору типу аудиторської думки на підставі неможливості отримання аудитором достатніх і належних аудиторських доказів залежно від судження щодо всеохоплюваності. Подальшому дослідженню належать питання критеріального моделювання вибору типу аудиторської думки залежно від суттєвих аспектів фінансової звітності.

Література

1. 2001 МФБ. Стандарти аудиту та етики. – К.: ТОВ «Парітет-інформ», 2003. – 712 с.
2. Аудит [практическое пособие] / А. Кузьминский, Н. Кужельный, Е.Петрик, В. Савченко и др.: Под ред. А. Кузьминского. – К.: «Учетинформ», 1996. – 283 с.
3. Бондар В.П. Концепція розвитку аудиту в Україні: теорія, методологія, організація [монографія] / В.П. Бондар. – Житомир: ЖДТУ, 2008 – 456 с.
4. Дорош Н.І. Аудит: методологія і організація [монографія] / Дорош Н.І. – К.:Знання, КОО, 2001. – 402 с.
5. Зубик С. Виды аудиторских заключений и особенности их составления / О. Серета, О. Колотило // Бухгалтерский учет и аудит. – №1. – 1998. – С. 35– 40.
6. Міжнародні стандарти аудиту, надання впевненості та етики: Видання 2007 року. – К.: ТОВ «ІАМЦ АУ «Статус», 2007. – 1172 с.
7. Міжнародні стандарти контролю якості, аудиту, огляду, іншого надання впевненості та супутніх послуг: видання 2010 року, частина 1 / наук. ред. Г.В. Харламова – 2010. – 842 с.
8. Національні нормативи аудиту. Кодекс професійної етики аудиторів України. – К.: Вид-во «Основа», 1999. – 274 с.
9. Петрик О.А. Аудит: методологія і організація [монографія] / Петрик О.А. – К.: КНЕУ, 2003. – 260 с.
10. Проскуріна Н.М. Процедурне забезпечення аудиту. Теорія та практика [монографія]/ Н.М. Проскуріна. – К.: ДП «Інформ.-аналіт. агентство», 2011.–739с.
11. Редько О.Ю. Аудит в Україні. Морфологія: [монографія] / О.Ю. Редько. – К.: ДП Інформ-аналіт. агентство, 2008. – 493 с.
12. Суконников В.В. Аудиторское мнение и аудиторское заключение: объекты регулирования и информационные источники / В.В. Суконников // Аудит и финансовый анализ. — 2010. — № 6. — С. 1– 7.
13. Сурніна К. С. Аналітичні процедури в аудиті: методологія і практика [монографія] / К. С. Сурніна. – Сімферополь : ДІАЙП, 2011. – 392 с.

УДК 65.015.3

УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ НА ОСНОВІ КЛЮЧОВИХ ПОКАЗНИКІВ ЕФЕКТИВНОСТІ

*Решетілова Т.Б., д.е.н., професор,
ДВНЗ «Національний гірничий університет»*

У статті запропоновано підхід до стратегічного управління персоналом на основі впровадження ключових показників ефективності в систему мотивації підприємства. Розроблено механізм каскадування ключових показників ефективності.

В статье предложен подход к стратегическому управлению персоналом на основе внедрения ключевых показателей эффективности в систему мотивации предприятия. Разработан механизм каскадирования ключевых показателей эффективности.

This paper proposes an approach to strategic management HR based on introduction key performance indicators in the motivation system. Cascading mechanism of key performance indicators is developed.

Постановка проблеми в загальному виді, зв'язок з науковими й практичними завданнями

Динамічні зміни в політиці, економіці та швидкий розвиток технологій потребують впровадження нових підходів в управління персоналом, які відповідатимуть вимогам сучасності, дозволять вирішувати складні стратегічні завдання, нададуть переваги в конкурентній боротьбі. Для отримання конкурентних переваг підприємствам необхідно комплексно підходити до розробки стратегії розвитку підприємства та кадрової стратегії. Дуже важливою є інтеграція між суб'єктами, які залучені до процесу стратегічного управління, тобто між вищим керівництвом, дирекцією з персоналу та лінійними керівниками, які забезпечують виконання розробленої стратегії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Виділення невирішених питань

Теоретико-методологічні аспекти формування та впровадження стратегічного управління персоналом розглядалися закордонними і вітчизняними науковцями, серед них: М.Армстронг, Н.Гавкалова,

Д.Гибсон, О.Грасс, Х.Грехем, О.Грішнова, В.Данюк, Г.Десслер, О.Єгоршин, О.Єськов, Д.Іванцевич, А.Кібанов, І.Макарова, Є.Маслов, Ю.Одегов, В.Петюх, Л.Стаут, В.Травін, Д.Ульріх, М.Хильб, С.Шекшня та ін. Проте питання інтеграції стратегії управління персоналом з системою мотивації є недостатньо визначеним і вимагає подальшого розвитку і обґрунтування.

Загальна мета дослідження

Розробка підходу до стратегічного управління персоналом на основі впровадження ключових показників ефективності в систему мотивації підприємства.

Викладення основного матеріалу.

Обґрунтування отриманих результатів

Відповідно до найбільш сучасних концепцій управління персоналом потенціал персоналу є основним елементом стратегічного управління. Головною ідеєю цих концепцій є необхідність професійного розвитку персоналу задля підвищення результативності підприємства в досягненні стратегічних орієнтирів.

Стратегічне управління персоналом підприємства складається з двох етапів:

формування кадрової стратегії, теоретична та методична розробка стратегічного плану та технології його реалізації;

управління реалізацією кадрової стратегії, організація роботи по основних напрямках та координування дій виконавців.

Під стратегією управління персоналом, пропонується розуміти, генеральний напрямок дій в області формування, використання та розвитку персоналу, створення високопрофесійної, добре вмотивованої команди працівників, сформованої для укріплення та завоювання конкурентних позицій та досягнення конкурентних переваг. Стратегія розробляється на довгострокову перспективу, але може певним чином коригуватися в залежності від змін в конкурентному середовищі та в макросередовищі.

Опитування керівників, проведене закордонними дослідниками, показали, що найважливішими стратегічними пріоритетами в області управління персоналом є залучення талантів, управління ефективністю, навчання та розвиток персоналу [1].

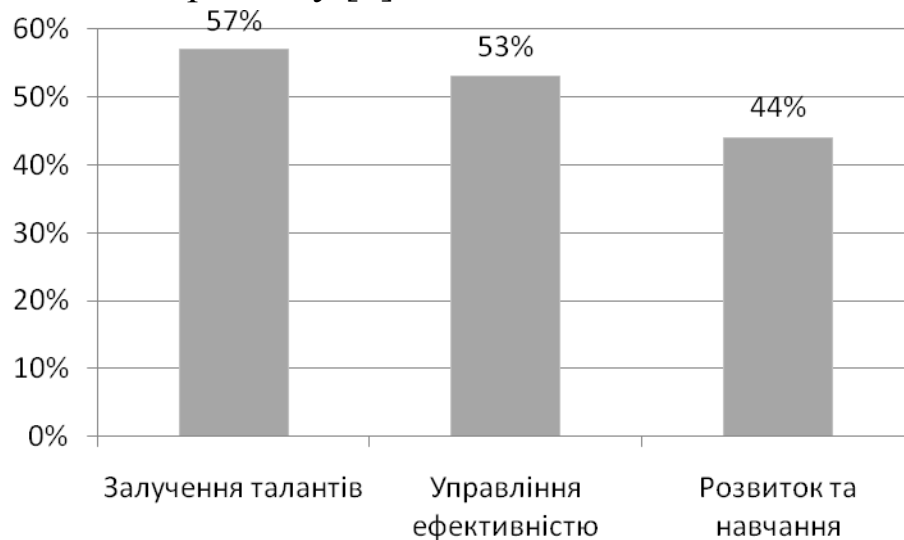

Рис. 1. Найважливіші пріоритети в управлінні персоналом [1]

Успішне управління персоналом в напрямках цих пріоритетів надасть підприємствам можливість отримання конкурентних переваг в довгостроковій перспективі. Досягненню стратегічних цілей в області управління персоналом сприятиме проведення своєчасної комплексної оцінки.

Сучасні науковці сходяться на думці, що функція оцінки є координуючою. Вона дозволяє підвищити відповідальність, вмотивованість працівників, робить вимоги до них більш прозорими, забезпечує якісний зворотній зв'язок між керівництвом та співробітниками. Створюючи систему оцінки персоналу слід зосередити увагу на визначенні об'єкту оцінювання, обранні інструментарію оцінювання та критеріїв оцінки.

Оцінка персоналу призвана вирішити наступні стратегічні завдання: оптимізація розподілу та використання персоналу, забезпечення умов ефективного реалізації трудового потенціалу співробітників, добір резерву керівників, заохочення працівників до фахового росту, встановлення заробітної платні у відповідності с фаховим рівнем.

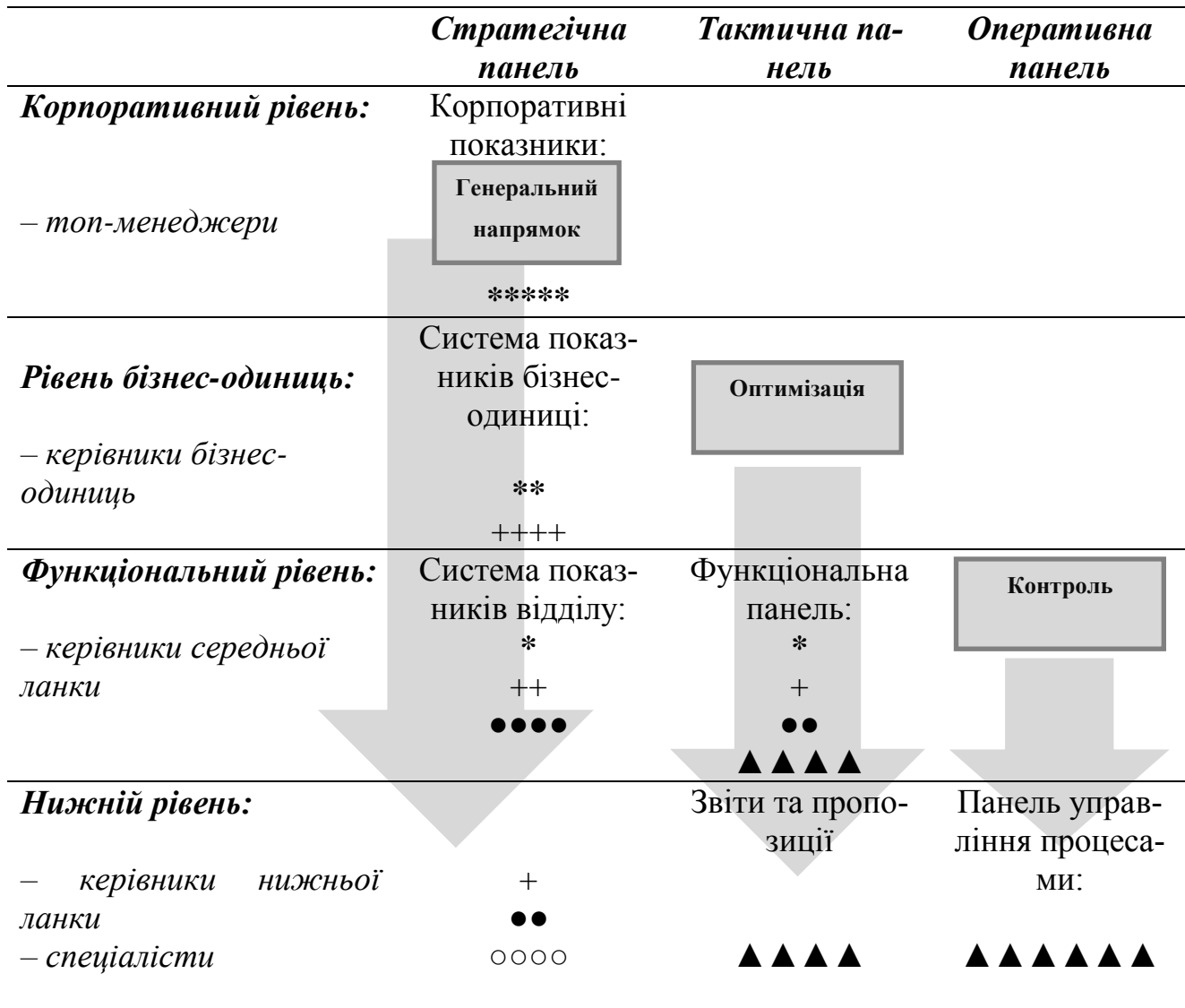
Така оцінка можлива за рахунок ключових показників ефективності, впровадження яких є загально визнаним механізмом підвищення ефективності праці. Це надасть можливість виміряти результативність та сформувані критерії для оцінки ефективності роботи як окремих працівників так і структурного підрозділу та всього підприємства (рис. 2) [2]. При цьому вертикальне каскадування допоможе транслювати стратегічні цілі на всі рівні управління, а горизонтальне – узгодити показники на різних рівнях.

Така практика вже впроваджена на окремих металургійних підприємствах України: ПАТ «АрселорМітал Кривий Ріг», ПАТ «Інтерпайп Ніко Тьюб», підприємствах металургійного дивізіону групи Метінвест: ПАТ «ММК ім. Ілліча», ПАТ «МК «Азовсталь», ПАТ «Єнакієвський металургійний завод», ПАТ «Харцизький трубний завод» [3]. Це пов'язано зі зміною пріоритетів в роботі підприємств ГМК. Якщо раніше пріоритетом було короткотермінове планування через надзвичайно велику невизначеність у розвитку зовнішньоекономічного оточення, наразі більшість підприємств перейшла до вироблення довгострокових стратегій організаційного розвитку [4].

Встановлення змінної частини заробітної плати на основі показників є надійним способом ув'язати поточну діяльність працівників зі стратегічними цілями підприємства. Але, як видно з рис. 2, для ефективної, злагодженої роботи всіх працівників необхідно окрім індивідуальних показників встановлювати командні (корпоративні, бізнес-одиниць, функціональні) показники, які відображають безпосередньо досягнення стратегічних цілей. За виконання цих показників відповідальність нестиме керівник відповідного рівня, а премія нараховуватиметься команді.

Далі відстежується рівень заданих показників та їх динаміка. Слід зазначити, що кількісно виміряти показники ефективності управління буває досить складно, тому виникає необхідність доповнювати їх якісними характеристиками. Цей етап може мати такі результати: реальні

показники вище за еталонні, відповідають еталонним та їх рівень нижче еталонного.

- * – корпоративні КПЕ;
- + – КПЕ бізнес-одиниць;
- – функціональні КПЕ;
- – індивідуальні КПЕ;
- ▲ – операційні метрики.

Рис. 2. Каскадування ключових показників ефективності

В залежності від цього приймаються рішення відповідно: про коригування еталонних показників, про відсутність потреб в змінах, чи про виявлення причин негативного відхилення та розробку заходів з підвищення результативності. Для підвищення ефективності досягнення стратегічних цілей потрібно розробити план конкретних заходів. Такі заходи можуть розроблятися на корпоративному рівні, рівні бізнес-одиниць, функціональному чи індивідуальному (нижньому рівні) в залежності від значень окремих показників.

Висновки та перспективи подальших досліджень

Таким чином, ми з'ясували, що в сучасній економічній ситуації компаніям для досягнення успіху недостатньо одних виробничих або організаційних змін, найважливішою складовою успіху сьогодні є позитивний імідж компанії.

Література

1. *Human Capital Management Trends 2013. It's a Brave New World* [Електронний ресурс] / M.Lombardi, M.Laurano – 2013. – Режим доступу: <http://www.aberdeen.com/assets/report-preview/8101-RA-human-capital-management.pdf>
2. *Performance management strategies. How to Create and Deploy Effective Metrics* [Електронний ресурс] / Wayne. W. Eckerson – 2009. – Режим доступу: https://cours.etsmtl.ca/mti820/public_docs/lectures/HowToCreateAndDeployEffectiveMetrics.pdf
3. *Управление производством* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.up-pro.ru/>
4. Решетілова Т. Б. Професійне навчання персоналу в сфері маркетингу на підприємствах гірничо-металургійного комплексу / Т. Б. Решетілова, С. М. Довгань // *Формування ринкової економіки* [Електронний ресурс] : зб. наук. праць. – Спец. вип. Маркетингова освіта в Україні / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, ДВНЗ "Київський нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана" ; відп. ред. О. О. Беляєв. – К. : КНЕУ, 2011. – С. 63–73. – Режим доступу до журн.: <http://ir.kneu.edu.ua:8080/bitstream/2010/1221/1/Reshetilova.pdf>

УДК 314.7

ВПЛИВ ОСНОВНИХ ЧИННИКІВ НА МІГРАЦІЙНИЙ РУХ НАСЕЛЕННЯ

*Решетова Г.І., к.держ.упр., доцент,
Донецький державний університет управління*

В статті досліджено основні чинники, що впливають на міграційні процеси, проведено їх класифікацію, визначено причини, що спонукають людину до міграції, досліджено мотиви міграції.

В статье исследованы основные факторы, влияющие на миграционные процессы, проведена их классификация, определены причины, побуждающие человека к миграции, исследованы мотивы миграции.

In the article the basic factors influencing migration, their classification, identified factors that motivate people to migrate, explored reasons for migration.

Постановка проблеми в загальному виді, зв'язок з науковими й практичними завданнями

Впродовж усієї історії міграція мала значний вплив на розвиток суспільства. По-перше, масштаби й напрями міграційного руху значною мірою є свідченням стану соціального та економічного розвитку держави, а, по-друге, процес міграції сам значною мірою впливає на розвиток країни. Саме тому, дослідження впливу основних чинників на міграційний рух населення є сьогодні актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Виділення невирішених питань

Вплив основних чинників на міграційний рух населення досліджувалися такими вітчизняними науковцями як С. Бандуром, О. Бугровою, О. Гладун, Е. Лібановою, О. Маліновською, С. Мельником, В. Переведенцевим, Л. Рибаківським, М. Романюком, О. Хомрою та іншими.

Загальна мета дослідження

Провести класифікацію причин та чинників, які впливають на міграційний рух населення.

Викладення основного матеріалу. Обґрунтування отриманих результатів

Одним з головних соціально-демографічних процесів і вагомим показником соціально-економічного розвитку регіонів є міграція населення. Міграційні процеси, якщо вони мають добровільний характер, формуються передусім під дією економічного чинника і сприяють переміщенню населення і робочої сили із країн (регіонів) з гіршою соціально-економічною ситуацією до країн (регіонів), у яких умови життя, зайнятості та заробітку є кращими.

Міграційний рух населення обумовлений чинниками, причинами, умовами. У науковій літературі відсутнє єдине визначення та розмежування зазначених термінів й підходів.

Так, наприклад, Л. Рибаківський зазначає, що чинник міграції – це сукупність умов і обставин, які завдяки особливому поєднанню і взаємодії впливають на територіальну рухливість населення [1].

Більшість науковців ототожнюють причини та чинники.

О. Хомра стверджує, що міграція обумовлена певними причинами; причому більшість міграцій пов'язана в основному з чинниками економічного порядку. Далі він стверджує, що причини – це відношення мігранта до умов [2]. В. Костаков причинами міграції називає наявність вільних робочих місць, а чинниками – вищий рівень життя, кращі природнокліматичні умови тощо [3].

В. Переведенцев у своїх працях наголошує: щоб з'ясувати чинники міграції, потрібно встановити причини, які змушують людей переселятися. В іншій роботі він пояснює, що причини міграційних явищ, які, з одного боку, достатньо загальні і глибокі, а з іншого – специфічні саме для міграції населення, можна назвати чинниками. Він виділяє, наприклад, економічні, етнічні, демографічні, природні (природно-географічні), моральні, соціологічні, культурні, соціально-психологічні чинники, а також суб'єктивні та об'єктивні чинник, що впливають на міграційні рухи. Під об'єктивними розуміються територіальні відмін-

ності в значущих для людини умовах життя, під суб'єктивними – особливості структури людини (потреби, інтереси, прагнення, ціннісні орієнтації людей), які обумовлюють диференціацію рішень, що приймаються в одних і тих же умовах різними індивідами або групами [4].

Міграція як важливе соціально-економічне явище в сучасному суспільстві має внутрішні підстави і різноманітні зовнішні вияви. При цьому важливу роль відіграють рівень домагань індивіда, його здатність задовольняти свої потреби тощо.

На процес міграції впливають різноманітні чинники: психологічні, моральні, соціальні тощо. Спочатку відбувається загострення причин, що спонукають людину до міграції, під дією зовнішніх або внутрішніх чинників. До зовнішніх причин міграції належать такі: різке погіршення умов життя в місці проживання у зв'язку з суспільними подіями, неврожаєм, політичними переслідуваннями. Часто міграція відбувається і з внутрішніх причин: нездатність індивіда до адаптації в наявних умовах, завищений рівень домагань, відсутність можливостей для позитивної соціальної динаміки (відсутність можливості кар'єрного зростання), незадоволення індивіда своїм місцем і (або) становищем. Наприклад, багато здібних людей їде з сільської місцевості до міста з метою одержати вищу освіту або знайти престижну роботу, реалізувати себе.

Серед причин, які визвали масову міграцію громадян України слід виділити наступні: наявність економічної нестабільності в країні та невизначеність шляхів стабілізації економічних та соціальних процесів; поява та зростання безробіття; відсутність перспектив ефективного використання надбаних професійних знань та навичок, практичного досвіду; різниця в оплаті праці та умовах життя в Україні та країнах Європи та Америки; відсутність правового захисту інтелектуальної власності, гуманітарні мотиви тощо.

Далі послідовно розгортаються етапи міграції: формування мотиву, пошук оптимального рішення, дії, зміни, реакція і вплив мешканців нового місця переселення на дії мігранта. У спрощеному вигляді схему

міграції зображено на рис. 1.

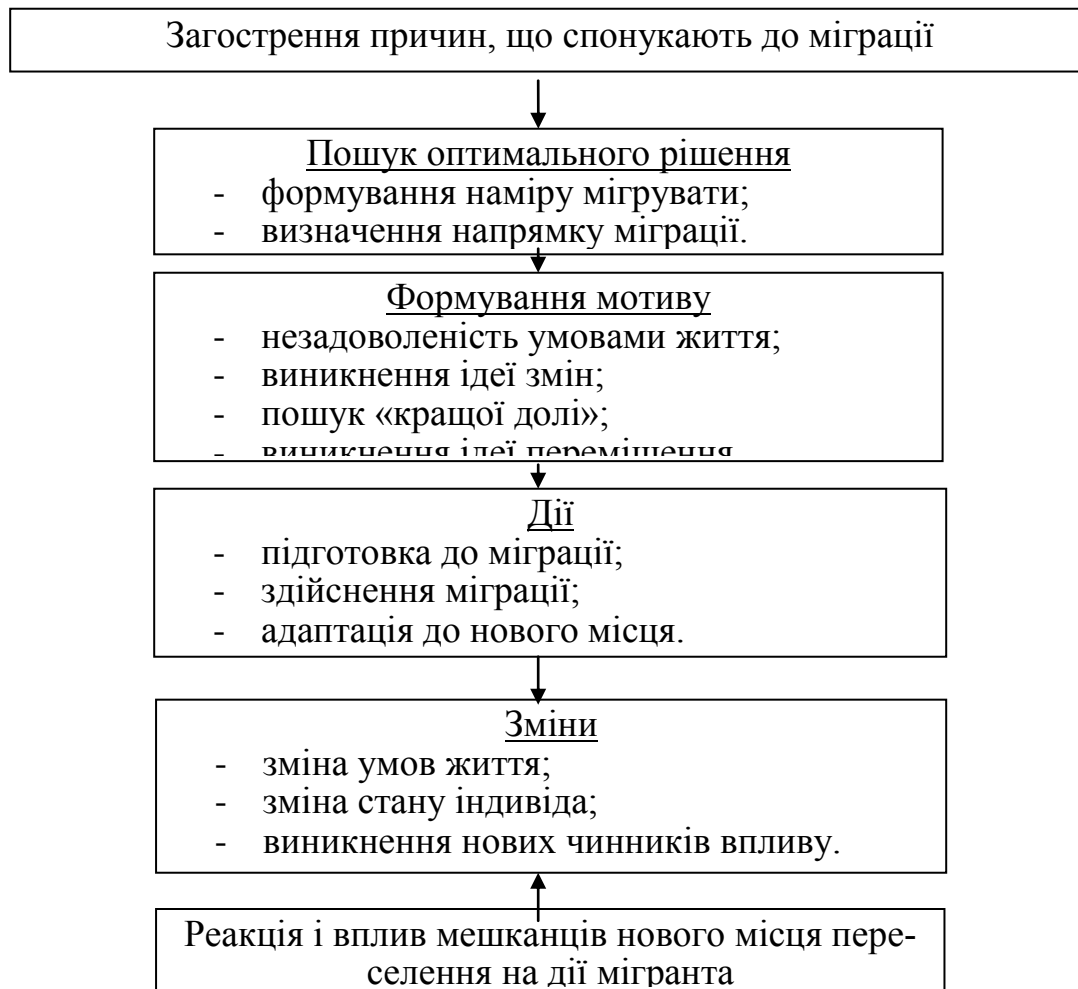

Рис. 1. Схема міграції у спрощеному вигляді

Під дією незадоволеності умовами свого життя, виникнення ідеї змін, уявлення абстрактного образу нового місця проживання і кращої долі, прагнення до переміщення формуються мотиви міграції.

У сучасному світі головним мотивом міграції є економічний, оскільки люди перебувають у пошуку облаштованого життя, а благополуччя включає два аспекти: матеріальний достаток і безпеку. При цьому повною мірою виявляються різні психічні властивості індивідів, поєднані поняттям «рівень домагань». На рівень домагань індивіда також впливають такі явища, як заздрісність, прагнення до матеріального благополуччя без докладання зусиль тощо. Природно, що деякі мігранти, дбаючи більше про матеріальний бік життя, стають заможнішими, ніж

більшість місцевих жителів. Усю енергію вони спрямовують на досягнення матеріального благополуччя і отримують кращі результати, ніж ті, хто цим не переймається, хоча й має переваги місцевого жителя.

Багато індивідів емігрує зі своєї країни у пошуках найбільш благополучного місця. При цьому вони обирають досить віддалену країну.

Виділяють такі мотиви міграції:

а) прагнення кращої долі - населення виїжджає з об'єктивно неблагополучних місць. Прикладом є масова міграція українців і поляків у пошуках роботи до Канади на початку ХХ ст. Зараз вони благополучно живуть там, не створюючи жодних етнічних проблем;

б) заздрість до жителів більш благополучних місць. Це міграція без гуманітарних або політичних причин. Наприклад, міграція чеських циганів до Англії, які хотіли отримувати допомогу, хоча навряд чи працювали б у Британії;

в) комплекс неповноцінності. У кожному суспільстві є деякі індивіди, що не можуть визначитись, знайти своє місце в повсякденному житті. Вони перебувають у напруженому психічному стані, і міграція здається їм порятунком, хоча насправді рідко сприяє успіхові, адже внутрішні проблеми залишаються невирішеними;

г) мета реалізувати свій творчий, інтелектуальний потенціал, виявитися ближче до джерел знання. Це міграція типу «відтоку інтелекту», яка поєднує можливості самоствердження, самореалізації і можливості поліпшити матеріальне становище;

г) міркування безпеки. Наприклад, багато представників німецької культури і науки мігрували з нацистської Німеччини;

д) політичні мотиви. Ця міграція має місце, коли індивід на батьківщині через політичні міркування не реалізується, тоді він, володіючи цим прагненням, може мігрувати.

Досить розповсюдженою є класифікація чинників, що впливають на міграцію в залежності від можливостей держави регулювати їх вплив на міграційні процеси: керовані (чинники-регулятори) і некеровані

(чинники-умови). Виділяють і третю групу безпосередньо не керованих, але побічно регульованих чинників [5].

Виділяють також чинники міграції за сферою їх прояву: народно-господарські, територіальні, галузеві та внутрівиробничі, а також постійні, тимчасові і змінні залежно від їх використання в регулюванні міграційних процесів. Міграція значною мірою впливає на формування, функціонування й розвиток ринку праці. Міграція як чинник розвитку ринку виконує прискорювальну, розподільчу та селективну функції [6].

Чинники поточного, оперативного державного регулювання, переважно мають соціально-економічну природу. До них відносять відмінності в заробітній платі, встановлення або відміну певних пільг, розподіл капітальних вкладень, кадрову і національну політику. Ці чинники можуть 4 безпосередньо плануватися і змінюватися державою.

У системі управління міграціями, де дія направлена на регульовані чинники, зазвичай виділяють:

правові – закони та інші нормативні акти, що створюють правове поле, у рамках якого здійснюється регулювання міграції;

економічні – це переважно фінансові витрати на залучення, компенсацію майнових втрат і облаштування мігрантів, вони включають бюджетні і позабюджетні кошти;

організаційні – структури, що беруть участь у межах своєї компетенції в регулюванні залучення, забезпечення і обслуговуванні міграційних потоків;

інформаційно-пропагандистські – моніторинг руху міграційних потоків, висвітлення міграційної політики в засобах масової інформації, довідковій, методичній та нормативній літературі.

По цих чотирьох напрямках формуються зазвичай національні і регіональні міграційні програми. Їх ефективність багато в чому визначається тим, наскільки ці програми враховують значення суб'єктивного чинника.

До чинників, не керованих державою, відносять чинники, що постійно діють: природні умови (метеорологічні, геологічні, фіто-, зоо-географічні), транспортно-географічне положення територій.

До побічно регульованих відносять так звані «тимчасові» чинників, які можуть бути змінені поступово. Це рівень освоєння території, тобто створення виробничої і соціальної інфраструктури; віково-статевий, етнічний і генетичний (за часом мешкання) склад населення.

Співвідношення та зіставлення чинників і причин стосовно соціальних процесів є достатньо складним. Разом з об'єктивним моментом (те, що впливає), відіграє роль суб'єктивний момент (то, на що впливає), або людська психіка, тобто вплив чинників опосередковано через свідомість.

Суть у тому, що чинників впливають на міграційні процеси не прямо, а через поведінку тих людей, які наповнюють міграційні потоки. Для потенційних мігрантів значення має не те, що їм пропонується, а те, до яких відмінностей приведуть 5 заходи, що приймаються, в місцях можливого вселення порівняно з місцем їх попереднього мешкання. Тому причина виступає як проміжна ланка між чинником і явищем. Причина – це суб'єктивний чинник. Таким чином, залежність явища (у нашому випадку – зовнішньої міграції робочої сили) від умов, що її породжують, складається в такій послідовності: умови – чинник – причини – явище. Просторова специфіка дії груп чинників вказує на значущість для мігрантів усіх територій індивідуально-особових чинників.

Чинники міграції населення діють не ізольовано, а в сукупності, лише, міняючи свою значущість у різних місцях і в різний час, хоча їх сукупність у всіх випадках може розрізнятися. Виняток становлять лише примусові міграції, де домінуючим, частіше єдиним, виступає правовий чинник [5].

На наш погляд, на міграційний рух населення впливають багато чинників, але слід виділити такі, як економічний, соціально-демографічний, політичний, екологічний.

До економічних чинників у першу чергу слід віднести якість життя, рівень заробітної плати, рівень зайнятості та безробіття, умови праці, розвитку економіки (ВВП на душу населення, рівень інфляції) та тип податкової системи.

Найбільш впливовим чинником, що спонукає населення до міграції, є рівень заробітної плати. Низькі розміри заробітку в Україні ставлять частину населення на межу виживання. Безумовною проблемою ринку праці, наслідки якої виходять далеко за його межі, є низький середній рівень заробітків і відповідно низька питома вага витрат на робочу силу у собівартості виробництва та оплати праці найманих працівників у ВВП, надмірна міжгалузева і низька міжпосадова диференціація заробітної плати, передусім у бюджетній сфері.

Потоки заробітчанства сформувалися в умовах низької заробітної плати в зареєстрованому секторі економіки, підвищеного рівня безробіття та вимушеної неповної зайнятості, поширення бідності та високого рівня маєткового розшарування населення, значного розриву у рівнях оплати праці в Україні і зарубіжних країнах. Більшість показників соціально-економічного розвитку все ще далекі від європейських стандартів. Можливості працевлаштування на офіційному ринку праці України залишаються обмеженими. До того ж зайнятість в зареєстрованому секторі економіки держави не лише не гарантує статків та добробуту, але й часто не забезпечує потреб відтворення робочої сили працюючого.

До соціально-демографічних чинників слід віднести рівень народжуваності, рівень смертності, кількість населення, обсяг економічно активного населення, структуру населення за національностями, стан охорони здоров'я, рівень освіченості, рівень добробуту.

До політичних чинників відносимо ступінь розвитку демократії в країні, стабільність політичної системи, поширеність корупції, закони, політичні конфлікти у межах країни і між країнами, доступність отримання віз тощо.

До екологічних - екологічну ситуацію в країні (наявність доступу до чистої питної води, високоякісної їжі та інші).

Висновки. Економічна нестабільність, затримки з виплатою заробітної плати, зростання безробіття, низький за світовими стандартами рівень оплати праці в Україні, невпевненість у майбутньому, прагнення громадян підвищити свій добробут, нестатки й відсутність перспектив професійного зростання змушують багатьох наших земляків шукати кращої долі за кордоном. Однак, недопустимо, щоб міграція робочої сили України була в таких значних масштабах. Тому, головне завдання державної політики нашої країни покращити в ній соціально-економічний стан, підвищити рівень життя українців та повернути частину заробітчанин на Батьківщину.

Література

1. Рыбаковский Л.Л. Стадии миграционного процесса [Текст] / Л.Л. Рыбаковский. – М. : М-во по делам федерации, нац. и миграц. политики Рос. Федерации, 2001. – 160 с.
2. Хомра О. Структура і напрямки міграційних потоків населення України (заключний науковий звіт по проекту) [Текст] / О. Хомра. – К., 1998. – 220 с.
3. Костаков В. Проблемы формирования рынка труда [Текст] / В. Костаков // Экономика и математические методы. – 2000. – № 5. – С. 39.
4. Переведенцев В.И. Миграции населения в СНГ опыт прогноза [Текст] / В.И. Переведенцев. – М. : Полис, 2005. – 167 с.
5. Бублій М.П. Фактори міграції робочої сили та особливості її статистичного обліку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://esteticamente.ru/e-journals/DeVu/2008-1/index.html>.
6. Зовнішні трудові міграції населення [Текст] / За ред. Е. М. Лібанової, О.В. Позняка. – К.: РВПС України НАН України, 2002. – С. 57.

УДК 324.12

МОНІТОРИНГ СОЦІАЛЬНИХ ПРОЦЕСІВ НА ВУГІЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

*Рева О.В., здобувач,
Донецький державний університет управління*

В статті розглянуто моніторинг як дієвий інструмент щодо розробки напрямів покращення соціальної політики нашої держави в вугільній галузі.

В статье рассмотрены мониторинг как действенный инструмент по разработке направлений улучшения социальной политики нашего государства в угольной отрасли.

The paper considers monitoring as an effective tool for the development of social policy areas to improve our state of the coal industry.

Постановка проблеми в загальному виді, зв'язок з науковими й практичними завданнями

Негативні наслідки структурної перебудови вугільної промисловості України обумовили депресивний стан економіки нашої держави.

Внаслідок закриття вугільних підприємств у несприятливій ситуації опинилися середні та малі міста із монопромисловою економікою, де робота на підприємствах вугільної промисловості складала основу життєдіяльності населення. В більшості з цих міст близько половини мешканців працюють на вугільних підприємствах або підприємствах, пов'язаних із вугільною промисловістю. Близько третини населення – пенсіонери, половина з яких колишні шахтарі.

Таким чином, на сучасному етапі соціально-економічного розвитку України промислові регіони перебувають у стані економічної та соціальної кризи, виникнення та розвиток якої значною мірою обумовлений реструктуризацією вугільної галузі. Тому моніторинг соціальних процесів на вугільних підприємствах необхідний задля розробки напрямів покращення державної соціальної політики в вугільній галузі, що позитивно позначиться й на розвитку економіки України [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Виділення невирішених питань

Вирішення актуальних питань щодо стану та подальших перспектив розвитку вугільної галузі, а також чимало важливих фактів, пов'язаних з дослідженням даного питання можна знайти в працях таких вчених як В.Н. Попова, А. А. Рожкова, О.М. Казакова, О.Г. Шеломенцева, І.А. Сосунова, Ю.В. Бабиної, Е.А. Варфоломєєвої, В.Д. Грунь., І.С. Кожуховського, А.Ю. Тушева, О.М. Демченко О.В. Бичкова та ін.

Загальна мета дослідження

Метою дослідження є розгляд та вивчення моніторингу соціальних процесів на вугільних підприємствах як одного із головних напрямів покращення стану та розвитку вугільної промисловості в цілому.

Викладення основного матеріалу.

Обґрунтування отриманих результатів

Одним з інструментів розробки державної соціальної політики виступає моніторинг. Надаючи йому важливу роль у науковому обґрунтуванні прогнозів і програм соціально-економічного розвитку країни в цілому та її регіонів, зокрема, основними завданнями соціально-трудового моніторингу, є безперервне спостереження за станом соціально-трудої сфери та отримання оперативної інформації про неї; об'єднання інформаційних потоків, сформованих різними органами виконавчої влади, які беруть участь в моніторингу ; своєчасне виявлення змін, що відбуваються в соціально-трудої сфері, і чинників, що викликали їх; попередження негативних тенденцій, що ведуть до формування і розвитку вогнищ напруженості; здійснення короткострокового прогнозування розвитку найважливіших процесів у соціально-трудої сфері; оцінка ефективності та повноти реалізації законів та інших нормативних правових актів з соціально- трудових питань.

Об'єктами моніторингу є спеціально відібрані (базові) підприємства, установи та інші організації різних форм власності та галузей економіки, регіони, а також відібрані за соціально-демографічними і професійними

ознаками групи населення.

Основними напрямками моніторингу визначені доходи і рівень життя населення, ринок робочої сили, зайнятість і безробіття, соціально-трудова процеси на підприємствах, в установах та інших організаціях, умови і охорона праці; соціально-демографічні та міграційні процеси.

В якості інформаційної бази моніторингу виступають дані державної централізованої статистичної звітності та галузевої статистичної звітності, що надаються учасникам моніторингу на безоплатній основі, дані базових підприємств, установ та інших організацій, що не враховуються державною статистикою і надані учасникам моніторингу на договірній основі, дані вибіркового одноразового обстеження підприємств, установ, інших організацій, регіонів, окремих груп населення, домашніх господарств, дані спеціальних соціологічних опитувань населення.

Моніторинг проводиться за єдиною системою показників і на основі єдиних методичних рекомендацій. Ведення моніторингу здійснюється з урахуванням змін, що відбуваються у соціально-трудова сфері. З цією метою проводиться робота з перегляду єдиної системи показників, удосконалення методів і напрямів досліджень, уточнення вибірки об'єктів моніторингу.

Збір і первинна обробка інформації в ході ведення моніторингу здійснюються територіальними органами державної статистики, міністерств і відомств, що беруть участь в моніторингу, відповідними службами заінтересованих органів виконавчої влади суб'єктів України.

Узагальнення даних моніторингу, їх аналіз та підготовка пропозицій щодо вирішення соціально-трудова проблем здійснюються органами державної влади, органами статистики із залученням наукових організацій, підвідомчих органів виконавчої влади, які беруть участь в моніторингу, відповідних науково-дослідних інститутів.

За результатами моніторингу готуються щоквартальні та щорічні доповіді, які представляються Національній академії наук.

Ці доповіді містять у собі аналітичну інформацію, відомості про прийняті в межах компетенції федеральних органів виконавчої влади заходи для оперативного запобігання конфліктних і кризових ситуацій у соціально-трудовій сфері, пропозиції з питань, вирішення яких перебуває в компетенції федеральних органів державної влади.

Положенням про державний екологічний моніторинг встановлено, що він включає в себе моніторинг атмосферного повітря, земель, лісів, водних об'єктів, об'єктів тваринного світу, екологічної системи і здійснюється з метою спостереження за станом навколишнього середовища, в тому числі за станом навколишнього середовища в районах розташування джерел антропогенного впливу, й впливом цих джерел на навколишнє середовище, оцінки і прогнозу змін стану навколишнього середовища під впливом природних і антропогенних факторів, забезпечення потреб держави, юридичних і фізичних осіб у достовірній інформації про стан навколишнього середовища та її зміни, необхідної для запобігання та (або) зменшення несприятливих наслідків таких змін.

При цьому вирішуються такі завдання як організація і проведення спостереження за кількісними та якісними показниками (їх сукупністю), що характеризують стан навколишнього середовища, в тому числі за станом навколишнього середовища в районах розташування джерел антропогенного впливу й впливом цих джерел на навколишнє середовище, оцінка стану навколишнього середовища, своєчасне виявлення і прогноз розвитку негативних процесів, що впливають на стан навколишнього середовища, вироблення рекомендацій щодо запобігання шкідливих впливів на неї, інформаційне забезпечення органів державної влади, органів місцевого самоврядування, юридичних і фізичних осіб з питань стану навколишнього середовища; формування державних інформаційних ресурсів про стан навколишнього середовища, забезпечення участі України в міжнародних системах екологічного моніторингу.

Інформація, отримана при здійсненні екологічного моніторингу, використовується при: розробці прогнозів соціально-економічного розвитку

України та її суб'єктів і прийняття відповідних рішень, розробці програм в області екологічного розвитку, цільових програм у галузі охорони навколишнього середовища, інвестиційних програм, а також заходів з охорони навколишнього середовища, здійсненні контролю в галузі охорони навколишнього середовища (екологічного контролю) та проведенні екологічної експертизи, прогнозуванні надзвичайних ситуацій та проведенні заходів щодо їх попередження, підготовці даних для щорічного державної доповіді про стан та про охорону навколишнього середовища.

Міністерство природних ресурсів України та інші органи виконавчої влади при здійсненні у межах своєї компетенції екологічного моніторингу взаємодіють з Міністерством України у справах цивільної оборони, надзвичайних ситуацій і ліквідації наслідків стихійних лих - в рамках єдиної державної системи попередження і ліквідації надзвичайних ситуацій, а також з Міністерством охорони здоров'я України - в рамках ведення соціально-гігієнічного моніторингу.

Такі завдання соціально-трудової сфери і навколишнього середовища, що розв'язуються моніторингами, сприяють виробленню соціальної політики держави, нормальному протіканню і регулюванню соціальних процесів у суспільстві.

Міністерською постановою від 22.01.2001 р., № 11 затверджено «Положення про моніторинг міст та інших населених пунктів з моноеконічною структурою і високим рівнем безробіття» з метою використання фонду даних цього моніторингу виконавчими органами влади всіх рівнів при розробці прогнозів розвитку галузей економіки, соціально-економічного розвитку регіонів та заходів, спрямованих на підвищення інвестиційної та підприємницької привабливості цих міст і населених пунктів, створення в них нових робочих місць для різних груп населення. Так як шахтарські міста і селища в більшості своїй відносяться до населених пунктів з моно економічною структурою, їх моніторинг покликаний сприяти аналізу ринку праці та розробці заходів щодо створення нових робочих місць, підготовки та перепідготовки кадрів, що вивільняються в

результаті реструктуризації підприємств та організацій вугільної промисловості.

Таким чином, в моніторинг соціальних і соціально-економічних процесів залучені практично всі органи виконавчої влади в суб'єктах України, а також органи виконавчої влади регіонального рівня [2].

Моніторинг різних соціальних і соціально-економічних процесів отримав певний розвиток у вугільній промисловості в останнє десятиліття і, насамперед, у зв'язку з широкомасштабними організаційно-економічними перетвореннями. У результаті реструктуризації галузі сформувалася, як зазначалося, система нових соціально-трудових відносин, а саме масове вивільнення трудових ресурсів; передача з балансів підприємств галузі об'єктів житлово-комунального призначення; переселення надлишкових для вугільних регіонів трудових ресурсів; перебудова системи професійної підготовки (перепідготовки) відповідно до вимогами ринку, створення нових рентабельних робочих місць в рамках реалізації програм місцевого розвитку (ПМР) і диверсифікації основного виробництва підприємств галузі; розвиток підприємництва та ін.

Враховуючи, що соціальні проблеми повинні вирішуватися не спонтанно і роз'єднано, а в комплексі, в рамках науково-обґрунтованої соціальної політики та цілеспрямованої системи прийняття рішень щодо соціальної підтримки реструктуризації, питання про соціально-економічний моніторинг процесів і тенденцій, що відбуваються у вугледобувних регіонах, було поставлено з самого початку реструктуризації вугільної промисловості. Проте організація цього моніторингу не отримала належного розвитку. У результаті центральні та регіональні органи управління вугільною галуззю не завжди встигали завчасно реагувати на прояви соціальних конфліктів і вживати необхідних заходів щодо їх запобігання, локалізації та згладжування.

Необхідність у створенні системи галузевого соціального моніторингу вперше була зафіксована в галузевій тарифній згоді (ОТС) 1995 року. Необхідність організації моніторингу була також підкреслена в документі

«Про політику Уряду України у вугільній промисловості». Моніторинг має здійснюватися стосовно : реалізації програм місцевого розвитку та забезпечення зайнятості, виплат вихідної допомоги та погашення заборгованості із заробітної плати, виплат з відшкодування шкоди, заподіяної працівникам, професійним захворюванням або іншим ушкодженням здоров'я, пов'язаним з виконанням ними трудових обов'язків на ліквідованих шахтах і розрізах вугільної промисловості, забезпечення вугіллям категорій осіб, які мають відповідну пільгу згідно з чинним законодавством та ін.

Принципова блок-схема соціально-економічного моніторингу та прогнозування була запропонована Поповим В.Н. Її вихідною інформаційною базою, поряд з показниками, що характеризують соціальні процеси безпосередньо на вугільних підприємствах, є регіональна інформація про рівень життя населення (грошові доходи, споживчі витрати, прожитковий мінімум та ін.), рівні соціальної забезпеченості (житловою площею, лікарняними ліжками, дитячими дошкільними та культурними закладами тощо), стан ринку праці та ін.

Ці групи показників, які є індикаторами стану соціального розвитку локальних зон життєдіяльності (шахтарські міста і селища), взаємопов'язані з регіональними макроекономічними показниками, що характеризують рівень розвитку або депресивності регіону (обсяг промислового виробництва, фінансові показники, обсяг роздрібного товарообігу, інвестиційний потенціал, регіональні показники рівня життя, ринку праці, демографічні характеристики та ін.) Для забезпечення моніторингу використовується інформація про динаміку виконання програм місцевого розвитку (обсяг вивільнюваних трудових ресурсів, кількість створених нових робочих місць, чисельність працівників, що вимагають перепідготовки, потреба в об'єктах соціальної інфраструктури та ін.) З цих груп показників сформована система кількісних індикаторів оцінки стану соціального розвитку вугледобувних регіонів [3].

Верифікація прогнозних даних моніторингу, вироблених на основі кількісних методів аналізу статистичних показників, доповнюється проведенням соціологічних досліджень.

Висновки й перспективи подальших досліджень

В даний час функціонування моніторингу забезпечено досить добре організованою галузевою системою комп'ютерних мереж і телекомунікаційного зв'язку, сформованої галузевої та регіональної базами даних.

Поряд з урахуванням соціально-економічної інформації про протікання соціальних процесів на вугільних підприємствах і в шахтарських поселеннях, велике значення набуває моніторинг екологічних наслідків реструктуризації у вуглевидобувних регіонах. З цього приводу, за сприяння Державної установи з питань реорганізації та ліквідації нерентабельних шахт і розрізів в вуглепромислових регіонах, створено кілька Центрів екологічного моніторингу, які здійснюють систематичні спостереження за зміною стану навколишнього природного середовища, що пов'язано з наслідками ліквідації шахт і розрізів. Коло функцій цих Центрів вельми звужене. Тому підтримується пропозиція В.Н. Попова і А. А. Рожкова про розширення функцій вже створених регіональних Центрів екологічного моніторингу, включивши їх в завдання регіонального соціально-економічного моніторингу [4]. Такий підхід дозволяє розширити коло проблем, що відстежуються, і споживачів інформації «Регіональних центрів соціально-екологічного моніторингу наслідків».

Література

1. Інформаційний матеріал до академічних слухань на тему «Вугільна та металургійна промисловість: соціальні проблеми та перспективи». – Луганськ, 2013. – 26 с.
2. Діяльність органів виконавчої влади у сфері реструктуризації вугільної галузі в Україні: аналітичний звіт. – Львів; Донецьк, 2011. – 68 с.
3. Вугільна промисловість України у контексті світового вугільного ринку // Національна безпека і оборона. Центр Розумкова // 2003 р. — № 3.
4. Рожков А.А., Тушев А.Ю. Реалізація заходів програм місцевого розвитку із забезпечення зайнятості у вуглепромислових регіонах в 1998-2007 роках. – М.: Часопис «Вугілля», березень 2008. – С. 16-18.

УДК 331.446

МОТИВАЦІЯ ПЕРСОНАЛУ ГАЗОТРАНСПОРТНОГО ПІДПРИЄМСТВА

*Руссиян О.А., к.е.н,
Інститут економіки промисловості
Національної академії наук України*

У статті визначено сутність категорій мотивації та стимулювання персоналу, проведено аналіз підходів до мотивації та стимулювання персоналу підприємств. Виявлено особливості мотивації та критерії стимулювання персоналу газотранспортних підприємств.

В статье определена сущность категорий мотивации и стимулирования персонала, проведен анализ подходов к мотивации и стимулированию персонала предприятий. Выявлены особенности мотивации и критерии стимулирования персонала газотранспортных предприятий.

In essence the article defined categories of motivation and stymulyrovanyya staff conducted analysis approaches k motivation and staff stymulyrovanyyu companies. Выявлены Features motivation and Criteria stymulyrovanyya staff hazotransportnyh companies.

Постановка проблеми у загальному вигляді, зв'язок з науковими та практичними завданнями

Мотивація персоналу є вельми актуальною темою, яка привертає особливу увагу практиків та науковців на сучасному етапі, коли поступово впроваджуються принципи економіки знань та соціальної відповідальності бізнесу. Це формує вектор переходу від застосування підходів до управління персоналом до теорій та технологій управління людськими ресурсами. Головною особливістю цієї методології є орієнтація на формування здібностей персоналу, які є необхідними для забезпечення ефективного функціонування та розвитку підприємств. Психологи вважають, що саме це є основою мотивації персоналу, яка створює базис для природнього поєднання навичок та здібностей персоналу. Мотивація також розглядається як вагомий фактор вдосконалення навичок та здібностей персоналу. В умовах євроінтеграції значення мотивації посилюється з огляду на необхідність не лише підвищення якості

продукції та послуг до рівня світових стандартів, але й у результаті актуалізації питань розвитку соціальної відповідальності бізнесу. Все це вказує на необхідність проведення аналізу теоретико-методологічних підходів до мотивації та стимулювання персоналу підприємств. Встановлення особливостей мотивації та вибір критеріїв стимулювання персоналу мають здійснюватися з урахуванням галузевої специфіки підприємства.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Виділення невирішених питань

Сучасний стан розвитку наукової управлінської думки характеризується наявністю значної кількості досліджень з проблем мотивації. Теоретичну базу закладено такими вченими, як: Ф.Герцберг, Д.Макклелланд, А.Маслоу [1]. Вони досліджували потреби людей, що є характерним для змістовних теорій мотивації. Особливості розподілу зусиль робітників та вибору певного виду поведінки для досягнення конкретних цілей розглядаються у процесійних теоріях мотивації В.Врума [2] та справедливості, а також у моделі Портера-Лоулера. Серед російських учених активно досліджували проблеми мотивації Б.Генкін [3], М.Волгін [4], С. Кетько [5], Є.Уткін [6]. Моделі стимулювання та мотивації представлено у працях Д. Новікова [7] та А. Цветкова [8]. Важливо враховувати надбання психологів у сфері індивідуальної та колективної мотивації, що представлено у працях відомих російських учених М.Літвака і Т. Солдатової [9]. Сучасні зарубіжні вчені У. Бауманн і М. Перре також досліджують проблему мотивації у рамках психології особистості [10].

Зарубіжні теорії та отримані результати не можуть ефективно застосовуватися в умовах мінливого українського середовища. Вітчизняними вченими приділяється значна увага проблеми мотивації та стимулювання праці. У цьому напрямку доцільно відзначити роботи В. Гриньової [11], Г.Дмитренка [12], А.Єськова [13] та А. Колота [14]. Не зважаючи на це, у науці дискусійними залишаються питання формуван-

ня внутрішніх мотивів до праці з урахуванням специфіки підприємств. Саме тому виникає необхідність досліджень особливостей мотивації персоналу газотранспортних підприємств.

Загальна мета дослідження

Метою цієї статті є дослідження сучасних теорій та практичного досвіду мотивації персоналу, а також встановлення особливостей та критеріїв мотивації персоналу газотранспортних підприємств.

Викладення основного матеріалу.

Обґрунтування отриманих результатів

Дослідження вітчизняної практики управління персоналом вказує на наявність проблеми у системі мотивації кадрів до високопродуктивної праці. Так, майже для усіх галузей економіки характерним є низький рівень внутрішніх мотивів до навчання та підвищення кваліфікації. Переважно керівництвом робиться акцент на стимулювання за рахунок впливу на робітників зовнішніми стимулами до праці у грошовій формі. При цьому такі системи не завжди виявляються ефективними через невірний вибір критеріїв мотивації.

У науці існують різні точки зору щодо визначення сутності мотивації та стимулювання. Так, Є. Уткін мотивацію розуміє як стан особистості, що визначає ступінь активності та направленості дій людини у конкретній ситуації [6]. При цьому мотив розглядається як причина чи необхідність зробити щось. А. Колот представляє мотивацію як сукупність зовнішніх та внутрішніх факторів, що спонукають людину до діяльності, визначають її поведінку [14].

Мотивація може бути зовнішньою та внутрішньою. Зовнішня мотивація буває адміністративною, економічною та статусною. Адміністративна передбачає виконання наказів та розпоряджень, статусна – кар'єрне просування. Економічна мотивація забезпечується стимулюванням. Д.Новіков [7] та А.Цветков [8] стимулювання розуміють як комплексний цілеспрямований зовнішній вплив на компоненти діяльності керованої системи і процеси їх формування. Зовнішня мотивація, бе-

зумовно, має важливе значення для підвищення ефективності діяльності підприємства, але не завжди дозволяє забезпечувати зацікавленість персоналу у навчанні та підвищенні кваліфікації, у якості та своєчасності виконання робіт та надання послуг. Це потребує розвитку внутрішньої мотивації, яка визначається змістом та значимістю роботи. Ще на етапі залучення кадрів важливо визначити їх здібності (потенційні можливості), інтереси, цілі та потреби. Якщо робота є цікавою та дозволяє реалізувати природні здібності, то вона сама по собі є найсильнішим мотивом до продуктивної праці. Оцінка потреб кадрів на етапі їх залучення дозволить обґрунтовано обирати критерії їх стимулювання для забезпечення зовнішньої мотивації. Мотивація також розглядається як сукупність мотивів, які формуються під впливом певних потреб персоналу. Зміна мотивів пов'язано з коригуванням потреб людини. Важливе значення при цьому мають рефлексивні здібності керівництва підприємства до розуміння і виявлення зазначених аспектів.

Г.Дмитренко доводить, що оптимальна для персоналу підприємства система мотивації повинна бути заснована на таких принципах: надання рівних можливостей зайнятості та просування за критерієм результатів праці; погодження рівня оплати праці з його результатами і визнання особистої участі у загальному успіху; справедливий розподіл доходів від підвищення продуктивності; гарантія зайнятості для тих працівників, які беруть участь у реалізації схем підвищення продуктивності праці; створення сприятливих умов для охорони здоров'я, безпеки праці та добробуту всіх працівників; забезпечення можливостей зростання професійної майстерності, реалізації здібностей персоналу; розробка програм навчання та підвищення кваліфікації; підтримка в колективі атмосфери довіри, зацікавленості у реалізації загальної мети; можливості двосторонньої комунікації між роботодавцем і персоналом [11]. Усе це відповідає принципам соціальної справедливості бізнесу, але для їх ефективного дотримання має забезпечуватися зацікавленість держави, керівників підприємств та персоналу. Саме тому сьогодні активно

мають вирішуватися питання стимулювання соціальної відповідальності вітчизняного бізнесу.

Згідно із визначенням Всесвітнього Банку соціально відповідальна поведінка компанії – це зобов'язання бізнесу, яке взяте на себе самостійно, підтримувати сталий економічний розвиток через роботу із працівниками, їх родинами місцевими співтовариствами та суспільством у цілому з метою поліпшення якості життя шляхом дій, корисних як для бізнесу, так і для розвитку суспільства в цілому. Соціальна відповідальність бізнесу реалізується за такими напрямками: відповідальність перед співробітниками, що проявляється у створенні гідних умов праці та її оплаті. Відповідальність перед державою реалізується через сплату податків, належних відрахувань та дотримання законодавства. Соціально відповідальний бізнес також активно підтримує місцевий соціально-економічний розвиток і взаємодіє з територіальними громадами у реалізації їх соціальних програм [15, с.216-217].

Соціальна відповідальність в системі управління персоналом промислових підприємств проявляється не лише у відповідальності перед співробітниками щодо створенні гідних умов та оплати праці, а й у забезпеченні відповідного рівня мобільності кадрів. Безумовно, у соціально орієнтованій економіці з високим рівнем розвитку соціального капіталу у вирішенні таких завдань мають бути задіяні органи державної влади, місцевого самоврядування, а також громадські організації. Все це є складовими соціальної відповідальності бізнесу та мають враховуватися у системі управління персоналом промислових підприємств.

Вітчизняна практика господарювання свідчить про наявність проблем у системі управління персоналом промислових підприємств, що проявляється у відсутності належного рівня мотивації праці, незадовільності умов праці та низькому рівні мобільності персоналу підприємств. Така ситуація призводить до зниження продуктивності праці у промисловості. Чисельні аварії на промислових підприємствах є вже проявом недотримання правил безпеки праці, що не є припустимим в

умовах соціально орієнтованої економіки. Переважна більшість промислових підприємств сьогодні не відноситься до державного сектору, а тому вирішення окреслених проблем, перш за все, потребує зацікавленості керівництва підприємств у впровадженні засад соціальної відповідальності у систему управління персоналом. Тільки комплексне вирішення проблем мотивації та безпеки праці, а також мобільності кадрів дозволить формувати основи соціальної відповідальності бізнесу, що є основою розвитку соціального та людського капіталу.

Російські вчені доводять, що економічна наука не повинна запобігати оцінці ефективності витратних соціальних проектів. Це стосується і процесів, які слабо піддаються управлінню: скорочення чисельності населення, зниження людського потенціалу і т.д. З урахуванням того, що у соціальній сфері багато проблем, а економічні ресурси є обмеженими, підвищується актуальність порівняльної економічної оцінки наслідків деструктивних соціальних процесів. При цьому також відзначається, що керівники вітчизняних компаній, намагаючись посилити ринкові позиції, змушені постійно проводити порівняльну оцінку ефективності інвестицій у нематеріальні активи порівняно з матеріальними. Мова йде про вдосконалення знань та вмінь робітників, розвиток корпоративної культури, формування та підтримку ділової репутації, зв'язків з клієнтами, неформальних мереж, участь у соціальних проектах і т.д. Господарюючим суб'єктам важливо знати, коли та за яких умов економічно виправдані соціальна активність бізнесу та інвестиції у персонал і т.д. [16, с.145-146]. Усі наведені аспекти мають враховуватися керівництвом вітчизняних підприємств при впровадженні у систему управління персоналом принципів соціальної відповідальності. Вирішення проблем мотивації та покращення умов праці, а також кадрової мобільності повинні при цьому пов'язуватися з економічною ефективністю реалізації соціально орієнтованих заходів.

Пріоритетність у вирішенні окреслених завдань має встановлюватися з урахуванням специфіки конкретного підприємства або сфери

діяльності. Так, наприклад, на підприємствах паливно-енергетичного комплексу існує тенденція щодо високої плинності та старіння кадрів, а також зниження продуктивності праці. Така ситуація негативно позначається не лише на особливостях функціонування підприємств, але й призводить до дисбалансів на ринку праці. Саме тому необхідною є активізація процесів залучення та мотивації до підвищення кваліфікації молодих кадрів. Це має бути направлено на вдосконалення вікової структури персоналу та на підвищення трудового потенціалу і людського капіталу підприємств. З урахуванням виявлених проблем має формуватися система мотивації підприємств. Критерієм стимулювання при цьому буде підвищення кваліфікації молодих фахівців, тобто грошова форма мотивації для підприємств паливно-енергетичного комплексу має важливе значення, але не дозволяє вирішувати окреслені проблеми у системі управління персоналом галузі.

Мотивація до навчання та підвищення кваліфікації кадрів має забезпечуватися на основі формування внутрішніх мотивів до цього. Це потребує розробки механізму мотивації персоналу газотранспортних підприємств з урахуванням теоретичного надбання та практичного досвіду щодо вирішення цього завдання.

А.Єськов пропонує модель мотиваційного механізму, дію якого направлено на мінімізацію опору персоналу [13]. Позитивним аспектом даної моделі є врахування зовнішньої і внутрішньої мотивації персоналу, але при цьому не передбачається посилення вимог до рівня кваліфікації персоналу. Побудову системи мотивації передбачено здійснювати на основі процесного підходу за рахунок зміни організаційної структури цехів та надання їм самостійності. У результаті така система може виявитися неефективною для підприємства. Дуже часто вченими робляться акценти переважно на забезпечення зовнішньої економічної мотивації. Так, у роботі [17] запропоновано підхід до стимулювання управлінського персоналу промислових підприємств, але не враховано інші категорії персоналу. Коли ж приділяється увага питанням оцінки мотива-

ції виробничого персоналу [18], то переважно проводиться діагностика системи мотивації та не досліджуються особливості формування внутрішніх мотивів до праці персоналу різних категорій. Обмеження існуючих підходів до мотивації персоналу вказують на необхідність їх вдосконалення. Виявлення закономірностей формування та розвитку внутрішніх мотивів до праці набуває вирішального значення, а тому сьогодні проблеми мотивації праці мають вирішуватися на основі синтезу методів та інструментів не лише економіки, але й психології.

Висновки та перспективи подальших розробок

Таким чином, інструментарій ефективної мотивації персоналу підприємств має містити не лише суто економічні, але й експериментально-психологічні методи. Для виявлення здібностей (потенційних можливостей), інтересів, цілей та потреб персоналу необхідно використовувати як тести, розроблені з урахуванням специфіки діяльності підприємств та цілей мотивації, так і стандартні тести, розроблені психологами. Найчастіше для діагностики психологічного стану індивіду застосовуються тести Люшера, для вивчення глибинних міжособистісних взаємодій – кольоровий тест відносин Еткінда. Обґрунтований та експериментально підтверджений інструментарій діагностики колективу запропоновано відомим російським вченим М. Літваком [9]. У основі цього підходу є кольоровий соціометричний тест. При цьому структура характеру вченим визначається на основі кольорового тесту визначення соціогену. Мотивація персоналу підприємств газотранспортного комплексу має бути орієнтована на залучення молодих кадрів та їх подальший розвиток, анкети повинні містити у собі закриті та відкриті тести з урахуванням специфіки діяльності підприємств. Саме це доцільно покласти у основу подальшого формування такого механізму мотивації персоналу підприємств, який дозволить виявляти внутрішні мотиви до праці та обирати відповідні критерії та форми зовнішньої мотивації.

Література

1. Маслоу А. Мотивация и личность / А. Маслоу; перевод с англ. – СПб.: Питер, 2006. – 352 с.

2. Врум В. Психология развития мотивации / В.Врум. – СПб.: Речь, 2006. – 458 с.
3. Генкин Б.М. Экономика и социология труда: уч. для вузов / Б.М. Генкин. – 7-е изд., доп. – М.: Норма, 2007. – 448 с.
4. Волгин Н.А. Оплата труда: производство, социальная сфера, государственная служба (анализ, проблемы, решения) / Н.А. Волгин. – М.: Экзамен, 2004. – 315 с.
5. Кетько С.М. Единство рефлексии, мотивации и адаптации в сознании личности: моногр. / С.М. Кетько, С.А. Пакулина, А.В. Поминов. – М.: Филиал МПГУ, 2005. – 231 с.
6. Уткин Э.А. Основы мотивационного менеджмента / Э.А. Уткин. – М.: Ассоциация авторов и издателей «ТАНДЕМ»; Изд-во ЭКМОС, 2000. – 352 с.
7. Новиков Д.А. Механизмы стимулирования в организационных системах / Д.А. Новиков. – Москва: ИПУ РАН, 2003. – 147 с.
8. Цветков А.В. Стимулирование в управлении проектами / А.В. Цветков. – М.: АПОСТРОФ, 2001. – 143 с.
9. Литвак М.Е. Вести из будущего: письма управленцу / М.Е. Литвак, Т.А. Солдатова. – Изд. 3-е. – Ростов н/Д: Феникс, 2009. – 576 с.
10. Baumann U. Lehrbuch Klinische Psychologie-Psychotherapie / Urs Baumann, Meinrad Perrez. – Germany: Verlag Hans Huber, Hogrefe AG, Bern, 2011. – 1200 p.
11. Гриньова В.М. Стимулювання праці в інноваційній діяльності підприємств машинобудування: моногр. / В.М. Гриньова, А.А. Тараненко. – Х.: ХНЕУ, 2010. – 163 с.
12. Дмитренко Г.А. Мотивация и оценка персонала: учеб.пособие / Г.А.Дмитренко, Е.А. Шарпатовая, Т.М. Максименко. – К.: МАУП, 2002. – 248 с.
13. Еськов А.Л. Мотивационный механизм в системе производственного менеджмента: проблемы и решения: монография / А.Л. Еськов. – Донецк: ИЭП НАН Украины, 2005. – 390 с.
14. Колот А.М. Мотивація, стимулювання й оцінка персоналу: навч.посібник / А.М. Колот.– К.: КНЕУ, 1998. – 224 с.
15. Сталий розвиток промислового регіону: соціальні аспекти: моногр. / О.Ф. Новікова, О.І. Амоша, В.П. Антонюк та ін.; НАН України, Ін-т економіки пром-сті. – Донецьк, 2012. – 534 с.
16. Заславская Т. Социэкономика как актуальное основание междисциплинарной интеграции / Т.Заславская // Вопросы экономики. – 2013. – №5. – С.144-150.
17. Кравченко В.А. Методика анализа стимулирования труда в инновационной деятельности управленческого персонала промышленных предприятий / В.А. Кравченко // Бизнес Информ. – 2009. – №4(3). – С.25-29.
18. Усатенко О. Оцінка мотивації виробничого персоналу підприємства / О.Усатенко, О.Рябцева // Економіка. – 2010. – №1(101). – С.24-27.

УДК 338.2

ДО ПРОБЛЕМИ ЕФЕКТИВНОСТІ ПРОЕКТНОГО УПРАВЛІННЯ

Синкова К.В., к.е.н.,

Донецький національний університет

У статті досліджуються питання ефективності проектного управління. Проаналізований існуючий механізм впровадження проектного управління у найбільш капіталомістких виробничих галузях і запропоновані заходи щодо його удосконалення

В статье исследуются вопросы эффективности проектного управления. Проанализирован существующий механизм внедрения проектного управления в наиболее капиталоемких производственных отраслях и предложены меры по его усовершенствованию

The questions of efficiency of project management are explored in the article. The existent mechanism of introduction of project management in the most capital-intensive productions industries is analyzed and measures on its improvement are offered

Постановка проблеми в загальному виді, зв'язок з науковими й практичними завданнями

У сучасній економіці більшість підприємницьких завдань у різних галузях промисловості вирішуються на основі певних проектів, тобто спочатку визначаються цілі, а потім робиться спроба досягти їх з урахуванням вартових, ресурсних та фінансових обмежень.

Особливе значення має впровадження проектного управління у найбільш капіталомістких виробничих галузях, які сприяють привабливості та інвестиційній стабільності інших галузей національної економіки. Сьогодні при фінансуванні цих галузей істотно змінилося співвідношення між децентралізованими і централізованими джерелами фінансування, що зумовило необхідність підвищення ефективності у формуванні інвестиційних проектів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Виділення невирішених питань

Проблеми проектного управління досліджували багато фахівців, зокрема: О.В. Бугров, Т.О. Журавська, Т.В. Загуменна, П. С. Клімушин,

А.М. Чечет, та інші вчені [1-6]. У своїх працях фахівці підкреслювали, що особливе значення має урахування специфіки галузі та дослідження особливостей проектного управління в окремих галузях економіки.

Загальна мета дослідження

Метою статті є дослідження особливостей проектного управління у найбільш капіталомістких галузях економіки, зокрема у сфері машинобудування.

Викладення основного матеріалу.

Обґрунтування отриманих результатів

Для визначення змісту поняття «проект у сфері машинобудування» використовуються наступні підходи:

процесний, згідно з яким проект розглядається як процес. Наприклад, згідно міжнародним стандартам по менеджменту якості і управління проектами ISO/TR 10006: 1997: проект - це унікальний процес, що складається з сукупності взаємозв'язаних і контрольованих робіт від початку до закінчення, метою якого є забезпечення відповідності конкретним вимогам, включаючи обмеження за часом, витратами і ресурсами;

«менеджерський» (організаційно-діяльний) підхід, який означає, що проект – певна активна діяльність, зусилля та здійснені заходи. Так, в стандартах Міжнародної асоціації управління проектами (IPMA) проект визначається як нестандартний набір скоординованих дій, що характеризуються певним початком і закінченням, спрямований на виконання специфічних завдань за певним розкладом, з певними витратами та параметрами виконання;

системний – відповідно до якого проект – це система, яка переходить з початкового стану в кінцевий;

системно-процесний, в основу якого покладено розгляд проекту як процесу переходу системи з початкового стану в кінцевий.

У теорії проектного управління методи оцінки економічної ефективності, що використовуються для вирішення проблем у сфері машинобудування, покликані забезпечити:

порівняння альтернативних проектів або альтернативних варіантів реалізації певної підприємницької ідеї. Перш ніж здійснювати проект потенційні інвестори повинні провести відбір інвестиційно привабливих проектів серед великої кількості підприємницьких ідей. Розуміння того, до якого з проектів: простих або складних, малих або великих тощо – належить проект, дає можливість порівняти альтернативні проекти між собою, оцінити наявні ресурси і результати, яких прагне досягти інвестор;

використання передового досвіду проектного фінансування. У світовій практиці склалися певні підходи до реалізації різних видів проектів, вимоги до них з боку фінансових організацій, які надають проектне фінансування. Фахівцями різних країн проведений аналіз ризиків проектів різних сфер суспільного життя, а тому, знаючи, до якого з видів проектів відноситься певний проект, можна прогнозувати і умови його реалізації і застосовувати міжнародні стандарти управління проектами;

створення шаблонів управління проектами. Мається на увазі, що, аналізуючи досвід управління проектами, підприємство може створювати власні шаблони управління проектами - корпоративні стандарти, якими фіксуються конкретні методи управління проектами, які потрібні на певному підприємстві для конкретного виду проектів, а це вимагатиме проведення класифікації проектів;

аналіз портфелю проектів певної компанії. Якщо компанія одночасно бере участь у реалізації багатьох проектів на принципах проектного фінансування, для детального аналізу їх успішності портфель проектів необхідно класифікувати за певною ознакою (залежно від мети аналізу це можуть бути тривалість, складність, вид діяльності проекту), щоб виявити, які з них ефективніші [1, с.48].

До актуальних проблем проектного фінансування в капіталомістких галузях, зокрема, у сфері машинобудування, відноситься проблема вибору найбільш ефективної структури життєвого циклу проекту, яка передбачає складність проектів, велику кількість їх учасників, наявність

переважної частки позичкового капіталу в джерелах фінансування проєктів. Внаслідок цього росте ризик непорозуміння, конфлікту інтересів учасників проєкту. Проте кредитор може бути не зацікавлений в цьому і не погодитися на пропоновані зміни через високі ризики.

Ініціаторам проєкту необхідно одночасно враховувати конкретні особливості проходження проєктом свого життєвого циклу, і ті вимоги до проєктного циклу, які висувають потенційні кредитори. У зв'язку з цим, особливого інтересу набувають методи дослідження проєктів у сфері машинобудування, засновані на оцінці економічної ефективності з урахуванням етапів життєвого циклу проєкту. Послідовний інвестиційний аналіз проєкту призначений для визначення найбільш ефективного проєкту з числа декількох альтернативних інвестиційних проєктів з метою удосконалення інвестиційних програм і забезпечення мінімального ризику (рис.1).

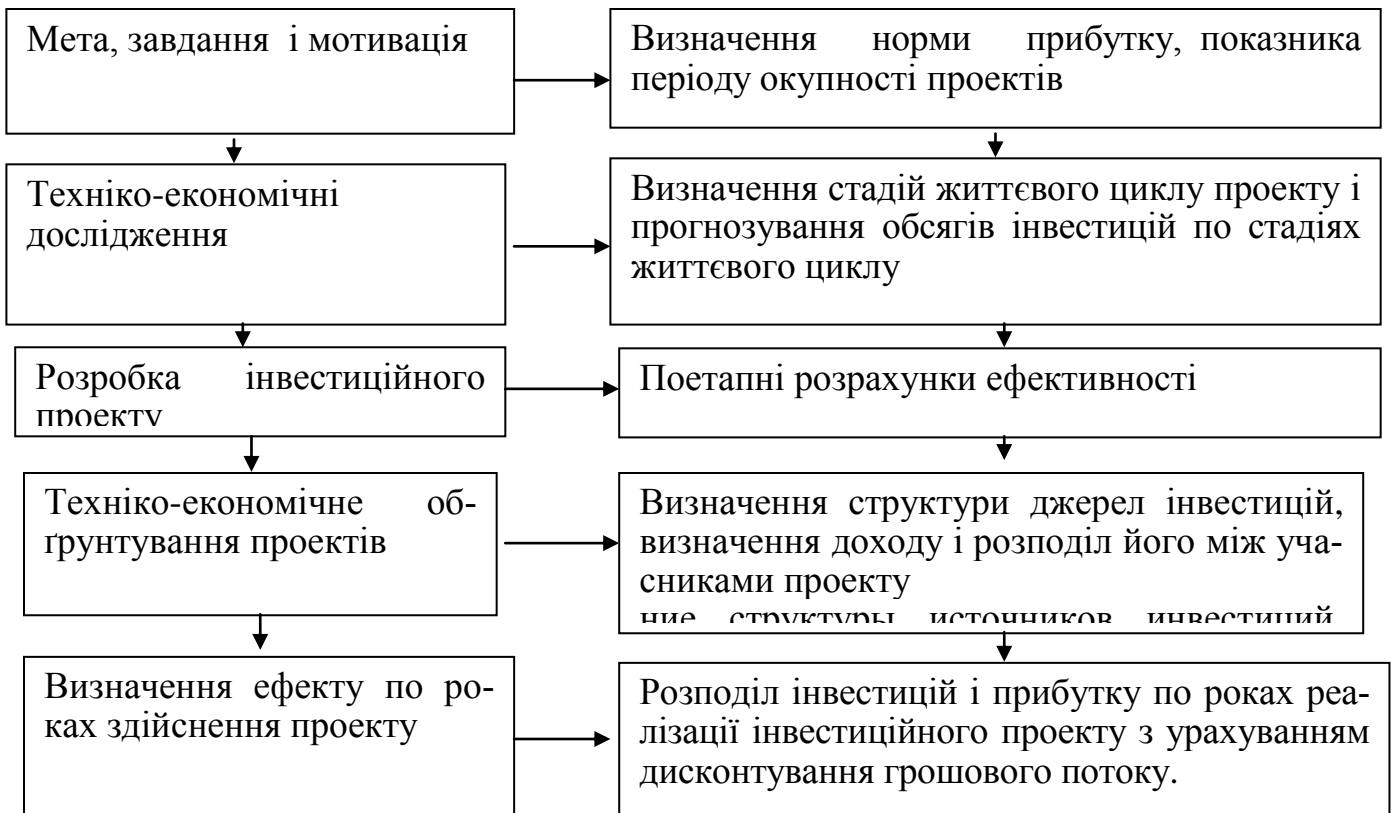

Рис.1. Схема послідовності проведення розрахунків економічної ефективності інвестиційних проєктів

Таким чином, поетапне проведення оцінювання ефективності інвестиційних проектів у сфері машинобудування доцільно здійснювати на з урахуванням стадій життєвого циклу інвестиційного проекту та особливостей кожного етапу (фази, стадії) проекту із застосуванням різних методів і показників оцінювання ефективності проектів.

При цьому, використовуючи різноманітні методи оцінювання ефективності на різних стадіях життєвого циклу інвестиційного проекту у сфері машинобудування, слід враховувати вплив непередбачуваних подій, ризиків, а також вплив чинників навколишнього середовища. Зокрема, вплив чинників може кардинально змінити очікувану ефективність інвестиційного проекту, наприклад, у зв'язку із змінами термінів окупності або прибутковості.

Економічний аналіз ефективності інвестиційного проекту у сфері машинобудування передбачає застосування показників, які відображають співвідношення витрат і доходів відповідно до інтересів учасників проекту. Виділяються наступні показники, що характеризують ефективність інвестиційного проекту у сфері транспортного будівництва:

показники, що характеризують фінансову ефективність та враховують фінансові результати реалізації проекту для його безпосередніх учасників;

показники, що характеризують бюджетну ефективність та показують фінансові результати здійснення проекту для державного, регіонального або місцевого бюджету;

показники економічної ефективності, що враховують витрати і результати, пов'язані з реалізацією проекту, які виходять за межі прямих фінансових інтересів учасників інвестиційного проекту.

На думку Т.В.Загуменної, система основних показників оцінки інвестиційних проектів, зокрема у сфері машинобудування, включає: коефіцієнт ефективності інвестицій (ARR); чистий приведений ефект (NPV); період окупності (PP); індекс прибутковості (PI); норму рентабельності інвестицій (IRR) [2, с.349].

Визначення ефективності інвестиційних проектів у сфері машинобудування можна здійснювати різноманітними методами, які об'єднують в наступні групи (табл.1).

Таблиця 1

Класифікація методів оцінювання ефективності інвестиційних проектів

Методи оцінки ефективності	Характеристика методів
Прості або традиційні методи	Визначення коефіцієнта ефективності інвестицій, терміну окупності інвестицій і показника порівняльної економічної ефективності інвестицій
Методи, засновані на показниках бухг. звітності	Визначення балансової і чистої рентабельності інвестиційного проекту
Методи, засновані на дисконтуванні	Облік концепції вартості грошей в часі
Статичні методи	Визначення терміну окупності інвестицій і облікову норму прибутковості інвестицій
Динамічні методи	Визначення чистої справжньої вартості інвестицій, індекс прибутковості (рентабельності) інвестицій, внутрішньої норми прибутковості інвестицій
Ризикові методи	Орієнтовані на облік ризиків при інвестуванні

Досліджені методи оцінювання ефективності інвестиційного проекту в машинобудуванні мають свої позитивні і негативні сторони, оскільки не всі методи враховують: вплив чинника часу і зміни вартості показників у часі, вплив інфляції і зміни вартості фінансових ресурсів, вплив чинників ризикованості і непередбачуваності подій.

З урахуванням цього, ефективність проекту в машинобудуванні повинна орієнтуватися на різні показники, вживані в оцінці, і визначатися: з погляду відповідності інтересам інвесторів і підприємства, як господарська ефективність; з погляду впливу на фінансові показники розвитку в цілому, як народногосподарська ефективність; з позицій забезпечення бюджетних надходжень, як бюджетна ефективність; з позицій впливу на умови життєдіяльності й інтереси населення, як соціальна ефективність.

У машинобудуванні господарська ефективність проектів обчислюється на основі співвідношення витрат і доходів з урахуванням забезпе-

чення запланованої норми прибутковості проекту. Оцінка господарської ефективності – невід’ємна частина аналізу інвестиційного проекту в цілому.

Народногосподарська ефективність проекту в машинобудуванні передбачає виявлення позитивного впливу розвитку машинобудівної галузі на економіку країни, на ті процеси в економіці, які мають вартісне вимірювання [3, с.6].

Бюджетна ефективність проекту в машинобудуванні може розглядатися як сума прямого і непрямого бюджетного ефекту [4, с.602].

Під прямим бюджетним ефектом розуміється збільшення податкових надходжень, які безпосередньо виникають в процесі реалізації проекту.

У свою чергу непрямий бюджетний ефект – це доходи, які одержує бюджет після введення в дію побудованого транспортного об’єкту.

Соціальна ефективність знаходить віддзеркалення в поліпшенні середовища і якості життя населення в результаті реалізації проекту машинобудування [5, с.65].

Елементом цілісності у визначенні інвестиційного проекту у сфері машинобудування є об’єкт транспортної інфраструктури, елементом одиницності – інвестиційні заходи, елементом зв’язаності – задані терміни і бюджетні обмеження.

В сучасних умовах проектне фінансування в машинобудівній галузі стало складною системою взаємин всіх учасників проекту, який пронизує і визначає хід всіх етапів проектного циклу, перетворюючи проектне фінансування на специфічну форму існування проекту. Якщо підприємство обирає проектне фінансування для реалізації інвестиційного проекту у сфері машинобудування, такий спосіб фінансування визначатиме зміст всіх складових проекту: склад і функції учасників, механізм розподілу ризиків і доходів, тривалість окремих стадій життєвого циклу проекту і конкретні заходи, які на них здійснюватимуться [6, с.89].

Таким чином, управління проектами і проектне фінансування в капіталомістких галузях, зокрема, у сфері машинобудування, має свою спе-

цифіку, труднощі здійснення, які необхідно долати на науковому і практичному рівнях.

Вивчення специфіки управління проектами з проектним фінансуванням у сфері машинобудування є однією з необхідних умов формування вітчизняними підприємствами, державою дієвої інвестиційної стратегії і тактики в розвитку цієї галузі. У той же час систематизація цих знань дозволить створити теоретичні основи для реалізації вагомого потенціалу проектного фінансування в активізації інвестиційних процесів в економіці.

У останні роки були зроблені спроби на міжнародному рівні здійснити стандартизацію управління проектами через впровадження в практику міжнародних стандартів управління проектами, уніфікувати управлінську діяльність менеджерів проектів за допомогою використання міжнародних професійних кваліфікаційних стандартів (наприклад, IPMA, PMI), що має особливе значення для практичної реалізації проектів в машинобудуванні.

Отже, вирішуючи питання про доцільність проектного фінансування, в машинобудуванні варто спочатку визначитися, чи є потреба у використанні проектного підходу до рішення проблеми – досягненню поставленої мети. Зокрема, для перевірки необхідності використання проектного менеджменту і доцільності залучення проектного фінансування, на наш погляд, важливо використовувати такі критерії: рішення проблеми має велике значення для досягнення мети замовника проекту або клієнта; проблема має високий рівень складності, яка вимагатиме залучення власних і зовнішніх фахівців з різних галузей знань; рішення проблеми потребує певного періоду часу від початку до закінчення дій; рішення проблеми не має аналогу, повинно бути унікальним; рішення проблеми пов'язане з певним ризиком; проблему потрібно вирішити в межах певного фінансового бюджету.

Висновки та перспективи подальших досліджень

За наслідками проведеного дослідження можемо зробити наступні висновки:

в сучасних умовах проектне управління в машинобудуванні стало складною системою взаємин між учасниками проекту, яке пронизує і визначає хід всіх етапів життєвого циклу проекту, перетворюючи проектне фінансування на специфічну форму існування проекту. Відповідно проекти з проектним фінансуванням мають свою специфіку, яку необхідно на практиці уміти ідентифікувати і враховувати в управлінні такими проектами;

класифікація проектів в проектному фінансуванні має важливе практичне значення і може застосовуватися для порівняння альтернативних проектів або альтернативних варіантів реалізації певної підприємницької ідеї, для використання передового досвіду проектного фінансування, для створення шаблонів управління проектами, для аналізу реалізації портфеля проектів певної компанії.

у проектному фінансуванні істотною проблемою є відмінності в підходах до проектного циклу з боку кредитора (інвестора) і позичальника (ініціатора проекту). Тому ініціаторам проекту необхідно при розробці і реалізації проекту враховувати вимоги до проектного циклу, які висувають потенційні кредитори.

Література

1. Клімушин П. С. Управління проектами як методологія ефективного впровадження інновацій [Електронний ресурс] / П. С. Клімушин // Теорія та практика державного управління . - 2013. - Вип. 1. - С. 47-55.
2. Загуменна Т. В. Особливості управління інноваційними проектами/ Т. В. Загуменна // Науковий вісник НЛТУ України . - 2013. - Вип. 23.4. - С. 348-360.
3. Бугров О. В. Контракти "під ключ" і управління проектами [Електронний ресурс] / О. В. Бугров, О. О. Бугрова // Управління розвитком складних систем . - 2013. - Вип. 16. - С. 5-10.
4. Чечет А. М. Управління проектами на етапах життєвого циклу проекту [Електронний ресурс] / А. М. Чечет // Управління проектами, системний аналіз і логістика. Технічна серія . - 2012. - Вип. 10. - С. 602-606.
5. Журавська Т.О. Управління часом в системі управління проектами [Електронний ресурс] / Т.О. Журавська // Управління проектами, системний аналіз і логістика. Технічна серія . - 2011. - Вип. 8. - С. 64-68.
6. Канін О.П. Проектування річної програми робіт в системі управління проектами експлуатації автомобільних доріг[Електронний ресурс] / О.П. Канін, А.М. Харченко // Управління проектами, системний аналіз і логістика. Технічна серія . - 2011. - Вип. 8. - С. 88-94.

УДК 330.322: 351.71

ІНВЕСТИЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ПОДАТКОВОГО РЕФОРМУВАННЯ

*Талан Г.О., аспірант,
Донбаська державна машинобудівна академія*

В статті визначено вплив інвестиційної політики на стан національної економіки на підставі розрахунку ефектів мультиплікатора та акселератора. На підставі проведених досліджень визначено два перспективні напрям удосконалення розвитку інвестиційної політики в Україні, що сприятимуть соціально-економічному розвитку держави: щодо вдосконалення податкової системи та щодо вдосконалення інвестиційної системи України.

В статье определено влияние инвестиционной политики на состояние национальной экономики на основании расчета эффектов мультипликатора и акселератора. На основании проведенных исследований определены два перспективных направления совершенствования развития инвестиционной политики в Украине, которые будут способствовать социально-экономическому развитию государства: по совершенствованию налоговой системы и по совершенствованию инвестиционной системы Украины.

In the article the impact of investment policy on the state of the national economy on the basis of the calculation of the multiplier-accelerator effects. On the basis of these studies identified two promising directions for improvement of the investment policy in Ukraine to promote socio-economic development: on improving the tax system and on improving the investment of Ukraine.

Постановка проблеми в загальному виді, зв'язок з науковими й практичними завданнями

Інвестиційний розвиток є одним з пріоритетних курсів розвитку економіки як розвинених країн, так і країн, що розвиваються. Інвестиції підтримують стійке економічне зростання, тим самим сприяючи подальшому розвитку країн. В Україні в останні роки спостерігалася постійна тенденція до зростання загальних обсягів інвестицій – з 37 млрд. грн. у 2002 р. до 209 млрд. грн. у 2011 р., проте, починаючи з 2006 р. держава поступово втрачала позиції привабливості для іноземних інвесторів внаслідок макроекономічної нестабільності, фактичної нерозвиненості фон-

дового ринку та механізмів державно-приватного партнерства, високого рівня корупції. Одним з факторів, які стримують інвестиційний розвиток в державі, є неефективна та недостатньо послідовна податкова політика, а саме відсутність адекватної структури й механізмів податкового заохочення та захисту інвестицій. Тому актуальним є виявлення ефективних податкових інструментів фінансового регулювання та оцінка їхнього впливу на інвестиційну діяльність суб'єктів господарювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Виділення невирішених питань

Проблеми інвестиційного розвитку з позицій податкового реформування знаходяться у центрі уваги вітчизняних фахівців: розглядаються досвід зарубіжних країн щодо напрямів державної підтримки процесів інвестування та особливості формування інвестиційного клімату (О. Кириченко, Г. Мазур, О. Марченко, С. Онишко, С. Поважний, Ф. Поклонський, Н. Присяжнюк, О. Сич, О. Чилікін, М. Чумаченко, С. Цьохла, А. Яценко), податкові аспекти регулювання інвестиційних процесів (А. Антонов, В. Вишневський, О. Вісцька, В. Зянько, Ю. Іванов, С. Каламбет, Т. Косова, Д. Пономаренко, О. Чорна, А. Щерба). Разом з тим, у науковій літературі недостатньо уваги приділено питанню вдосконалення податкових інструментів фінансового регулювання інвестицій, впровадження в господарську діяльність суб'єктів економічних відносин інвестиційного податкового кредиту та оцінки впливу інструментів податкової політики на інвестиційну діяльність підприємств, що зумовлює актуальність теми дослідження, вибір його мети, задач, об'єкта і предмета.

Викладення основного матеріалу.

Обґрунтування отриманих результатів

Аналіз літературних джерел показав, що інвестиційну політику держави визначають як «многогранну діяльність государства, направленную на формирование благоприятного инвестиционного климата, стимулирование инвестиционной активности и повышение эффективности использования инвестиций в стране» [1, 139], або як «комплекс взаимос-

в'язаних цілей і заходів по забезпеченню необхідного рівня і структури капіталовкладень в економіку країни і окремі її сфери і галузі, підвищенню інвестиційної активності всіх основних агентів виробничої діяльності: населення, підприємців і держави» [1, 139].

Також під інвестиційною політикою держави розуміють комплекс цілеспрямованих заходів, проведених державою, зі створення сприятливих умов для всіх суб'єктів господарювання з метою поглиблення інвестиційної діяльності, зростання економіки, підвищення ефективності виробництва та вирішення соціальних проблем [2].

Проте слід зауважити, що у разі використання саме цього визначення терміну «інвестиційна політика», акценти переносяться виключно на суб'єктів господарської діяльності, в той час, як інвесторами можуть бути населення, держава або іноземні держави, фізичні особи та підприємства.

Якщо ж під інвестиційною політикою розуміти «комплекс господарських рішень, що визначають основні напрями капітальних вкладень, заходи щодо їх концентрації на пріоритетних напрямках структурної перебудови економіки» [2], то в цьому випадку також відбувається звуження поняття. Питання визначення пріоритетних галузей для інвестування, галузей, інвестування в які має бути обмеженим для іноземних інвесторів, секторів економіки, в яких можливо створити багато робочих місць, проте в яких може не бути надприбутків (суспільні послуги), – не відносяться виключно до категорії «господарські рішення», а є більш широкими, що не відображено у зазначеному трактуванні поняття «інвестиційна політика».

У сучасних наукових джерелах державна інвестиційна політика трактується як «...комплекс правових, адміністративних та економічних заходів, спрямованих на поширення та активізацію інвестиційних процесів» [69], проте таке визначення є досить вузьким та потребує уточнення і деталізації, зокрема, тому, що в цьому процесі окрім зазначених заходів можуть бути задіяні також політичні заходи, тиск з боку суспільства або ло-

біювання керівних структур держави представниками великих промислово-фінансових груп тощо.

З огляду на зазначене, надалі під терміном «інвестиційна політика держави» розумітиметься реалізація державою комплексу заходів щодо формування сприятливого для всіх зацікавлених інвесторів (держав, вітчизняних та іноземних фізичних осіб та суб'єктів господарської діяльності) інвестиційного клімату, стимулювання інвестиційної активності як внутрішніх так і зовнішніх інвесторів та підвищення ефективності використання інвестицій з метою забезпечення економічного зростання країни за умови одночасного досягнення стратегічних цілей держави щодо розвитку пріоритетних та тих, що гарантують національну безпеку, галузей національної економіки, високого рівня зайнятості населення і збереження суспільно бажаного рівня якості середі проживання. На відміну від вищенаведених визначень, пропонуване визначення терміну «інвестиційна політика держави» є більш ґрунтовним, охоплює всіх можливих учасників інвестиційного процесу та враховує інтереси населення й стратегічні цілі держави.

Виходячи з того, що розвиток національної економіки країни є не лише наслідком вкладення в неї інвестицій, але й служить вихідною базою для збільшення їх в майбутньому, всі інвестиції доцільно розподілити на автономні та похідні.

Розмір автономних інвестицій не залежить від рівня ВВП і може розглядатися як поштовх до активізації діяльності суб'єктів господарювання на ринку. Саме ці інвестиції створюють ефект мультиплікатора.

Розмір похідних інвестицій є наслідком попереднього розвитку, а саме: суб'єкти господарювання відчуючи зростання обсягів національного виробництва та поліпшення кон'юнктури ринку, прагнуть використовувати сприятливі умови та активізувати свою інвестиційну діяльність і, як наслідок, на автономні інвестиції накладаються похідні, що веде до прискорення розвитку, тобто створює ефект акселератора.

Розрахуємо та проаналізуємо ефект мультиплікатора та акселератора в економіці України. Для цього використаємо дані офіційної статистики, представлені у табл. 1.

Таблиця 1

Інвестиції та дохід національної економіки України у 2002-2011 рр.

Роки	ВВП, млн. грн.	Інвестиції, млн. грн.	Δ ВВП	Δ Інвестиції
2002	225810	46563	–	–
2003	267344	59899	0,18	0,29
2004	345113	89314	0,29	0,49
2005	441452	111174	0,28	0,24
2006	544153	148972	0,23	0,34
2007	720731	222679	0,32	0,49
2008	948056	272074	0,32	0,22
2009	913345	192878	-0,04	-0,29
2010	1082569	189061	0,19	-0,02
2011	1316600	259932	0,22	0,37

У табл. 2 представлено результати розрахунків.

Таблиця 2

Мультиплікативний та акселеративний ефект інвестицій

Роки	К	U
2003	0,64	-
2004	0,59	2,67
2005	1,14	0,84
2006	0,68	1,22
2007	0,66	2,13
2008	1,42	0,68
В середньому за період стабільного розвитку	0,86	1,51
2009	0,13	-0,92
2010	-9,36	0,54
2011	0,58	2,02

Як представлено у табл. 2 у період стабільного розвитку (2003-2008 рр.) спостерігається мультиплікативна залежність між інвестиціями та економічним зростанням у країні.

Така динаміка порушується у кризовий період (2009-2010 рр.), проте це не може перекреслювати отримані висновки, адже кризовий період, який характеризується низкою негативних показників, в тому числі і високими темпами інфляції (рис. 1), не може використовуватися як такий, що правильно відображає тенденції розвитку макроекономічних показників.

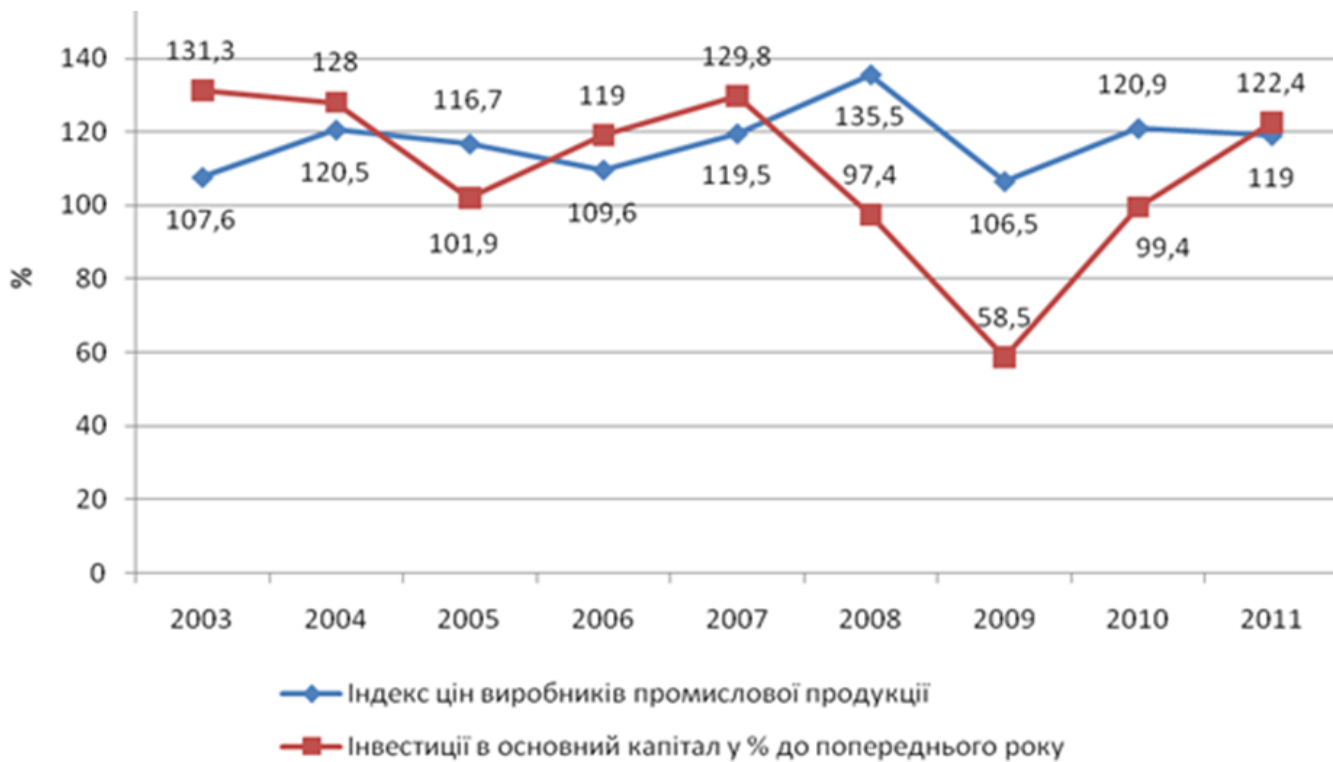

Рис. 1. Інвестиції в основний капітал та темпи інфляції у 2003-2011 рр.

Подібні тенденції мали б ще більш негативний вплив, якщо у розрахунках використовувався би реальний обсяг ВВП з урахуванням тіньової економіки, який в окремі роки суттєво відрізняється від цього показника без урахування тіні.

Слід зауважити, що вплив інвестицій на національну економіку не обмежується лише темпами зростання ВВП, а охоплює також обсяг виробництва та зайнятність населення. У цьому зв'язку доцільним є простежити

на прикладі показників розвитку промисловості України, чи насправді інвестиції мають подібний вплив.

Висновки та перспективи подальших досліджень

В результаті дослідження впливу інвестиційної політики на стан національної економіки, а саме розрахунку ефектів мультиплікатора-акселератора визначено, що у період стабільного розвитку спостерігається мультиплікативна залежність між інвестиціями та економічним зростанням у країні; аналіз тенденцій розвитку виявив сильну залежність ВВП від інвестицій.

На підставі проведених досліджень до перспективних напрямів удосконалення розвитку інвестиційної політики в Україні, що сприятимуть соціально-економічному розвитку держави слід віднести:

щодо вдосконалення податкової системи – спрощення та оптимізація механізму надання податкових пільг; урахування специфіки діяльності суб'єктів господарювання різних видів економічної діяльності та форм власності; мінімізація можливих ухилень від сплати податків; взаємна відповідальність прав та інтересів сторін податкових відносин;

щодо вдосконалення інвестиційної системи – узгодженість із стратегією соціально-економічного розвитку держави; зниження податкового навантаження на інвестиційно активні підприємства; посилення стимулюючої функції та соціальної спрямованості оподаткування.

Література

1. Государственное регулирование экономики: учебн. пособие / Под общ. ред. Г.Н. Власова, А.М. Желтова. – Н. Новгород: Изд-во Волго-Вят. акад. гос. службы, 1998. – 245 с.
2. Курило С.В. Інвестиційна політика, її сутність і роль в сучасних умовах / С.В.Курило // Держава та регіони. – 2009. – № 2. – С.109-111.

УДК 658.8: 368

МАРКЕТИНГОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ РИНКУ СТРАХОВИХ ПОСЛУГ ДЛЯ КОРИГУВАННЯ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ СТРАХОВОЇ КОМПАНІЇ

*Шевців Л.Ю., к.е.н.,
Львівська державна фінансова академія*

У науковій роботі виявлено основні тенденції розвитку страхового ринку і визначені причини зміни результатів діяльності окремих страхових компаній. Дано характеристику регресійних моделей з операцій перестраховування для компаній, які є лідерами страхового ринку в Україні. Доведено необхідність застосування принципів соціальної відповідальності страхового бізнесу на основі узгодження темпів зростання страхових платежів і страхових виплат за різними видами страхування. Коригування стратегій розвитку страхових компаній розглядається у контексті підвищення довіри до страхування як суспільної функції.

В научной работе выявлены основные тенденции развития страхового рынка и определены причины изменения результатов деятельности отдельных страховых компаний. Дана характеристика регрессионных моделей по операциям перестрахования для компаний, которые являются лидерами страхового рынка в Украине. Доказана необходимость применения принципов социальной ответственности страхового бизнеса на основе согласования темпов роста страховых платежей и страховых выплат по различным видам страхования. Корректировка стратегий развития страховых компаний рассматривается в контексте повышения доверия к страхованию как общественной функции.

The scientific work of the main tendencies of the insurance market and identify the causes of changes in the performance of some insurance companies. The characteristic of regression models with reinsurance transactions for companies that are leaders in the insurance market in Ukraine. The necessity of applying the principles of social responsibility of business insurance based on concordance rate of growth of premiums and claims for various types of insurance. Adjustment policies of insurance companies considered in the context of increasing confidence in the insurance as a social function.

Постановка проблеми в загальному виді,

зв'язок з науковими й практичними завданнями

Відставання якісних параметрів страхового ринку України та га-

льмування інвестиційної активності страхових компаній ставить менеджмент вітчизняних страхових компаній перед необхідністю більш глибокого вивчення причинно-наслідкових зв'язків на різних рівнях економіки. Це, зокрема, стосується аналізу капіталізації вітчизняних страховиків (недокапіталізованість страхових компаній унеможлиблює страхування масштабних ризиків в енергетичній, екологічній та фінансовій сферах, стримує розвиток аграрного та медичного страхування), якості важелів державного регулювання діяльності страхових посередників, актуаріїв та аварійних комісарів тощо. Система маркетингового забезпечення і моніторингу діяльності конкурентів, яка формується у страховій компанії, має бути легко сумісною із загальною системою інформаційного забезпечення по всій вертикалі управління.

Метою розвитку страхового ринку є відродження первинної ролі страхування як суспільно-корисної функції захисту майнових інтересів громадян і суб'єктів економічної діяльності на основі розбудови конкурентоспроможного середовища та інфраструктури.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Виділення невирішених питань

Спекулятивні операції з цінними паперами впродовж двох десятиріч формування ринкової інфраструктури призвели до того, що під іпотеку банками випускалися фондові інструменти - облігації, закладні, іпотечні сертифікати, які не мали під собою необхідного забезпечення. Це поглибило в 2007р. фінансову кризу із зростанням числа збанкрутілих банків, будівельних компаній, промислових підприємств, страхових та інших компаній. Іпотечна криза в США сталася внаслідок нехтування ризиками ліквідності. З 2007р. в Україні ще більше загострилася конкуренція, а непрозорість страхового бізнесу унеможлиблювала якісний відбір привабливих ризиків до власного страхового портфелю, що стало причиною створення незбалансованого портфелю страховика, виникнення нових загроз - від зниження платоспроможності, порушення фінансової стабільності, стійкості страховика - до його банкрутства [1].

У структурі валового внутрішнього продукту частка класичного страхового ринку є невиправдано малою і складала у 2009 році близько 0,9 відсотків, в той час як середньосвітовий показник - 7 відсотків. Пасивна участь держави щодо створення передумов для розвитку страхового ринку є однією із причин погіршення якісних показників діяльності страхових компаній (СК), як стверджують члени Української федерації ubezpieчення [2] - ініціатора проекту Стратегії розвитку страхового ринку України в 2012-2021 рр. Основною тезою цього проекту є формування конкурентоспроможного страхового ринку європейського зразка, з високим рівнем якості послуг та захисту прав споживачів.

Негативні явища в економіці : інфляція, зниження реальних доходів, зменшення вартості майна підприємств, зниження попиту на автомобілі та інші об'єкти страхування – всі ці явища негативно позначаються на динаміці основних показників маркетингової діяльності страхових компаній, які змушені використовувати різні технології приваблення нових клієнтів чи втримувати колишніх. Лише за один 2009 рік банкрутами стали 25 СК.

Компанія «Росія» В. Пінчука, що займала 35-е місце за загальним обсягом премій та 15-е - на ринку «автоцивільного страхування» РФ, було визнано банкрутом, причому тимчасовий адміністратор компанії «Росія» Є. Желнін звинуватив власників СК у виведенні коштів з компанії на суму \$186 мільйонів. У ході перевірки було виявлено, що в обмін на належні їй акції «Росія» отримала векселі офшорної компанії, оплата за якими неможлива [3].

Навіть участь іноземного капіталу в страховому бізнесі компаній не убезпечила СК від банкрутства, про що свідчить розпочата в жовтні 2012р. процедура банкрутства Української екологічної страхової компанії, які зіштовхнулася із проблемами при виконанні умов договорів зеленої карти [4]. Нагромадження тих фінансових проблем почалося ще в 2011р., коли ця компанія не змогла погасити заборгованість за зеленою картою на суму 3 млн грн., а зелена карта була основним джерелом

грошового потоку СК. За підсумками шести місяців 2011 року УЕСК збрала 35,9 млн грн премій (за даними журналу Insurance Top), а виплатила менше 10 млн грн.

Ініціатором банкрутства СК виступило підприємство з 100% іноземним капіталом ААЗ Трейдинг Ко (ТМ Автолюкс) у зв'язку з "нездатністю страхової компанії погасити прострочену заборгованість за договором страхування наземних транспортних засобів

Важливо відзначити, що за 5 останніх років загальний обсяг страхового бізнесу в Україні виріс на 43%, чисті премії – практично в 2 рази, а виплати – в 7,5 разів. В цілому, фінансова криза вплинула на більшість учасників українського страхового ринку, як великих, так і невеликих компаній. В результаті, окрім скорочення обсягів зібраних премій, страховики зіштовхнулися із зменшенням числа клієнтів і порушенням основ фінансової стійкості через проблеми недоступності депозитів, падіння курсу гривні [5].

До групи найбільших стійких компаній увійшли: Дженералі Гарант, QBE Україна, ЛЕММА, Allianz Україна, PZU Україна, СК «НОВА», АХА Україна, Міська страхова компанія, АХА Страхування, АС-КА, Українська акціонерна страхова компанія, VSK Insurance Group, Універсальна, страхова Група «ТАС», НАСТА, Кримська страхова компанія, СК Бусін та інші [6].

Прогнозоване зростання тарифів на ОСЦПВ (здійснюється регулятором централізовано по всьому ринку) в 2012р. призвело до збільшення обсягів зборів по даному виду страхування на 10–25%, при цьому розмір середньої виплати може збільшитися на 30–40%, а кількість страхових компаній, що працюють у даному сегменті, знизиться [7].

Всього страховиків у реєстрі підприємств та організацій України станом на 30.09.13р. було 411 суб'єктів, з них -94- з іноземними інвестиціями. Частка чистих страхових премій у ВВП України за останні чотири роки залишається стабільно низькою: в 2010р.- 1,2%, в 2011 і в 2012рр. – 1,4% і станом на 30.09.13р. – 1,6% [8]. При зростанні активів

за 9міс. 2013р. на 25,8% статутний капітал збільшився лише на 1,4%, а страхові виплати навіть зменшилися на 9%. Це свідчить про суттєве погіршення структури фінансових активів і зниження фінансової стійкості страхового ринку, ще негативно відобразиться на привабливості страхування для потенційних клієнтів у зв'язку із зменшенням сум страхових виплат. Зважаючи на те, що найбільші обсяги інвестицій до статутних капіталів українських страховиків належать Кіпру, Великобританії, Російській Федерації, Австрії та Казахстану, актуальною залишається проблема формування довіри до страхової діяльності компаній в країні зі сторони українського суспільства і прозорості їх бізнесу, в тому числі, контроль за дотриманням ними принципів соціальної відповідальності перед клієнтами.

Загальна мета дослідження

Мета статті – виявити основні тенденції розвитку страхового ринку, напрямки формування конкурентного середовища та основні параметри впливу на результати діяльності страхових компаній, зокрема, «ГРАВЕ-УКРАЇНА», із використанням методів регресійного аналізу, а також довести необхідність впровадження принципів соціальної відповідальності у страховому бізнесі в умовах поглиблення системної кризи в Україні, що виступає фундаментом відновлення довіри суспільства до діяльності страхових компаній.

Викладення основного матеріалу.

Обґрунтування отриманих результатів

Визначення основного змісту страхового бізнесу, його місії та цілей, звичайно, піддається еволюційним змінам по мірі того, як підприємство буде розширювати свої можливості обслуговувати нові чи потреби нові сегменти страхового ринку, розвивати чи купувати нові технології у відповідь на нові вимоги страхового ринку чи клієнтів у відповідь на виклики з боку конкурентів. Зміна керівників організації, особливо впливових політиків у сфері ділового середовища, також може приводити до того, що ставляться під сумнів колишні цінності, а от-

же, і традиційні оцінки виду бізнесу. Відношення до конкурентів формується в маркетинговій стратегії в термінах фінансових цілей, ринкової частки, ринкового росту, обсягу продажів і рентабельності активів та послуг. Забезпечуючи добре обслуговування клієнтів, пропонуючи нові страхові продукти, затверджуючи і використовуючи своє ім'я, страховим компаніям, зокрема, СК «ГРАВЕ-УКРАЇНА», необхідно гнучко використовувати найбільш ефективні способи забезпечення своєї конкурентної позиції відповідно до ринкових ситуацій (рис. 1).

Поліпшуючи обслуговування, страховий бізнес не повинний розраховувати на компенсацію у вигляді підвищеного тарифу, особливо на етапі рецесії української економіки і спадаючої реальної платоспроможності населення. Навпаки, тариф повинен сприяти подальшому просуванню страхового продукту на ринок і створенню нових ефективних бар'єрів - утрудненню для входу на нього нових конкурентів. Разом з тим, тариф (разом з витратами) визначає величину одного з власних джерел розвитку СК «ГРАВЕ-УКРАЇНА» – прибутку, щоб його було достатньо для забезпечення фінансової автономії і впровадження маркетингової стратегії, зв'язаної із соціально-етичними принципами і виходом на ринок, його захистом і одержанням доходів. Якість сервісу – основний елемент глобальної стратегії страхові компанії в Україні та в усьому світі. «ГРАВЕ Україна» регулярно повинна відслідковувати рівень задоволеності своїх клієнтів (за результатами опитування, проведеного працівниками компанії, в 2012 року 96% клієнтів задоволені якістю обслуговування). Проте, зважаючи на нові фінансові ризики в 2014р. під впливом політичної і соціальної кризи в країні, на 2014-15рр. всі інструменти «ГРАВЕ УКРАЇНА» повинні розглядатися у взаємодії, а також з урахуванням взаємного впливу фінансових і нефінансових показників. Критерієм оптимальності маркетингової стратегії цієї страхової компанії виступає оптимізація відношення « ціна/якість» при використанні всього набору маркетингових інструментів. Важливим моментом є також облік динаміки страхових ринків і продуктів, порівняння

темів зростання капіталізації страхового ринку і окремих компаній, рентабельності інвестицій в цілому в даній сфері і для окремих СК.

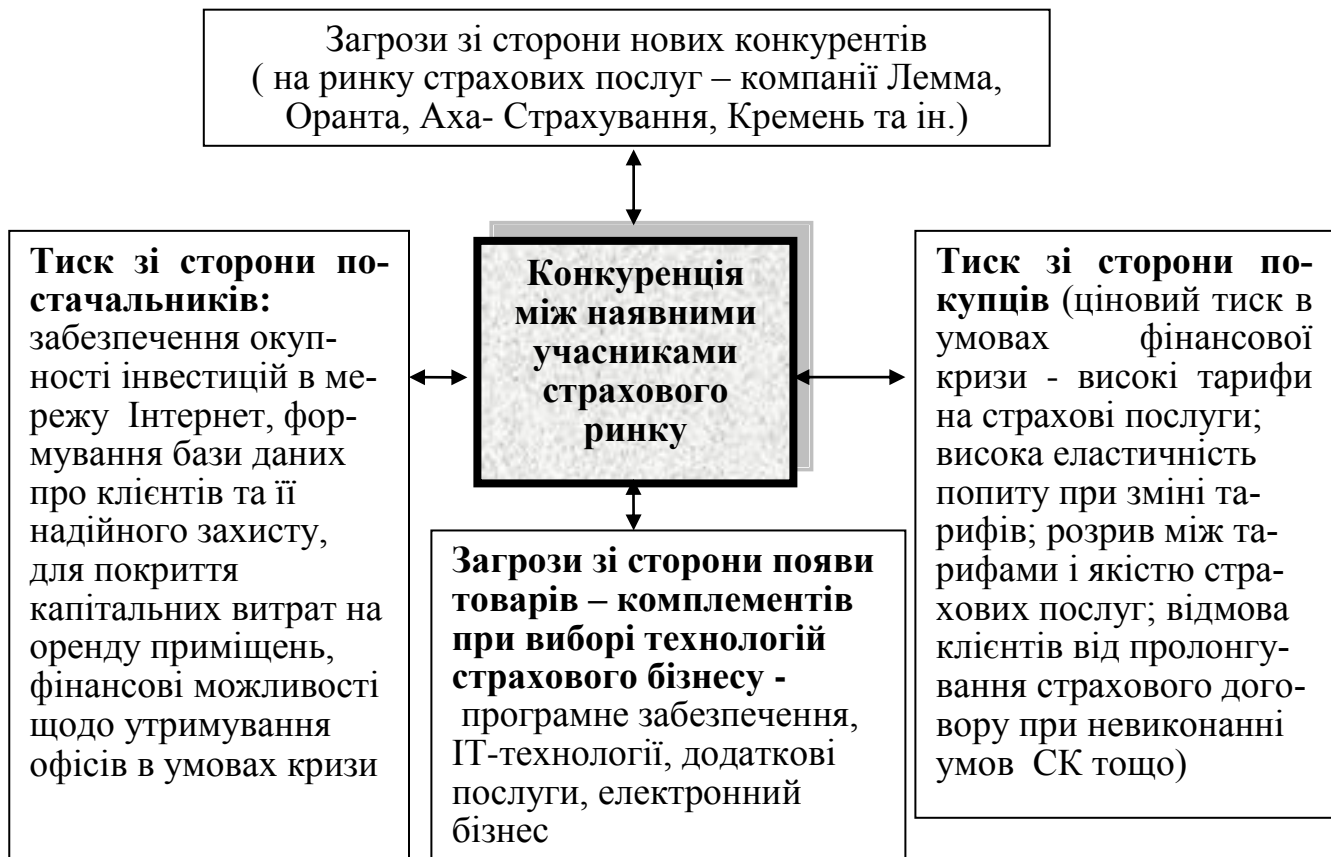

Рис.1. Сили, що визначають конкуренцію, визначені за М. Портером, на ринку страхових послуг

Однак у всіх випадках саме страховий продукт є ключовою ланкою маркетингової стратегії та її коригування, залежно від ринкових ситуацій і нових ризиків – фінансових, політичних, економічних, екологічних, соціальних, підприємницьких. Зміна політичної ситуації в Україні на початку 2014р. не може не позначитися за посиленням контролю за фінансовими потоками в офшорних зонах, за діяльністю СК як із 100% українським капіталом, так із залученням іноземних інвестицій, за процесами формування конкурентного страхового ринку, адже станом на 30.09.13р. лише трьом компаніям, що спеціалізуються на послугах зі страхування життя («LIFE») належало 51% від загального обсягу стра-

хових платежів в сумі 869,4 млн.грн. і 15,3% - у сфері « Non -LIFE»).

З кожним роком стає складніше утримувати ринкові позиції страховій компанії СК «Граве Україна» в умовах зростаючої конкуренції. В табл.1 показані лідери страхового ринку в 2012р. за показником «Премії по страхуванню перестраховання. На основі даних табл. 1 була побудована регресійна лінійна модель типу:

$$Y = 433487 + 0,4469 X,$$

де Y- премії по страхуванню перестраховання, тис.грн.;

X- майнове страхування, тис.грн.

Таблиця 1

Рейтинг страхових компаній за показником
«Премії по страхуванню перестраховання» за 2012р.

№ п/ п	Назва компанії	Премії по страхуванню перестраховання				Обов'язкове страхування
		Всього	в тому числі:			
			Особисте	майнове	відповідальності	
1	АХА страхування	786919,0	42957,0	617370,0	12271,0	114321,0
2	АСКА	678424,0	86167,5	344424,9	111473,9	136357,7
3	УНІКА	665767,8	146965,8	380810,1	6359,6	131632,3
4	Провідна	633888,6	149879,7	245472,2	9581,7	228955,0
5	Кремень	607783,0	42391,1	545725,9	6561,0	13105,0
6	Оранта	566050,7	34100,0	174703,4	4680,7	352566,6
7	ІНГО Україна	543951,1	110547,4	327947,1	28822,4	76634,2
8	Арсенал страхування	503140,6	170880,8	287866,5	7178,3	37215,0
9	АЛЬФА страхування	462522,6	214097,4	203702,5	25042,4	19680,3
10	Українська страхова група	450098,2	20 708,9	370137,3	9806,9	49445,1

Джерело: <http://forinsurer.com/ratings/nonlife/12/12/1/> (дані підготовлені Українським науково-дослідним інститутом права та економічних досліджень)

Коефіцієнт кореляції між тими показниками рівний 0,598 (сила впливу – середня). З рівняння регресії випливає, що при зростанні витрат на майнове страхування в середньому на 1% обсяг премій по стра-

хуванню перестраховування зростатиме на 0,446% (при інших рівних умовах). Проте така лінійна залежність між показниками проявляється при середньому обсягу премій по страхуванню перестраховування, не меншому від 433487 тис.грн.

Це означає, що в майбутньому необхідно більше уваги приділяти послугам із перестраховування ризиків, які можуть проявлятися в різних сферах життєдіяльності суспільства і економіки. Власне параметр регресії, рівний 0,4469, може бути збільшений лише при умові покращення якості обслуговування клієнтів і збільшенні серед них числа постійних. Про високу диференціацію розміру премій по страхуванню операцій перестраховування можна судити на підставі даних рис.1.

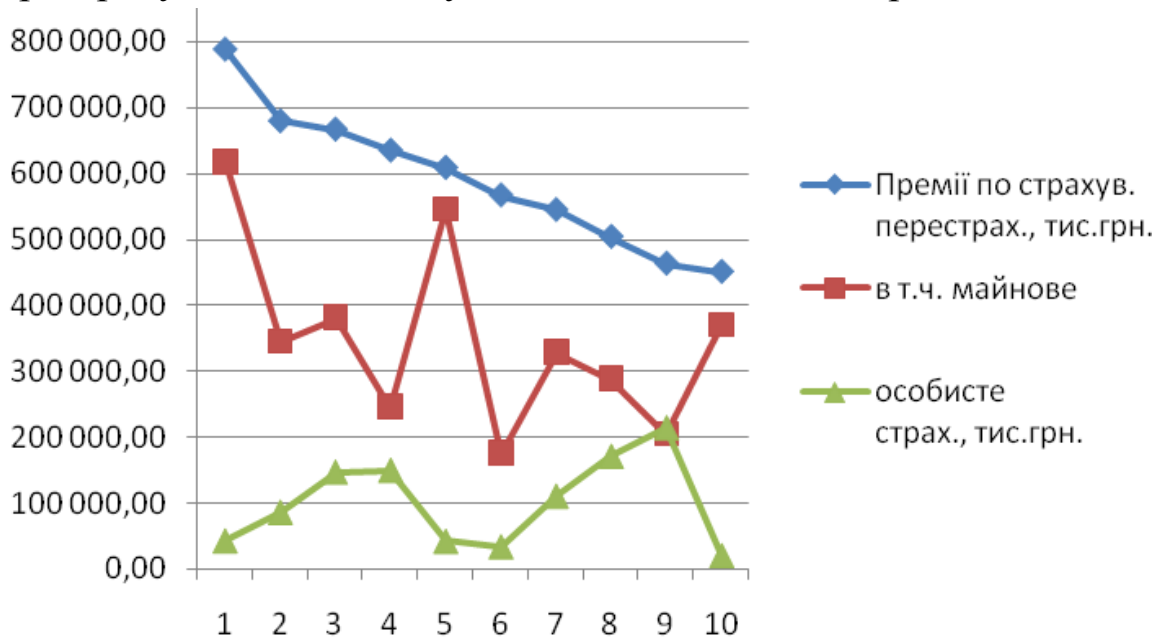

Рис. 1. Порівняння премій по страхуванню перестраховування для 10 страхових компаній за різними складовими за 2012р.

Примітка: назви компаній за їх номерами подані в табл.1

Для прикладу, у Швейцарії досягнутий найвищий показник по збору страхових премій на душу населення. Страхові поліси швейцарської родини поглинають до 15% середнього сімейного бюджету і є найбільшою статтею витрат. Середня швейцарська сім'я витрачає на страхування більше коштів, ніж на харчування. Страховий ринок Японії

має ряд особливостей. Однією з них є те, що в страховій справі домінують компанії зі страхування життя. Про коливання рівня виплат премій для вітчизняних СК (від 0,5 % – до 74%), як одна із характеристик їх стратегій, можна судити на основі даних табл.2 , які вибрані із джерела [10].

Таблиця 2

Рейтинг страхових компаній по добровільному страхуванню
майна за 2012р.

№ п/п	Страхові компанії	Премії, тис.грн.	Виплати	Рівень виплат,%
1	ЛЕММА	153345,3	765,0	0,50
2	КРЕМЕНЬ	128549,4	927,5	0,72
3	ПРОВІДНА	109130,0	10075,3	9,23
4	АСКА	102300,3	26 124,9	25,54
5	ПЗУ Україна	77322,3	8 410,5	10,88
6	УПСК	72442,7	2 897,6	4,00
7	АЛЬЯНС	65975,0	340,0	0,52
8	ІНГО Україна	59694,1	38 490,8	64,48
9	УНІКА	57183,0	17 537,7	30,67
10	АХА СТРАХУВАННЯ	56117,0	41806,0	74,50
80	ГРАВЕ Україна	229,2	165,4	72,16

Компанії страхування життя - найбільші власники акцій і облігацій приватних компаній, а також державних корпорацій. Вони відіграють важливу роль у питаннях кредитування. Якщо порівняти рис. 2 і рис.3, то видно, що за відсотком виплат премій від їх загальної суми СК «Граве Україна» займає найкращі позиції серед 11 компаній, а за сумою виплачених премій – найгіршу позицію. Тому актуальним маркетинговим завданням для цієї компанії є політика преміювання клієнтів за розміром виплат премій.

На рис. 2 відображені лідери в рейтингу за сумою страхових виплат за 2005-2012 рр.

Водночас на рис.3 показана динаміка обсягу загальних страхових премій лідерів страхового ринку за 2005-2012рр. і трендова модель.

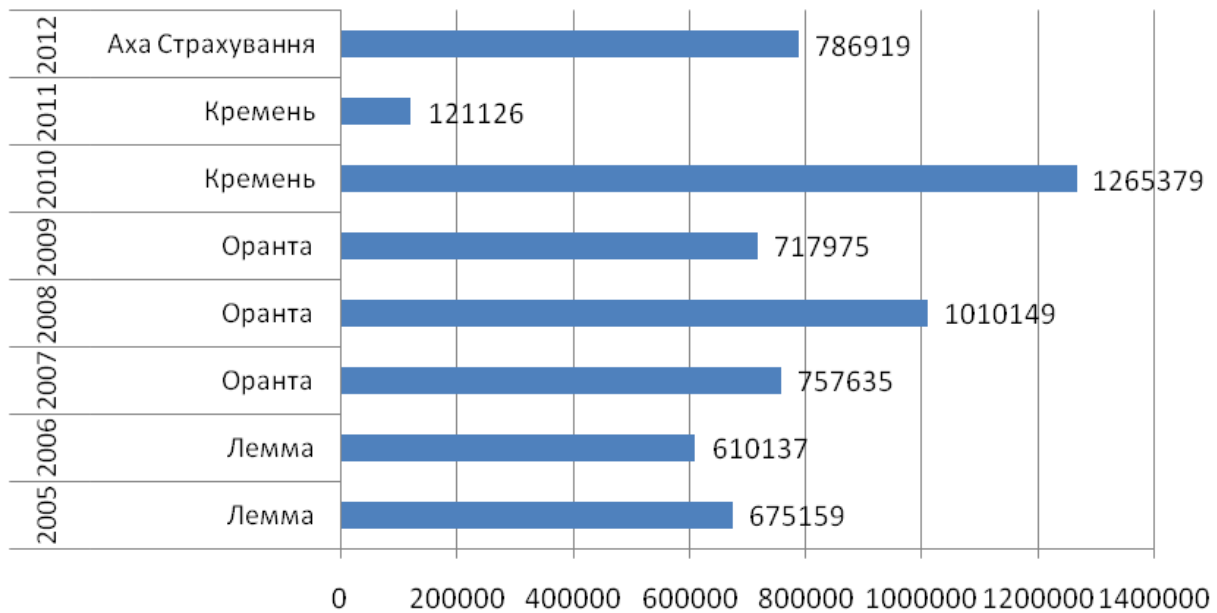

Рис. 2. Лідери в рейтингу страхових компаній за сумою страхових виплат за 2005-2012 рр. (в тис.грн.)

Джерело: побудовано автором на основі даних із [10]

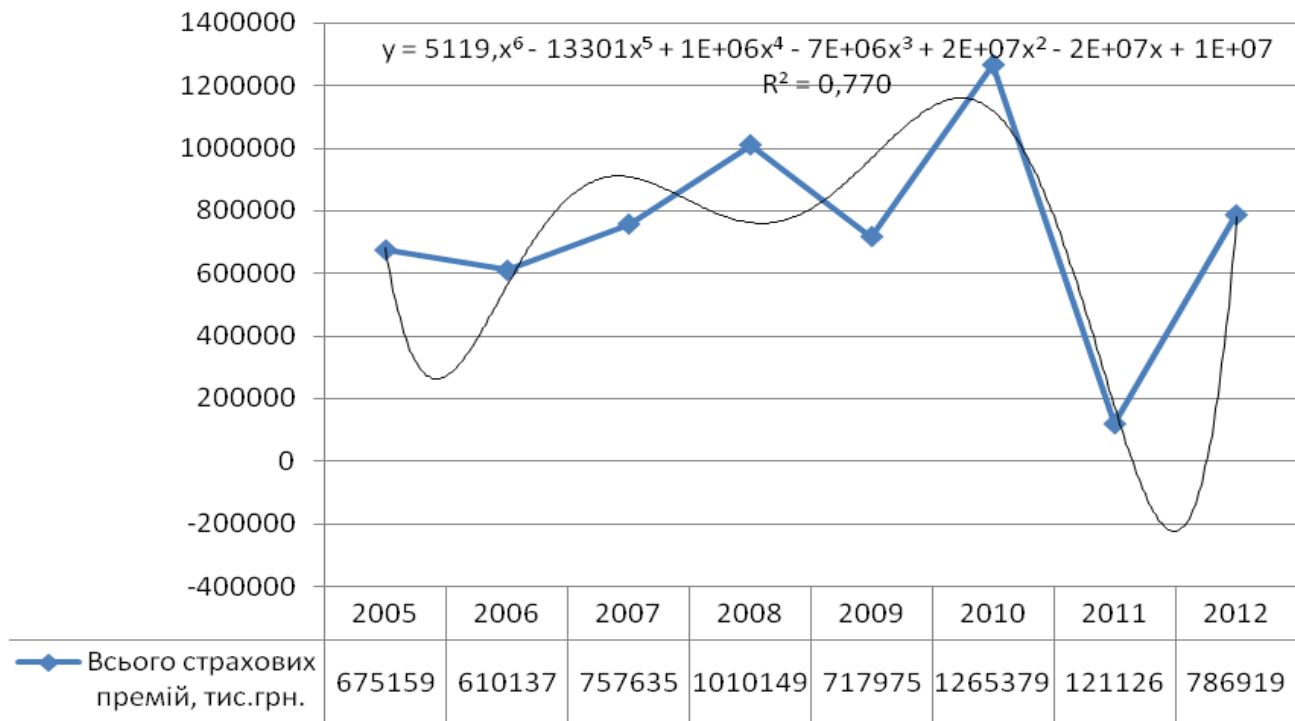

Рис. 3. Поліноміальна лінія тренду загальних страхових премій лідерів страхового ринку за 2005-2012 рр.

Лише поліноміальна функція 6-го ступеня адекватно відображає зміну в часі обсягу загальних страхових премій лідерів страхового ринку за 2005-2012рр. (коефіцієнт детермінації досить високий - рівний 0,77). Загальна величина таких виплат різко впала в 2011-2012рр., що є наслідком поглиблення фінансової кризи в Україні.

Лігою страхових організацій України визначено перелік страхових компаній України, що мають ліцензії для реалізації страхових медичних полісів (для подорожей у країни ЄС). Страхові компанії (28 СК станом на вересень 2011р.) , які попали в той список, в тому числі, СК «Граве Україна» отримали право видавати поліси, які будуть прийматися при отриманні віз до країн Шенгенської зони, що є вагомим джерелом доходів тих СК. Як видно із табл. 3 (вибірка даних із джерела [10], медичне страхування також суттєво відрізняється за питомою вагою здійснених виплат, і таку політику необхідно розглядати в контексті соціальної відповідальності страхового бізнесу СК.

Таблиця 3

Рейтинг страхових компаній по добровільному страхуванню медичних витрат за 2012 р. [10]

	Компанії	Премії, тис.грн.	Виплати	Рівень виплат, %
1	КРЕМЕНЬ	25760,5	12527,0	48,63
2	Європейське туристичне страхування	24132,0	8862,0	36,72
3	ПЗУ Україна	23202,1	5001,0	21,55
4	АЛЬЯНС	23098,0	631,0	2,73
5	ВУСО	16337,1	0,0	0,00
6	ПРОВІДНА	12549,7	6743,8	53,74
7	УНІВЕРСАЛЬНА	11499,0	6335,2	55,09
8	ПЕРША	10509,0	3978,0	37,85
9	Арсенал страхування	10245,9	5516,0	53,84
10	ТАС СГ	9459,7	1511,0	15,97
31	ГРАВЕ Україна	1522,0	360,4	23,68

Експерти зазначають, що, незважаючи на те, що кожен окремий ризик несе потенційну загрозу успішності бізнесу, ризики стають все більш комплексними, які впливають на зміну страхових виплат (рис.4.).

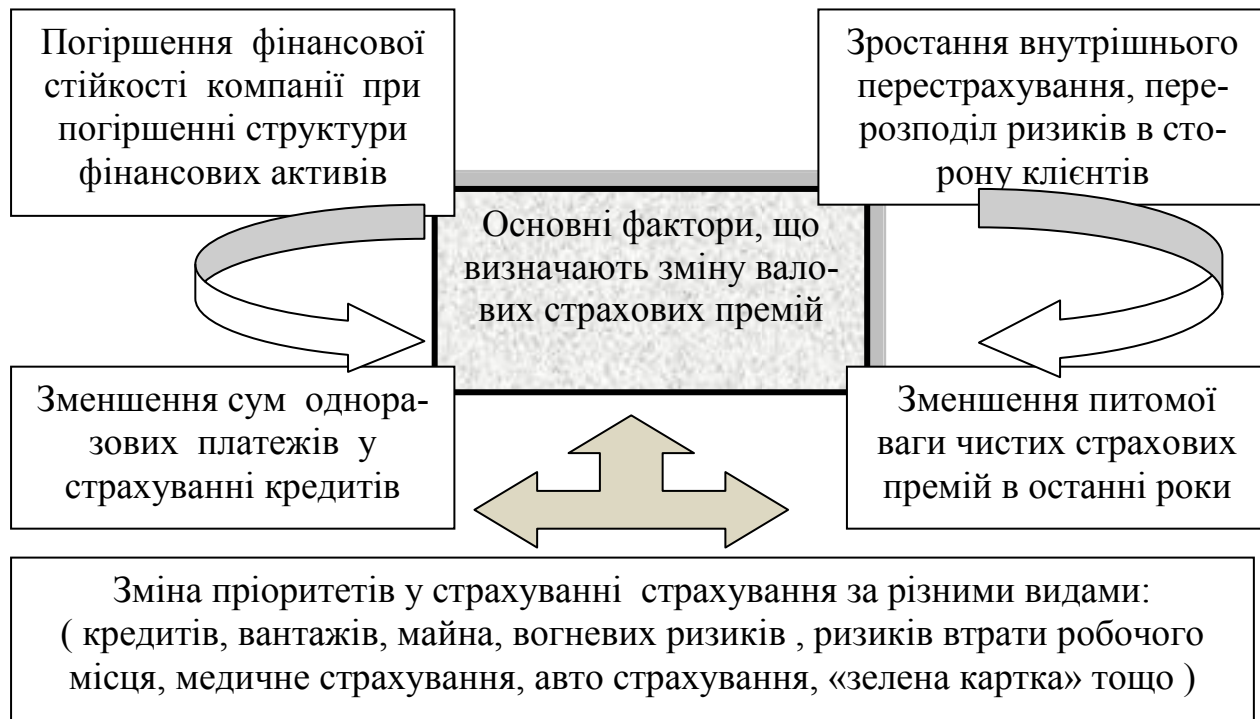

Рис.4. Основні фактори, які визначали динаміку страхових виплат премій СК Граве Україна в 2012-13рр.

Компанії в усьому світі мають один спільний привід для занепокоєння - припинення операцій через форс-мажорні обставини. Перерви у виробництві, перебої в каналах постачань, стихійні лиха, пожежі і вибухи є найсерйознішими ризиками, які стояли перед компаніями в 2013 році. Такі результати нового дослідження Allianz, проведеного в 28 країнах світу. Також серйозними ризиками для бізнесу є зміни в законодавстві або ринковій ситуації. Обсяги операцій із перестраховування резидентами в Україні за 9міс. 2013р. зросло порівняно з аналогічним періодом 2012р. аж в 5,8 разів, проте виплати, які були реально компенсовані перестраховиками, за цей же період впали аж 53,9%, що фактично знищує фундамент довіри до СК. Для порівняння аналогічних операцій стосовно нерезидентів за той самий період: обсяг вихідного перестраховування зріс на 23,1%, а виплати зросли на 66,3% [8].

Зміна обсягів перестраховування на користь зовнішніх операцій свідчить про фінансову вигоду СК від страхових закордонних операцій

(на РФ припадає аж 41%) і про пасивну участь держави у регулюванні страхового ринку країни [8-10]. Менеджменту СК вкрай необхідно формувати стратегічне мислення на основі вичення прогресивного іноземного досвіду у сфері страхового бізнесу, здійснення політики корпоративної відповідальності (CSR), а й ефективність такої політики для компанії і суспільства [10].

Висновки. Застосування комплексу заходів страхового маркетингу дає можливість виявити страховій компанії напрями індивідуального розвитку. Цінова політика страховика повинна поєднувати в собі інтереси залучення клієнтів і прибутковості страхової діяльності. В Україні еластичність споживання страхової продукції за ціною значно вища, ніж в економічно розвинених країнах, що пояснюється падінням реальної платоспроможності потенційних клієнтів. Страховим компаніям необхідно активно формувати мережу страхових агентів, які зможуть одночасно працювати на декількох страховиків або перейти від одного до іншого разом з клієнтською базою, що сприятиме зниженню їхніх операційних витрат і покращенню конкурентних позицій.

Непрозорість бізнесу СК щодо операцій перестраховування резидентами і нерезидентами унеможлиблює формування довіри і повноцінне виконання ними суспільно-необхідної функції для зниження негативного тиску зі сторони різних ризиків.

Результатом ефективного використання принципів соціальної відповідальності у страховому бізнесі є відповідне позиціонування на страховому ринку, визначення ділових партнерів із позитивним іміджем, впровадження системи управління якістю, виявлення пріоритетних сегментів, впровадження корпоративних соціальних стандартів і штрафних санкцій за їх порушення стосовно окремих СК, формування джерел збільшення вартості чистих активів компанії.

Література

1. Страховий ринок в умовах світової та національної фінансової кризи [Електронний ресурс] : Режим доступу: <http://www.klubok.net/article2295.html>

2. Стратегія розвитку страхового ринку України на 2012-2021 роки [Електронний ресурс] : Режим доступу: http://ufu.org.ua/ua/about/activities/strategic_initiatives/5257

3. У Росії визнали банкрутом страхову компанію Пінчука [Електронний ресурс] : Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua/news/2014/01/31/7012166/>.

4. Розпочалась процедура банкрутства української екологічної страхової компанії [Електронний ресурс] : Режим доступу: <http://news.bigmir.net/business/627347--Rozpochalas-procedyra-bankrytstva-Ukrainskoi-ekologichnoi-strahovoi-kompanii>.

5. <http://uainsur.com/massmedia/37600/> [Електронний ресурс]

6. http://finance.ua/ru/ratings/customer_services/~/_insurances
<http://uainsur.com/zakonodavstvo/schengen/> [Електронний ресурс]

7. Тенденції розвитку та державне регулювання страхового ринку України. [Електронний ресурс] : Режим доступу: <http://nfp.gov.ua/files>

8. Журавин С. Г. Страховые компании в условиях глобализации / С. Г. Журавин. – М. : Анкил, 2005. – 176 с.

9. William B. Werther Jr., David Chandler. Strategic corporate social responsibility as global brand insurance, 2005. - Business Horizons. - № 48, pp. 317 — 324.

10. Mersereau A., Nicolas Mottis N. Corporate Social Responsibility and Management Control. Research Center ESSEC Working Paper 1114 [Електронний ресурс] : Режим доступу: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2331990

УДК 338.242

УПРАВЛІННЯ РЕСУРСНИМ ПОТЕНЦІАЛОМ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА ЯК ФАКТОР ПІДВИЩЕННЯ ЙОГО КОНКУРЕНТОЗДАТНОСТІ

*Ягнюк І. М., к.е.н., доцент,
Макіївський економіко-гуманітарний інститут*

В статті висвітлено теоретичні аспекти управління ресурсним потенціалом розвитку підприємства як одного з основних факторів посилення його конкурентних переваг на ринку.

В статье изложены теоретические аспекты управления ресурсным потенциалом развития предприятия как одного из основных факторов усиления его конкурентных позиций на рынке.

In the article sets out the theoretical aspects of the resource potential of the enterprise as one of the main factors to enhance its competitive position in the market.

Постановка проблеми в загальному виді,

зв'язок з науковими й практичними завданнями

Розвиток ринкових відносин в Україні, загострення конкурентної боротьби спонукає керівників підприємств освоювати новітні методи, підходи та інструменти управління. Сучасні підприємства орієнтуються на ріст ринкової вартості, а вирішення цієї задачі неможливо без удосконалення системи управління ресурсним потенціалом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Виділення невирішених питань

Питанням формування і оцінювання потенціалу підприємств присвячені праці видатних зарубіжних та вітчизняних вчених-економістів: Виноградової В. В. [1], Герасименко І. М. [3], Должанського І. З. [3], Загорної Т. О. [3], Олексюк О. І. [2], Пономаренко Т. В. [1], Ращупкіної В. М. [3], Рєпіної І. М. [2], Удалих О. О. [3], Федоніна О. Є. [2], Чаплиної А. Н. [4], Шатрової А. П. [4].

Загальна мета дослідження

Метою статті є обґрунтування необхідності посилення конкурентних переваг підприємства шляхом освоєння новітніх інструментів управління ресурсним потенціалом розвитку.

Викладення основного матеріалу.

Обґрунтування отриманих результатів

На сьогоднішній день не існує чіткої та однозначної трактовки поняття «ресурсний потенціал».

На наш погляд ресурсний потенціал є результатом взаємодії всіх складових, а саме фінансового, кадрового, інформаційного, маркетингового, майнового, організаційного, підприємницького та інших потенціалів, що забезпечує синергетичний ефект, який надає додатковий приріст потенціалу та забезпечує ріст ринкової вартості підприємства (рис. 1).

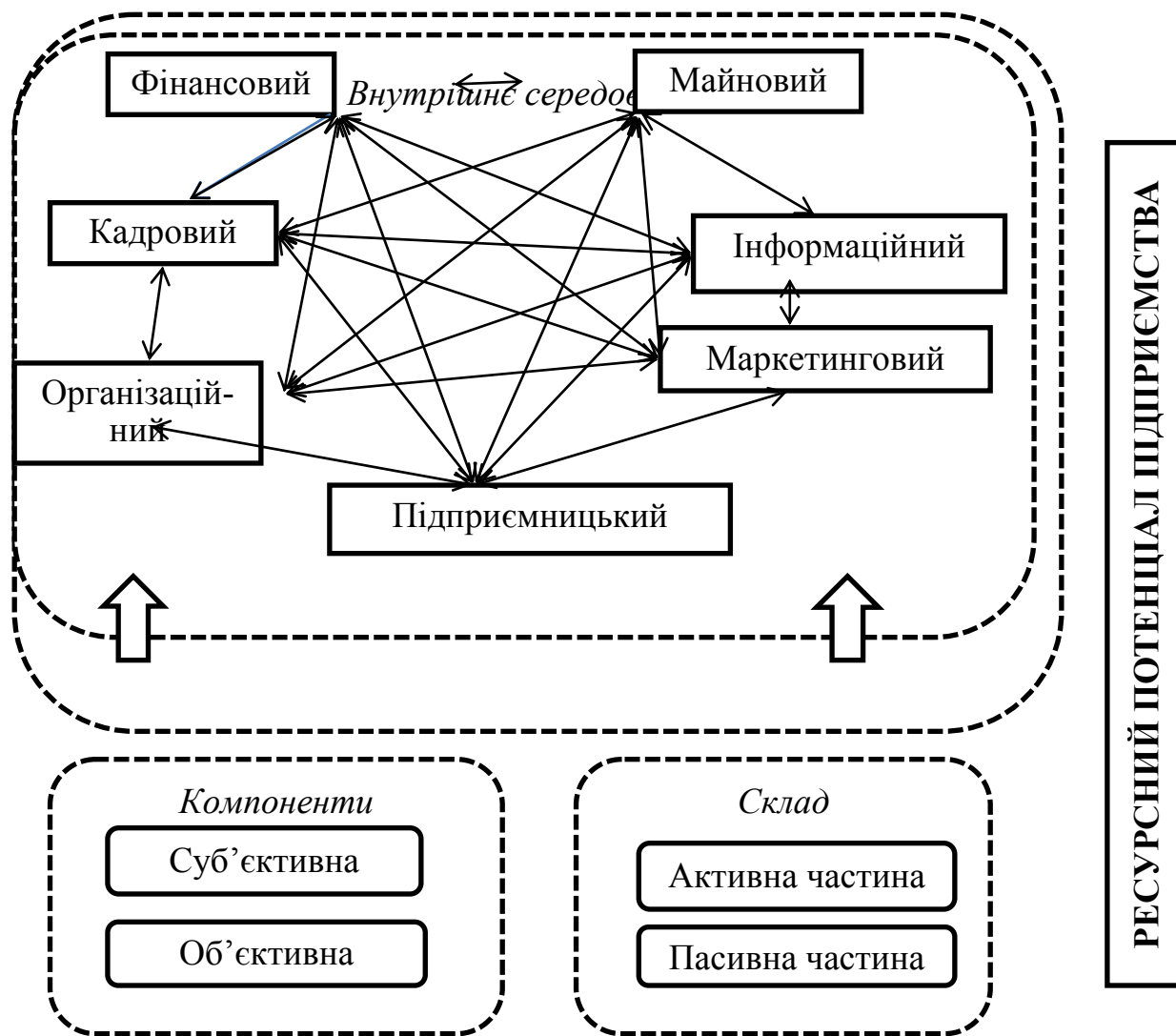

Рис. 1. Структура ресурсного потенціалу підприємства

Як видно з рис. 1. ресурсний потенціал підприємства передбачає наявність двох компонентів: об'єктивного, тобто сукупності трудових, нематеріальних, матеріальних і природних ресурсів, залучених і не залучених за різними причинами у виробництво і маючих реальну можливість брати участь у ньому, та суб'єктивного, тобто здатності працівників, колективів до використання ресурсів і створення максимального обсягу матеріальних благ і послуг та здатності управлінського апарату підприємства оптимально використовувати наявні ресурси.

Залежно від ступеня залучення в виробничо-господарську діяльність різні елементи ресурсного потенціалу грають неоднакову роль,

тому при дослідженні структури ресурсного потенціалу слід виділяти в його складі активну і пасивну частини.

До активної частини відносяться ресурси, які залучені в економічну діяльність і прямо впливають на її результативність: діючі основні виробничі і невиробничі фонди; нормативні запаси матеріальних цінностей у сфері виробництва та обігу; зайнята частина економічно активного населення; реалізована в технологіях, засобах, предметах і продуктах праці науково-технічна інформація.

Ресурси, наявні в наявності, але не залучені в господарський оборот, відносяться до пасивної частини ресурсного потенціалу: наднормативні запаси і резерви матеріальних цінностей у сфері виробництва та обігу; незайнята частина трудових ресурсів; реалізована в проектах науково-технічна інформація; результати наукових і дослідно-конструкторських розробок.

Виділення в складі ресурсного потенціалу активної і пасивної частин дуже важливо як з теоретичної, так і з практичної точок зору, оскільки воно дозволяє, по-перше, об'єктивно оцінювати ступінь використання ресурсного потенціалу, а, по-друге, виявляти інтенсивні та екстенсивні резерви підвищення ефективності виробництва.

Ресурсний потенціал підприємства (K_R) можна описати наступною функцією:

$$K_R = f(K_f, K_p, K_s, K_i, K_m, K_o, K_e) \quad (1)$$

де K_f – фінансова складова ресурсного потенціалу підприємства;

K_p – майнова складова ресурсного потенціалу підприємства;

K_s – кадрова складова ресурсного потенціалу підприємства;

K_i – інформаційна складова ресурсного потенціалу підприємства;

K_m – маркетингова складова ресурсного потенціалу підприємства;

K_o – організаційна складова ресурсного потенціалу підприємства;

K_e – підприємницька складова ресурсного потенціалу підприємства.

Ресурси підприємства представляють собою упорядковану сукупність можливостей підприємства, при використанні яких забезпечу-

ється реалізація його основних функцій. Наявність ресурсів, їх якісний та кількісний склад багато в чому визначає вибір та ефективність реалізації стратегії управління ресурсним потенціалом. Недостатність або відсутність окремих елементів ресурсного потенціалу свідчить про необхідність їх нарощування та розвитку.

Зрозуміло, що кожен суб'єкт господарювання прагне максимізувати результат діяльності при мінімізації витрат, однак при посиленні ролі конкуренції на ринку максимум можливого результату вже недостатньо для отримання конкурентних переваг, тому підприємство підвищує рівень техніки і технології з урахуванням фінансового, економічного та виробничого потенціалів, тобто ресурсний потенціал розвитку. На наш погляд ресурсний потенціал розвитку слід розглядати саме як суму окремих взаємозв'язаних складових загального потенціалу підприємства, оскільки жодне підприємство не буде розвивати та інвестувати кошти в виробництво продукції, що не користується попитом на ринку. А управління ресурсним потенціалом розвитку підприємства представляє собою важливий аспект діяльності будь-якого суб'єкта господарювання.

Формування, використання та управління ресурсним потенціалом розвитку підприємства можна представити у вигляді наступного алгоритму:

Визначення факторів, що впливають на управління ресурсним потенціалом розвитку підприємства в цілому та на окремі його складові.

Оцінка ефективності використання ресурсного потенціалу розвитку підприємства, в основу якої покладено принцип однозначної кількісної оцінки з використанням аксонометричного методу.

Удосконалення системи управління ресурсним потенціалом розвитку підприємства. В даному блоці відбувається постановка цілей та задач розвитку підприємства, розробка можливих заходів щодо удосконалення ресурсного потенціалу розвитку через його складові.

Оцінка системи управління ресурсного потенціалу розвитку після зміни значень його складових. В даному блоці розглядається кінцевий підсумок удосконалення ресурсного потенціалу розвитку внаслідок отримання конкретних ефектів через окремі складові потенціалу.

Очікуваний ефект від удосконалення системи управління ресурсним потенціалом розвитку підприємства, ураховуючи позитивний характер залежності складових потенціалу, теж буде позитивним. Іншими словами, вплив на один з складових елементів ресурсного потенціалу розвитку сприяє його нарощуванню в цілому.

Конкретний економічний ефект від впровадження (удосконалення) системи управління ресурсним потенціалом розвитку може виражатися в наступних показниках діяльності підприємства: підвищення коефіцієнта природності; оновлення основних засобів; зниження матеріальних витрат на виробництво та реалізацію продукції; ріст виручки, зниження собівартості; підвищення ліквідності, платоспроможності; ріст рентабельності продукції, продаж, власного капіталу; зниження фінансової залежності; оптимальне відношення власних та залучених коштів; зниження плинності кадрів; ріст коефіцієнта сталості складу персоналу; ріст продуктивності праці; зниження оборотів з прийому персоналу; підвищення кваліфікації персоналу, відповідність кваліфікації і складності виконуваних робіт; підвищення ритмічності робіт і рівня спеціалізації виробництва; зниження частоти травматизму; підвищення кількості ліцензій на різні види діяльності; збільшення кількості нових впроваджених технологій та устаткування.

Висновки й перспективи подальших досліджень

Отже, ефективне управління ресурсним потенціалом розвитку надає підприємству безсумнівних конкурентних переваг на ринку шляхом підвищення продуктивності праці, максимального використання ресурсів, виявлення та використання наявних та прихованих резервів.

Література

1. Виноградова В. В., Пономаренко Т. В. Оценка экономического потенциала компании [Электронный ресурс] / В. В. Виноградова, Т. В. Пономаренко // Сборник научных трудов «Социально-экономические проблемы развития России и процессы глобализации: потенциал возможного». – СПб.: Институт бизнеса и права, 2007. – Режим доступа: <http://www.ibl.ru/konf/061207/5.html>.

2. Потенціал підприємства: формування та оцінка: Навч. посібник. / О. Є. Федонін, І. М. Рєпіна, О. І. Олексюк. – Вид. 2-ге, без змін. – К. : КНЕУ, 2006. – 316 с.

3. Управління потенціалом підприємства. Навчальний посібник. / І. З. Должанський, Т. О. Загорна, О. О. Удалих, І. М. Герасименко, В. М. Ращупкіна - К: Центр навчальної літератури, 2006. – 362 с.

4. Чаплина А. Н., Шатрова А. П. Основные принципы и подходы к выбору стратегии управления интеграционным ресурсным потенциалом / А. Н. Чаплина, А. П. Шатрова // Проблемы современной экономики, 2012. - № 2 (42). – С. 236-240.

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

Збірник наукових праць ДонДУУ

РОЗВИТОК ЕКОНОМІЧНИХ МЕТОДІВ УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНОЮ ЕКОНОМІКОЮ ТА ЕКОНОМІКОЮ ПІДПРИЄМСТВА

Серія “Економіка”

том XIV, випуск 278

Матеріали доведено мовою оригіналу

Матеріали, що публікуються, відображають точку зору авторів, яка може не збігатися з думкою редколегії збірника.

При цитуванні або частковому використанні тексту публікацій посилення на збірник обов’язково.

Відповідальний за випуск:

Поважний О.С.

Технічний редактор:

Пипко С.О.